

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમનું શિર્ષક	પેજ નંબર
		વિભાગ - 1 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે કાનૂની જોગવાઈ અને કાયદાકીય સંરક્ષણ	
1.	એકમ - 1	દિવ્યાંગતા પરિચય	01
2.	એકમ - 2	દિવ્યાંગતાનું નિવારણ અને વ્યવસ્થાપન	06
3.	એકમ - 3	સરકારી કાયદો	16
4.	એકમ - 4	રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ	24
5.	એકમ - 5	દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ	32
6.	એકમ - 6	એડ્સ અને એપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી	43
7.	એકમ - 7	દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો	51
		વિભાગ - 2 દિવ્યાંગો માટેની કલ્યાણલક્ષી યોજનાઓ	
8.	એકમ - 8	દિવ્યાંગતા અને બાળકો સાથે મહિલાઓ	59
9.	એકમ - 9	બાળકોમાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને લાભો	69
10.	એકમ - 10	હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના અને બહુવિધ શિસ્તબદ્ધ પુનર્વસન	79
11.	એકમ - 11	વલણ, વર્તન, પૂર્વગ્રહ અને ધારણા	88
12.	એકમ - 12	અભિગમ અને પ્રક્રિયા	98
13.	એકમ - 13	સમુદાય આધારિત પુનર્વસન	109
14.	એકમ - 14	દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા	116
15.	એકમ - 15	દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની ભૂમિકા	126

દિવ્યાંગતાનો પરિચય

-: રૂપરેખા :-

- 1.0 ઉદ્દેશો
- 1.1 પ્રસ્તાવના
- 1.2 વ્યાખ્યા અને અર્થ;
- 1.3 દિવ્યાંગતાના પ્રકાર
- 1.4 દિવ્યાંગતાના કારણો
- 1.5 દિવ્યાંગતાના નમૂના
- 1.6 સારાંશ
- 1.7 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 1.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 1.9 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
- 1.10 સંદર્ભ સૂચિ

1.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- વ્યાખ્યા અને અર્થ;
- દિવ્યાંગતાના પ્રકાર
- દિવ્યાંગતાના કારણો
- દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ

1.1 પ્રસ્તાવના

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO, 1976) ખ્યાલની ક્ષતિ, દિવ્યાંગતા અને દિવ્યાંગતા વચ્ચે ત્રણ ગણો તફાવત દર્શાવે છે. ક્ષતિ એ મનોવૈજ્ઞાનિક, શારીરિક અથવા શરીરરચના અથવા કાર્યની કોઈપણ ખોટ અથવા અસામાન્યતા છે. દિવ્યાંગતા એ માનવી માટે સામાન્ય ગણવામાં આવે તે રીતે અથવા મર્યાદામાં પ્રવૃત્તિ કરવા માટે કોઈપણ પ્રતિબંધ અથવા ક્ષમતાનો અભાવ છે. દિવ્યાંગતા એ આપેલ વ્યક્તિ માટે એક ગેરલાભ છે, જે ક્ષતિ અથવા દિવ્યાંગતાના પરિણામે થાય છે જે તે વ્યક્તિ માટે વય, લિંગ, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક પરિબળો જેવા લક્ષણો સાથે સામાન્ય ગણાતી ભૂમિકાની પરિપૂર્ણતાને અટકાવે છે.

1.2 વ્યાખ્યા અને અર્થ

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાની દિવ્યાંગતાની વ્યાખ્યા અહીં ઉમેરો. વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન મુજબ, દિવ્યાંગતાના ત્રણ પરિમાણો છે: વ્યક્તિના શરીરની રચના અથવા કાર્ય અથવા માનસિક

કાર્યમાં ક્ષતિ; ક્ષતિઓના ઉદાહરણોમાં અંગ ગુમાવવું, દ્રષ્ટિ ગુમાવવી અથવા યાદશક્તિની ખોટ શામેલ છે. પ્રવૃત્તિ મર્યાદા, જેમ કે જોવામાં, સાંભળવામાં, ચાલવામાં અથવા સમસ્યા હલ કરવામાં મુશ્કેલી.

હવે જ્યારે આપણે દિવ્યાંગતા શું છે? તે અંગે સામાન્ય ધારણા મેળવી લીધી છે, ચાલો તેની કેટલીક વ્યાખ્યાઓનું વિશ્લેષણ કરીએ. સૌપ્રથમ આપણે શબ્દકોશો અને જ્ઞાનકોશમાં જોવા મળતા 'દિવ્યાંગતા' શબ્દના અર્થની તપાસ કરીશું. વર્ડ વેબ ડિક્શનરી અનુસાર, શારીરિક અથવા માનસિક અસ્વસ્થતાના પરિણામે પ્રદર્શન કરવામાં અસમર્થતાની સ્થિતિને દિવ્યાંગતા કહેવાય છે. (<https://wordweb.info/cgi-bin/geoip/wordweb.exe>).

આવી બીજી વ્યાખ્યા એ જ હકીકતને સમર્થન આપે છે. ઈઝ કહે છે, 'દિવ્યાંગતા એ માનવી માટે સામાન્ય માનવામાં આવે તે રીતે અથવા શ્રેણીમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની ક્ષમતાના કોઈપણ પ્રતિબંધ અથવા અભાવ (ક્ષતિના પરિણામે) છે.' (<https://www.socialpolicy.ca/d.htm>)

નીચેની વ્યાખ્યા પણ સમાન હોય તેવું લાગે છે. 'દિવ્યાંગતા એ એક એવી સ્થિતિ છે જ્યારે વ્યક્તિ અકસ્માત, ઈજા અથવા માંદગીના પરિણામે કામ કરી શકતી નથી.' (<https://www.punarbhava.in>)

અર્થ

મગજનો લકવો, ડાઉન સિન્ડ્રોમ અને ડિપ્રેશન જેવી આરોગ્યની સ્થિતિ ધરાવતી વ્યક્તિઓ વચ્ચેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયાના પરિણામે દિવ્યાંગતાનકારાત્મક વલણ, અપ્રાપ્ય પરિવહન અને જાહેર ઈમારતો અને મર્યાદિત સામાજિક સમર્થન સહિત વ્યક્તિગત અને પર્યાવરણીય પરિબળો.

'દિવ્યાંગતા' શબ્દ સામાન્ય રીતે કહીએ તો, એક અથવા વધુ ક્ષમતાઓની ગેરહાજરી અથવા અભાવ છે જે મોટા ભાગના માનવીઓ ધરાવે છે અને જેના વિના આપણી શારીરિક અથવા માનસિક પ્રવૃત્તિઓ આંશિક અથવા સંપૂર્ણ રીતે પ્રતિબંધિત છે. નીચેના ફંકરાઓમાં, અમે સામાન્ય અર્થ તેમજ દિવ્યાંગતાની વ્યાખ્યાનો અભ્યાસ કરીશું. પ્રથમ આપણે દિવ્યાંગતા વિશેની સામાન્ય ધારણાને જોઈએ.

1.3 દિવ્યાંગતાના પ્રકાર વિવિધ પ્રકારની દિવ્યાંગતા

- દ્રષ્ટિની ક્ષતિ.
- બહેરા અથવા સાંભળવામાં કઠિન.
- માનસિક સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિ.
- વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકાર અધિનિયમ, 2016 ના આધારે બાકીના 14 (એટલે કે કુલ 21) પ્રકાશનો સમાવેશ કરવો.
- બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતા.
- હસ્તગત મગજની ઈજા.
- ઓરીઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર.
- શારીરિક અક્ષમતા.

1.4 દિવ્યાંગતાના કારણો

1. વારસાગત.
2. જન્મજાત -જન્મજાત ખામીઓ તે છે જે જન્મ સમયે હાજર હોય છે. તમામ જન્મજાત ખામી વારસાગત હોતી નથી. તેમાંના મોટા ભાગના નિષ્ક્રિયતા, પોષણની ખામીઓ, રાસાયણિક પરિબળો અને અન્ય પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિઓનું પરિણામ છે.
3. સાહસિક (અધિગ્રહણ): - જેવી પરિસ્થિતિઓને કારણે ખામીઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે
  - (a) જન્મ ઈજાઓ.
  - (b) પેથોલોજીકલ સ્થિતિ અને રોગ.
  - (c) અક્સ્માતો.
  - (d) પોષણની ખામીઓ.
  - (e) ખામીયુક્ત મુદ્રાઓ.

મોટાભાગે આંતરરાષ્ટ્રીય એજન્સીઓ, સરકારી અને બિન-સરકારી સ્ત્રોતોએ, દિવ્યાંગતાના કારણોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે આનુવંશિકતા, જન્મજાત ખામીઓ અને ગર્ભાવસ્થા અને બાળકના જન્મ દરમિયાન કાળજીનો અભાવ, અસુરક્ષિત આવાસ, કુદરતી આફતો, નિરક્ષરતા અને પરિણામે આરોગ્ય સેવાઓ પર ઉપલબ્ધ માહિતીનો અભાવ, “ધ પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995” 7 ફેબ્રુઆરી, 1996 ના રોજ અમલમાં આવ્યું હતું. તે એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે જે દિવ્યાંગ લોકો માટે સમાન તકો અને રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં તેમની સંપૂર્ણ ભાગીદારીની ખાતરી કરે છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ, 2016 અધિનિયમ નં. 2016નું 49 (27મી ડિસેમ્બર, 2016)

1.5 દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ

દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ સામાજિક કાર્યકરોને દિવ્યાંગતાના કારણો અને સંદર્ભોને સમજવા માટે વ્યવસ્થિત અભિગમ માટેનો આધાર પૂરો પાડે છે.

દિવ્યાંગતાના સામાન્ય મોડલ બે મૂળભૂત ફિલસૂફીથી પ્રભાવિત છે.

પ્રથમ દિવ્યાંગ લોકોને સમાજ પર આધારિત તરીકે જુએ છે. આ પિતૃવાદ, અલગતા અને ભેદભાવમાં પરિણમી શકે છે.

બીજું સમાજ શું ઓફર કરે છે તેના ગ્રાહકો તરીકે દિવ્યાંગ લોકોને માને છે. આ પસંદગી, સશક્તિકરણ, માનવ અધિકારોની સમાનતા અને એકીકરણ તરફ દોરી જાય છે.

દિવ્યાંગતાનું સામાજિક મોડલ

કેટલાક લોકો માને છે કે દિવ્યાંગતા આર્થિક અવરોધોને કારણે છે. જો બાળકોને પૌષ્ટિક આહાર આપવામાં ન આવે તો તે ઘણી સમસ્યાઓ તરફ દોરી જાય છે. આમોડલ દિવ્યાંગતાને પર્યાવરણીય, સામાજિક અને વલણ સંબંધી અવરોધના પરિણામ તરીકે જુએ છે.

દિવ્યાંગતા માટે તબીબી મોડેલ / તબીબી અભિગમ

આ અભિગમ જણાવે છે કે દિવ્યાંગતા વ્યક્તિની વ્યક્તિગત, શારીરિક અને માનસિક

વાતાવરણ (અથવા મર્યાદા).

મગજ, જ્ઞાનતંતુઓ, શારીરિક મર્યાદાઓ વગેરેને નુકસાન દિવ્યાંગતા તરફ દોરી જાય છે.

દિવ્યાંગતાનું અધિકાર આધારિત મોડલ

આપણે ડીએ વ્યક્તિને માનવ અધિકારના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવું જોઈએ. તેઓ પણ મનુષ્ય છે. તેમને સમાજમાં રહેવાનો અધિકાર છે.

દિવ્યાંગતાનું ચેરિટી મોડલ

દિવ્યાંગતા કેટલાક સંજોગોને કારણે છે. તેથી, આપણે તેમના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવવી જોઈએ. તેમનું રક્ષણ કરવું એ આપણી ફરજ છે. વિશેષ જરૂરિયાતોને સંતોષવા માટે વિશેષ જોગવાઈઓ, સાધનો વગેરે પ્રદાન કરો.

પરંપરાગત મોડલ

- ભગવાનની ઈચ્છા / ભગવાન તરફથી પરીક્ષણ.
- દૈવી સજા.
- 'પીડા/પીડાનું જીવન' સમાપ્ત કરવા માટે વધુ માનવીય.

બાયો-સેન્ટ્રિક મોડલ

બાયો-સેન્ટ્રિક ડિસેબિલિટીનું સમકાલીન મોડલ દિવ્યાંગતાને તબીબી અથવા આનુવંશિક સ્થિતિ તરીકે ગણે છે.

શિક્ષણમાં દિવ્યાંગતા શું છે ?

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની કાનૂની વ્યાખ્યામાં લાંબા ગાળાની શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અથવા સંવેદનાત્મક ક્ષતિઓનો સમાવેશ થાય છે જે, વલણ અને પર્યાવરણીય અવરોધો સાથે, તેમને અન્ય લોકોની સમાન ધોરણે સમાજમાં સંપૂર્ણ અને અસરકારક રીતે ભાગ લેતા અટકાવી શકે છે. શા માટે દિવ્યાંગતા એ સામાજિક સમસ્યા છે;

44% દિવ્યાંગ લોકો તેમની ક્ષતિ સંબંધિત અવરોધોને કારણે સામાજિક કાર્યક્રમો અથવા કૌટુંબિક મેળાવડા ચૂકી ગયા છે. 55% દિવ્યાંગ લોકોને લાગ્યું કે તેઓ તેમની ક્ષતિ સાથે જોડાયેલા અવરોધોને કારણે તેઓ ગમે તેટલી વાર શોખ અથવા મનોરંજનમાં જોડાઈ શકતા નથી.

દિવ્યાંગતાના પડકારો શું છે

જો કે, કેટલાક સૌથી સામાન્ય વહેંચાયેલ પડકારોમાં ભૌતિક વાતાવરણ અને ઇન્ટરનેટ પર સુલભતા, સામાજિક બાકાત, સહાયક તકનીકની ગેરહાજરી અને આરોગ્યસંભાળ અને કાર્યસ્થળમાં અવરોધોનો સમાવેશ થાય છે.

દિવ્યાંગતા એ સામાજિક જવાબદારી છે

તે લેખો અને 2006 માં અપનાવવામાં આવેલ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોના યુએન કન્વેન્શનના આધારે, દિવ્યાંગ લોકોનો બિન-ભેદભાવ એ માનવ અધિકાર છે જે બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ સહિત તમામ સાહસોની CSR વ્યૂહરચનાઓમાં સંકલિત થવો જોઈએ.

1.6 સારાંશ

દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ ક્ષતિને વ્યાખ્યાયિત કરવા માટેના સાધનો છે અને છેવટે, એક આધાર પૂરો પાડવા માટે કે જેના પર સરકાર અને સમાજ દિવ્યાંગ લોકોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે વ્યૂહરચના ઘડી શકે. તેઓને ઘણીવાર સંશયવાદ સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવે છે કારણ કે એવું માનવામાં આવે છે કે તેઓ વાસ્તવિક દુનિયાને પ્રતિબિંબિત કરતા નથી, ઘણીવાર અપૂર્ણ હોય છે અને સંકુચિત વિચારસરણીને પ્રોત્સાહન આપે છે. આ એકમમાં, આપણે દિવ્યાંગતાના અર્થ, પ્રકારો, કારણો અને મોડેલો વિશે શીખ્યા.

1.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WHO, 1976) -----
ભેદ વચ્ચે આ ખ્યાલ ક્ષતિ દિવ્યાંગતા અને દિવ્યાંગતા
2. ખામીઓ તે છે જે જન્મ સમયે હાજર હોય છે.
----- મોડલ દિવ્યાંગતાને પર્યાવરણીય, સામાજિક અને વલણ સંબંધી અવરોધના પરિણામ તરીકે જુએ છે.

1.7 ચાવીરૂપ શબ્દો

- વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા
- સેરેબ્રલ પાલ્સી
- વારસાગત.
- જન્મજાત
- મેડિકલ મોડલ

1.9 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો

1. ત્રણ ગણો
2. જન્મજાત
3. સામાજિક

1.10 સંદર્ભ સૂચિ

1. <https://pwd.org.au/resources/models-of-disability/>
2. <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/51938>
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
  1. દિવ્યાંગતા વ્યાખ્યાયિત કરો.
  2. દિવ્યાંગતાના પ્રકારો શું છે
  3. દિવ્યાંગતાના કોઈપણ બે મોડલનું વર્ણન કરો.

દિવ્યાંગતાનું નિવારણ અને વ્યવસ્થાપન

-: રૂપરેખા :-

- 2.0 ઉદ્દેશો
- 2.1 પ્રસ્તાવના
- 2.2 નિવારણ અને દિવ્યાંગતાના સ્તરો
- 2.3 ભારતમાં દિવ્યાંગતાના નિવારક પગલાં.
- 2.4 દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે સામાજિક વલણ
- 2.5 સારાંશ
- 2.6 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 2.7 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 2.8 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
- 2.9 સંદર્ભ સૂચિ

2.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- દિવ્યાંગતાના નિવારણ અને સ્તરોને સમજવા માટે
- દિવ્યાંગતાના ભારતીય નિવારક પગલાંનો અભ્યાસ કરવો
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિ પ્રત્યેના સામાજિક વલણને સમજવા માટે

2.1 પ્રસ્તાવના

આ એકમમાં, અમે નિવારણના વિવિધ તબક્કાઓ દરમિયાન દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સ્થિતિની તપાસ કરીશું. અમે એ જાણવાનો પણ પ્રયાસ કરીશું કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સ્થિતિ ધીમે ધીમે કેવી રીતે બદલાઈ અને તેમની હાલની સ્થિતિ શું છે.

2.2 નિવારણ અને દિવ્યાંગતાના સ્તરો

આ રોગ અથવા ઈજાનું કારણ બને તેવા જોખમોના સંપર્કમાં આવતા અટકાવીને, બિનઆરોગ્યપ્રદ અથવા અસુરક્ષિત વર્તણૂકોમાં ફેરફાર કરીને કે જે રોગ અથવા ઈજા તરફ દોરી શકે છે અને રોગ અથવા ઈજાના સંપર્કમાં વધારો થવો જોઈએ ત્યારે કરવામાં આવે છે. તેના નિવારણના ત્રણ સ્તરો નીચે મુજબ છે.

પ્રાથમિક સ્તર નિવારણ

પ્રાથમિક નિવારણનો હેતુ રોગ અથવા ઈજા થાય તે પહેલાં તેને અટકાવવાનો છે. આ રોગ અથવા ઈજાનું કારણ બને તેવા જોખમોના સંપર્કમાં આવતા અટકાવીને, બિનઆરોગ્યપ્રદ અથવા અસુરક્ષિત વર્તણૂકોમાં ફેરફાર કરીને કે જે રોગ અથવા ઈજા તરફ દોરી શકે છે અને રોગ

અથવા ઈજાના સંપર્કમાં વધારો થવો જોઈએ ત્યારે કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણોમાં શામેલ છે:

- જોખમી ઉત્પાદનો (દા.ત. એસ્બેસ્ટોસ) ના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ અથવા નિયંત્રણ કરવા અથવા સલામત અને આરોગ્યપ્રદ પ્રથાઓ (દા.ત. સીટબેલ્ટ અને બાઈક હેલ્મેટનો ઉપયોગ) ને આદેશ આપવા માટે કાયદો અને અમલીકરણ
- તંદુરસ્ત અને સલામત ટેવો વિશે શિક્ષણ (દા.ત. સારું ખાવું, નિયમિત કસરત કરવી, ધૂમ્રપાન ન કરવું) ચેપી રોગો સામે રસીકરણ.

નિવારણનું ગૌણ સ્તર

ગૌણ નિવારણમાં, રોગની વહેલી શોધ કરવામાં આવે છે અને તેની સારવાર કરવામાં આવે છે, ઘણીવાર લક્ષણો દેખાય તે પહેલાં, આમ ગંભીર પરિણામોને ઘટાડે છે. ગૌણ નિવારણના પ્રકારોમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે: સ્ક્રિનિંગ પ્રોગ્રામ્સ, જેમ કે સ્તન કેન્સરને શોધવા માટે મેમોગ્રાફી અને ઓસ્ટીયોપોરોસિસને શોધવા માટે ડ્યુઅલ એક્સ-રે એબ્સોર્પ્ટિઓમેટ્રી (દ્વંદ્વ).

ગૌણ નિવારણનો ઉદ્દેશ્ય એવા રોગ અથવા ઈજાના પ્રભાવને ઘટાડવાનો છે જે પહેલાથી આવી ચૂક્યો છે. આ રોગ અથવા ઈજાને શક્ય તેટલી વહેલી તકે શોધીને અને તેની પ્રગતિને રોકવા અથવા ધીમી કરવા, ફરીથી ઈજા અથવા પુનરાવૃત્તિને રોકવા માટે વ્યક્તિગત વ્યૂહરચનાઓને પ્રોત્સાહિત કરીને અને લાંબા ગાળાની સમસ્યાઓને રોકવા માટે લોકોને તેમના મૂળ સ્વાસ્થ્ય અને કાર્ય પર પાછા ફરવા માટેના કાર્યક્રમોનો અમલ કરીને કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણોમાં શામેલ છે:

- રોગને તેના પ્રારંભિક તબક્કામાં શોધવા માટે નિયમિત પરીક્ષાઓ અને સ્ક્રિનિંગ પરીક્ષણો (દા.ત. સ્તન કેન્સરને શોધવા માટે મેમોગ્રામ)
- વધુ હાર્ટ એટેક અથવા સ્ટ્રોકને રોકવા માટે દૈનિક, ઓછી માત્રામાં એસ્પિરિન અને/અથવા આહાર અને કસરતના કાર્યક્રમો
- યોગ્ય રીતે સંશોધિત કામ જેથી ઘાયલ અથવા બીમાર કામદારો તેમની નોકરી પર સલામત રીતે પાછા આવી શકે.

નિવારણનું તૃતીય સ્તર

તૃતીય નિવારણનો હેતુ પહેલાથી જ અસ્તિત્વમાં રહેલી આરોગ્ય સ્થિતિઓ અને ક્ષતિઓની અસરને મર્યાદિત અથવા ઉલટાવાનો છે; તેમાં પુનર્વસન સેવાઓ અને હસ્તક્ષેપોનો સમાવેશ થાય છે જેનો હેતુ પ્રવૃત્તિની મર્યાદાઓને રોકવા અને સ્વતંત્રતા, ભાગીદારી અને સમાવેશને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

તૃતીય નિવારણનો હેતુ ચાલુ બીમારી અથવા ઈજાની અસરને હળવી કરવાનો છે જેની અસર કાયમી હોય છે. આ લોકોને લાંબા ગાળાની, વારંવાર-જટીલ સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ અને ઈજાઓનું સંચાલન કરવામાં મદદ કરીને કરવામાં આવે છે (દા.ત. કોનિક રોગો, કાયમી ક્ષતિઓ) તેમની કાર્ય કરવાની ક્ષમતા, તેમના જીવનની ગુણવત્તા અને તેમની આયુષ્યમાં શક્ય તેટલો સુધારો કરવા માટે. ઉદાહરણોમાં શામેલ છે:

- કાર્ડિયાક અથવા સ્ટ્રોક રિહેબિલિટેશન પ્રોગ્રામ્સ, કોનિક ડિસીઝ મેનેજમેન્ટ પ્રોગ્રામ્સ (દા.ત. ડાયાબિટીસ, આર્થરાઈટિસ, ડિપ્રેશન વગેરે માટે)
- સમર્થન જૂથો જે સભ્યોને સારી રીતે જીવવા માટેની વ્યૂહરચના શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે.

- જ્યારે તેઓ શક્ય તેટલું સ્વસ્થ થઈ જાય ત્યારે નવી નોકરીઓ માટે કામદારોને ફરીથી તાલીમ આપવા માટે વ્યાવસાયિક પુનર્વસન કાર્યક્રમો.

2.3 ભારતમાં દિવ્યાંગતાના નિવારક પગલાં

સામાન્ય નિવારક પગલાં

1. વંશપરંપરાગત વિકૃતિઓના નિવારણ માટે કાકા, ભત્રીજી અને પ્રથમ પિતરાઈ જેવા અત્યંત નજીકના લોહીના સંબંધો વચ્ચેના લગ્ન ટાળવા જોઈએ.
2. 18 વર્ષની ઉંમર પહેલાં અને 35 વર્ષની ઉંમર પછી ગર્ભાવસ્થા ટાળો.
3. સગર્ભાવસ્થાના આયોજન પહેલાં ડોક્ટરની સલાહ લો;
4. જો તમારા પરિવારમાં જન્મજાત ખામીની ઘટનાઓ છે.
5. જો તમને ગર્ભધારણ કરવામાં મુશ્કેલી પડી હોય અથવા કસુવાવડ, હજુ પણ જન્મ, જોડિયા, ઓપરેશન દ્વારા ડિલિવરી (સિઝેરિયન), અવરોધિત શ્રમ/લાંબા સમય સુધી પ્રસૂતિ (12 કલાકથી વધુ) અને/અથવા અગાઉની ગર્ભાવસ્થામાં ગંભીર રક્તસ્રાવ થયો હોય.
6. જો તમારી પાસે આરએચ - નેગેટિવ રક્ત પ્રકાર છે.
7. જો તમને ડાયાબિટીસ છે.

ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન કાળજી

- (1) સખત શારીરિક કાર્ય ટાળો. જેમ કે, ભારે ભાર વહન કરવું, ખાસ કરીને ખેતરોમાં, અને અન્ય અકસ્માત - સંભવિત પ્રવૃત્તિઓ જેમ કે લપસણો જમીન પર ચાલવું અથવા સ્ટૂલ અને ખુરશીઓ પર ચઢવું.
- (2) બિનજરૂરી દવાઓ ટાળો. સામાન્ય રીતે વેચાતી સલામત દવાઓ પણ અજાત બાળકમાં ગંભીર ખામી સર્જી શકે છે.
- (3) ધૂમ્રપાન, તમાકુ ચાવવા, દારૂ અને માદક દ્રવ્યોનું સેવન ટાળો.
- (4) એક્સ-રે અને કોઈપણ પ્રકારના રેડિયેશનના સંપર્કમાં આવવાનું ટાળો.
- (5) ઓરી, ગાલપચોળિયાં વગેરે જેવી બીમારીઓના સંપર્કમાં આવવાનું ટાળો, ખાસ કરીને ગર્ભાવસ્થાના પ્રથમ 3 મહિનામાં.
- (6) વેનેરીયલ રોગ ધરાવતી વ્યક્તિ સાથે જાતીય સંપર્ક ટાળો.
- (7) સીસાના ઝેર સામે સાવચેતી રાખો.
- (8) 'સુરમા' અને 'કોહલ'નો વધુ પડતો ઉપયોગ ટાળો.
- (9) લીલા પાંદડાવાળા શાકભાજી, પ્રોટીન અને વિટામિન્સ સાથે પૂરક સંતુલિત અને પૌષ્ટિક આહાર લો.
- (10) બાળકને જન્મ આપવાની ઉંમરની તમામ મહિલાઓને દરરોજ 0.4દ્વિગ્ન ફોલિક એસિડની જરૂર હોય છે. તે ફોલિક એસિડ વત્તા આયર્નની ગોળીઓમાં પણ ઉપલબ્ધ છે જે ત્રીજા ત્રિમાસિક દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 3 મહિના સુધી લેવી જોઈએ જ્યારે આયર્નની ઉણપનો એનિમિયા થવાનું જોખમ સૌથી વધુ હોય છે.

- (11) છેલ્લા 10 કિલો વજન વધવાની ખાતરી કરો. નિયમિત મેડિકલ ચેકઅપ કરાવો.
- (12) બધી સગર્ભા સ્ત્રીઓને ટિટાનસનું ઈન્જેક્શન આપવું જોઈએ.
- (13) 'ઉચ્ચ જોખમ' ધરાવતી મહિલા, જેનું વજન < 38 કિગ્રા, ઊંચાઈ કરતાં ઓછી છે. 152 સે.મી., સગર્ભાવસ્થા દરમિયાન વજનમાં વધારો < 6 કિલો અથવા ગંભીર રીતે એનિમિયા c (Hb < 8mg), વારંવાર ગર્ભાવસ્થા થવી, કસુવાવડ/ગર્ભપાત/અકાળ પ્રસૂતિનો ઈતિહાસ હોવો, સામાન્ય બાળક માટે નિષ્ણાત પ્રિનેટલ કેર મેળવવી આવશ્યક છે.
- (14) પગમાં સોજો (સોજો), સતત માથાનો દુખાવો, તાવ, પેશાબ કરવામાં તકલીફ અથવા દુખાવો, યોનિમાર્ગમાંથી રક્તસ્રાવ અને આંખો પીળી (કમળો) ના કિસ્સામાં ડોક્ટરની સલાહ લેવી જોઈએ.

જન્મ સમયે કાળજી

- 1 ડિલિવરી પ્રશિક્ષિત કર્મચારીઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવવી જોઈએ, પ્રાધાન્ય એવી હોસ્પિટલમાં જ્યાં તમામ સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ હોય.
- 2 જો બાળક જન્મ પછી તરત જ રડતું નથી, તો પુનર્જીવનનાં પગલાં તરત જ હાથ ધરવા જોઈએ. અકાળે જન્મેલા અને ઓછા વજનવાળા (<2.5 Kg) બાળકોને નિયોનેટલ ઈન્ટેન્સિવ કેરની જરૂર પડી શકે છે.
- 3 જો બાળકનું માથું અસાધારણ રીતે નાનું કે મોટું જણાય તો ચિકિત્સકની સલાહ લેવી જોઈએ, પ્રાધાન્યમાં બાળરોગ નિષ્ણાત. જન્મ સમયે પુરૂષ બાળક માટે અંદાજિત માથાનું કદ 35 સેમી અને સ્ત્રી બાળક માટે 34.5 સેમી છે.
- 4 બાળકને ચેપથી બચાવવા માટે, જન્મ પછી તરત જ સ્તનપાન શરૂ કરવું આવશ્યક છે. પ્રથમ દૂધ (કોલોસ્ટ્રમ) બાળકને પીવડાવવું જોઈએ અને તેને ફેંકી દેવું જોઈએ નહીં, કારણ કે તેમાં એન્ટિબોડીઝ હોય છે જે રક્ષણાત્મક હોય છે.

પ્રારંભિક બાળપણ સંભાળ

- 1 બાળકનું તાપમાન 101 °F ડિગ્રી એફથી ઉપર વધવા ન દો કોઈપણ કારણોસર. તે તાવના હુમલાનું કારણ બની શકે છે.
- 2 જો બાળક ફિટ થઈ જાય તો તેને તરત જ ડોક્ટર પાસે લઈ જાઓ.
- 3 દરેક બાળકને ચેપી રોગો સામે રસીકરણની ભલામણ કરેલ સમયપત્રક મુજબ રસીકરણ કરાવવું જોઈએ.
- 4 બાળકને પેઈન્ટ, ન્યૂઝપ્રિન્ટ શાહી, સીસું વગેરે સાથે વધુ પડતા સંપર્કમાં આવવા દો નહીં કારણ કે તે ઝેરી છે.
- 5 માથાની ઈજા અને અન્ય અકસ્માતો સામે સાવચેતી રાખો.
- 6 બાળકને સંતુલિત આહાર અને શુદ્ધ પીવાનું પાણી મળે તેની ખાતરી કરો.
- 7 જ્યારે બાળક 4-6 મહિનાનું થાય ત્યારે સારી ગુણવત્તા અને પૂરતી માત્રામાં વધારાના ખોરાકનો પરિચય આપો.
- 8 વિટામીન A ની ઉણપ અને રાતાંધળાપણું સહિત તેના પરિણામો વિટામિન છ પૂરકના ઉપયોગ દ્વારા સરળતાથી રોકી શકાય છે.

- 9 ભીડથી મુક્ત સ્વચ્છ વાતાવરણ પ્રદાન કરીને બાળકને મેનિન્જાઈટિસ અને એન્સેફાલીટીસથી બચાવો.
- 10 ગોઈટર અને કેટિનિઝમ સામે સાવચેતી તરીકે સામાન્ય મીઠું આયોડાઈઝ્ડ હોવું જોઈએ. કાનમાંથી મીણ દૂર કરવા માટે બાળકને હેરપેન્સ, મેચસ્ટિક્સ અને પેન્સિલનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપશો નહીં.
- 11 જો બાળકો ઘોંઘાટીયા વાતાવરણમાં રહેતા હોય અથવા કામ કરતા હોય તો ઉચ્ચ સ્તરના અવાજના સંપર્કમાં ઘટાડો કરવા માટે કાનના સંરક્ષકનો ઉપયોગ કરો.
- 12 બાળકના ચહેરા પર થપ્પડ ન મારશો કારણ કે તેનાથી કાનના પડદામાં ઈજા થઈ શકે છે અને તેના કારણે સાંભળવાની ખોટ થઈ શકે છે.

2.4 દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે સામાજિક વલણ

ઐતિહાસિક પરિપ્રેક્ષ્ય

છેલ્લા 40 થી 50 વર્ષો દરમિયાન આપણા સમાજમાં દિવ્યાંગ લોકોના સંચાલન અને સારવારના સંદર્ભમાં અસંખ્ય ફેરફારો થયા છે. વધુમાં, તબીબી સંભાળમાં ઘણી પ્રગતિ થઈ છે. પરિણામે, આમાંની મોટાભાગની વ્યક્તિઓ સંસ્થાઓને બદલે સમુદાયમાં રહે છે અને મૌખિક આરોગ્ય સંભાળ માટે સમુદાય-આધારિત ખાનગી વ્યવસાયીઓ પર આધાર રાખે છે.

બદલાયેલ પરિભાષા

દિવ્યાંગ લોકોના વર્ણન માટે વપરાતી પરિભાષા સમાજના વલણમાં બદલાવ સાથે બદલાતી રહી છે. ખૂબ જૂની શરતો સમાવેશ થાય છે; મૂર્ખ, મૂર્ખ અને મૂર્ખ. આ શબ્દોને ‘માનસિક રીતે દિવ્યાંગ’ અને ‘દિવ્યાંગ’ સાથે બદલવામાં આવ્યા હતા. તાજેતરના વર્ષોમાં, વ્યક્તિ પર ભાર મૂકવો મહત્વપૂર્ણ બન્યો છે, વ્યક્તિની દિવ્યાંગતા પર નહીં; દા.ત., ‘માનસિક દિવ્યાંગ લોકો’ ને બદલે ‘માનસિક દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ’ દિવ્યાંગ લોકો તેમની ક્ષમતાઓ માટે ઓળખાવા માંગે છે, તેમની દિવ્યાંગતા માટે નહીં. કેટલીક વ્યક્તિઓ દિવ્યાંગને બદલે ‘વિવિધ રીતે સક્ષમ’ શબ્દ પસંદ કરે છે.

ઘણા વર્ષો પહેલા એકેડેમી ઓફ ડેન્ટીસ્ટ્રી ફોર ધ દિવ્યાંગોએ તેનું નામ બદલીને એકેડેમી ઓફ ડેન્ટીસ્ટ્રી ફોર પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટી કરી દીધું.

વર્તમાન સ્થિતિ

સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ વિભાગના સશક્તિકરણની સુવિધા આપે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ, જેઓ 2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ 2.68 કરોડ છે અને દેશની કુલ વસ્તીના 2.21 ટકા છે. આમાં દ્રશ્ય, શ્રવણ, વાણી અને લોકમોટિવ ડિસેબિલિટી, માનસિક મંદતા, માનસિક બીમારી, અહુવિધ દિવ્યાંગતા અને અન્ય કોઈપણ દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. NFHS-5 સર્વે (2019-21)ના ગૌણ ડેટા વિશ્લેષણના આધારે ભારતમાં દિવ્યાંગતાનો એકંદર વ્યાપ 4.52% હતો. લોકમોટર દિવ્યાંગતા તમામ દિવ્યાંગતાઓમાં 44.70% હિસ્સો ધરાવે છે, ત્યારબાદ માનસિક અને વાણી દિવ્યાંગતા આવે છે. (08-ફેબ્રુઆરી-2023)

ભારતીય બંધારણે ભારતને કલ્યાણકારી રાજ્ય તરીકે જાહેર કર્યું છે. એક કલ્યાણ રાજ્ય તરીકે ભારત સમાજના દરેક વર્ગની સર્વાંગી સુખાકારી અને વિકાસ માટે અસરકારક પગલાં ભરવાની જવાબદારી હેઠળ છે. જો કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સમાજના સૌથી ઉપેક્ષિત વર્ગોમાંનો

એક છે. જાહેર સ્થળો, કચેરીઓ, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને પૂરતી સંખ્યામાં પ્રશિક્ષિત શિક્ષકો, તેમના શિક્ષણ અને તાલીમ માટે જરૂરી સાધનો જેવી કેટલીક મૂળભૂત સુવિધાઓ તેમને ઉપલબ્ધ નથી. તેમ છતાં, ભારતીય બંધારણ સમાનતાનો અધિકાર પ્રદાન કરે છે, પરંતુ વ્યવહારિક રીતે, આ અધિકાર તેમને ઘણી બાબતોમાં નકારવામાં આવે છે. જો તેઓને તેમની કૌશલ્ય વિકસાવવા માટે યોગ્ય તકો અને માધ્યમો નહીં મળે તો તેમની સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિ પર વિપરીત અસર થશે. ભારતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોના રક્ષણ માટે વિવિધ સંમેલનો પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. વિવિધ માનવ અધિકાર સંમેલનો પણ રાજ્યોને સમાજના દરેક વર્ગના માનવ અધિકારોના રક્ષણ માટે અસરકારક પગલાં લેવાનું ફરજિયાત બનાવે છે. આ સંમેલનો હેઠળની જવાબદારીઓને પરિપૂર્ણ કરવા માટે, ભારતીય સંસદ દ્વારા અમુક કાયદાઓ પસાર કરવામાં આવ્યા છે. આ કાયદાઓ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ચોક્કસ અધિકારો અને છૂટછાટો આપે છે. જોકે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની જરૂરિયાતો અને સમસ્યાઓને નવા પરિપ્રેક્ષ્યથી સમજવાની અને તે દિશામાં અસરકારક પગલાં ભરવાની સમયની જરૂરિયાત છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના નવા પડકારો અને જરૂરિયાતો માટે કાયદાઓમાં સુધારો કરવો જોઈએ. મગજનો લકવો, માનસિક મંદતા, ડિપ્રેશન, કરોડરજ્જુની ઈજા, દષ્ટિની ક્ષતિ, સંધિવા અને સ્નાયુબદ્ધ ડિસ્ટ્રોફી જેવી અમુક પ્રકારની અક્ષમ સ્થિતિ હોય; જેમ જેમ આરોગ્ય સંભાળમાં સુધારો થયો છે અને એક વખતની ઘણી તીવ્ર અને જીવલેણ સ્થિતિઓ કોનિક અને મેનેજ કરી શકાય તેવી સમસ્યાઓ બની જાય છે, ત્યારે આ દર્દીઓની સંખ્યામાં સતત વધારો થયો છે અને ખાનગી પ્રેક્ટિશનરો પાસેથી કાળજી લેવી રહી છે. ગંભીર દિવ્યાંગ લોકોના રોજિંદા જીવનને અસર કરતા કેટલાક મુદ્દાઓ છે:

- કોમ્યુનિટી લિવિંગ: શું તેમની દિવ્યાંગતાઓને સમાવી શકે તેવા આવાસો ઉપલબ્ધ છે ? શું નાણાકીય મદદ ઉપલબ્ધ છે ?
- પરિવહન: શું પરિવહન ઉપલબ્ધ છે ? શું તે અનુકૂળ છે ? તેના માટે કોણ ચૂકવણી કરશે ?
- શિક્ષણ: શું વિશેષ શિક્ષણ ઉપલબ્ધ છે ? શું તે માર્કેટબલ જોબ કૌશલ્યમાં પરિણમશે ?
- રોજગાર: શું એમ્પ્લોયર્સ દિવ્યાંગ વ્યક્તિને નોકરીએ રાખશે ? શું એમ્પ્લોયર્સ જરૂરી રહેઠાણ કરવા તૈયાર છે ? શું વિશ્વસનીય અને સસ્તું પરિવહન ઉપલબ્ધ છે ?
- આરોગ્ય સંભાળ: શું સમુદાયમાં તબીબી અને દાંતની સારવાર ઉપલબ્ધ છે ? શું જાહેર આરોગ્ય વિભાગ સંભાળ પૂરી પાડે છે ? શું નાણાકીય સહાય ઉપલબ્ધ છે ? શું પરિવહન ઉપલબ્ધ છે ?

ઐતિહાસિક રીતે, આમાંના ઘણા 'વિશેષ દર્દીઓ' ને સંસ્થાઓ, હોસ્પિટલ, ઈન્ફર્મરીઝ અને નર્સિંગ હોમ્સ જેવી સેટિંગ્સમાં સંભાળ મળી હતી. હવે અનન્ય વિશેષ જરૂરિયાતો સાથે જીવતા વ્યક્તિઓની સંખ્યામાં નોંધપાત્ર વધારો થવાને કારણે તેમજ શારીરિક અને માનસિક અવરોધોને દૂર કરવા અને આરોગ્ય સંભાળની પહોંચને ઉત્તેજિત કરવાની સમાજની ઈચ્છાને કારણે, આ લોકો માટે પરંપરાગત સમુદાય-આધારિત ખાનગી વ્યવસાયીઓ પાસેથી સંભાળ લેવાનું વલણ છે. વર્તમાન પરિસ્થિતિ માટે જરૂરી છે કે આપણે બધાએ વિવિધ પ્રકારની દિવ્યાંગતા ધરાવતા દર્દીઓને સંભાળ પૂરી પાડવામાં સક્ષમ બનવું જોઈએ.

સામાજિક વલણ :

સામાજિક વલણઆજના સંજોગોમાં, દિવ્યાંગતા અને મનોવિજ્ઞાન એકસાથે સાથે હોવાનું માનવામાં આવે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ તેમના નિયમિત જીવનમાં ઘણા બધા ભેદભાવ અને

લાંછનમાંથી પસાર થાય છે જે ઘણું માનસિક નુકસાન અને ક્યારેક આઘાતનું કારણ બને છે. વર્લ્ડ ડિસેબિલિટી રિપોર્ટ (WHO, 2011).

વલણ શબ્દ 'એટિટ્યુડ' ઇટાલિયન શબ્દ 'Attitu-dine' પરથી ઉતરી આવ્યો છે જેનો અર્થ થાય છે 'Attitude, or Aptness', પરંતુ આ શબ્દ મૂળ લેટિન શબ્દ 'Aptus' પરથી લેવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ થાય છે 'fit, or posture'. વલણના બહુવિધ અર્થો છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે, તે ક્રિયાઓ અથવા પ્રતિભાવો તરફ અભિગમ ધરાવે છે. બધા પોર્ટ (1935) એ વલણને વ્યાખ્યાયિત કર્યું છે, 'તત્પરતાની માનસિક અથવા ન્યુરલ સ્થિતિ, અનુભવ દ્વારા સંગઠિત, તમામ વસ્તુઓ અને પરિસ્થિતિઓ કે જેની સાથે તે સંબંધિત છે તેના પર વ્યક્તિના પ્રતિભાવ પર નિર્દેશિત અથવા ગતિશીલ પ્રભાવનો ઉપયોગ કરે છે'. સામાજિક મનોવિજ્ઞાનની દુનિયામાં, વલણનો ઉપયોગ વ્યક્તિઓની ક્રિયાની આગાહી કરવા માટે થાય છે. વલણ માનવ વર્તનથી અલગ છે; આનો અર્થ એ છે કે, લિયોન ફેસ્ટિંગર (1954) દ્વારા જણાવ્યા મુજબ વ્યક્તિગત વર્તન તેમના બદલાતા વલણથી ભાગ્યે જ પ્રભાવિત થાય છે. વધુમાં, વલણ હકારાત્મક, નકારાત્મક અથવા તટસ્થ હોઈ શકે છે. દાખલા તરીકે, કોઈ વ્યક્તિ એવું માને છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓમાં ઓછી બુદ્ધિ (નકારાત્મક વલણ) હોય છે અથવા ધ્યાનની કળાનો અભ્યાસ કરતી વ્યક્તિ સ્વસ્થ (હકારાત્મક વલણ) હોય છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પ્રત્યે નકારાત્મક વલણ

દુષ્ટતા સાથે જે પણ સંકળાયેલું છે તેને ટાળવાની ઇચ્છાએ દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યેના લોકોના વલણને અસર કરી છે, કારણ કે દિવ્યાંગતા ભૂલથી દુષ્ટતા સાથે સંકળાયેલી છે. આ માત્ર ગેરમાન્યતાઓએ નકારાત્મક વલણ પેદા કર્યું છે જે દિવ્યાંગતાની યોગ્ય સમજણના અભાવને કારણે અને તે કેવી રીતે કાર્યને અસર કરે છે. દાખલા તરીકે, કેટલાક ધાર્મિક નેતાઓ સૂચવે છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ, ખાસ કરીને માનસિક દિવ્યાંગ લોકોમાં દુષ્ટ આત્માઓ હોય છે. આ ધર્મગુરુઓ દિવ્યાંગ લોકોને માનસિક અને શારીરિક પીડાનો ભોગ બને છે. અફસોસની વાત એ છે કે દિવ્યાંગતાની અચોક્કસ રજૂઆત કેટલીક દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને નકારાત્મક અસર કરે છે. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, તેઓ પોતાને જુએ છે અને તેમના ભાગ્યને હલકી ગુણવત્તાવાળા અને સમાજ માટે બોજ તરીકે સ્વીકારે છે. આમ, દિવ્યાંગતા પરના અચોક્કસ સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો જે સંસ્કૃતિ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તેઓ જે સંબંધ ધરાવે છે, તેમની દિવ્યાંગતાની સમજ પર પ્રભુત્વ ધરાવે છે; જ્ઞાનાત્મક દ્રશ્ય ભૌતિક ભાષણ, સંવેદનાત્મક અથવા આનું સંયોજન. દાખલા તરીકે, દિવ્યાંગતા ધરાવતું બાળક તેના પર્યાવરણમાંથી પોતાના વિશે મેળવે છે તે સંદેશો મોટાભાગે તે કોણ છે, તે શું કરી શકે છે અને તેણે કેવું વર્તન કરવું જોઈએ તે અંગેની તેની લાગણીઓ નક્કી કરે છે. તેવી જ રીતે, દિવ્યાંગતાની અચોક્કસ રજૂઆત નકારાત્મક રીતે પ્રભાવિત કરે છે કે તે સાંસ્કૃતિક સમૂહમાંના લોકો દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સાથે કેવી રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે. પરિણામે વલણમાં દયા, ભય, અસ્વસ્થતા, અપરાધ, સહાનુભૂતિ અને આદરનો સમાવેશ થાય છે. દિવ્યાંગતા અંગેની આ નકારાત્મક ધારણાઓ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને પૃષ્ઠભૂમિમાં લઈ જાય છે, જેનાથી તેઓ સમાજમાં સૌથી વધુ લજ્જિત લઘુમતી બને છે.

2.5 સારાંશ

યુનિટના આ વિભાગમાં, અમે નિવારણના વિવિધ તબક્કાઓ દરમિયાન દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સ્થિતિની તપાસ કરેલ છે. અમે એ જાણવાનો પણ પ્રયાસ કરેલ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સ્થિતિ ધીમે ધીમે કેવી રીતે બદલાઈ અને તેમની હાલની સ્થિતિ શું છે.

પ્રાથમિક નિવારણનો હેતુ રોગ અથવા ઈજા થાય તે પહેલાં તેને અટકાવવાનો છે. આ

રોગ અથવા ઈજાનું કારણ બને તેવા જોખમોના સંપર્કમાં આવતા અટકાવીને, બિનઆરોગ્યપ્રદ અથવા અસુરક્ષિત વર્તણૂકોમાં ફેરફાર કરીને કે જે રોગ અથવા ઈજા તરફ દોરી શકે છે અને રોગ અથવા ઈજાના સંપર્કમાં વધારો થવો જોઈએ ત્યારે કરવામાં આવે છે. ગૌણ નિવારણનો ઉદ્દેશ્ય એવા રોગ અથવા ઈજાના પ્રભાવને ઘટાડવાનો છે જે પહેલાથી જ થઈ ચૂક્યો છે. આ રોગ અથવા ઈજાને શક્ય તેટલી વહેલી તકે શોધીને અને તેની પ્રગતિને રોકવા અથવા ધીમી કરવા, ફરીથી ઈજા અથવા પુનરાવૃત્તિને રોકવા માટે વ્યક્તિગત વ્યૂહરચનાઓને પ્રોત્સાહિત કરીને અને લાંબા ગાળાની સમસ્યાઓને રોકવા માટે લોકોને તેમના મૂળ સ્વાસ્થ્ય અને કાર્ય પર પાછા ફરવા માટેના કાર્યક્રમોનો અમલ કરીને કરવામાં આવે છે. તૃતીય નિવારણનો હેતુ પહેલાથી જ અસ્તિત્વમાં રહેલી આરોગ્ય સ્થિતિઓ અને ક્ષતિઓની અસરને મર્યાદિત અથવા ઉલટાવાનો છે; તેમાં પુનર્વસન સેવાઓ અને હસ્તક્ષેપોનો સમાવેશ થાય છે જેનો હેતુ પ્રવૃત્તિની મર્યાદાઓને રોકવા અને સ્વતંત્રતા, ભાગીદારી અને સમાવેશને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

સામાન્ય નિવારક પગલાં

નિવારણ માટે કાકા, ભત્રીજી અને પ્રથમ પિતરાઈ ભાઈ જેવા અત્યંત નજીકના લોહીના સંબંધો વચ્ચેના લગ્ન ટાળવા જોઈએ. વારસાગત વિકૃતિઓ. 18 વર્ષની ઉંમર પહેલાં અને 35 વર્ષની ઉંમર પછી ગર્ભાવસ્થા ટાળો. સગર્ભાવસ્થાનું આયોજન કરતા પહેલાં ડોક્ટરની સલાહ લો.

આજના સંજોગોમાં, દિવ્યાંગતા અને મનોવિજ્ઞાન એકસાથે સાથે હોવાનું માનવામાં આવે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ તેમના નિયમિત જીવનમાં ઘણા બધા ભેદભાવ અને લાંછનમાંથી પસાર થાય છે જે ઘણું માનસિક નુકસાન અને ક્યારેક આઘાતનું કારણ બને છે. વર્લ્ડ ડિસેબિલિટી રિપોર્ટ (WHO, 2011).

વલણ શબ્દ 'એટિટ્યુડ' ઈટાલિયન શબ્દ 'Attitu-dine' પરથી ઉતરી આવ્યો છે જેનો અર્થ થાય છે 'Attitude, or Aptness', પરંતુ આ શબ્દ મૂળ લેટિન શબ્દ 'Aptus' પરથી લેવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ થાય છે 'fit, or posture'. વલણના બહુવિધ અર્થો છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે, તે ક્રિયાઓ અથવા પ્રતિભાવો તરફ અભિગમ ધરાવે છે. બધા પોર્ટ (1935) એ વલણને વ્યાખ્યાયિત કર્યું છે, 'તત્પરતાની માનસિક અથવા ન્યુરલ સ્થિતિ, અનુભવ દ્વારા સંગઠિત, તમામ વસ્તુઓ અને પરિસ્થિતિઓ કે જેની સાથે તે સંબંધિત છે તેના પર વ્યક્તિના પ્રતિભાવ પર નિર્દેશિત અથવા ગતિશીલ પ્રભાવનો ઉપયોગ કરે છે'.

2.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. નિવારણના કેટલા સ્તરો છે ?
  - (અ) એક
  - (બ) બે
  - (ક) ત્રણ
2. સગર્ભાવસ્થાનું આયોજન કરતા પહેલાં કોઈએ ચોક્કસપણે ડોક્ટરની સલાહ ક્યારે લેવી જોઈએ ?
  - (અ) જો તેમના પરિવારમાં જન્મજાત ખામીની ઘટનાઓ હોય
  - (બ) જો તેઓનો કોઈ જાણીતો કૌટુંબિક તબીબી ઇતિહાસ નથી

દિવ્યાંગતાનું નિવારણ અને વ્યવસ્થાપન

- (ક) જો તેઓનું વજન વધારે છે
(ડ) જો તેઓ એકમાત્ર બાળક છે
(ઈ) જો તેઓ આરએચ-પોઝિટિવ રક્ત પ્રકાર છે
3. ભારતમાં વસ્તી ગણતરી 2011 મુજબ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની ટકાવારી કેટલી છે ?
(અ) 4.52%
(બ) 44.70%
(ક) 2.21%
(ડ) 2.68%
(ઈ) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
4. સી) ત્રણ ?
5. છ) જો તેમના પરિવારમાં જન્મજાત ખામીની ઘટનાઓ હોય ?
6. સી) 2.21% ?

2.7 ચાવીરૂપ શબ્દો

- નિવારણ
- પ્રારંભિક બાળપણની સંભાળ
- સામાજિક વલણ
- વ્યવસ્થાપન

2.8 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. <https://pwd.org.au/resources/models-of-disability/>
2. Source: At Work, Issue 80, Spring 2015: Institute for Work & Health, Toronto [This column updates a previous column describing the same term, originally published in 2006.]
3. Source: A Handbook for Parents of Children with Disabilities <https://vikaspedia.in/education/parents-corner/guidelines-for-parents-of-children-with-disabilities/prevention-of-disabilities>
4. Source; <https://paul-burtner.dental.ufl.edu/oral-health-care-for-persons-with-disabilities/societys-attitude-toward-people-with-disabilities>
5. Source; <https://pdf.sciencedirectass.com/313379/1-s2.0-S2405844020X00090/>
6. [https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/features/columnist.php?S=Esther Akua Gyamfi](https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/features/columnist.php?S=Esther%20Akua%20Gyamfi)
7. <https://disabilityaffairs.gov.in/content/>
8. <http://ignited.in/J/JASRAE/6/16>

- स्वाध्यायना प्रश्नो
  - 1 दिव्यांगताना निवारणने व्याख्यायित करो.
  - 2 भारतमां दिव्यांग व्यक्तिनी वर्तमान स्थिति.
  - 3. भारतमां दिव्यांग लोको प्रत्येना सामाजिक वलणने समजवो.
-

-: રૂપરેખા :-

- 3.0 ઉદ્દેશો
- 3.1 પ્રસ્તાવના
- 3.2 રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઈન ઈન્ડિયા એક્ટ 1992
- 3.3 રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા
- 3.4 સંસદ સમક્ષ નિયમો અને વિનિયમો મૂક્યા
- 3.5 કાઉન્સિલના કાર્યો
- 3.6 દિવ્યાંગતા અધિનિયમ, 1995
- 3.7 અધિનિયમની મુખ્ય જોગવાઈઓ
- 3.8 રોજગાર
- 3.9 રાજકીય ભાગીદારી સારાંશ.
- 3.10 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 3.11 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 3.12 તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
- 3.13 સંદર્ભ સૂચિ

3.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- સરકારી કાયદાઓને સમજવા માટે
- રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઈન ઈન્ડિયા એક્ટ 1992 ને સમજવા માટે
- પુનર્વસન પરિષદના કાર્યોને સમજવા માટે

3.1 પ્રસ્તાવના

છેલ્લા કેટલાક દાયકાઓમાં, માનવ અધિકારની વિભાવનાએ સમગ્ર માનવતાનું ધ્યાન આકર્ષિત કર્યું છે. માનવ અધિકારો ભેદભાવ વિના તમામ માનવીઓના સહજ છે. મનુષ્ય હોવાના કારણે, બધા મનુષ્યો છેરાષ્ટ્રીયતા, રહેઠાણ, લિંગ, ધર્મ અથવા વંશીય મૂળને ધ્યાનમાં લીધા વિના માનવ અધિકારો માટે સમાન રીતે હકદાર. જો કે વ્યવહારુ પાસું એ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ તેમની દિવ્યાંગતાને કારણે ઘણો ભેદભાવ ભોગવે છે. લગભગ તમામ સમાજોમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ દલિત, હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયા છે, કલંકિત છે. તેઓ વસ્તીના એક એવા વર્ગની રચના કરે છે, જે સૌથી પછાત, ઓછા લગામવાળા અને ગરીબોમાં સૌથી ગરીબ અને લીકની નજીક છે. તેઓ વંશીય, શૈક્ષણિક અને આર્થિક રીતે વંચિત રહ્યા છે. આમ તેઓને સ્વ-નિશ્ચિત

ઓળખ અને વિકાસના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવે છે.

રાજ્યો અને બિન-રાજ્ય અભિનેતાઓને તેમની જવાબદારીઓ પૂરી થાય તેની ખાતરી કરવા માટે ફરજ પાડવા માટે અધિકારો શક્તિશાળી સાધન બની ગયા છે. તેથી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના માનવ અધિકારોના સંવર્ધન અને સંરક્ષણ માટે, તેમના અધિકારોની માન્યતા સૌથી જરૂરી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે, બિન-સરકારી સંસ્થાઓ માનવ અધિકારોને ખૂબ જ સક્રિયપણે પ્રોત્સાહન આપી રહી છે. ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ અને વૈશ્વિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયામાં સંક્રમિત નાગરિક સમાજના વિકાસથી પણ માનવ અધિકાર સંરક્ષણના કારણમાં મદદ મળી છે. સંસ્થાકીય સ્તરે, માનવ અધિકારોએ નવો અર્થ પ્રાપ્ત કર્યો છે અને આ વિકાસને સંયુક્ત રાષ્ટ્રની માનવ અધિકાર સમિતિ જેવી માનવાધિકાર સંસ્થાઓની રચના દ્વારા મદદ મળી છે, જે વિવિધ રાજ્યોમાં માનવ અધિકારોની સ્થિતિની તપાસ કરે છે. માનવ અધિકાર સંરક્ષણમાં વિવિધ પ્રાદેશિક અદાલતો પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી રહી છે. રાષ્ટ્રીય સ્તરે, આ વિકાસોએ માનવ અધિકારોના પરિદેશ્યમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર કર્યો છે. ભારત સહિત મોટાભાગના દેશો પાસે તેમના પોતાના બંધારણો અથવા અન્ય કાયદાઓ, મૂળભૂત અધિકારોની જોગવાઈઓ અથવા અન્ય મુખ્ય માનવ અધિકાર કરારો છે.

3.2 રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઈન ઈન્ડિયા એક્ટ 1992

રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (RCI) એ સર્વોચ્ચ છે સરકાર શરીર, એક હેઠળ સુયોજિત સંસદનો અધિનિયમ, દિવ્યાંગ, વંચિત અને લક્ષિત તાલીમ કાર્યક્રમો અને અભ્યાસક્રમોનું નિયમન કરવા વિશેષ શિક્ષણ જરૂરિયાત સમુદાયો. તે એકમાત્ર વૈધાનિક પરિષદ છે ભારત જે કેન્દ્રીય પુનર્વસન રજીસ્ટર જાળવવા માટે જરૂરી છે જે મુખ્યત્વે તમામ લાયકાત ધરાવતા વ્યાવસાયિકોની વિગતોને દસ્તાવેજ કરે છે જેઓ લક્ષિત સમુદાયો માટે તાલીમ અને શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોનું સંચાલન અને વિતરણ કરે છે. વર્ષ 2000 માં, રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (સુધારા) અધિનિયમ, 2000, રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના પરિણામે સૂચિત કરવામાં આવ્યો હતો. ભારત સરકાર. આ સુધારાએ પહેલાના રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1992ની અંદર પૂરી પાડવામાં આવેલ વ્યાખ્યાઓ અને ચર્ચાઓ લાવી છે, જે એક મોટા અધિનિયમના દાયરામાં છે, એટલે કે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995.

21 ઓક્ટોબર 2022 સુધીમાં, કાઉન્સિલ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયેલ માન્ય સંસ્થાઓની યાદીમાં 887 સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે.

3.3 રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા

રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાનું બંધારણ અને સમાવિષ્ટ

(1) કેન્દ્ર સરકાર, સૂચના દ્વારા, આ વતી નિમણૂક કરી શકે તેવી તારીખથી અસરથી, આ કાયદાના હેતુઓ માટે ભારતીય પુનર્વસન પરિષદ તરીકે ઓળખાતી કાઉન્સિલની રચના કરવામાં આવશે.

કાઉન્સિલ ઉપરોક્ત નામથી એક સંસ્થા કોર્પોરેટ હશે, જેમાં શાશ્વત ઉત્તરાધિકાર અને એક સામાન્ય સીલ હશે, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધીન, મિલકત હસ્તગત કરવા, પકડી રાખવા અને તેનો નિકાલ કરવાની સત્તા સાથે, બંને જંગમ અને સ્થાવર, અને કરાર કરવા અને ઉક્ત નામથી દાવો માંડવો અને દાવો કરવામાં આવશે.

- (2) કાઉન્સિલમાં નીચેના સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે:
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવનાર પુનર્વસવાટ, દિવ્યાંગતા અને વિશેષ શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં વ્યાવસાયિક લાયકાત સાથે વહીવટમાં અનુભવ ધરાવતા વ્યક્તિઓમાંથી અધ્યક્ષ;
  - દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને લગતી બાબતો સાથે કામ કરતી કેન્દ્ર સરકારના મંત્રાલયોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નામાંકિત કરવામાં આવેલા સભ્યોની સંખ્યા સાતથી વધુ ન હોય;
  - યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ કમિશનનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એક સભ્યની નિમણૂક કરવામાં આવશે;
  - ભારતીય તબીબી સંશોધન પરિષદના મહાનિર્દેશાલયનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એક સભ્યની નિમણૂક કરવામાં આવશે;
  - મૂળાક્ષરોના કમમાં પરિભ્રમણ દ્વારા સામાજિક કલ્યાણ સાથે કામ કરતા રાજ્યો અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મંત્રાલય અથવા વિભાગનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બે સભ્યોની નિમણૂક કરવામાં આવશે;
  - સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં કામ કરતા પુનર્વસન વ્યાવસાયિકોમાંથી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરી શકે તેવા સભ્યોની સંખ્યા છથી વધુ ન હોય;
  - ભારતીય તબીબી પરિષદ અધિનિયમ, 1956 (1956 ના 102) હેઠળ નોંધાયેલા અને દિવ્યાંગોના પુનર્વસનમાં રોકાયેલા તબીબી વ્યવસાયિકોમાંથી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરવામાં આવી શકે તેવા સભ્યોની સંખ્યા ચારથી વધુ ન હોય;
  - સંસદના ત્રણ સભ્યો જેમાંથી બે લોકોની હાઉસ ઓફ ધ પીપલ દ્વારા અને એક કાઉન્સિલ ઓફ સ્ટેટ્સ દ્વારા ચૂંટવામાં આવશે;
  - દિવ્યાંગોને મદદ કરવામાં સક્રિય રીતે રોકાયેલા સામાજિક કાર્યકરોમાંથી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નામાંકિત કરવામાં આવેલ સભ્યોની સંખ્યા ત્રણથી વધુ ન હોય;

સભ્ય-સચિવ, હોદ્દેદાર

3.4 સંસદ સમક્ષ નિયમો અને વિનિયમો મૂકવા

આ અધિનિયમ હેઠળ બનાવેલ દરેક નિયમ અને દરેક નિયમન, તે બન્યા પછી બને તેટલી વહેલી તકે, સંસદના દરેક ગૃહ સમક્ષ, જ્યારે તે સત્ર ચાલુ હોય ત્યારે, કુલ ત્રીસ દિવસના સમયગાળા માટે મૂકવામાં આવશે જે એક સત્રમાં સમાવિષ્ટ હોઈ શકે છે અથવા બે અથવા વધુ ક્રમિક સત્રોમાં, અને જો, સત્રની સમાપ્તિ પહેલાં તરત જ સત્ર અથવા ઉપરોક્ત સત્રો પછી, બંને ગૃહો નિયમ અથવા નિયમનમાં કોઈપણ ફેરફાર કરવા માટે સંમત થાય છે, અથવા બંને ગૃહો સંમત થાય છે કે નિયમ અથવા નિયમન ન બનાવવું જોઈએ, નિયમ અથવા નિયમન ત્યારપછી માત્ર આવા સંશોધિત સ્વરૂપમાં જ અસર કરશે અથવા કોઈ અસર થશે નહીં, જેમ કે કેસ હોઈ શકે; તેથી, જો કે, આવા કોઈપણ ફેરફાર અથવા રદબાતલ તે નિયમ અથવા નિયમન હેઠળ અગાઉ કરવામાં આવેલી કોઈપણ વસ્તુની માન્યતા માટે પૂર્વગ્રહ વિના રહેશે.

3.5 કાઉન્સિલના કાર્યો

શિક્ષણમાં સમાવિષ્ટ ભારતની કોઈપણ યુનિવર્સિટી અથવા અન્ય સંસ્થા દ્વારા આપવામાં આવેલી પુનર્વસવાટ વ્યાવસાયિકની લાયકાત માટે યુનિવર્સિટી વગેરે દ્વારા આપવામાં આવેલી લાયકાતની માન્યતા, પુનર્વસન વ્યાવસાયિકો માટે માન્ય લાયકાત ગણાશે.

કોઈપણ યુનિવર્સિટી અથવા અન્ય સંસ્થા કે જે પુનર્વસન વ્યાવસાયિકોને અનુસૂચિમાં સમાવિષ્ટ ન હોય તેવી લાયકાત આપે છે, આવી કોઈપણ લાયકાત માન્ય રાખવા માટે કેન્દ્ર સરકારને અરજી કરી શકે છે અને કેન્દ્ર સરકાર, કાઉન્સિલની સલાહ લીધા પછી, સૂચના દ્વારા, સૂચિમાં સુધારો કરી શકે છે જેથી કરીને તેમાં આવી લાયકાતનો સમાવેશ કરો અને આવી કોઈપણ સૂચના એ પણ નિર્દેશિત કરી શકે છે કે અનુસૂચિની છેલ્લી કોલમમાં આવી લાયકાતની સામે પ્રવેશ ત્યારે જ કરવામાં આવશે જ્યારે ઉલ્લેખિત તારીખ.

ભારત બહારની સંસ્થાઓ દ્વારા આપવામાં આવતી લાયકાતની માન્યતા

કાઉન્સિલ લાયકાતની માન્યતા માટે પારસ્પરિકતાની યોજનાના સમાધાન માટે ભારતની બહારના કોઈપણ દેશમાં સત્તાધિકારી સાથે વાટાઘાટો કરી શકે છે અને આવી કોઈપણ યોજનાના અનુસંધાનમાં કેન્દ્રસરકાર, નોટિફિકેશન દ્વારા, સૂચિમાં સુધારો કરી શકે છે જેથી તેમાં કાઉન્સિલે નક્કી કરેલ કોઈપણ લાયકાતને માન્યતા આપવી જોઈએ, અને આવી સૂચના દ્વારા એ પણ નિર્દેશિત કરી શકે છે કે અનુસૂચિની છેલ્લી કોલમમાં એન્ટ્રી કરવામાં આવશે તે જાહેર કરીને જ્યારે નિર્દિષ્ટ તારીખ પછી આપવામાં આવે ત્યારે જ માન્ય લાયકાત.

3.6 દિવ્યાંગતા અધિનિયમ, 1995

“દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995” 7 ફેબ્રુઆરી, 1996 ના રોજ અમલમાં આવ્યો છે. આ કાયદો એક મહત્વપૂર્ણ સીમાચિહ્ન છે અને તે લોકો માટે સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરવાની દિશામાં એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે. દિવ્યાંગતા અને રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં તેમની સંપૂર્ણ ભાગીદારી. આ અધિનિયમ પુનર્વસનના નિવારક અને પ્રમોશનલ બંને પાસાઓ જેમ કે શિક્ષણ, રોજગાર અને વ્યાવસાયિક તાલીમ, આરક્ષણ, સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ, અવરોધ-મુક્ત વાતાવરણનું નિર્માણ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓનું પુનર્વસન, બેરોજગારી અને ગંભીર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે ઘરોની સ્થાપના, વગેરે. આ પુસ્તિકાનો હેતુ અધિનિયમ દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારોના વ્યાપક પ્રસારનો છે.

3.7 અધિનિયમની મુખ્ય જોગવાઈઓ

- નિવારણ અને દિવ્યાંગતાની પ્રારંભિક તપાસ.
- શિક્ષણ.
- રોજગાર.
- બિન-ભેદભાવ.
- સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ.
- હકારાત્મક ક્રિયા.
- સામાજિક સુરક્ષા. આ ફરિયાદ નિવારણ.

ભારત સરકારે દિવ્યાંગો માટે એક અધિનિયમ મૂક્યો છે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે દિવ્યાંગો પણ રાષ્ટ્ર નિર્માણનો એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો,

અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995 7 ફેબ્રુઆરી, 1996 ના રોજ અમલમાં આવ્યો. તે એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે જે દિવ્યાંગ લોકો માટે સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરે છે. આ કાયદો શિક્ષણ, રોજગાર અને વ્યાવસાયિક તાલીમ, આરક્ષણ, સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ, અવરોધ-મુક્ત વાતાવરણની રચના, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓનું પુનર્વસન, દિવ્યાંગો માટે બેરોજગારી ભથ્થું, વિશેષ વીમા યોજના જેવા પુનર્વસનના નિવારક અને પ્રમોશનલ બંને પાસાઓની જોગવાઈ કરે છે. દિવ્યાંગ કર્મચારીઓ અને ગંભીર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે ઘરોની સ્થાપના વગેરે.

ધ પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ એક્ટ 1995, સરળ ટ્વિટર આઈકોન ફેસબુક આઈકોન લિંક્ડઇન આઈકોન થિંક યેન્જ ઈન્ડિયા ધ પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ એક્ટ 1995, સરળ લેખકનો લોગો થિંક યેન્જ ઈન્ડિયા 3647 સ્ટોરીઝ ધ પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટી એક્ટ 1995, સરળીકૃત, શનિવાર, મે 2014 min વાંચો ભારત સરકારે મૂક્યું છે દિવ્યાંગો પણ રાષ્ટ્ર નિર્માણનો એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે તેની ખાતરી કરવા માટે દિવ્યાંગો માટે એક કાયદો બનાવો. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995 7 ફેબ્રુઆરી, 1996 ના રોજ અમલમાં આવ્યો. તે એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે જે દિવ્યાંગ લોકો માટે સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરે છે. આ કાયદો શિક્ષણ, રોજગાર અને વ્યાવસાયિક તાલીમ, આરક્ષણ, સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ, અવરોધ-મુક્ત વાતાવરણની રચના, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓનું પુનર્વસન, દિવ્યાંગો માટે બેરોજગારી ભથ્થું, વિશેષ વીમા યોજના જેવા પુનર્વસનના નિવારક અને પ્રમોશનલ બંને પાસાઓની જોગવાઈ કરે છે. દિવ્યાંગ કર્મચારીઓ અને ગંભીર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે ઘરોની સ્થાપના વગેરે. છબી: (L-R) શ્રમ કાયદો કેરળ ESPN છબી: (L-R) શ્રમ કાયદો કેરળ; ESPN અધિનિયમની મુખ્ય જોગવાઈઓ છે: દિવ્યાંગતાના નિવારણ અને વહેલાસર શોધ માટે સર્વેક્ષણો, તપાસ અને સંશોધન હાથ ધરવામાં આવશે. દિવ્યાંગતાની ઘટનાનું કારણ શોધી કાઢો દિવ્યાંગતાને રોકવા માટે વિવિધ પગલાં લેવામાં આવશે. પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રના સ્ટાફને આ કાર્યમાં મદદ કરવા માટે પ્રશિક્ષિત કરવામાં આવશે તમામ બાળકોનું વર્ષમાં એકવાર 'જોખમ'ના કેસોની ઓળખ માટે તપાસ કરવામાં આવશે જાગૃતિ ઝુંબેશ શરૂ કરવામાં આવશે અને માહિતીના પ્રસાર માટે પ્રાયોજિત કરવામાં આવશે પૂર્વ-જન્મ માટે પગલાં લેવામાં આવશે. પેરી નેટલ અને માતા અને બાળકની પ્રસૂતિ પછીની સંભાળ શિક્ષણ દિવ્યાંગતા ધરાવતા દરેક બાળકને સંકલિત શાળાઓ અથવા વિશેષ શાળાઓમાં 18 વર્ષની ઉંમર સુધી મફત શિક્ષણ મેળવવાનો અધિકાર હશે. દિવ્યાંગ બાળકોના લાભ માટે યોગ્ય વાહનવ્યવહાર, આર્કિટેક્ચરલ અવરોધો દૂર કરવા અને પરીક્ષા પદ્ધતિમાં ફેરફારોની પુનઃરચના સુનિશ્ચિત કરવામાં આવશે. દિવ્યાંગ બાળકોને મફત પુસ્તકો, શિષ્યવૃત્તિ, ગણવેશ અને અન્ય શિક્ષણ સામગ્રીનો અધિકાર હશે દિવ્યાંગ બાળકો માટે વિશેષ શાળાઓ. વ્યવસાયિક તાલીમ સુવિધાઓથી સજ્જ હોવું દિવ્યાંગ બાળકો માટે બિન-ઔપચારિક શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે શિક્ષકોની તાલીમ જરૂરી માનવશક્તિ વિકસાવવા માટે સંસ્થાઓની સ્થાપના કરવામાં આવશે. માતાપિતા તેમના દિવ્યાંગ બાળકોની નિમણૂક અંગેની ફરિયાદોના નિવારણ માટે યોગ્ય મંચ પર જઈ શકે છે.

3.8 રોજગાર

સરકારી નોકરીમાં 3% ખાલી જગ્યાઓ દિવ્યાંગ લોકો માટે, 1% દરેક વ્યક્તિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવશે: અંધત્વ અથવા ઓછી દ્રષ્ટિ સાંભળવાની ક્ષતિ લોકોમોટર ડિસેબિલિટીઝ અને સેરેબ્રલ પાલ્સી યોગ્ય યોજના દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની તાલીમ અને કલ્યાણ માટે ઘડવામાં આવશે. ઉપલી વય મર્યાદામાં છૂટછાટ રોજગારનું નિયમન આરોગ્ય અને

સલામતીના પગલાં અને બિન- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ નોકરી કરતી હોય તેવા સ્થળોએ દિવ્યાંગતા, પર્યાવરણ સરકારી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને સરકાર તરફથી અનુદાન મેળવતી અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓએ દિવ્યાંગ લોકો માટે ઓછામાં ઓછી 3% બેઠકો અનામત રાખવી જોઈએ. જો કોઈ કર્મચારી સેવા દરમિયાન અક્ષમ થઈ જાય તો તેને નોકરીમાંથી બરતરફ કરી શકાતો નથી અથવા ડિમોટ કરી શકાતો નથી, જો કે તેમને સમાન પગાર અને શરત સાથે અન્ય પોસ્ટ પર ખસેડી શકાય છે. ક્ષતિને કારણે કોઈ પ્રમોશન નકારી શકાય નહીં. દિવ્યાંગ લોકોને હકારાત્મક એક્શન એક્સ અને ઉપકરણો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.

3.9 રાજકીય ભાગીદારી

રાજકીય જગ્યામાંથી દિવ્યાંગ લોકોને બાકાત રાખવાની બાબત દેશમાં રાજકીય પ્રક્રિયાના તમામ સ્તરે થાય છે, અને વિવિધ રીતે જેમ કે: મતવિસ્તારમાં દિવ્યાંગ લોકોની ચોક્કસ સંખ્યા પર જીવંત એકંદર ડેટાનો અભાવ. મતદાન પ્રક્રિયાની અગમ્યતા (બ્રેઈલનું વ્યાપક અનુકૂલન નથી ઇલેક્ટ્રોનિક વોટિંગ મશીનો) પક્ષીય રાજનીતિમાં ભાગ લેવા માટેના અવરોધો, ભારતમાં રાજકીય પક્ષો સામાન્ય રીતે દિવ્યાંગોને તેમની જરૂરિયાતોને ખાસ સંબોધવા માટે મોટા મતદારો તરીકે જોતા નથી.

3.10 સારાંશ

છેલ્લા કેટલાક દાયકાઓમાં, માનવ અધિકારની વિભાવનાએ સમગ્ર માનવતાનું ધ્યાન આકર્ષિત કર્યું છે. માનવ અધિકારો ભેદભાવ વિના તમામ માનવીઓના સહજ છે. માનવ હોવાના કારણે, તમામ માનવીઓ રાષ્ટ્રીયતા, રહેઠાણ, લિંગ, ધર્મ અથવા વંશીય મૂળને ધ્યાનમાં લીધા વિના માનવ અધિકારો માટે સમાન રીતે હકદાર છે. જો કે વ્યવહારુ પાસું એ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ તેમની દિવ્યાંગતાને કારણે ઘણો ભેદભાવ ભોગવે છે. લગભગ તમામ સમાજોમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ દલિત, હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયા છે, કલંકિત છે. તેઓ વસ્તીના એક એવા વર્ગની રચના કરે છે, જે સૌથી પછાત, ઓછા લગામવાળા અને ગરીબોમાં સૌથી ગરીબ અને લીકની નજીક છે. તેઓ વંશીય, શૈક્ષણિક અને આર્થિક રીતે વંચિત રહ્યા છે. આમ તેઓને સ્વ-નિશ્ચિત ઓળખ અને વિકાસના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવે છે.

રાજ્યો અને બિન-રાજ્ય અભિનેતાઓને તેમની જવાબદારીઓ પૂરી થાય તેની ખાતરી કરવા માટે ફરજ પાડવા માટે અધિકારો શક્તિશાળી સાધન બની ગયા છે. તેથી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના માનવ અધિકારોના સંવર્ધન અને સંરક્ષણ માટે, તેમના અધિકારોની માન્યતા સૌથી જરૂરી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે, બિન-સરકારી સંસ્થાઓ માનવ અધિકારોને ખૂબ જ સક્રિયપણે પ્રોત્સાહન આપી રહી છે. ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ અને વૈશ્વિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયામાં સંક્રમિત નાગરિક સમાજના વિકાસથી પણ માનવ અધિકાર સંરક્ષણના કારણમાં મદદ મળી છે. સંસ્થાકીય સ્તરે, માનવ અધિકારોએ નવો અર્થ પ્રાપ્ત કર્યો છે અને આ વિકાસને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર સમિતિ જેવી માનવાધિકાર સંસ્થાઓની રચના દ્વારા મદદ મળી છે, જે વિવિધ રાજ્યોમાં માનવ અધિકારોની સ્થિતિની તપાસ કરે છે. માનવ અધિકાર સંરક્ષણમાં વિવિધ પ્રાદેશિક અદાલતો પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી રહી છે. રાષ્ટ્રીય સ્તરે, આ વિકાસોએ માનવ અધિકારોના પરિદ્રશ્યમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર કર્યો છે. ભારત સહિત મોટાભાગના દેશો પાસે તેમના પોતાના બંધારણો અથવા અન્ય કાયદાઓ, મૂળભૂત અધિકારોની જોગવાઈઓ અથવા અન્ય મુખ્ય માનવ અધિકાર કરારો છે.

રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઈન ઈન્ડિયા એક્ટ 1992, રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ

ઈન્ડિયા (ઈઝે) એ સર્વોચ્ચ છે સરકારી સંસ્થા, એક હેઠળ સુયોજિત સંસદનો અધિનિયમ, દિવ્યાંગ, વંચિત અને લક્ષિત તાલીમ કાર્યક્રમો અને અભ્યાસક્રમોનું નિયમન કરવા વિશેષ શિક્ષણ જરૂરિયાત સમુદાયો. તે એકમાત્ર વૈધાનિક પરિષદ છે ભારત જે કેન્દ્રીય પુનર્વસન રજીસ્ટર જાળવવા માટે જરૂરી છે. જે મુખ્યત્વે તમામ લાયકાત ધરાવતા વ્યાવસાયિકોની વિગતોને દસ્તાવેજ કરે છે જેઓ લક્ષિત સમુદાયો માટે તાલીમ અને શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોનું સંચાલન અને વિતરણ કરે છે. વર્ષ 2000 માં, રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (સુધારા) અધિનિયમ, 2000, રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના પરિણામે સૂચિત કરવામાં આવ્યો હતો. ભારત સરકાર. આ સુધારાએ પહેલાના રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1992ની અંદર પૂરી પાડવામાં આવેલ વ્યાખ્યાઓ અને ચર્ચાઓ લાવી છે, જે એક મોટા અધિનિયમના દાયરામાં છે, એટલે કે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, 1995.

21 ઓક્ટોબર 2022 સુધીમાં, કાઉન્સિલ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયેલ માન્ય સંસ્થાઓની યાદીમાં 887 સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે.

રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાનું બંધારણ અને સમાવિષ્ટ

- (1) કેન્દ્ર સરકાર, સૂચના દ્વારા, આ વતી નિમણૂક કરી શકે તેવી તારીખથી અસરથી, આ કાયદાના હેતુઓ માટે ભારતીય પુનર્વસન પરિષદ તરીકે ઓળખાતી કાઉન્સિલની રચના કરવામાં આવશે. કાઉન્સિલ ઉપરોક્ત નામથી એક સંસ્થા હશે, જેની પાસે કાયમી ઉત્તરાધિકાર અને સામાન્ય સીલ હશે, સત્તા સાથે, આ કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન, જંગમ અને સ્થાવર બંને મિલકતો હસ્તગત કરવા, પકડી રાખવા અને નિકાલ કરવા અને કરાર કરવા અને રહેશે. આ નામથી દાવો માંડવો અને દાવો માંડવો.
- (2) કાઉન્સિલમાં નીચેના સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે:
  - (a) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવનાર પુનર્વસવાટ, દિવ્યાંગતા અને વિશેષ શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં વ્યાવસાયિક લાયકાત સાથે વહીવટમાં અનુભવ ધરાવતા વ્યક્તિઓમાંથી અધ્યક્ષ;
  - (b) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને લગતી બાબતો સાથે કામ કરતી કેન્દ્ર સરકારના મંત્રાલયોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નામાંકિત કરવામાં આવેલા સભ્યોની સંખ્યા સાતથી વધુ ન હોય;

3.11 ચાવીરૂપ શબ્દો

- પીઝબલ્યુડી એક્ટ 1995
- રોજગાર
- શિક્ષણ
- પુનર્વસન પરિષદ અધિનિયમ 1992

3.12 તમારી પ્રગતિ ચકાસો

- (1) ભારતીય પુનર્વસન પરિષદની સ્થાપના દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- (2) કયા વર્ષમાં પુનર્વસન પરિષદની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- (3) દિવ્યાંગતા અધિનિયમ.

- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો.
  - કેન્દ્ર સરકાર
  - 1992
  - 1995

3.13 સંદર્ભ સૂચિ

1. "List of Approved Institutions upto 21-10-2022" (PDF). Rehabilitation Council of India. 21 October 2022. Retrieved 25 October 2022.
  2. <https://rehabcouncil.nic.in/>
  3. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjezuKvkIuBAxUHVkQEHSIdBeUQFnoECCAQAQ&url=https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/19048/1/rehabilitation_council_of_india_act_1992.pdf&usg=AOvVaw2NO2pYIIJ3RawjVjphZFk9&opi=89978449
  4. Citation at: <https://yourstory.com/2016/05/disabilities-act-simplified>
  5. Citation at: <https://yourstory.com/2016/05/disabilities-act-simplified>
  6. <https://www.drishtias.com/daily-updates/daily-news-editorials/person-with-disabilities-in-india>
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
    1. આ કાયદાનો મુખ્ય હેતુ શું છે ?
    2. અધિનિયમ કયા પાસાઓ માટે પ્રદાન કરે છે ?
    3. સંદર્ભમાં ઉલ્લેખિત પુસ્તિકાનો હેતુ શું છે ?
    4. શા માટે આ કાયદો મહત્વપૂર્ણ સીમાચિહ્ન માનવામાં આવે છે ?

રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ

-: રૂપરેખા :-

- 4.0 ઉદ્દેશો
- 4.1 પ્રસ્તાવના
- 4.2 પૃષ્ઠભૂમિ અને રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યો
- 4.3 કલ્યાણ માટે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ
- 4.4 બોર્ડની સત્તાઓ અને ફરજો
- 4.5 ફાયનાન્સ
- 4.6 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ, 2016
- 4.7 સારાંશ
- 4.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 4.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 4.10 સંદર્ભ સૂચિ

4.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- નેશનલ ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યો સમજવા
- નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ દિવ્યાંગતાઓને સમજવા માટે
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારોને સમજવા માટે અધિનિયમ, 2016
- રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ યોજનાઓનો એક નજરમાં અભ્યાસ કરવો

4.1 પ્રસ્તાવના

નેશનલ ટ્રસ્ટ એ સામાજિક ન્યાય મંત્રાલયની વૈધાનિક સંસ્થા છે અને સશક્તિકરણ, ભારત સરકાર, 'નેશનલ ટ્રસ્ટ ફોરઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, મેન્ટલ રીટાર્ડેશન અને બહુવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓનું કલ્યાણ' અધિનિયમ (1999 નો અધિનિયમ 44). એક સર્વસમાવેશક સમાજ જે માનવ વિવિધતાને મૂલ્ય આપે છે અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ગૌરવ સમાન અધિકારો અને તકો સાથે સ્વતંત્ર રીતે જીવવા માટે સક્ષમ અને સશક્ત બનાવે છે. નેશનલ ટ્રસ્ટનું વિઝન સ્ટેટમેન્ટ તમામ ભારતીયો માટે અત્યંત બદલાયેલા ભારતને પ્રતિબિંબિત કરે છે અને તે માનવ અધિકારો પર આધારિત છે.

એટલે કે UNCRPD, અભિગમ. વિઝન સ્ટેટમેન્ટ ભારતમાં દિવ્યાંગતા ક્ષેત્રે અગ્રેસર હોવાના કારણે નેશનલ ટ્રસ્ટ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા કાયદા બદલાતા હોવાથી, કેન્દ્રિત નેતૃત્વ સ્થાપિત કરવાની જરૂર છે. સ્થાનિક અને પ્રાદેશિક રજિસ્ટર્ડ સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સ્તરની સમિતિઓ દ્વારા કામ કરીને, રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટે સમગ્ર દેશમાં

તેની દ્રષ્ટિ અને ધ્યાન સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. નેશનલ ટ્રસ્ટ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અને તેમના પરિવારોના ક્ષમતા વિકાસની તકો પૂરી પાડવા, તેમના અધિકારો પૂરા કરવા, સક્ષમ વાતાવરણ અને સમાવિષ્ટ સમાજના નિર્માણની સુવિધા અને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કામ કરે છે.

નેશનલ ટ્રસ્ટનું મિશન, અથવા મૂળભૂત હેતુ, સક્ષમ વાતાવરણ ઊભું કરવાનો છે, એટલે કે વ્યાપક સહાય પ્રણાલીઓ દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે તકો પ્રદાન કરવી જે અન્ય મંત્રાલયો વગેરે સાથે સહયોગ કરીને પણ કરી શકાય છે, જે એક સમાવેશી સમાજના વિકાસ તરફ દોરી જશે.

4.2 પૃષ્ઠભૂમિ અને રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યો

આ અધિનિયમ ઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક દિવ્યાંગતા અને બહુવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતા લોકોના કલ્યાણને ધ્યાનમાં લે છે. આ અધિનિયમ રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટની સ્થાપના માટે પણ જોગવાઈ કરે છે. આ સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલય અમલીકરણ માટે તાજેતરમાં જમ્મુ અને કાશ્મીર અને લદાખના અધિકારીઓ અને અન્ય હિતધારકો સાથે બેઠકોનું આયોજન કર્યું હતું નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ, 1999.

નેશનલ ટ્રસ્ટ એ ભારત સરકારના સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયની એક વૈધાનિક સંસ્થા છે. તેની સ્થાપના ‘ઓરીઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક દિવ્યાંગતા અને બહુવિધ દિવ્યાંગતાઓ સાથેના વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ’ કાયદા હેઠળ કરવામાં આવી હતી. તેનો આદેશ બે મૂળભૂત ફરજો નિભાવવાનો છે - કાનૂની અને કલ્યાણ.

ઉદ્દેશ્યો

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમના સમુદાયની અંદર અને શક્ય તેટલી નજીકમાં સ્વતંત્ર રીતે અને શક્ય તેટલું સંપૂર્ણ રીતે જીવવા માટે સક્ષમ અને સશક્ત કરવા;
- સમાન તકોની અનુભૂતિ, અધિકારોનું રક્ષણ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંપૂર્ણ ભાગીદારીની સુવિધા માટે;
- જરૂરિયાત આધારિત સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે તેની નોંધાયેલ સંસ્થાઓને સમર્થન આપવા માટે; અને
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે વાલીઓ અને ટ્રસ્ટીઓની નિમણૂક માટેની પ્રક્રિયાઓ વિકસાવવી.

નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ દિવ્યાંગતા

- નેશનલ ટ્રસ્ટ નીચેની ચારમાંથી કોઈપણ દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે કામ કરે છે. ઓરીઝમ
- સેરેબ્રલ પાલ્સી
- માનસિક મંદતા
- બહુવિધ અક્ષમતા

અમારી પ્રક્રિયાઓ અને વહીવટી સંસ્થાઓ

- નોંધણી પ્રક્રિયા
- સ્ટેટ નોડલ એજન્સી સેન્ટર (SNAC)

રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ

- રાજ્ય સ્તરીય સંકલન સમિતિ (SLCC)
- સ્થાનિક સ્તરની સમિતિ (LLC)
- કાનૂની વાલીઓ
- નોંધાયેલ સંસ્થાઓ (RO)

રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ યોજનાઓ એક નજરમાં

દિશા (પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને શાળા તૈયારી યોજના)

આ રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતી ચાર દિવ્યાંગતાઓ સાથે 0-10 વર્ષની વય જૂથના બાળકો માટે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને શાળા તૈયારી યોજના છે અને તેનો ઉદ્દેશ્ય ચિકિત્સા દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિ (PwD) માટે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ માટે દિશા કેન્દ્રોની સ્થાપના કરવાનો છે, તાલીમ અને કુટુંબના સભ્યોને સહાય પૂરી પાડવી. RO એ PwD ને દિવસમાં ઓછામાં ઓછા 4 કલાક (સવારે 8 થી સાંજના 6 વાગ્યાની વચ્ચે) વય-વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ સાથે ૩-કેર સુવિધાઓ પૂરી પાડવી જોઈએ. કેન્દ્રમાં કેરગીવર અને આયાસ સાથે PwD માટે વિશેષ શિક્ષક અથવા પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ ચિકિત્સક, ફિઝિયોથેરાપિસ્ટ અથવા વ્યવસાયિક ચિકિત્સક અને કાઉન્સેલર હોવા જોઈએ.

વિકાસ (૩ કેર)

આ એક ૩ કેર સ્કીમ છે, મુખ્યત્વે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને આંતરવ્યક્તિત્વ અને વ્યવસાયિક કૌશલ્યો વધારવા માટે ઉપલબ્ધ તકોની શ્રેણીને વિસ્તૃત કરવા માટે કારણ કે તેઓ ઉચ્ચ વય જૂથોમાં સંક્રમણ પર છે. આ કેન્દ્ર પર્સન વિથ ડિસેબિલિટી (PwD) ને સંભાળ સહાય પણ આપશે. PwD વિકાસ કેન્દ્રમાં હોય તે સમય દરમિયાન. આ ઉપરાંત, તે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતા દિવ્યાંગતા ધરાવતા પીડબલ્યુડીના પરિવારના સભ્યોને અન્ય જવાબદારીઓ નિભાવવા માટે દિવસ દરમિયાન થોડો સમય મળે તે માટે મદદ કરે છે. RO એ PwDs ને દિવસમાં ઓછામાં ઓછા 6 કલાક (સવારે 8 થી સાંજના 6 વાગ્યાની વચ્ચે) વય-વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ સાથે ૩-કેર સુવિધાઓ પૂરી પાડવી જોઈએ. ૩ કેર મહિનામાં ઓછામાં ઓછા 21 દિવસ માટે ખુલ્લું હોવું જોઈએ.

સમર્થ (રેસ્પિટ કેર)

સમર્થ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય અનાથ અથવા ત્યજ દેવાયેલા, કટોકટીમાં પડેલા પરિવારો માટે તેમજ બીપીએલ અને એલઆઈજી પરિવારોમાંથી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (પીડબલ્યુડી) માટે રાહત ઘર પૂરું પાડવાનો છે, જેમાં નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતી ચારમાંથી ઓછામાં ઓછી એક દિવ્યાંગતા સાથે નિરાધાર છે. અન્ય જવાબદારીઓ નિભાવવા માટે પરિવારના સભ્યોને આરામનો સમય મળે તેવી તકો ઊભી કરવાનો પણ તેનો હેતુ છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય તમામ વય જૂથો માટે પ્રોફેશનલ ડોક્ટરો પાસેથી મૂળભૂત તબીબી સંભાળની જોગવાઈ સહિત સ્વીકાર્ય જીવનધોરણ સાથે પર્યાપ્ત અને ગુણવત્તાયુક્ત સંભાળ સેવા સાથે જૂથ ઘરની સુવિધા પૂરી પાડવા માટે સમર્થ કેન્દ્રોની સ્થાપના કરવાનો છે.

ઘરાઉંડા (પુત્ર વયના લોકો માટેનું જૂથ ઘર)

ઘરુંડા યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય ઓરીઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક દિવ્યાંગતા અને બહુવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિના જીવનભર ખાતરીપૂર્વકની ઘર અને ન્યૂનતમ ગુણવત્તાયુક્ત સંભાળ

સેવાઓ પૂરી પાડવાનો છે, જેમાં મૂળભૂત તબીબી સંભાળની જોગવાઈ સહિત સ્વીકાર્ય જીવનધોરણ સાથે પર્યાપ્ત અને ગુણવત્તાયુક્ત સંભાળ સેવા છે. વ્યાવસાયિક ડોક્ટરો પાસેથી. ઘરોંદા કેન્દ્રે વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ, પૂર્વ વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ અને વધુ તાલીમ માટે સહાય પૂરી પાડવી જોઈએ.નિરામય (આરોગ્ય વીમા યોજના)

નિરામયા યોજનાનો ઉદ્દેશ ઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક દિવ્યાંગતા અને બહુવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓને સસ્તું આરોગ્ય વીમો આપવાનો છે. નોંધાયેલા તમામ લાભાર્થીઓને રૂપિયા સુધીનું આરોગ્ય વીમા કવચ મળશે. દવાઓ, પેથોલોજી, ડાયગ્નોસ્ટિક ટેસ્ટ વગેરે સહિત ચાર્ટ ઓપીડી સારવારમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 1.0 લાખ, બિન-બીમાર દિવ્યાંગો માટે નિયમિત તબીબી તપાસ, ડેન્ટલ પ્રિવેન્ટિવ ડેન્ટિસ્ટ્રી, દિવ્યાંગતાના વધુ ઉત્તેજનને રોકવા માટે સર્જરી, નોન-સર્જિકલ/હોસ્પિટલાઈઝેશન, સુધારાત્મક શસ્ત્રક્રિયાઓ. જન્મજાત દિવ્યાંગતા સહિત હાલની દિવ્યાંગતા, દિવ્યાંગતાની અસર ઘટાડવા માટે ચાલુ ઉપચાર અને દિવ્યાંગતા સંબંધિત ગૂંચવણો, વૈકલ્પિક દવા અને પરિવહન ખર્ચ.

સહયોગી (કેરગીવર તાલીમ યોજના)

આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PwD) અને તેમના પરિવારો કે જેમને તેની જરૂરિયાત હોય તેમને પર્યાપ્ત અને પાલનપોષણની સંભાળ પૂરી પાડવા માટે તાલીમ આપવા અને સંભાળ રાખનારાઓનું કુશળ કાર્યબળ બનાવવા માટે કેરગીવર સેલ (CGCs) ની સ્થાપના કરવાનો છે. તે માતા-પિતાને જો તેઓ ઈચ્છે તો સંભાળ રાખવાની તાલીમ મેળવવાની તક પૂરી પાડવાનો પણ પ્રયાસ કરે છે. આ યોજના પ્રાથમિક અને અઘતન અભ્યાસક્રમોના બે સ્તરો દ્વારા પ્રશિક્ષણની પસંદગી પ્રદાન કરશે જેથી તે પીપલ વિથ ડિસેબિલિટી (PwDs) પરિવારો અને PwDs (NGOs, કાર્ય કેન્દ્રો વગેરે)ની જરૂરિયાતો પૂરી કરતી અન્ય સંસ્થાઓ બંને સાથે કામ કરવા માટે યોગ્ય સંભાળ રાખનારાઓનું સર્જન કરી શકે.

જ્ઞાન પ્રભા (શૈક્ષણિક સમર્થન)

જ્ઞાનપ્રભા યોજનાનો ઉદ્દેશ ઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક મંદતા અને બહુવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતા લોકોને શૈક્ષણિક/વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમો જેમ કે સ્નાતક અભ્યાસક્રમો, વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમો અને વ્યાવસાયિક તાલીમ કે જે રોજગાર અથવા સ્વ-રોજગાર તરફ દોરી જાય છે તેને અનુસરવા પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે. નેશનલ ટ્રસ્ટ પીડબલ્યુડીને કોર્સ દીઠ ચોક્કસ રકમ પ્રદાન કરશે જે સામાન્ય રીતે ફી, પરિવહન, પુસ્તકો, ખિસ્સામાંથી ખર્ચ (OPE) વગેરેને આવરી લેશે. PRERNA (માર્કેટિંગ સહાય)

પ્રેરણા એ નેશનલ ટ્રસ્ટની માર્કેટિંગ સહાય યોજના છે જેનો ઉદ્દેશ્ય નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલ પર્સન વિથ ડિસેબિલિટી (PwD) દ્વારા ઉત્પાદિત ઉત્પાદનો અને સેવાઓના વેચાણ માટે સક્ષમ અને વ્યાપક ચેનલો બનાવવાનો છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય PwDs દ્વારા બનાવેલ ઉત્પાદનોના વેચાણ માટે પ્રદર્શનો, મેળાઓ, મેળાઓ વગેરે જેવા કાર્યક્રમોમાં ભાગ લેવા માટે ભંડોળ પૂરું પાડવાનો છે. આ યોજના PwDs દ્વારા બનાવેલા ઉત્પાદનોના વેચાણના ટર્નઓવરના આધારે રજિસ્ટર્ડ સંસ્થા (RO) ને પ્રોત્સાહન પણ પ્રદાન કરે છે. રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ પીડબલ્યુડી દ્વારા તૈયાર કરાયેલ ઉત્પાદનો અને સેવાઓના માર્કેટિંગ અને વેચાણ માટે રાષ્ટ્રીય, પ્રાદેશિક, રાજ્ય અને જિલ્લા સ્તરના કાર્યક્રમો જેમ કે મેળાઓ, પ્રદર્શનો, મેળાઓ વગેરેમાં RO સહભાગિતા માટે ભંડોળ પૂરું પાડશે. જો કે, આ કાર્ય કેન્દ્રોના ઓછામાં ઓછા 51% કર્મચારીઓ નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતી દિવ્યાંગતા ધરાવતા પીડબલ્યુડી હોવા જોઈએ.

સંભવ (એડ્સ અને આસિસ્ટેડ ઉપકરણો)

5 મિલિયન (2011 ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) થી વધુ વસ્તી ધરાવતા દેશના દરેક શહેરમાં એક-એક વધારાના સંસાધન કેન્દ્રો સ્થાપવા માટેની આ એક યોજના છે, જેની જોગવાઈ સાથે વિકસિત એડ્સ, સોફ્ટવેર અને અન્ય પ્રકારના સહાયક ઉપકરણોને એકત્ર કરવા અને એકત્રિત કરવા માટે. ઉપકરણોનું પ્રદર્શન અને પ્રદર્શન. આ યોજનામાં રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટની વેબસાઈટ પર સમભાવ કેન્દ્રમાં હાજર સહાય અને સહાયક ઉપકરણોને લગતી માહિતીની જાળવણીનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ કેન્દ્રોનો ઉદ્દેશ્ય નેશનલ ટ્રસ્ટ ડિસેબિલિટીઝના પીડબ્લ્યુડીની સુધારણા અને સશક્તિકરણ માટે ઉપકરણો, ઉપકરણો, સહાય, સોફ્ટવેર વગેરેની માહિતી અને સરળ એક્સેસ પ્રદાન કરવાનો છે. સંબંધિત હિતધારકોને ઉપકરણોના પ્રદર્શન અને પ્રદર્શનની જોગવાઈ પણ હશે.

બધતે કદમ (જાગૃતિ અને સામુદાયિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા)

આ યોજના નેશનલ ટ્રસ્ટની રજિસ્ટર્ડ સંસ્થાઓ (RO) ને એવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે ટેકો આપશે જે નેશનલ ટ્રસ્ટની દિવ્યાંગતાઓની જાગૃતિ વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. યોજનાના ઉદ્દેશ્ય સમુદાયની જાગૃતિ, સંવેદના, સામાજિક એકીકરણ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવાનો છે. નેશનલ ટ્રસ્ટ વધુમાં વધુ 4 ઈવેન્ટ્સને સ્પોન્સર કરશેદર વર્ષે દરેક આર.ઓ. દરેક ROએ વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી 1 ઈવેન્ટ (સમુદાય, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અથવા તબીબી સંસ્થાઓ માટે) કરવી જોઈએ.

4.3 કલ્યાણ માટે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ

ઓરિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, મેન્ટલ રિટાર્ડેશન, બહુવિધ દિવ્યાંગતા વગેરે સાથેના વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે નેશનલ ટ્રસ્ટનું બંધારણ.

- (1) કેન્દ્ર સરકાર, સૂચના દ્વારા, આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, ઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, માનસિક દિવ્યાંગતા અને બહુવિધ વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટના નામથી એક સંસ્થાની રચના કરવામાં આવશે. આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધીન, દિવ્યાંગતાઓ, જે ઉપરોક્ત નામથી કોર્પોરેટ સંસ્થા હશે, જેની પાસે કાયમી ઉત્તરાધિકાર અને સામાન્ય સીલ હશે, જંગમ અને સ્થાવર. એમ બંને પ્રકારની મિલકતો હસ્તગત કરવી, પકડી રાખવી અને તેનો નિકાલ કરવો અને કરાર કરવો અને તે નામથી દાવો કરવો અથવા દાવો કરવો.
- (2) બાબતોનું સામાન્ય અધિક્ષકતા, દિશા અને સંચાલન અને ટ્રસ્ટનો કારોબાર એવા બોર્ડમાં રહેશે જે તમામ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે અને ટ્રસ્ટ દ્વારા કરવામાં આવતી તમામ ક્રિયાઓ અને કાર્યો કરો.
- (3) ટ્રસ્ટનું મુખ્ય કાર્યાલય નવી દિલ્હી ખાતે હશે અને બોર્ડ તેની સાથે કેન્દ્ર સરકારની અગાઉની મંજૂરી, ખાતે કચેરીઓની સ્થાપના.

4.4 બોર્ડની સત્તાઓ અને ફરજો

- (અ) કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી એક કોર્પસ માટે રૂપિયા 100 કરોડનું એક વખતનું યોગદાન મેળવો, જેની આવકનો ઉપયોગ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પર્યાપ્ત જીવનધોરણ પૂરું પાડવા માટે કરવામાં આવશે;
- (બ) સામાન્ય રીતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના લાભ માટે અને ખાસ કરીને ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યોને આગળ

વધારવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી જંગમ મિલકતની વસિયતનામું મેળવો; જો કોઈ હોય તો, વસિયતમાં નામ આપવામાં આવેલ લાભાર્થી માટે પર્યાપ્ત જીવનધોરણની વ્યવસ્થા કરવા અને વસિયત કરવામાં આવેલી મિલકતનો અન્ય કોઈ હેતુ માટે ઉપયોગ કરવા માટે તે બોર્ડના ભાગ પર ફરજિયાત રહેશે; વધુમાં પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે વસિયતમાં લાભાર્થી તરીકે નામ આપવામાં આવેલ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના વિશિષ્ટ લાભ માટે વસિયતમાં દર્શાવેલ સમગ્ર રકમનો ઉપયોગ કરવા માટે બોર્ડની કોઈ જવાબદારી રહેશે નહીં;

- (ક) કોઈપણ માન્ય કાર્યક્રમ હાથ ધરવા માટે નોંધાયેલ સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવા માટે દરેક નાણાકીય વર્ષમાં જરૂરી ગણી શકાય તેવી રકમ કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી મેળવો.

4.5 ફાયનાન્સ

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અનુદાન - કેન્દ્ર સરકાર

આ જેના વતી કાયદા દ્વારા, સંસદ દ્વારા યોગ્ય વિનિયોગ કર્યા પછી, ટ્રસ્ટને એક કોર્પસ માટે રૂપિયા એકસો કરોડનું એક વખતનું યોગદાન આપી શકે છે, જે આવક આ કાયદા હેઠળ ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

ઓટિઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, મેન્ટલ રિટાર્ડેશન અને બહુવિધ દિવ્યાંગતાવાળા વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે નેશનલ ટ્રસ્ટ તરીકે ઓળખાતા ફંડની રચના કરવામાં આવશે અને ત્યાં કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મળેલા તમામ નાણાંમાં જમા કરવામાં આવશે. ટ્રસ્ટ દ્વારા અનુદાન, ભેટ, દાન, લાભ, વસિયત અને ટ્રાન્સફર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. ટ્રસ્ટ દ્વારા અન્ય કોઈપણ રીતે અથવા અન્ય કોઈપણ સ્ત્રોતમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ તમામ નાણાં.

ફંડ સાથે જોડાયેલા તમામ નાણાં આવી બેંકોમાં જમા કરાવવામાં આવશે અથવા બોર્ડ દ્વારા કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરીને આધીન રહીને નિર્ણય લેવામાં આવશે તેવી રીતે રોકાણ કરવામાં આવશે.

4.6 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ, 2016

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને આવા હસ્તક્ષેપ અથવા હુમલાઓ સામે કાયદાના રક્ષણનો અધિકાર છે. રાજ્યો પક્ષે અન્ય લોકો સાથે સમાન ધોરણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની વ્યક્તિગત, આરોગ્ય અને પુનર્વસન માહિતીની ગોપનીયતાનું રક્ષણ કરશે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પરના સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન અને તેની સાથે જોડાયેલી અથવા આનુષંગિક બાબતો માટે એક અધિનિયમ. જ્યારે યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલીએ 13મી ડિસેમ્બર, 2006 ના રોજ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પરના તેના સંમેલનને અપનાવ્યું હતું. અને જ્યારે ઉપરોક્ત સંમેલન દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ માટે નીચેના સિદ્ધાંતો મૂકે છે,

- સ્વાભાવિક ગૌરવ માટે આદર, વ્યક્તિગત સ્વાયત્તતા જેમાં પોતાની પસંદગી કરવાની સ્વતંત્રતા અને વ્યક્તિઓની સ્વતંત્રતા;
- બિન-ભેદભાવ;
- સમાજમાં સંપૂર્ણ અને અસરકારક ભાગીદારી અને સમાવેશ;

રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ

- (d) માનવ વિવિધતા અને માનવતાના ભાગરૂપે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના તફાવત અને સ્વીકૃતિ માટે આદર;
- (e) તકની સમાનતા;
- (f) સુલભતા; પુરુષો અને સ્ત્રીઓ વચ્ચે સમાનતા;

4.7 સારાંશ

આ પાઠમાં, અમે નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ અને તેના ઉદ્દેશ્યો અને કાર્યો વિશે વાંચ્યું છે, તેથી અમે આશા રાખીએ છીએ કે આખરે અમને આ યોજનાનું મહત્વ સમજાયું. દિવ્યાંગ બાળકોની વિકાસશીલ ક્ષમતાઓ માટે આદર અને દિવ્યાંગ બાળકોના તેમની ઓળખને સુરક્ષિત રાખવાના અધિકાર માટે આદર; અને જ્યારે ભારત ઉપરોક્ત કરાર પર હસ્તાક્ષર કરનાર છે; ભારતે 1 ઓક્ટોબર, 2007ના રોજ આ સંમેલનને બહાલી આપી; અને, ઉપરોક્ત, સંમેલનને અસર કરવા માટે જરૂરી માનવામાં આવે છે. ભારતીય પ્રજાસત્તાકના 67મા વર્ષમાં સંસદ દ્વારા નીચે પ્રમાણે ઘડવામાં આવ્યું હોય.

4.8 ચાવીરૂપ શબ્દો

- નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ
- PwDs ના અધિકારો
- યોજનાઓ
- ફંડ

4.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો

---

1. શાળા મંત્રાલયની વૈધાનિક સંસ્થાનું નામ શું છે ?
2. રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ લોકો સાથે શું ઈચ્છે છે ?
3. રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટનું વિઝન સ્ટેટમેન્ટ શું છે ?

તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો

1. નેશનલ ટ્રસ્ટ
2. સમાન અધિકાર અને તક
3. માનવ અધિકારો પર આધારિત

4.10 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. <https://thenationaltrust.gov.in/content/innerpage/our-schemes-at-a-glance.php>
2. <https://thenationaltrust.gov.in/upload/uploadfiles/files/National Trust Act - English.pdf>
3. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiQkqTWyouBAXVzfWwGHXXbA2QQFnoECCUQAQ&url=https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/15939/1/the_rights_of_persons_with_

રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટ અધિનિયમ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ

disabilities_act%2C_2016.pdf&usg=AOvVaw1Vm27Nv4FFlx3uo-6bI3IS&opi=89978449

4. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiQkqTWyouBAxVzfWwGHXXbA2QQFnoECBIQAw&url=https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities&usg=AOvVaw3BAeAIj-cojIqBdurd14L&opi=89978449>
5. <https://www.insightsonindia.com/2021/09/20/national-trust/>

● સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1. નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ વ્યાખ્યાયિત કરો.
2. રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટની યોજનાઓ સમજાવો.
3. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો અધિનિયમ, 2016ના લાભો વિશે સમજૂતી આપો.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PwDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

-: રૂપરેખા :-

- 5.0 ઉદ્દેશો
- 5.1 પ્રસ્તાવના
- 5.2 યોજના અને તેના ઉદ્દેશ્યો
- 5.3 સહાયની માત્રા
- 5.4 સહાય/ઉપકરણોના પ્રકાર
- 5.5 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના કૌશલ્ય વિકાસ, પુનર્વસન અને રોજગાર માટે સંયુક્ત પ્રાદેશિક કેન્દ્ર
- 5.6 શૈક્ષણિક સેવાઓ માટેની પ્રવૃત્તિઓ
- 5.7 સારાંશ
- 5.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 5.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 5.10 સંદર્ભ સૂચિ

5.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેની સરકારી યોજનાઓને સમજવી
- લાભાર્થીઓની વ્યાખ્યાઓ, અવકાશ અને પાત્રતા સમજવા માટે
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના કૌશલ્ય વિકાસ, પુનર્વસન અને રોજગાર માટે સંયુક્ત પ્રાદેશિક કેન્દ્રને સમજવા માટે

5.1 પ્રસ્તાવના

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ન્યૂનતમ ખર્ચે સહાય/ઉપકરણ પ્રદાન કરવાનો સરકારનો સતત પ્રયાસ રહ્યો છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સામાજિક, આર્થિક અને વ્યવસાયિક પુનર્વસવાટ માટે જરૂરી સહાય/ઉપકરણો પ્રદાન કરવાની આવશ્યકતા ખાસ કરીને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) ના કાયદા પછી, તીવ્ર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવી છે.) અધિનિયમ, 1995, જે 1996 માં અમલમાં આવ્યો હતો. સમયાંતરે હાથ ધરવામાં આવેલા વિવિધ સર્વેક્ષણો એ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ભારતમાં ખૂબ મોટી સંખ્યામાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ છે. તેમાંથી ઘણા ઓછી આવક ધરાવતા જૂથોમાંથી આવે છે. દિવ્યાંગતા કાર્યાત્મક રીતે ઉત્પાદક જીવન જીવવાની તેમની તકોને પ્રતિબંધિત કરે છે.

આધુનિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી, અસંખ્ય સહાયો ઉભરી આવી છે, જે દિવ્યાંગતાની અસરોને ઘટાડી શકે છે અને દિવ્યાંગોની આર્થિક ક્ષમતામાં વધારો કરી શકે છે. વ્હીલ ચેર, એક

કૃત્રિમ અંગ, કોચ, બ્રેસ, સ્પિલન્ટને સમજાવવા માટે શારીરિક રીતે અક્ષમ વ્યક્તિની ગતિશીલતામાં ઘણો સુધારો કરી શકે છે. તેવી જ રીતે, એક શક્તિશાળી શ્રવણ સહાયની મદદથી, અમુક અવશેષ શ્રવણશક્તિ ધરાવતી વ્યક્તિઓને રોજિંદા જીવનની ઘણી પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં મદદ કરી શકાય છે. વાંચવા, છાપવા અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે ઓછી દ્રષ્ટિ જેના પરિણામે તેમનું પુનર્વસન થાય છે. જો કે, મોટી સંખ્યામાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ આ ઉપકરણોના લાભોથી વંચિત છે કારણ કે તેમને ખરીદવા માટે ભંડોળ શોધવામાં તેમની અસમર્થતા છે. મદદ કરવા પર સરકારના વધતા તણાવના પ્રકાશમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અને એઈડ્સ અને ઉપકરણોને તેમની પહોંચમાં લાવવા માટે, એડીઆઈપી સ્કીમને ચાલુ રાખવા અને તેને વધુ વપરાશકર્તા-મૈત્રીપૂર્ણ બને અને જરૂરિયાતમંદો એઈડ્સ/ઉપકરણોથી વંચિત ન રહે તે રીતે સંશોધિત કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે, જે જરૂરી છે. તેમના સામાજિક, આર્થિક અને વ્યાવસાયિક પુનર્વસન માટે. જો તેઓ આમ કરી શકે છે, તો કમાતા સભ્યો બની શકે છે, તેઓ આર્થિક સ્વ-નિર્ભરતા હાંસલ કરવા માટે ખૂબ જ નજીક હશે અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ ગૌરવપૂર્ણ રીતે જીવી શકશે અને તેને આગળ ધપાવી શકશે.

5.2 યોજના અને તેના ઉદ્દેશ્યો

આ યોજનાનો ઉદ્દેશ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમની પહોંચમાં યોગ્ય, ટકાઉ, વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉત્પાદિત, આધુનિક, માનક સહાય અને ઉપકરણો લાવીને મદદ કરવાનો છે. 2002માં એનએસએસઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા 58મા નમૂનાના સર્વે અનુસાર અંદાજો દર્શાવે છે કે દેશમાં વિવિધ પ્રકારની દિવ્યાંગતા ધરાવતી લગભગ 18.04 મિલિયન વ્યક્તિઓ છે. તેમની દિવ્યાંગતાઓ તેમના આર્થિક અને સામાજિક વિકાસની તકોને મર્યાદિત કરે છે. વધુમાં, 14 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના લગભગ 3% બાળકો વિકાસમાં વિલંબથી પીડાય છે. તેમાંના ઘણા માનસિક રીતે દિવ્યાંગ અને મગજનો લકવાગ્રસ્ત છે અને સ્વ-સંભાળ અને સ્વતંત્ર જીવન જીવવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલીક સહાય/ઉપકરણોની જરૂર પડે છે. યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય જરૂરિયાતમંદ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ટકાઉ, અત્યાધુનિક અને વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉત્પાદિત, આધુનિક, માનક સહાય અને ઉપકરણો ખરીદવામાં મદદ કરવાનો છે જે તેમના શારીરિક, સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પુનર્વસનને પ્રોત્સાહન આપી શકે, દિવ્યાંગતાની અસરોને ઘટાડી અને તેમની આર્થિક ક્ષમતામાં વધારો કરી શકે. યોજના હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ સહાય અને ઉપકરણો ISI હોવા જોઈએ.

વ્યાખ્યાઓ

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ સહભાગિતા) અધિનિયમ, 1995 (PWD ACT) માં આપવામાં આવેલી વિવિધ પ્રકારની દિવ્યાંગતાઓની વ્યાખ્યાઓ.

અવકાશ

નીચેના ફંકરામાં સૂચિબદ્ધ કર્યા મુજબ આ યોજના અમલીકરણ એજન્સીઓ દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવશે. એજન્સીઓને યોજનાના ઉદ્દેશ્યને અનુરૂપ એવા પ્રમાણભૂત સાધનો અને ઉપકરણોની ખરીદી, બનાવટ અને વિતરણ માટે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવશે. અમલીકરણ એજન્સીઓ ADIP યોજના હેઠળ વિતરિત કરવામાં આવતી સહાય અને ઉપકરણોની ફિટિંગ અને ફિટિંગ પછીની સંભાળ માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા સંભાળશે/કરશે. માહિતીના આદાન-પ્રદાન અને જાગૃતિ અને વિતરણ અને સહાય/ઉપકરણોના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સમૂહ માધ્યમો, પ્રદર્શનો, વર્કશોપ વગેરેનો ઉપયોગ કરવા માટે

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

યોજનાનો વ્યાપ વધુ વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો છે. આ યોજનામાં તેની મર્યાદા હેઠળ, તબીબી/ સર્જિકલ સુધારણા અને હસ્તક્ષેપનો પણ સમાવેશ થશે, જે એડ્સ અને ઉપકરણોના ફિટમેન્ટ પહેલા આવશ્યક છે. કિંમત રૂ. થી લઈને હોઈ શકે છે. 500/- શ્રવણ અને વાણી અશક્ત માટે રૂ. 1,000/- દૃષ્ટિની અક્ષમતા માટે અને રૂ. 3,000/- ઓર્થોપેડિકલી દિવ્યાંગ માટે.

લાભાર્થીઓની પાત્રતા

નીચેની શરતો પૂરી કરતી દિવ્યાંગ વ્યક્તિ અધિકૃત એજન્સીઓ દ્વારા ADIP યોજના હેઠળ સહાય માટે પાત્ર હશે:

- તે/તેણી કોઈપણ ઉંમરનો ભારતીય નાગરિક હોવો જોઈએ.
- રજિસ્ટર્ડ મેડિકલ પ્રેક્ટિશનર દ્વારા પ્રમાણિત હોવું જોઈએ કે તે/તેણી અક્ષમ છે અને નિયત સહાય/ઉપકરણનો ઉપયોગ કરવા માટે યોગ્ય છે.
- જે વ્યક્તિ નોકરી કરે છે/સ્વ-રોજગાર કરે છે અથવા પેન્શન મેળવે છે અને જેની તમામ સ્ત્રોતોમાંથી માસિક આવક રૂ. થી વધુ નથી. 10,000/- દર મહિને. આશ્રિતોના કિસ્સામાં, માતા-પિતા/વાલીઓની આવક દર મહિને રૂ. 10,000/- થી વધુ ન હોવી જોઈએ.
- એ જ હેતુ માટે છેલ્લા 3 વર્ષ દરમિયાન સરકાર, સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને બિન-સત્તાવાર સંસ્થાઓ પાસેથી સહાય ન મેળવી હોય તેવી વ્યક્તિઓ.

જો કે, 12 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો માટે આ મર્યાદા 1 વર્ષ હશે

5.3 સહાયની માત્રા

- આ યોજનામાં નીચેના માપદંડો અનુસાર, સહાયક ઉપકરણો અને ઉપકરણોની ગોઠવણી પહેલા આવશ્યક સર્જિકલ સુધારણા અને હસ્તક્ષેપનો પણ સમાવેશ થશે:
- વાણી અને સાંભળવાની ક્ષતિ માટે રૂ. 1500/-.
- દૃષ્ટિહીન લોકો માટે રૂ. 3,000/-.
- ઓર્થોપેડિકલી અશક્ત માટે રૂ. 15,000/-.
- ADIP યોજના હેઠળ સહાયની માત્રા અને આવક મર્યાદા નીચે મુજબ છે:

સહાયની માત્રા

એઈડ્સની કુલ કિંમત	સહાયની રકમ
માટે સહાય / ઉપકરણો ખર્ચ સુધી રૂ. 15,000/-	સહાય/ઉપકરણની સંપૂર્ણ કિંમત
રૂ. 15,001/- થી રૂ. 30,000/-	50% સહાય/ઉપકરણ આ ખર્ચ ના

વધુમાં, રૂ. થી વધુ કિંમતની તમામ મોંઘી વસ્તુઓ. 30,001/-, કોકલિયર ઇમ્પ્લાન્ટ અને મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલ સિવાય, યોજના હેઠળ સહાય માટે પાત્ર, આવક મર્યાદાને આધીન, સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવશે. આ રીતે સમિતિ દ્વારા સૂચિબદ્ધ આ વસ્તુઓની કિંમતના 50% ભારત સરકાર ભોગવશે બાકીનું યોગદાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવશે. અથવા એનજીઓ અથવા અન્ય કોઈપણ એજન્સી અથવા સંબંધિત લાભાર્થી દ્વારા કેસ દર કેસના આધારે મંત્રાલયની પૂર્વ મંજૂરીને આધીન; યોજના હેઠળ બજેટના 20% સુધી મર્યાદિત.

કોકલિયર ઇમ્પ્લાન્ટ અને સાથે બાળકો માટે પોસ્ટ ઓપરેટિવ ઉપચાર અને પુનર્વસન સાંભળવાની ક્ષતિ રૂ.ની ટોચમર્યાદા સાથે 1 થી 5 વર્ષની વયના પૂર્વ-ભાષી સાંભળવાની ખોટ ધરાવતા બાળકોના કિસ્સામાં યુનિટ દીઠ 7.00 લાખ અને 5 થી 18 વર્ષની વયે સાંભળવાની ખોટ ધરાવતા બાળકોના કિસ્સામાં રૂ. 6.00 લાખ. નાણાકીય સહાય બંને કિસ્સાઓમાં ઇમ્પ્લાન્ટ, સર્જરી, ઉપચાર, મેપિંગ, મુસાફરી અને પ્રી-ઇમ્પ્લાન્ટ મૂલ્યાંકનનો ખર્ચ આવરી લેશે.

સહાયની માત્રા અને આવક મર્યાદા

કુલ આવક	સહાયની રકમ
સુધી રૂ. 22,500/- દર મહિને	સહાય/ઉપકરણની સંપૂર્ણ કિંમત
રૂ.22,501/- થી રૂ. 30,000/- દર મહિને	50% સહાય/ઉપકરણ આ ખર્ચ ના

મુસાફરી ખર્ચ PwD અને એક એસ્કોર્ટને બસ ભાડું અથવા રેલ્વે સુધી મર્યાદિત, રૂ.ની મર્યાદાને આધિન અલગથી સ્વીકાર્ય રહેશે. 250/- દરેક વ્યક્તિ, કેન્દ્રની મુલાકાતની સંખ્યાને ધ્યાનમાં લીધા વિના.

- વધુમાં, રહેવા અને રહેવાનો ખર્ચ રૂ. 100/- પ્રતિ દિવસ મહત્તમ 15 દિવસના સમયગાળા માટે સ્વીકારવામાં આવશે, ફક્ત તે દર્દીઓ માટે જેમની કુલ આવક રૂ. 22,500/- પ્રતિ મહિને છે અને તે જ એટેન્ડન્ટ/એસ્કોર્ટને મંજૂરી આપવામાં આવશે.

5.4 સહાય/ઉપકરણોના પ્રકાર

- લોકોમોટર ડિસેબિલિટી ધરાવતી વ્યક્તિઓતમામ પ્રોસ્થેટિક અને ઓર્થોટિક ઉપકરણો, મોબિલિટી એઈડ્સ, સર્જિકલ પગના વસ્ત્રો, એમસીઆર ચપ્પલ, સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ ADL (રોજી જીવનની પ્રવૃત્તિ) માટેના તમામ પ્રકારના ઉપકરણો.
- હાઈ એન્ડ પ્રોસ્થેસિસ - હાઈ એન્ડ પ્રોસ્થેસિસ (ઘૂંટણની નીચે, ઘૂંટણની ઉપર, કોણીની નીચે અને કોણીની ઉપર) 80% અને તેથી વધુ દિવ્યાંગતા ધરાવતી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે. સબસિડીની મર્યાદા રૂ. 30,000/- હશે.
- ગંભીર રીતે દિવ્યાંગ અને ક્વાડ્રિપ્લેજિક (SCI), મસ્ક્યુલર ડિસ્ટ્રોફી, સ્ટ્રોક, સેરેબ્રલ પાલ્સી, હેમીપેલિજિયા અને સમાન પરિસ્થિતિઓ ધરાવતી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ માટે મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલ અને વ્હીલચેર, જ્યાં ત્રણ/ચાર અંગો અથવા શરીરના અડધા ભાગની ગંભીર ક્ષતિ હોય. આપવામાં આવતી સબસિડીની મર્યાદા રૂ. 50,000 છે. મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલ અને વ્હીલચેર મેળવવા માટેની લઘુત્તમ ઉંમર 16 વર્ષ છે. આ સહાય 5 વર્ષમાં એકવાર આપવામાં આવશે. માનસિક ક્ષતિ ધરાવતી 16 વર્ષ અને તેથી વધુ ઉંમરની ગંભીર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ મોટર સાઈકલ અને વ્હીલ ચેર માટે પાત્ર નથી કારણ કે તે તેમને ગંભીર અક્ષમાત/શારીરિક નુકસાનના જોખમમાં મૂકે છે.

બહેરા, અંધ અને અન્ય દિવ્યાંગો સહિત દૃષ્ટિની દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ

- 18 વર્ષની વયના દૃષ્ટિહીન વિદ્યાર્થીઓ માટે સુલભ મોબાઈલ ફોન અને તેથી ઉપર, પાંચ વર્ષમાં એક વાર અને લેપટોપ, બ્રેઈલ નોટ ટેકર અને બ્રેલિયર દિવ્યાંગતા (વર્ગ 10 અને તેથી વધુ) વાળા વિદ્યાર્થીઓને 10 વર્ષમાં એકવાર.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

- શીખવાના સાધનો.
- સંચાર સાધનો.
- ઓછી દ્રષ્ટિ સહાયક.
- મસ્ક્યુલર ડિસ્ટ્રોફી અથવા સેરેબ્રલ પાલ્સી સાથે વિઝ્યુઅલ ડિસેબિલિટી ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે ખાસ ગતિશીલતા સહાયક જેમ કે અનુકૂલિત વોકર.

સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણો.સાંભળવાની અક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ

- BTE વગેરે સહિત વિવિધ પ્રકારના શ્રવણ સાધનો.
- શૈક્ષણિક કિટ્સ.
- સહાયક અને એલાર્મ ઉપકરણો.
- સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણો.

બૌદ્ધિક અને વિકાસલક્ષી અક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ

- શીખવવું અને શીખવું સામગ્રી (TLM) કિટ્સ.
- મલ્ટી સેન્સરી ઈફ્ફુલ્જિવ એજ્યુકેશન ડેવલપમેન્ટ (MSIED) કિટ.
- કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ/કીટ/લર્નિંગ સામગ્રી તરીકે સલાહ આપી દ્વારા સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ.

બહુવિધ દિવ્યાંગતા

- નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે સલાહ આપવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ.

રક્તપિત્ત સાજા વ્યક્તિઓ

- રક્તપિત્ત સાજા વ્યક્તિઓ માટે સહાયક દૈનિક જીવન કિટ્સ (ADL).
- નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે સલાહ આપવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ.

અમલીકરણ એજન્સીઓએ ગ્રાન્ટ-ઇન-એઇડના 5% નો ઉપયોગ જાગૃતિ, મૂલ્યાંકન, વિતરણ અને ફોલો-અપ શિબિરો માટે વહીવટી/ઓવરહેડ ખર્ચ તરીકે કરવો જોઈએ. મેગા કેમ્પ માટે જ્યાં લાભાર્થીઓની સંખ્યા 1000 અને તેથી વધુ હોય અને કેબિનેટ/રાજ્ય મંત્રીઓ (SJ&E)/મુખ્યમંત્રીઓ હાજરી આપતા હોય, ત્યાં વધારાના 5% વહીવટી ખર્ચ યોજના હેઠળ માન્ય રહેશે.

5.5 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના કૌશલ્ય વિકાસ, પુનર્વસન અને રોજગાર માટે સંયુક્ત પ્રાદેશિક કેન્દ્ર

ટી તેમણે સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલયની સ્થાપના કરી છે સંયુક્ત દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પ્રાદેશિક કેન્દ્ર વિવિધ રાજ્યોમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય, રોજગાર અને વ્યાવસાયિક તાલીમ, સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે પુનર્વસન વગેરે જેવા પુનર્વસનના નિવારક અને પ્રમોશનલ બંને પાસાઓ પ્રદાન કરવા.

આ CRCs ના વિસ્તૃત હાથ તરીકે કાર્ય કરે છે રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ (NIs).

સીઆરસીના ઉદ્દેશ્યો

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના પુનર્વસન અને વિશેષ શિક્ષણ માટે સંસાધન કેન્દ્ર તરીકે સેવા આપવી.
- સરકારમાં પુનર્વસન વ્યાવસાયિકો, ગ્રામ્ય સ્તરના કામદારો, બહુવિધ પુનર્વસન કાર્યકરો અને અન્ય કાર્યકર્તાઓને તાલીમ આપીને માનવ સંસાધન વિકાસ હાથ ધરવા. અને બિન-સરકારી ક્ષેત્ર, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે જરૂરી છે.
- વાલીઓ અને સમુદાયમાં જાગૃતિ લાવવા માટે જાહેર શિક્ષણના કાર્યક્રમો હાથ ધરવા.
- એડ્સ અને ઉપકરણોની ડિઝાઇન, ફેબ્રિકેશન અને ફિટમેન્ટ હાથ ધરવા.
- શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસની સેવાઓ હાથ ધરવી જેનાથી રોજગાર, પુનર્વસન, ગતિશીલતા સંચાર મનોરંજન અને સમાજમાં એકીકરણ માટેની તકોમાં વધારો થાય.
- પ્રદેશમાં દિવ્યાંગતાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને, દિવ્યાંગતા ધરાવતા લોકોના વિવિધ જૂથની જરૂરિયાતોના ચોક્કસ સંદર્ભ સાથે સંશોધન અને વિકાસ હાથ ધરવા.
- પ્રદેશની સામાજિક સાંસ્કૃતિક પૃષ્ઠભૂમિને અનુરૂપ પુનર્વસન સેવાઓની ડિલિવરી માટેની વ્યૂહરચના વિકસાવવી.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થા, પિતૃ જૂથો અને સ્વ-સહાય જૂથોને પ્રોત્સાહિત અને સમર્થન આપીને સેવાઓના વિકાસને ઉત્તેજિત કરવા.
- સમુદાય આધારિત પુનર્વસનના સિદ્ધાંતોને અનુસરીને હાલની તબીબી, શૈક્ષણિક અને રોજગાર સેવાઓ સાથે જોડાણ સ્થાપિત કરવા અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં વિસ્તરણ સેવાઓ પ્રદાન કરવી.

CRC શું છે :

CRC ક્વોર્ટર માટે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના પુનર્વસન અને વિશેષ શિક્ષણ માટેના સંસાધન કેન્દ્ર તરીકે સેવા આપે છે. સીઆરસી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના માતાપિતા/સંભાળ લેનારાઓ માટે ઘણા તાલીમ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે, પુનર્વસન વ્યાવસાયિકો અને અન્ય કાર્યકર્તાઓ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.

સંયુક્ત પ્રાદેશિક કેન્દ્રની ભૂમિકા

સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયે શિક્ષણ, આરોગ્ય, રોજગાર અને વ્યાવસાયિક તાલીમ, સંશોધન અને માનવશક્તિ વિકાસ, વ્યક્તિઓ માટે પુનર્વસન જેવા પુનર્વસનના નિવારક અને પ્રમોશનલ બંને પાસાઓ પ્રદાન કરવા માટે વિવિધ રાજ્યોમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સંયુક્ત પ્રાદેશિક કેન્દ્રની સ્થાપના કરી છે.

પુનર્વસન કેન્દ્રના કાર્યો

તે વ્યક્તિ અને તેમના પરિવાર સાથે કામ કરીને અંતર્ગત સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિઓ અને તેમના લક્ષણોને સંબોધવા, તેમની જરૂરિયાતોને વધુ સારી રીતે અનુરૂપ બનાવવા માટે તેમના પર્યાવરણમાં ફેરફાર કરીને, સહાયક ઉત્પાદનોનો ઉપયોગ કરીને, સ્વ-વ્યવસ્થાપનને મજબૂત કરવા માટે શિક્ષિત કરીને અને કાર્યોને અનુકૂલિત કરીને કરે છે જેથી કરીને તેઓ વધુ કરી શકાય. સલામત અને સ્વતંત્ર રીતે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

કાર્ડ લાભો

UDID કાર્ડ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને નીચે આપેલા ઘણા લાભો લાવશે:

1. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓએ દસ્તાવેજોની એકથી વધુ નકલો બનાવવાની, જાળવણી કરવાની અને બહુવિધ દસ્તાવેજો રાખવાની જરૂર રહેશે નહીં કારણ કે કાર્ડ તમામ જરૂરી વિગતો કેપ્ચર કરશે જેને રીડરની મદદથી ડીકોડ કરી શકાય છે.
2. UDID કાર્ડ ભવિષ્યમાં વિવિધ લાભો મેળવવા માટે દિવ્યાંગોની ઓળખ, વેરિફિકેશનનો એકમાત્ર દસ્તાવેજ હશે.

UDID કાર્ડ અમલીકરણના પદાનુક્રમના તમામ સ્તરે લાભાર્થીની ભૌતિક અને નાણાકીય પ્રગતિના ટ્રેકિંગને સ્ટ્રીમ-લાઇન કરવામાં પણ મદદ કરશે - ગ્રામ્ય સ્તર, બ્લોક સ્તર, જિલ્લા સ્તર, રાજ્ય સ્તર અને રાષ્ટ્રીય સ્તરથી

5.6 શૈક્ષણિક સેવાઓ માટેની પ્રવૃત્તિઓ

શૈક્ષણિક સેવાઓ 2 શ્રેણીઓ હેઠળ આપવામાં આવે છે: ટૂંકા ગાળાના અને લાંબા ગાળાના અભ્યાસક્રમો.

A. ટૂંકા ગાળાના અભ્યાસક્રમો:

ટૂંકા ગાળાના તાલીમ અભ્યાસક્રમો વિભિન્ન હિસ્સેદારો જેવા કે, નિયમિત શાળાઓમાં કામ કરતા શિક્ષકો, આંગણવાડી કાર્યકરો, આરોગ્ય કાર્યકરો, પેરામેડિકલ સ્ટાફ, પીડબ્લ્યુડી, ગ્રામ પ્રધાન, સરકારી કર્મચારીઓ વગેરે સુધી વિસ્તરણ કરવામાં આવે છે. આ અભ્યાસક્રમો ખાસ કરીને સામૂહિક સ્તરની જાગૃતિ લાવવા માટે ચલાવવામાં આવે છે.

B. લાંબા ગાળાના અભ્યાસક્રમો:

CRC નીચેના RCI-મંજૂર લાંબા ગાળાના અભ્યાસક્રમો ચલાવે છે:

- ડિપ્લોમા ઈન સ્પેશિયલ એજ્યુકેશન (ID) (માનસિક મંદતા).

ક્લિનિકલ સેવાઓ:

તેની ક્લિનિકલ સેવાઓના ભાગરૂપે, CRC ગુજરાત રાજ્યમાં સંયુક્ત પુનર્વસન શિબિરોનું આયોજન કરે છે. તેની આઉટરીચ પ્રવૃત્તિઓના અવકાશમાં કેન્દ્રમાં અને શિબિરોમાં ADIP યોજના હેઠળ સહાયક ઉપકરણો, સહાય અને ઉપકરણો પ્રદાન કરવાનો સમાવેશ થાય છે. ઝઈઝ પાસે એક સમર્પિત પ્રોસ્થેટિક અને ઓર્થોટિક વર્કશોપ પણ છે જેમાં કૃત્રિમ અંગો/ એડ્સ અને સ્પિલન્ટ્સનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે અને દર્દીઓને ફીટ કરવામાં આવે છે.

કેન્દ્રમાં સેવાઓ:

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે વિશેષ શિક્ષણ અને પુનર્વસનને લગતી સેવાઓને નીચે પ્રમાણે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે:

a) પ્રારંભિક તપાસ અને હસ્તક્ષેપ:

- કેસની શોધ
- ડાયગ્નોસ્ટિક આકારણી અને મૂલ્યાંકન

- માતાપિતા અને રેફરલ માટે પરામર્શ
  - શિશુ ઉત્તેજનાદિવ્યાંગોની સંભાળ અને સંચાલન માટે હોમ મેનેજમેન્ટ પ્રોગ્રામ બાળક
- b) પુનર્વસન:
- એપીલેપ્સી અને હાયપર-કાઈનેટિક બિહેવિયરની સારવાર.
  - સંકળાયેલ તબીબી પરિસ્થિતિઓ માટે સારવાર.
  - ગતિશીલતા તાલીમ જ્યાં લાગુ હોય ત્યાં સર્જરી માટે રેફરલ. ઓડિયો લોજિકલ શ્રવણ સાધનનું મૂલ્યાંકન અને પ્રિસ્ક્રિપ્શન.
  - ઓછી દ્રષ્ટિ સહાયક અને ઉપકરણો
  - ફિઝીયોથેરાપી અને ઓક્યુપેશનલ થેરાપીની ઉપચારાત્મક સેવાઓ
- c) ગતિશીલતા એઈડ્સ અને સહાયક ઉપકરણો:
- એઈડ્સ અને ઉપકરણોનું ફેબ્રિકેશન
  - એઈડ્સ અને ઉપકરણોની ફિટમેન્ટ
  - ફોલો-અપ સેવાઓ, ફીટ કરેલ એઈડ્સનું સમારકામ
  - કાર્યાત્મક સહાય અને ઉપકરણોનો વિકાસ
- d) વિશેષ શિક્ષણ સેવાઓ:
- વ્યક્તિગત શૈક્ષણિક મૂલ્યાંકન અને પ્રોગ્રામિંગ.
  - કેન્દ્ર-આધારિત અને ઘર-આધારિત વિશેષ શિક્ષણ અને તાલીમ
  - સંકલિત શિક્ષણ કાર્યક્રમો માટે રેફરલ
  - ખાસ શાળા અને સામાન્ય શાળા માટે રેફરલ
  - સમાવિષ્ટ/વિશેષ શિક્ષણ માટે સંસાધન કેન્દ્રો તરીકે કાર્ય કરો
  - શિક્ષકોની તાલીમ
  - શિક્ષણ સામગ્રી અને શૈક્ષણિક સહાય
  - સંશોધન અને વિકાસ
- e) મનો-સામાજિક પુનર્વસન:
- વ્યક્તિગત મૂલ્યાંકન, માર્ગદર્શન અને પરામર્શકટોકટી દરમિયાનગીરી
  - વ્યક્તિગત અને કુટુંબ માટે પરામર્શ
  - પિતૃ જૂથ તાલીમ કાર્યક્રમો
- f) વ્યવસાયિક તાલીમ અને રોજગાર:
- મનોરંજક પ્રવૃત્તિઓ અને સામાજિક ક્લબનો પ્રચાર
  - રમતગમત, કલા, નાટક, સંગીત, સાંસ્કૃતિક અને અભ્યાસેતર પ્રવૃત્તિઓનું સંગઠન

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો માટે ચેમ્પિયનિંગ
- જાગૃતિ અને જાહેર શિક્ષણનું નિર્માણ માનવ સંસાધન વિકાસ વિશે વિચારવા કરતાં 'કરવું' વધુ મહત્વનું છે

CRC ખાતે એચઆરડી પ્રવૃત્તિઓમાં નાના અભ્યાસક્રમોનો સમાવેશ થાય છે

લોકોમાં જાગૃતિ નિર્માણ માટે ટૂંકા ગાળામાં મોડ્યુલો. આ અભ્યાસક્રમોમાં તાલીમ/ઓરિએન્ટેશન/રિફ્રેશર અભ્યાસક્રમોનો સમાવેશ થાય છે અને ખાસ કરીને શિક્ષણ અને I.C.D.S.ના ક્ષેત્રમાં વ્યાવસાયિકોને લક્ષિત કરવામાં આવે છે. પ્રોગ્રામ. શાળાના શિક્ષકો, પેરામેડિકલ કાર્યકરો, રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ દિવ્યાંગોની દેખરેખની સેવાઓ, આંગણવાડી કાર્યકરો વગેરે આ ટૂંકા ગાળાના અભ્યાસક્રમોના મુખ્ય લાભાર્થી છે.

સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ

શૈક્ષણિક અને તબીબી પ્રવૃત્તિઓ ઉપરાંત, CRC ખાતે વ્યાવસાયિક રીતે લાયકાત ધરાવતા કર્મચારીઓ દિવ્યાંગોને શિક્ષિત કરવા અને તેમના પુનર્વસન માટે પ્રવચનો આપવા માટે સક્રિયપણે રોકાયેલા છે. તેઓ ગુજરાત અને સમગ્ર દેશમાં એનજીઓ દ્વારા આયોજિત વિવિધ ટૂંકા ગાળાના તાલીમ કાર્યક્રમોમાં ભાગ લઈને આમ કરે છે. ઝર્ઝ સ્ટાફ ભારત સરકારના સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા મંત્રાલયના નિર્દેશ હેઠળ હિમાચલ પ્રદેશ અને અન્ય રાજ્યોમાં વિવિધ દ્ર્ અને સરકારી સંસ્થાઓનું પણ નિરીક્ષણ કરે છે. સારાંશ.

આધુનિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી, અસંખ્ય સહાયો ઉભરી આવી છે, જે દિવ્યાંગતાની અસરોને ઘટાડી શકે છે અને દિવ્યાંગોની આર્થિક ક્ષમતામાં વધારો કરી શકે છે. વ્હીલ ચેર, એક કૃત્રિમ અંગ, કોચ, બ્રેસ, સ્પિલન્ટને સમજાવવા માટે શારીરિક રીતે અક્ષમ વ્યક્તિની ગતિશીલતામાં ઘણો સુધારો કરી શકે છે. તેવી જ રીતે, એક શક્તિશાળી શ્રવણ સહાયની મદદથી, અમુક અવશેષ શ્રવણશક્તિ ધરાવતી વ્યક્તિઓને રોજિંદા જીવનની ઘણી પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં મદદ કરી શકાય છે. વાંચવા, છાપવા અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે ઓછી દ્રષ્ટિ જેના પરિણામે તેમનું પુનર્વસન થાય છે. જો કે, મોટી સંખ્યામાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ આ ઉપકરણોના લાભોથી વંચિત છે કારણ કે તેમને ખરીદવા માટે ભંડોળ શોધવામાં તેમની અસમર્થતા છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને મદદ કરવા અને સહાય અને ઉપકરણોને તેમની પહોંચમાં લાવવા પર સરકારના વધતા તણાવને ધ્યાનમાં રાખીને, એડીઆઈપી સ્કીમ ચાલુ રાખવાનો અને તેમાં ફેરફાર કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે કે જેથી તે વધુ વપરાશકર્તા-મૈત્રીપૂર્ણ બને અને જરૂરિયાતમંદો સહાય/ઉપકરણોથી વંચિત નથી, જે તેમના સામાજિક, આર્થિક અને વ્યાવસાયિક પુનર્વસન માટે જરૂરી છે. જો તેઓ આમ કરી શકે છે, તો કમાતા સભ્યો બની શકે છે, તેઓ આર્થિક સ્વ-નિર્ભરતા હાંસલ કરવા માટે ખૂબ જ નજીક હશે અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ ગૌરવપૂર્ણ રીતે જીવી શકશે અને તેને આગળ ધપાવી શકશે.

5.7 ચાવીરૂપ શબ્દો

- મનો-સામાજિક પુનર્વસન
- તાલીમ અને રોજગાર
- પુનર્વસન કેન્દ્ર

- સંલગ્ન પ્રવૃત્તિઓ

5.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ સહભાગિતા) અધિનિયમ, 1995નું ધ્યાન શું છે ?
  - A) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
  - B) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને રોજગારીની તકો પૂરી પાડવી
  - C) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે વિના મૂલ્યે આરોગ્યસંભાળ પૂરી પાડવી
  - D) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સમાન અધિકારો અને ભાગીદારીની ખાતરી કરવી
  - E) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે શિક્ષણની સમાન પહોંચ સુનિશ્ચિત કરવી
2. નીચેનામાંથી કયું સહાય/ઉપકરણનું ઉદાહરણ છે જે શારીરિક રીતે અક્ષમ વ્યક્તિઓની ગતિશીલતામાં સુધારો કરી શકે છે ?
  - A) બેકપેક/ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
  - B) છત્રી
  - C) શેરડી
  - D) ચાલવાની લાકડી
3. અવશેષ શ્રવણ ધરાવતી વ્યક્તિઓને પેસેજ મુજબ રોજિંદા જીવનની ઘણી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે કેવી રીતે મદદ કરી શકાય ?
  - A) કૃત્રિમ અંગનો ઉપયોગ કરીને
  - B) વ્હીલચેરનો ઉપયોગ કરીને
  - C) crutches ઉપયોગ કરીને
  - D) શક્તિશાળી સુનાવણી સહાયનો ઉપયોગ કરીને
  - E) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
4. પેસેજ મુજબ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે કાર્યાત્મક રીતે ઉત્પાદક જીવન જીવવાની તકોને શું પ્રતિબંધિત કરે છે ?
  - A) આરોગ્ય સંભાળનો અભાવ
  - B) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
  - C) દિવ્યાંગતા
  - D) ઉચ્ચ આવક ધરાવતા જૂથો
  - E) શિક્ષણનો અભાવ
5. પેસેજ મુજબ ADIP સ્કીમમાં ફેરફાર કરવાનો ધ્યેય શું છે ?
  - A) એડ્સ/ઉપકરણો વધુ વપરાશકર્તા મૈત્રીપૂર્ણ બને અને આવશ્યક સહાય જરૂરિયાતમંદોની પહોંચની બહાર ન હોય તેની ખાતરી કરવા માટે

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે સરકારી યોજનાઓ

- B) સમાજમાં કમાતા સભ્યોની સંખ્યા વધારવા માટે
  - C) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંખ્યા ઘટાડવા માટે
  - D) દિવ્યાંગોને શિક્ષણ આપવું
  - E) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને મફત આરોગ્યસંભાળ પૂરી પાડવી
6. પેસેજ મુજબ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સહાય/ઉપકરણોનો શું ફાયદો છે ?
- A) તે તેમને ધનવાન બનવામાં મદદ કરે છે
  - B) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
  - C) તે તેમને પ્રખ્યાત થવામાં મદદ કરે છે તે તેમને વિવિધ દેશોમાં મુસાફરી કરવામાં મદદ કરે છે
  - D) તે તેમને કાર્યાત્મક રીતે ઉત્પાદક જીવન જીવવામાં મદદ કરે છે

તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો

- D) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સમાન અધિકારો અને ભાગીદારીની ખાતરી કરવી ?
- B) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં ?
- D) શક્તિશાળી શ્રવણ સહાયનો ઉપયોગ કરીને ?
- C) દિવ્યાંગતા ?
- A) એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે એડ્સ/ઉપકરણો વધુ વપરાશકર્તા-મૈત્રીપૂર્ણ બને અને આવશ્યક સહાય જરૂરિયાતમંદોની પહોંચની બહાર ન હોય ?
- E) તે તેમને કાર્યાત્મક રીતે ઉત્પાદક જીવન જીવવામાં મદદ કરે છે ?

5.9 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. <https://pwd.org.au/resources/models-of-disability/>
2. <https://disabilityaffairs.gov.in/content/page/adip.php>
3. <https://www.crcahmedabad.org/activities.php>

● સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1. યોજના અને તેના હેતુઓ વિશે સમજાવો.
2. ADIP યોજનાનો અવકાશ.
3. CRC ની ભૂમિકા અને કાર્યો વ્યાખ્યાયિત કરો.

એડ્સ અને એપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી

-: રૂપરેખા :-

- 6.0 ઉદ્દેશો
- 6.1 પ્રસ્તાવના
- 6.2 યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય
- 6.3 સહાય/ઉપકરણોનું સામયિક પુનરાવર્તન
- 6.4 સારાંશ
- 6.5 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 6.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 6.7 સંદર્ભ સૂચિ

6.0 ઉદ્દેશો

આ એકમ વાંચ્યા પછી, શીખનાર સમજી શકશે અને સમજાવી શકશે

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટેની સરકારી યોજનાઓને સમજાવી
- સરકાર દ્વારા દિવ્યાંગોને આપવામાં આવતા લાભો સમજાવા
- સરકારી UDID યોજનાઓ અને લાભો સમજાવા
- PWD ને સક્ષમ અને સશક્ત કરવા સરકારની પ્રતિબદ્ધતાને સમજાવા માટે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની શ્રેણીઓની સૂચિ જાણવા માટે

6.1 પ્રસ્તાવના

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનન્ય ID (UDID) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે તેમની ઓળખ અને દિવ્યાંગતા વિગતો સાથે યુનિવર્સલ ID અને દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રો જારી કરવા માટે એક સર્વગ્રાહી અંત-થી-અંત સંકલિત સિસ્ટમ છે. પીડબ્લ્યુડી માટે રાષ્ટ્રીય ડેટાબેઝ બનાવવો, અને દરેક દિવ્યાંગ વ્યક્તિને અનન્ય દિવ્યાંગ ઓળખ કાર્ડ (યુડીઆઈડી) જારી કરવા.

UDID ના લાભો દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓએ દસ્તાવેજોની બહુવિધ નકલો બનાવવાની, જાળવણી કરવાની અને બહુવિધ દસ્તાવેજો સાથે રાખવાની જરૂર રહેશે નહીં UDID કાર્ડ એ ઓળખનો એક જ દસ્તાવેજ હશે, ભવિષ્યમાં વિવિધ લાભો મેળવવા માટે દિવ્યાંગોની ચકાસણી કરવામાં પણ UDID કાર્ડ મદદ કરશે. ગ્રામ્ય સ્તર, બ્લોક સ્તર, જિલ્લા સ્તરેથી અમલીકરણના તમામ સ્તરે લાભાર્થીની ભૌતિક અને નાણાકીય પ્રગતિના ટ્રેકિંગને રેખાંકિત કરે છે. રાજ્ય સ્તર અને રાષ્ટ્રીય સ્તર.

અરજી પ્રક્રિયા કોણ અરજી કરી શકે છે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અધિનિયમ 1995 મુજબ માત્ર આપેલ દિવ્યાંગ પ્રકાર UDID કાર્ડ માટે અરજી કરી શકે છે. દિવ્યાંગતાઓની યાદી: અંધત્વ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, ઓછી દ્રષ્ટિ, લોકોમોટર્સ ડિસેબિલિટી, રક્તપિત્ત મટાડવું, માનસિક

એડ્સ અને એપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PwDs) માટે અનન્ય આઈડી

મંદતા, માનસિક બીમારી, સાંભળવાની ક્ષતિ

તાજા કેસો માટે કેવી રીતે અરજી કરવી: ઓનલાઈન અરજી કરો ક્લિક કરો, ઓનલાઈન અરજી ભરો, જરૂરી દસ્તાવેજોની સ્કેન કરેલી નકલ જોડો.

હસ્તાક્ષરની સ્કેન કરેલી છબી (વૈકલ્પિક) સરનામાના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ/સ્ટેટ ડોમિસાઈલ વગેરે) ઓળખના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર કાર્ડ/પાન કાર્ડ/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ વગેરે) દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે) જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે)

6.2 યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય

આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય PwDsને તેમના શારીરિક, સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પુનર્વસનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ટકાઉ, આધુનિક અને વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉત્પાદિત સહાય અને સહાયક ઉપકરણો પૂરા પાડવાનો છે, જેનાથી દિવ્યાંગતાની અસરોમાં ઘટાડો થાય છે અને તેમની શૈક્ષણિક અને આર્થિક ક્ષમતામાં વધારો થાય છે. યોજના હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ સહાય અને સહાયક ઉપકરણોને યોગ્ય પ્રમાણપત્ર હોવું આવશ્યક છે.

યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણોની જોગવાઈ એ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PwDs) ના પુનર્વસનની પ્રક્રિયાના પ્રથમ પગલાઓમાંનું એક છે. પીડબલ્યુડીઓને સહાય અને સહાયક ઉપકરણો પ્રદાન કરવાનો સરકારનો સતત પ્રયાસ રહ્યો છે, જે તેમના સંપૂર્ણ પુનર્વસન અને સશક્તિકરણ માટે જરૂરી છે. 2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ દેશમાં 2.68 કરોડ PWD છે. વધુમાં, મોટી સંખ્યામાં 14 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો વિલંબિત વિકાસથી પીડાય છે. તેમાંના ઘણા બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતાથી પીડાય છે અને મગજનો લકવો અને રેવ ઉભરી આવે છે જે દિવ્યાંગતાની અસરોને ઘટાડી શકે છે અને પીડબલ્યુડીની એકંદર સંભવિતતાને વધારી શકે છે. જો કે, પીડબલ્યુડીનો મોટો હિસ્સો ઓછી આવક ધરાવતા જૂથમાંથી છે અને તેઓ આ ઉપકરણોના લાભોથી વંચિત છે કારણ કે તેઓ આ હસ્તગત કરવા માટે ભંડોળ એકત્ર કરવામાં અસમર્થ છે અને પરિણામે તેઓ ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવે છે.

પીડબલ્યુડીને સક્ષમ અને સશક્તિકરણ માટે સરકારની પ્રતિબદ્ધતાના પ્રકાશમાં, ખર્ચમાં વધારાને ધ્યાનમાં લઈને સહાયની માત્રા, ખર્ચ, સહાય અને સહાયક ઉપકરણોની ટોચમર્યાદા અને કુટુંબની આવકની મર્યાદામાં વધારો કરીને યોજનાને સુધારેલા સ્વરૂપમાં ચાલુ રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. સમયગાળા દરમિયાન આ નાણાકીય મર્યાદાઓ સુધારવામાં આવી નથી. વધુમાં, લાભાર્થીઓના કવરેજ અને વધુ યુઝર્સ ફેન્ડલીના સંદર્ભમાં સુધારેલી યોજના.

વ્યાખ્યાઓ

“ધ રાઈટ્સ ઓફ પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ (RPWD) એક્ટ, 2016” અને “નેશનલ ટ્રસ્ટ એક્ટ, 1999”માં આપવામાં આવેલી વિવિધ પ્રકારની દિવ્યાંગતાઓની વ્યાખ્યાઓ.

સહાય/ઉપકરણોના પ્રકાર

દરેક પ્રકારની દિવ્યાંગતા માટે નીચેની સહાય અને ઉપકરણોને મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે. જો કે, આ હેતુ માટે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ વિભાગ દ્વારા સમયાંતરે સૂચિત કરવામાં આવેલ અન્ય કોઈપણ વસ્તુને પણ મંજૂરી આપવામાં આવશે.

લોકોમોટર ડિસેબિલિટી ધરાવતી વ્યક્તિઓ

એડ્સ અને એપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી

a) તમામ પ્રોસ્થેટિક અને ઓર્થોટિક ઉપકરણો, મોબિલિટી એઈડ્સ, સર્જિકલ પગના વસ્ત્રો, એમસીઆર ચેપલ્સ, સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ છઠ્ઠ-રોજી જીવનની પ્રવૃત્તિ) માટેના તમામ પ્રકારના ઉપકરણો.

b) હાઈ એન્ડ પ્રોસ્થેસિસ:-

80% અને તેથી વધુ દિવ્યાંગતા ધરાવતી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે હાઈ એન્ડ પ્રોસ્થેસિસ (ઘૂંટણની નીચે, ઘૂંટણની ઉપર, કોણીની નીચે અને કોણીની ઉપર) સબસિડીની મર્યાદા રૂ. 30,000/- હશે.

ગંભીર લોકમોટર ડિસેબિલિટી, સ્ટ્રોક, સેરેબ્રલ પાલ્સી, હેમીપેલિજિયા અને સમાન સ્થિતિ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ માટે મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલ અને મોટરાઈઝ્ડ વ્હીલચેર, જ્યાં ત્રણ/ચાર અંગો અથવા શરીરનો અડધો ભાગ ગંભીર રીતે અશક્ત હોય. 80% અને તેથી વધુ દિવ્યાંગતા ધરાવતી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલ અને મોટરાઈઝ્ડ વ્હીલચેર માટે સહાય માટે પાત્ર હશે. સબસિડીની મર્યાદા રૂ. 50,000/- હશે. આ 16 વર્ષ અને તેથી વધુ ઉંમરના વ્યક્તિઓને પાંચ વર્ષમાં એકવાર આપવામાં આવશે. માનસિક ક્ષતિ ધરાવતી 16 વર્ષ અને તેથી વધુ ઉંમરની ગંભીર દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ મોટર સાઈકલ અને વ્હીલ ચેર માટે પાત્ર નથી કારણ કે તે તેમને ગંભીર અકસ્માત/શારીરિક નુકસાનના જોખમમાં મૂકે છે. મોટરાઈઝ્ડ ટ્રાઈસાઈકલના વિતરણ માટે પૂરી પાડવામાં આવતી મહત્તમ સબસિડીની અંદર, વર્ષોની ચોક્કસ મર્યાદા હશે DEPWD, ALIMCO નું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સમિતિ દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવે છે અને જો જરૂરી હોય તો, અન્ય સંબંધિત એજન્સીઓ.

બહેરા અંધ અને અન્ય દિવ્યાંગતાઓ સહિત વિઝ્યુઅલ ડિસેબિલિટી ધરાવતી વ્યક્તિઓ

a. 18 વર્ષ અને તેથી વધુ વયના દૃષ્ટિહીન વિદ્યાર્થીઓ માટે સુલભ મોબાઈલ ફોન, પાંચ વર્ષમાં એકવાર અને લેપટોપ, બ્રેઈલ નોટ ટેકર અને બ્રેલિયર દિવ્યાંગતા (વર્ગ 10 અને તેથી વધુ) ધરાવતા શાળાએ જતા વિદ્યાર્થીઓને 10 વર્ષમાં એકવાર. જો કે, યોજના હેઠળ નાણાકીય સહાયની હદ પેરા-7.0 માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર હશે.

b. શીખવાના સાધનો.

c. સંચાર સાધનો.

d. ઓછી દ્રષ્ટિ સહાયક.

e. મસ્ક્યુલર ડિસ્ટ્રોફી અથવા સેરેબ્રલ પાલ્સી સાથે વિઝ્યુઅલ ડિસેબિલિટી ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે ખાસ ગતિશીલતા સહાયક જેમ કે અનુકૂલિત વોકર.

f. સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણો.

સાંભળવાની અક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ

a. BTE વગેરે સહિત વિવિધ પ્રકારના શ્રવણ સાધનો.

b. શૈક્ષણિક કિટ્સ.

c. સહાયક અને એલાર્મ ઉપકરણો.

d. સમય સમય પર નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણો.

એડ્સ અને ઓપલાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી

બૌદ્ધિક અને વિકાસલક્ષી અક્ષમતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ

- ટીચિંગ એન્ડ લર્નિંગ મટિરિયલ (TLM) કિટ્સ.
- મલ્ટી સેન્સરી ઇક્લુઝિવ એજ્યુકેશન ડેવલપમેન્ટ (MSIED) કિટ.નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે સલાહ આપવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ/કીટ/શિક્ષણ સામગ્રી.

બહુવિધ દિવ્યાંગતા

નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે સલાહ આપવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ.

રક્તપિત્ત સાજા વ્યક્તિઓ

રક્તપિત્ત સાજા વ્યક્તિઓ માટે સહાયક દૈનિક જીવન કિટ્સ (ADL). નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે સલાહ આપવામાં આવેલ કોઈપણ યોગ્ય ઉપકરણ. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો RPWD અધિનિયમ, 2016માં નવી દિવ્યાંગતા ઉમેરવામાં આવી છે; RPWD એક્ટ, 2016 માં ઉમેરવામાં આવેલી નવી દિવ્યાંગતાઓ માટે નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે ઉલ્લેખિત કોઈપણ યોગ્ય સહાય અને સહાયક ઉપકરણો.

6.3 સહાય/ઉપકરણોનું સામયિક પુનરાવર્તન

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ વિભાગ (દિવ્યાંગજન) દ્વારા સહાયક ઉપકરણોની સૂચિ સમયાંતરે સુધારી શકાય છે, જે વિભાગમાં રચવામાં આવેલી નિષ્ણાત સમિતિ દ્વારા નિર્ધારિત નાણાકીય મર્યાદામાં, આર્થિક બાબતોની ખર્ચની નાણાકીય સમિતિ/કેબિનેટ સમિતિની મંજૂરી લીધા વિના. વિભાગ યોજનાના ઉદ્દેશ્યો અને ઉદ્દેશ્યોના અનુસંધાનમાં વધુ માર્ગદર્શિકા પણ જારી કરી શકે છે.

UDID યોજનાઓ અને લાભો

આ પ્રોજેક્ટનો ઉદ્દેશ્ય PwDsને તેના વિવિધ મંત્રાલયો અને તેમના વિભાગો દ્વારા સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી યોજનાઓ અને લાભો મેળવવા માટે નવા UDID કાર્ડ/દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર મેળવવા સક્ષમ બનાવવાનો છે. આ કાર્ડ ભારતભરમાં માન્ય રહેશે. UDID પોર્ટલ નીચેના માટે ઓનલાઈન પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવા માટે તૈયાર કરવામાં આવશે:

1. UDID માટે નવી અરજી.

માન્યતાની સમાપ્તિ પર વર્તમાન પ્રમાણપત્ર/કાર્ડનું નવીકરણ કાર્ડ/પ્રમાણપત્ર ખોવાઈ જવાની સ્થિતિમાં ઉપરોક્ત ઉપરાંત, UDID પોર્ટલ વિવિધ યોજનાઓ/લાભોની માહિતી પણ પ્રદાન કરશે, ડિસેબિલિટી સર્ટિફિકેટ/UDID કાર્ડ, સક્સેસ સ્ટોરીઝ, સૂચનો/પ્રતિસાદ, મેન્યુઅલ વગેરે માટે અરજી કરવાની પ્રક્રિયાઓ,

UDID ના લાભો

UDID કાર્ડ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને નીચે આપેલા ઘણા લાભો લાવશે:

1. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓએ દસ્તાવેજોની એકથી વધુ નકલો બનાવવાની, જાળવણી કરવાની અને બહુવિધ દસ્તાવેજો રાખવાની જરૂર રહેશે નહીં કારણ કે કાર્ડ તમામ જરૂરી વિગતો કેપ્ચર કરશે જેને રીડરની મદદથી ડીકોડ કરી શકાય છે.
2. UDID કાર્ડ ભવિષ્યમાં વિવિધ લાભો મેળવવા માટે દિવ્યાંગોની ઓળખ, વેરિફિકેશનનો એકમાત્ર દસ્તાવેજ હશે.

3. UDID કાર્ડ ગ્રામ્ય સ્તર, બ્લોક સ્તર, જિલ્લા સ્તર, રાજ્ય સ્તર અને રાષ્ટ્રીય સ્તરથી અમલીકરણના તમામ સ્તરે લાભાર્થીની ભૌતિક અને નાણાકીય પ્રગતિના ટ્રેકિંગને સ્ટ્રીમ-લાઈન કરવામાં પણ મદદ કરશે.

આ યોજના માટે કોણ પાત્ર બની શકે છે ?

પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટીઝ એક્ટ 1995 મુજબ યુડીઆઈડી કાર્ડ માટે માત્ર આપેલ દિવ્યાંગ પ્રકાર જ અરજી કરી શકે છે.

દિવ્યાંગતાઓની યાદી:

1. અંધત્વ: ‘અંધત્વ’ એ એવી સ્થિતિનો ઉલ્લેખ કરે છે જ્યાં વ્યક્તિ પીડાય છે

નીચેની કોઈપણ શરતોમાંથી એટલે કે :

દ્રષ્ટિની સંપૂર્ણ ગેરહાજરી; અથવા વિઝ્યુઅલ ઉગ્રતા 6/60 અથવા 20/200 (સ્નેલેન) થી વધુ સારી આંખમાં સુધારતા લેન્સ સાથે અથવા દ્રષ્ટિના ક્ષેત્રની મર્યાદા 20 ડિગ્રી અથવા તેનાથી વધુના ખૂણાને સબટેન્ડ કરે છે.

2. સેરેબ્રલ પાલ્સી: ‘સેરેબ્રલ પાલ્સી’ નો અર્થ એ છે કે પ્રિ-નેટલ, પેરી-નેટલ અથવા શિશુના વિકાસના સમયગાળામાં મગજના અપમાન અથવા ઈજાઓના પરિણામે અસામાન્ય મોટર નિયંત્રણ મુદ્રા દ્વારા વર્ગીકૃત થયેલ વ્યક્તિની બિન-પ્રગતિશીલ પરિસ્થિતિઓનું જૂથ; ઓછી દ્રષ્ટિ: ‘ઓછી દ્રષ્ટિ’ એટલે પ્રમાણભૂત રીફ્રેક્ટિવ કરેક્શનની સારવાર પછી પણ દ્રશ્ય કાર્યમાં ક્ષતિ ધરાવતી વ્યક્તિ પરંતુ જે યોગ્ય સહાયક ઉપકરણ સાથે કાર્યના આયોજન અથવા અમલ માટે દ્રષ્ટિનો ઉપયોગ કરે છે અથવા સંભવિતપણે સક્ષમ છે;
3. લોકોમોટર ડિસેબિલિટી: ‘લોકોમોટર ડિસેબિલિટી’નો અર્થ થાય છે હાડકાં, સાંધા અથવા સ્નાયુઓની દિવ્યાંગતા જે અંગોની હિલચાલ પર નોંધપાત્ર પ્રતિબંધ તરફ દોરી જાય છે અથવા સેરેબ્રલ લકવોનું કારણ બને છે;
4. રક્તપિત્ત-સારવાર: “રક્તરોગથી સાજા વ્યક્તિ” નો અર્થ થાય છે તે વ્યક્તિ

રક્તપિત્ત મટાડવો છે પરંતુ તેનાથી પીડિત છે

- a. હાથ અથવા પગમાં સંવેદના ગુમાવવી તેમજ આંખ અને આંખના ઢાંકણમાં સંવેદના અને પેરેસીસની ખોટ પરંતુ કોઈ સ્પષ્ટ વિકૃતિ સાથે;
- b. વિકૃતિ અને પેરેસીસ પ્રગટ કરે છે પરંતુ તેમના હાથ અને પગમાં પૂરતી ગતિશીલતા હોય છે જેથી તેઓ સામાન્ય આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં જોડાઈ શકે;
- c. અતિશય શારીરિક વિકૃતિ તેમજ અઘટન વય જે તેને ઉપક્રમ અને લાભદાયક વ્યવસાય કરતા અટકાવે છે, અને અભિવ્યક્તિ ‘લેપ્રસી મટાડવામાં આવી છે’ તે મુજબ અર્થઘટન કરવામાં આવશે;

માનસિક મંદતા: ‘માનસિક દિવ્યાંગતા’નો અર્થ એ છે કે વ્યક્તિના મગજના અપૂર્ણ અથવા અપૂર્ણ વિકાસની સ્થિતિ જે ખાસ કરીને બુદ્ધિની ઉપ-સામાન્યતા દ્વારા વર્ગીકૃત થયેલ છે;

માનસિક બીમારી: ‘માનસિક બીમારી’નો અર્થ માનસિક સિવાયની કોઈપણ માનસિક વિકૃતિ મંદતા

એડ્સ અને એપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી

સાંભળવાની ક્ષતિ: 'સાંભળવાની ક્ષતિ' નો અર્થ થાય છે સાઈ ડેસિબલનું નુકશાન અથવા ફીક્વન્સીઝની વાતચીતની શ્રેણીમાં વધુ સારા કાનમાં

તાજા કેસો/ઉમેદવાર માટેની અરજી પ્રક્રિયા:

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતા લાભો મેળવવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજો સરકારી વેબસાઈટ પર જઈને મેળવી શકે છેનીચે આપેલ સરનામું અને તેમની વિગતોની નોંધણી કરવી અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ઓળખ કાર્ડ મેળવવું.

<http://www.swavlambancard.gov.in/pwd/application>, ભરે છે ઓનલાઈન અરજી, અને જરૂરી દસ્તાવેજોની સ્કેન કરેલી નકલ જોડે છે.

ચાર પ્રકારની વિગતો જરૂરી છે:

1. સરનામા સહિત અંગત વિગતો
2. દિવ્યાંગતા વિગતો
3. રોજગાર વિગતો
4. ઓળખની વિગતો

ઓનલાઈન અરજી સાથે જરૂરી દસ્તાવેજો:

- તાજેતરના રંગીન ફોટાની સ્કેન કરેલી નકલ.
- હસ્તાક્ષરની સ્કેન કરેલી છબી (વેકલ્પિક)
- સરનામાના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ/રાજ્ય નિવાસ વગેરે)
- ઓળખના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર કાર્ડ/પાન કાર્ડ/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ વગેરે)
- દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે કે જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે)

6.4 સારાંશ

આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય PwDsને તેમના શારીરિક, સામાજિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પુનર્વસનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ટકાઉ, આધુનિક અને વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉત્પાદિત સહાય અને સહાયક ઉપકરણો પૂરા પાડવાનો છે, જેનાથી દિવ્યાંગતાની અસરોમાં ઘટાડો થાય છે અને તેમની શૈક્ષણિક અને આર્થિક ક્ષમતામાં વધારો થાય છે. યોજના હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ સહાય અને સહાયક ઉપકરણોને યોગ્ય પ્રમાણપત્ર હોવું આવશ્યક છે.

6.5 ચાવીરૂપ શબ્દો

- UDID કાર્ડ
- યોજનાના લાભો
- દિવ્યાંગતાઓની સૂચિ
- સહાય અને ઉપકરણો.

6.6 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. યુનિક ડિસેબિલિટી આઈડેન્ટિટી કાર્ડ (UDID) નો હેતુ શું છે ?
  - A) ભવિષ્યમાં વિવિધ લાભો મેળવવા માટે દિવ્યાંગોની ઓળખ અને ચકાસણીનો એક જ દસ્તાવેજ જારી કરવા ?
  - B) કોઈપણ દિવ્યાંગતા વિનાની વ્યક્તિઓને યુનિક ડિસેબિલિટી આઈડેન્ટિટી કાર્ડ (UDID) જારી કરવા
  - C) દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે બહુવિધ ઓળખ દસ્તાવેજો બનાવવા
  - D) માત્ર સ્થાનિક સ્તરે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની ભૌતિક અને નાણાકીય પ્રગતિને ટ્રેક કરવા
  - E) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
2. કઈ દિવ્યાંગતાઓ UDID કાર્ડ એપ્લિકેશન માટે પાત્ર છે ?
  - A) અંધત્વ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, ઓછી દ્રષ્ટિ, લોકોમોટર ડિસેબિલિટી, રક્તપિત્ત-સારવાર, માનસિક મંદતા, માનસિક બીમારી, સાંભળવાની ક્ષતિ ?
  - B) દૃષ્ટિની ક્ષતિ એ એકમાત્ર પાત્ર દિવ્યાંગતા છે
  - C) ઉપરોક્તમાંથી કોઈ નહીં
  - D) કોઈપણ કોનિક રોગ
  - E) તબીબી જ્ઞાનકોશમાં સૂચિબદ્ધ તમામ દિવ્યાંગતા
3. UDID કાર્ડની ઓનલાઈન અરજી કરવા માટે કયા દસ્તાવેજોની જરૂર છે ?
  - A) માત્ર તાજેતરના રંગીન ફોટાની સ્કેન કરેલી નકલ
  - B) સરનામાના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ/રાજ્ય નિવાસ વગેરે)
  - C) દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે કે જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતાનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે) ?
  - D) હસ્તાક્ષરની સ્કેન કરેલી છબી (વૈકલ્પિક) ઓળખના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર કાર્ડ/પાન કાર્ડ/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ વગેરે)
4. UDID કાર્ડની ઓનલાઈન અરજી કરવા માટે કયા દસ્તાવેજોની જરૂર છે ?
  - A) માત્ર તાજેતરના રંગીન ફોટાની સ્કેન કરેલી નકલ
  - B) સરનામાના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર/ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ/રાજ્ય નિવાસ વગેરે)
  - C) દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે કે જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતાનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે) ?

એડ્સ અને ઓપ્લાયન્સીસ સ્કીમ્સ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PWDs) માટે અનન્ય આઈડી

- D) હસ્તાક્ષરની સ્કેન કરેલી છબી (વૈકલ્પિક)
- E) ઓળખના પુરાવાની સ્કેન કરેલી નકલ (આધાર કાર્ડ/પાન કાર્ડ/ડ્રાઇવિંગ લાયસન્સ વગેરે)
- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
- A) ભવિષ્યમાં વિવિધ લાભો મેળવવા માટે દિવ્યાંગોની ઓળખ અને ચકાસણીનો એક જ દસ્તાવેજ જારી કરવા ?
- B) અંધત્વ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, ઓછી દ્રષ્ટિ, લોકોમોટર ડિસેબિલિટી, રક્તપિત્ત- મટાડવું, માનસિક મંદતા, માનસિક બીમારી, સાંભળવાની ક્ષતિ ?
- C) દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે કે જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે) ?
- D) દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્રની સ્કેન કરેલી નકલ (ફક્ત દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે કે જેમને સક્ષમ અધિકારી દ્વારા દિવ્યાંગતા પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું છે) ?

6.6 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. Source : <http://www.swavlambancard.gov.in/>
2. <https://disabilityaffairs.gov.in/upload/uploadfiles/files/Revised ADIP Scheme 2022 English.pdf>
3. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewj7i77nwaSBaxWJU6QEHS3VBe4QFnoECC4QAQ&url=https://vikaspedia.in/social-welfare/differently-abled-elfare/schemes-programmes/adip-scheme&usg=AOvVaw3HNQU7sHtqRbp7uwdVt2tX&opi=89978449>

- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1. UDID યોજનાના ઉદ્દેશ્યો અને વ્યાખ્યા વિશે જણાવો ?
2. દિવ્યાંગતાઓની સૂચિને વ્યાખ્યાયિત કરો ?
3. તાજા કેસો/ઉમેદવાર માટેની અરજી પ્રક્રિયા વિશે જણાવો ?
4. UDID ના ફાયદા શું છે ?

દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો

-: રૂપરેખા :-

- 7.0 ઉદ્દેશો
- 7.1 પ્રસ્તાવના
- 7.2 ખ્યાલ, અર્થ અને લાક્ષણિકતાઓ
- 7.3 કુટુંબના પ્રકારો
- 7.4 પરિવાર પર દિવ્યાંગતાની પ્રતિક્રિયા અને અસર
- 7.5 પરિવાર પર દિવ્યાંગતાની સામાન્ય અસર
- 7.6 કુટુંબ અને કાઉન્સેલિંગની જરૂરિયાતો
- 7.7 દિવ્યાંગ વ્યક્તિના સમર્થનમાં પરિવારના સભ્યોની ભૂમિકા
- 7.8 દિવ્યાંગતા માટે પેરેન્ટલ પ્રતિક્રિયાઓ
- 7.9 દિવ્યાંગતાઓ માટે સમુદાય આધારિત પુનર્વસન
- 7.10 સારાંશ
- 7.11 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 7.12 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 7.13 સંદર્ભ સૂચિ

7.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિ વિશે પરિવારના સભ્યોની ધારણાને સમજવી.
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિ સંબંધિત મુદ્દાઓ અને પડકારોનો અભ્યાસ અને સમજવા માટે.
- દિવ્યાંગ વ્યક્તિ માટે કૌટુંબિક સમર્થનને સમજવું.

7.1 પ્રસ્તાવના

કુટુંબ એ સમાજનું નાનું એકમ છે જેમાં વિજાતીય બે વ્યક્તિઓના લગ્ન દ્વારા સભ્યોને એકસાથે રાખવામાં આવે છે. તમામ માનવ જૂથોમાં, કુટુંબ એ સૌથી મહત્વપૂર્ણ પ્રાથમિક જૂથ છે જેમાં બાળકો સાથે અને વગર કે જેઓ એકબીજા પ્રત્યે જવાબદારીઓની અપેક્ષાઓ રાખે છે. જવાબદારીઓની આ બેઠકો તેમની સાંસ્કૃતિક પૃષ્ઠભૂમિ અનુસાર ઘડવામાં આવી છે. આ એકમમાં શીખનારાઓ પરિવારની વિભાવના, વ્યાખ્યા, તેના પ્રકારો સહિતની લાક્ષણિકતાઓ શીખશે. તેઓ દિવ્યાંગતાની અસર, પરિવારની જરૂરિયાતો, કાઉન્સેલિંગ પણ શીખશે. દિવ્યાંગતાના પુનર્વસનની દૃષ્ટિએ પરિવારની ભૂમિકાની ચર્ચા કરવામાં આવશે.

7.2 ખ્યાલ, અર્થ અને લાક્ષણિકતાઓ

કુટુંબિક બહાર નીકળે છે જ્યાં લોકો રક્ત દ્વારા અથવા ઘરની વહેંચણી દ્વારા એકબીજા સાથે સંકળાયેલા હોય છે, તેઓ પોતાને વધુ વ્યાપક ધોરણે એકબીજા માટે સંસાધનો માને છે જ્યાં સભ્યો વચ્ચેના સંબંધની પ્રકૃતિમાં કોઈ કઠોર નિયમો અથવા માળખું નથી. તે પ્રકૃતિમાં બિન-ઔપચારિક છે. કુટુંબનું માળખું સાંસ્કૃતિક અને ઉપ-સાંસ્કૃતિક પેટર્ન અનુસાર બદલાય છે. પરિવારોના સ્વરૂપો અને પ્રકારો છે. પ્રકારો કુટુંબમાં માળખું અને અધિકૃત સ્થિતિનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે જ્યાં સ્વરૂપો કાર્યાત્મક સગવડતાઓ માટે નિર્ધારિત ભૂમિકાને રજૂ કરે છે.

વ્યાખ્યા

‘કુટુંબ એ વ્યક્તિઓનો સમૂહ છે જેઓ લગ્નના રક્ત અથવા દત્તકના સંબંધો દ્વારા એકીકૃત થાય છે, એક જ ઘરની રચના કરે છે, પતિ અને પત્ની, પિતા અને માતા, પુત્ર અને પુત્રી, ભાઈની પોતપોતાની સામાજિક ભૂમિકાઓમાં એકબીજા સાથે વાતચીત કરે છે અને એકબીજા સાથે વાતચીત કરે છે. અને બહેન અને તેથી એક સામાન્ય સંસ્કૃતિનું નિર્માણ’ - બ્યુગેસ અને લોકે.

‘કુટુંબ એ એક જૂથ છે, એક જૂથ જે લૈંગિક સંબંધો દ્વારા પૂરતા પ્રમાણમાં વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે ચોક્કસ અને સંતાનપ્રાપ્તિ અને ઉછેર માટે સ્થાયી.’ - મેક-જેવર

કુટુંબની લાક્ષણિકતાઓ

સમાગમ સંબંધ: જ્યારે એક પુરુષ અને સ્ત્રી તેમની વચ્ચે સમાગમ સંબંધ સ્થાપિત કરે છે ત્યારે કુટુંબ અસ્તિત્વમાં આવે છે. આમ કુટુંબ સામાજિક રીતે સુવિધા આપે છે લગ્નની સંસ્થા દ્વારા પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચેના જાતીય સંબંધને સ્વીકાર્યું. તે મુખ્ય પરિબલ છે જે લગ્નના અસ્તિત્વને સ્થિર કરે છે.

- લગ્નનું સ્વરૂપ : સમાગમ સંબંધ કહેવાય પ્રક્રિયા દ્વારા થાય છે
- “લગ્નનું આચરણ.”
- નામકરણ: દરેક કુટુંબનું પોતાનું નામ અને વંશ હોય છે.
- સામાન્ય રહેઠાણ: કુટુંબને તેના જીવનનિર્વાહ માટે ઘર/પરિવારની જરૂર હોય છે. રહેવાની જગ્યા વિના, બાળજન્મ અને બાળ યજ્ઞતરનું કાર્ય યોગ્ય રીતે કરી શકાતું નથી.
- આર્થિક જોગવાઈ: દરેક કુટુંબને તેની જાળવણી, સ્થિરતા અને સંતુલિત વૃદ્ધિ માટે આર્થિક જોગવાઈઓની જરૂર છે. પરિવારના વડા આ જરૂરિયાત પૂરી કરે છે.
- ભાવનાત્મક આધાર: કુટુંબ માનવ સમાજનું એક મૂળભૂત એકમ છે જે વ્યક્તિને જન્મથી મૃત્યુ સુધી ભાવનાત્મક અને સામાજિક સુરક્ષા પ્રદાન કરે છે.
- યુનિવર્સિટી: કુટુંબ વૈશ્વિક સ્તરે હાજર છે. તે વ્યક્તિના જીવનમાં પ્રથમ સામાજિક સંસ્થાઓ તરીકે ઓળખાય છે. કુટુંબના એક અથવા બીજા સ્વરૂપની ગેરહાજરીમાં કોઈ સંસ્કૃતિ અથવા સમાજ અસ્તિત્વમાં નથી.
- સમાજકરણ અને પ્રારંભિક રચનાત્મક પ્રભાવ: કુટુંબ એ સમાજનું સૌથી શક્તિશાળી એકમ છે જે વ્યક્તિને સામાજિક રીતે સ્વીકૃત વર્તન શીખવામાં મદદ કરે છે.
- સામાજિક નિયમન: કુટુંબ ખાસ કરીને સામાજિક રિવાજો અને નિયમો દ્વારા સુરક્ષિત છે

જેનું તોપ સરળ રીતે ઉલ્લંઘન કરી શકાય છે.

7.3 કુટુંબના પ્રકારો

આદિમ સમાજ અને આદિવાસી સમુદાયોમાં જોવા મળતા કુટુંબના પ્રારંભિક પ્રકારો માતૃસત્તાક અને પિતૃસત્તાક પરિવારો તરીકે ઓળખાય છે. માતૃસત્તાક કુટુંબ એ એક સામાજિક એકમ છે જેમાં સ્ત્રી અથવા માતા કુટુંબના વડા હોય છે જે સ્ત્રી દ્વારા શિષ્ટ અથવા વંશની શોધ થાય છે, નિવાસ માતાના નિવાસસ્થાનમાં હોય છે અને મિલકત સ્ત્રી સંતાન દ્વારા વારસામાં હોય છે. આ લક્ષણો માતૃત્વ, માતૃત્વ, માતૃસ્થાનિક અને માતૃસત્તાકની દ્રષ્ટિએ દર્શાવવામાં આવે છે. માતા તેના નિવાસસ્થાનમાં રહેતા તેના પતિ સહિત અન્ય તમામ સભ્યો પર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ધરાવે છે. માતૃસત્તાક પરિવારમાં પતિનું સ્થાન ગૌણ છે. મહિલાઓ વિશેષાધિકૃત વ્યક્તિઓ છે.

પિતૃસત્તાક કુટુંબની લાક્ષણિકતા પિતામાં સોંપાયેલ સત્તા, પુરૂષ વંશ દ્વારા શિષ્ટ, પિતાના નિવાસસ્થાનમાં રહેકાણ અને પુરૂષ વંશમાં મિલકતના વારસામાં છે. તે પૈતૃક વર્ચસ્વ, પિતૃવંશીય, પિતૃસત્તાક અને પિતૃસત્તાની પરિભાષામાં વર્ગીકૃત થયેલ છે

7.4 પરિવાર પર દિવ્યાંગતાની પ્રતિક્રિયા અને અસર

દરેક માતા-પિતા સ્વસ્થ બાળકની ઈચ્છા રાખે છે પરંતુ કેટલાક માતા-પિતા પસંદગીથી ન હોવા છતાં દિવ્યાંગ બાળકની પરિસ્થિતિમાં ફરજ પાડવામાં આવે છે. દિવ્યાંગતા ધરાવતું બાળક ધરાવતાં માતાપિતા બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતા ધરાવતું બાળક ધરાવતાં માતા-પિતા વિવિધ પ્રકારના તાણ અને તાણનો અનુભવ કરે છે. તે આઘાતજનક અને પીડાદાયક છે, ખાસ કરીને જ્યારે તેઓ તેમના બાળકમાં દિવ્યાંગતા શીખે છે/આશંકા કરે છે અથવા તે સમયે જ્યારે તેમનું બાળક શાળામાં પ્રવેશ કરે છે અથવા જ્યારે તેઓ વૃદ્ધ થઈ રહ્યા છે ત્યારે તેમના બાળકના કલ્યાણ માટે તેમની શબ્દરચના પણ વધી રહી છે.

7.5 પરિવાર પર દિવ્યાંગતાની સામાન્ય અસર

બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતા ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ પરિવારો માટે અનન્ય જરૂરિયાતો ઊભી કરી શકે છે. પરિણામે જરૂરિયાતોની પ્રકૃતિ અને જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે જરૂરી સંસાધનો માતાપિતાના જીવનના ઘણા ક્ષેત્રોને અસર કરી શકે છે. તેઓ છે.

- ભૌતિક વિસ્તાર: તેમાં સ્નાન, ખોરાક, શૌચક્રિયા વગેરે જેવી શારીરિક સંભાળની અનન્ય જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે કુટુંબ પર મૂકવામાં આવેલી માગણીઓનો સમાવેશ થાય છે. કોઈ માની શકે કે આ કોઈ પણ માતાપિતા દ્વારા પૂરી કરવામાં આવતી જરૂરિયાતો છે અને આશ્ચર્ય થાય છે કે આ કિસ્સામાં શું વિશેષ છે. બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતા. કલ્પના કરો કે જ્યારે બાળક ભૂખ વ્યક્ત કરતું ન હોય અથવા ખવડાવવામાં શાંત ન રહેતું હોય ત્યારે માતાપિતા પાસે કઈ કુશળતા હોવી જોઈએ. આરોગ્ય: વાલીપણાની પ્રક્રિયામાં કેટલીકવાર તે ઘણી બધી પ્રવૃત્તિઓમાં પોતાને સામેલ કરી શકે છે જે શારીરિક રીતે કરવે છે. અથવા, જો સંસાધનો ઓછા હોય તો માતાપિતા તેમના બાળકોને અવગણી શકે છે.
- કારકિર્દી: કેટલીકવાર માતા-પિતા બાળકની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે તેમના વ્યવસાય અથવા કારકિર્દી બદલી શકે છે જેમ કે ઓછા પગારની નોકરીઓ માટે સેટિંગ અથવા નોકરી લેવામાં અસમર્થ કારણ કે કોઈ સારી પગારવાળી નોકરી કરતાં બાળકની સંભાળ લેવાનું પસંદ કરી શકે છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો

- આધાર: સમુદાયમાં પ્રચલિત ગેરમાન્યતાઓ અને વલણ, અન્યથા સામાન્ય રીતે માતાપિતા માટે ઉપલબ્ધ સર્વિસ સિસ્ટમને તોડી શકે છે. આધાર માટે પૂછવામાં આવશે તેવા ડરથી લોકો તેમને દૂર કરી શકે છે.
- નાણાકીય: માતા-પિતાને પરિવહન તરફના એક્સપ્રેસને પહોંચી વળવા, સેપિયન્સની વ્યવસ્થા, દવા અને તાલીમ અને બાળકની સ્થિતિ જે માંગ કરી શકે તે તમામ વધારાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે નાણાકીય સહાયની જરૂર પડી શકે છે.
- સામાજિક: જ્યારે માતા-પિતા બાળકોની સંભાળમાંથી સમય ન કાઢવાનું પસંદ કરે છે અથવા જ્યારે અન્ય લોકો ખોટી માન્યતાઓને લીધે અથવા સંસાધનો વહેંચવાના ડરથી તેમને દૂર કરે છે ત્યારે સામાજિક ક્ષેત્ર પ્રભાવિત થઈ શકે છે. તમે જોયું હશે કે બૌદ્ધિક અક્ષમતા ધરાવતા બાળકના કારણે માતા-પિતા ધીમે ધીમે કુટુંબ અને મિત્રના સામાજિક કાર્યોમાં ભાગ લેતા સામાજિક રીતે એકલતા બની જાય છે.

દિવ્યાંગતાના પાંચ સામાન્ય કારણો

- ગરીબી અને કુપોષણ. ગરીબી એ દિવ્યાંગતાનું સૌથી મોટું કારણ છે.
- યુદ્ધ. આજના યુદ્ધોમાં, સૈનિકો કરતાં વધુ નાગરિકો માર્યા જાય છે અથવા અક્ષમ થાય છે અને તેમાંથી મોટાભાગની સ્ત્રીઓ અને બાળકો છે.
- પરમાણુ અકસ્માતો.
- આરોગ્ય સંભાળની નબળી એક્સેસ.
- બીમારી.
- દવાઓ અને ઈન્જેક્શન. ખતરનાક કામની પરિસ્થિતિઓ.
- અકસ્માતો.

7.6 કુટુંબ અને કાઉન્સેલિંગની જરૂરિયાતો

મુખ્યત્વે દિવ્યાંગ બાળકો ધરાવતો પરિવાર ધીમે ધીમે અસ્વસ્થ થઈ જાય છે અને ધીમે ધીમે તેઓ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિને અનુરૂપ બને છે, મદદ અને યોગ્ય માહિતી મેળવવાની ઈચ્છા દર્શાવીને હકીકતને ઓળખવાનું શરૂ કરે છે. આ ઉપરાંત તેમના આંતરવ્યક્તિત્વ સંબંધોને પણ અસર થાય છે. હવે તેમને બહારથી સમર્થનની જરૂર છે. તણાવ ઘટાડવા માટે સૌથી વધુ ઉપયોગી પદ્ધતિ એ કૌટુંબિક હસ્તક્ષેપ તકનીકનો ઉપયોગ છે જે માતાપિતાને દિવ્યાંગતા ધરાવતા બાળકના તણાવનો સામનો કરવા સક્ષમ બનાવે છે. કૌશલ્યનો સામનો કરવો, સામનો કરવાની વ્યૂહરચના અને કુટુંબની જેમ, અપેક્ષાઓ બદલવી, સમસ્યામાં સુધારો કરવો, સમસ્યાની ઓળખ કરવી નકારાત્મક વ્યૂહરચનાઓ ઉપાડ અને વધુ રક્ષણ જેવી છે.

7.7 દિવ્યાંગ વ્યક્તિના સમર્થનમાં પરિવારના સભ્યોની ભૂમિકા

પરિવારના સભ્યો નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં હાજર હોય છે. પરિવારના સભ્યો બાળકના પુનર્વસનમાં તેમના ભાગનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરે છે. પેરેન્ટ એસોસિએશન એ એક માળખું છે જેના દ્વારા શાળામાં માતાપિતા/વાલીઓ તેમના બાળકો માટે શ્રેષ્ઠ શક્ય શિક્ષણ માટે સાથે મળીને કામ કરી શકે છે.

પરિવારો દિવ્યાંગ લોકોની કેટલીક વિશેષ જરૂરિયાતો પૂરી પાડી શકે છે

દા.ત. અંધ લોકો માટે વાંચન, શારીરિક રીતે દિવ્યાંગો માટે ગતિશીલતામાં સહાયતા, બહેરાઓ માટે અર્થઘટન. ક્ષતિની ડિગ્રીના આધારે શક્ય તેટલી હદ સુધી તમામ કુટુંબમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ સ્વતંત્રતાને પ્રોત્સાહિત અને પ્રોત્સાહિત કરી શકે છે.

બદલાતી વસ્તી વિષયક પરિસ્થિતિઓ હેઠળ સંસ્થાકીય સંભાળને મર્યાદિત કરવા માટેની સંભવિત નીતિઓ

અગાઉનો વિભાગ સૂચવે છે કે વૃદ્ધો અને દિવ્યાંગો વતી તેમના વર્તમાન પ્રયત્નો ચાલુ રાખવાની પરિવારોની ક્ષમતા ભવિષ્યમાં ઘટી શકે છે. જો કે, કોઈ વ્યક્તિ સંપૂર્ણ નિશ્ચિતતા સાથે આવા પરિવર્તનની આગાહી કરી શકતું નથી. જ્યારે આપણે જાણીએ છીએ કે વધુ મધ્યમ વયની સ્ત્રીઓ શ્રમ દળમાં પ્રવેશ કરી રહી છે, ત્યારે અમને ખબર નથી કે આ તે જ લોકો છે કે જેઓ હવે દિવ્યાંગ પુષ્કની સંભાળ રાખે છે. ન તો આપણે જાણતા હોઈએ છીએ કે લોકો શ્રમબળને કેટલી હદે કાળજી માટે છોડી દે છે દિવ્યાંગ વયસ્કો માટે. જો કે, એવી નીતિઓ વિકસાવવી એ શાણપણની વાત છે કે જે પરિવારોને મજબૂત બનાવે અથવા પ્રોત્સાહન આપે જેથી સંસ્થાકીય સંભાળ સિવાયની અન્ય પસંદગીઓ દિવ્યાંગ વયસ્કો અને તેમના પરિવારો માટે ઉપલબ્ધ હોય.

7.8 દિવ્યાંગતા માટે પેરેંટલ પ્રતિક્રિયાઓ

- બધા પરિવારોની જુદી જુદી ધારણાઓ અને લાગણીઓ હોય છે જે દિવ્યાંગ બાળક પ્રત્યેની તેમની પ્રતિક્રિયાઓને પ્રભાવિત કરે છે. કેટલાક પરિવારો જન્મ પછી તરત જ દિવ્યાંગતા વિશે જાણી શકે છે જ્યારે અન્ય પરિવારો વર્ષો સુધી શોધી શકતા નથી.
- સ્ટેજ થિયરીનો ઉપયોગ સામાન્ય તબક્કાઓનું વર્ણન કરવા માટે કરવામાં આવ્યો છે જે ઘણા પરિવારો તેમના બાળકની દિવ્યાંગતાના સમાચારનો પ્રતિભાવ આપતાં અનુભવી શકે છે. પરિવારોમાં તબક્કાઓ વચ્ચે વધઘટ થઈ શકે છે. દિવ્યાંગતા પ્રત્યે પેરેંટલ પ્રતિક્રિયાના તબક્કા
- આઘાત
- ઈનકાર
- દુઃખ અને હતાશા
- અસ્પષ્ટતા
- અપરાધ
- ગુસ્સો
- શરમ
- સોદાબાજી
- અનુકૂલન
- સ્વીકૃતિ

7.9 દિવ્યાંગતાઓ માટે સમુદાય આધારિત પુનર્વસન

CBR એ સામાન્ય સમુદાય વિકાસ માટે વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા અને અન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા સમર્થન કરાયેલ વ્યૂહરચના છે જે તમામ દિવ્યાંગ લોકો માટે પુનર્વસન, ગરીબી

ઘટાડવા, તકોની સમાનતા અને સામાજિક સમાવેશ પ્રદાન કરે છે. વિશ્વભરમાં અંદાજિત એક અબજ દિવ્યાંગ લોકો છે, જે વિશ્વની વસ્તીના લગભગ 15 ટકા (WHO 2011) ને અનુરૂપ છે. તેમાંથી, 80 ટકા દિવ્યાંગ લોકો ઓછી અને મધ્યમ આવક ધરાવતા દેશોમાં રહે છે. દિવ્યાંગ લોકોમાં લાંબા ગાળાની શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક અથવા સંવેદનાત્મક ક્ષતિઓ હોય તેવા લોકોનો સમાવેશ થાય છે, જે વિવિધ અવરોધો સાથે ક્રિયાપ્રતિક્રિયામાં અન્ય લોકો સાથે સમાન ધોરણે સમાજમાં તેમની સંપૂર્ણ અને અસરકારક સહભાગિતાને અવરોધે છે (UN 2008; WHO 2011).

દિવ્યાંગ લોકોને ઘણીવાર શિક્ષણ, આરોગ્ય, રોજગાર અને રોજિંદા જીવનના અન્ય પાસાઓમાંથી બાકાત રાખવામાં આવે છે અને સામાન્ય રીતે તેઓ ગરીબ હોય છે. તેથી વ્યાપકપણે એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે મિલેનિયમ ડેવલપમેન્ટ ગોલ્સ અને 2015 પછીના લક્ષ્યોને કાર્યસૂચિમાં દિવ્યાંગતાના મુદ્દાઓને એકીકૃત કર્યા વિના હાંસલ કરી શકાતા નથી.

અમે આરોગ્ય, શિક્ષણ, આજીવિકા, સામાજિક અને સશક્તિકરણ પરિણામો પર સમુદાય-આધારિત પુનર્વસન (CBR) ની અસરો પર પુરાવા માટે વ્યવસ્થિત શોધ હાથ ધરી છે. સંભવિત હસ્તક્ષેપોની વિશાળ શ્રેણી અસ્તિત્વમાં છે જે દિવ્યાંગ લોકોની ભાગીદારી અને જીવનની ગુણવત્તાને વધારી શકે છે. ઓછી અને મધ્યમ આવક ધરાવતા દેશોમાં આવી થોડી સેવાઓ ઉપલબ્ધ છે. પરિણામે, આ ક્ષેત્રોમાં વૈકલ્પિક વ્યૂહરચના શોધવી જોઈએ. CBR એ વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO) દ્વારા પુનર્વસન, ગરીબી ઘટાડવા, તકોની સમાનતા અને તમામ દિવ્યાંગ લોકોના સામાજિક સમાવેશ (WHO 2010) માટેની વ્યૂહરચના છે. તે મુખ્યત્વે ઓછી અને મધ્યમ આવક ધરાવતા દેશો માટે રચાયેલ છે.

CBR પ્રથમ વખત 1970 ના દાયકાના અંતમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું (WHO 1976; 1978; Finken flugel 2004). પ્રારંભિક કાર્યક્રમો મોટે ભાગે ફિઝીયોથેરાપી, સહાયક ઉપકરણો અને તબીબી હસ્તક્ષેપ પર કેન્દ્રિત હતા. છેલ્લા 30 વર્ષોમાં આ ખ્યાલનો વિકાસ થયો છે જેથી CBR સમુદાય આધારિત સર્વસમાવેશક વિકાસ માટેની વ્યૂહરચના બની ગઈ છે. CBR નો ઉપયોગ દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારોની મૂળભૂત જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અને તેમના જીવનની ગુણવત્તાને વધારવા માટે થાય છે.

CBR મેટ્રિક્સ (WHO 2010) CBR કાર્યક્રમો માટે મૂળભૂત માળખું પૂરું પાડે છે. તે પાંચ કીમાં હસ્તક્ષેપને લક્ષ્ય બનાવવાની જરૂરિયાતને પ્રકાશિત કરે છેઘટકો: આરોગ્ય, શિક્ષણ, આજીવિકા, સામાજિક અને સશક્તિકરણ. દરેક ઘટકમાં પાંચ ઘટકોનો સમાવેશ થાય છે જ્યાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ સૂચિબદ્ધ છે. CBR પ્રોગ્રામ પાંચમાંથી એક અથવા વધુ ઘટકોમાં એક અથવા વધુ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા રચાય છે. નવી સેવાઓ પૂરી પાડવા પર તેમજ હાલની સેવાઓમાં દિવ્યાંગ લોકોને સામેલ કરવાને પ્રોત્સાહન આપવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકાય છે.

દરેક CBR પ્રોગ્રામ CBR મેટ્રિક્સના દરેક ઘટકને અમલમાં મૂકે તેવી અપેક્ષા નથી, પરંતુ તેમના વપરાશકર્તાઓની જરૂરિયાતોને આધારે બદલાશે. તેથી CBR કાર્યક્રમો ખૂબ જ વૈવિધ્યસભર છે. હસ્તક્ષેપમાં આ વિવિધતા અને લવચીકતા ઝૂલ મોડેલ દ્વારા દિવ્યાંગતાની કલ્પનાને ધ્યાનમાં રાખીને છે, જે દિવ્યાંગતા પરના પ્રભાવોની શ્રેણીને ઓળખે છે. પરિણામે, દિવ્યાંગતા દૂર કરવા અને જીવનની ગુણવત્તા વધારવા માટે વિવિધ પ્રકારની હસ્તક્ષેપોનો અમલ કરી શકાય છે.

CBR દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો અને સમુદાયો અને સંબંધિત સેવાઓ (ILO, UNESCO અને WHO 2004) ના સંયુક્ત પ્રયાસો દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે. CBR

મુખ્યત્વે સ્થાનિક સંસાધનોનો ઉપયોગ કરીને સમુદાયમાં વિતરિત કરવામાં આવે છે, તેની ખાતરી કરવા માટે કે હસ્તક્ષેપો સ્થાનિક રીતે યોગ્ય અને ઓછા ખર્ચે છે. તેથી CBR એક મલ્ટિસ્પેક્ટ્રલ, 'બોટમ-અપ' વ્યૂહરચના છે.

7.10 સારાંશ

કુટુંબ એ લગ્ન, રક્ત અથવા દત્તક લેવાના સંબંધો દ્વારા એકીકૃત થયેલ વ્યક્તિનું જૂથ છે, જે એકલ છે, તેથી એકબીજા સાથે સંપર્ક કરે છે અને આંતરસંચાર કરે છે. કુટુંબની લાક્ષણિકતાઓ સમાગમ સંબંધ, સંસ્થા તરીકે લગ્ન, સામાન્ય સુવિધા, નામકરણ, આર્થિક, જોગવાઈઓ, ભાવનાત્મક આધાર, સાર્વત્રિકતા, સમાજકરણ અને સામાજિક ધોરણો અને નિયમન છે. કૌટુંબિક વિભક્ત અને સંયુક્ત કુટુંબ મુખ્યત્વે બે પ્રકારના હોય છે. પરિવારના સભ્યો મુખ્યત્વે માતા-પિતાને તેમના બાળકોની દિવ્યાંગતા સાથે વિવિધ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે. માતાપિતા વિવિધ ભાવનાત્મક અને મનોવૈજ્ઞાનિક તબક્કાઓનો અનુભવ કરે છે અને કટોકટીને સમાયોજિત કરે છે અને તેમના બાળકોને સ્વતંત્ર જીવન જીવવા માટે તૈયાર કરે છે. તે સમજી શકાય છે કે બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતા સામાન્ય રીતે પરિવારો અને ખાસ કરીને માતાપિતા માટે વિવિધ જરૂરિયાતો ઊભી કરશે. સભાઆ જરૂરિયાતો માટે વિશિષ્ટ સંસાધનો અને અનોપચારિક અને ઔપચારિક સમર્થનની જરૂર છે. કાઉન્સેલિંગના ઘણા મોડલ છે. ધારણાઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના, પરામર્શ એવા વાતાવરણમાં શરૂ થવો જોઈએ કે જ્યાં કાઉન્સેલી સમસ્યાઓ શેર કરવા માટે સુરક્ષિત અને આત્મવિશ્વાસ અનુભવે. કાઉન્સેલિંગ હંમેશા સમસ્યાઓના અન્વેષણથી લઈને સમસ્યાને સમજવાથી લઈને કાર્ય આયોજન સુધી આગળ વધવું જોઈએ. બૌદ્ધિક દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના પુનર્વસનમાં કુટુંબ મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. પરિવારોમાં વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓ અને યોગ્યતાઓ હોય છે જે સામૂહિક રીતે તેમની અનન્ય કૌટુંબિક ચાહકોને સન્માનિત કરવાની શૈલીને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, અને આ શૈલીઓ કુટુંબોનો સામનો કરવા અને વિકાસ કરવાની રીતોને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

7.11 ચાવીરૂપ શબ્દો

- પરિવારનો સહયોગ મળે
  - પેરેન્ટલ શૈલી
  - શિક્ષણ
  - રોજગાર
  - આરોગ્ય
  - CBR (સમુદાય આધારિત પુનર્વસન તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો)
1. લગ્નનું આચરણ
  2. લગ્ન
  3. 1970
  4. સમુદાયો

7.12 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. સમાગમ સંબંધ ..... નામની પ્રક્રિયા દ્વારા થાય છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો

2. કુટુંબ ..... ના સંબંધો દ્વારા એક થયેલ વ્યક્તિનો સમૂહ છે.
3. સીબીઆર પ્રથમ અંતમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું .....
4. CBR દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો અને ..... ના સંયુક્ત પ્રયાસો દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે.

7.13 સંદર્ભ સૂચિ

- http://www.wbnsou.ac.in/online_services/SLM/BED/C16_MR.pdf
- <https://www.drishtiiias.com/to-the-points/Paper2/issues-related-to-persons-with-disability>
- http://ignited.in/File_upload/Download_Article/JASRAE_ISSUE_11_VOL_15_252722.pdf
- Callahan JJ Jr, Diamond LD, Giele JZ, Morris R. Responsibility of families for their severely disabled elders. Health Care Financ Rev. 1980 Winter;1(3):29- 48. PMID: 10309133; PMCID: PMC4191121.
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4191121/>
- https://www.3ieimpact.org/sites/default/files/2019-05/srs4-commbasedrehab_0.pdf

- **સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો**

1. કુટુંબ વ્યાખ્યાયિત કરો. યોગ્ય ઉદાહરણો સાથે વિવિધ પ્રકારના કુટુંબ લખો.
2. કૌટુંબિક હસ્તક્ષેપના તબક્કાઓની ચર્ચા કરો.
3. બૌદ્ધિક દિવ્યાંગ બાળકો ધરાવતા કુટુંબની સમસ્યાઓ પર સંક્ષિપ્ત નોંધ લખો.
4. દિવ્યાંગ બાળકોના પુનર્વસનમાં કુટુંબની ભૂમિકાની ચર્ચા કરો.
5. બૌદ્ધિક દિવ્યાંગતાની દિવ્યાંગતાની કુટુંબ પર શું અસર થાય છે ?

દિવ્યાંગતા અને બાળકો સાથે મહિલાઓ

-: રૂપરેખા :-

- 8.0 ઉદ્દેશો
- 8.1 પ્રસ્તાવના
- 8.2 આરોગ્ય
- 8.3 દિવ્યાંગતા અને દિવ્યાંગતા પર લિંગ પરિપ્રેક્ષ્ય
- 8.4 દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને છોકરીઓ પર આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણાત્મક માળખું
- 8.5 દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને સેવાઓની એક્સેસ વચ્ચેના અવરોધો
- 8.6 દિવ્યાંગ બાળકોના શિક્ષણ માટે સંસ્થાની ભૂમિકા
- 8.7 એપીડીનો અભિગમ
- 8.8 સારાંશ
- 8.9 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 8.10 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 8.11 સંદર્ભ સૂચિ

8.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- દિવ્યાંગ બાળકો અને મહિલાઓ વિશે સમજવું
- દિવ્યાંગતા પર લિંગ પરિપ્રેક્ષ્ય અને દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓની પરિસ્થિતિ પર દિવ્યાંગતાના પરિપ્રેક્ષ્ય માટે. દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને સેવાઓની એક્સેસ વચ્ચેના અવરોધોને સમજવા

8.1 પ્રસ્તાવના

સચોટ અને ભરોસાપાત્ર ડેટા આયોજન, નીતિઓ ઘડવા અને કાર્યક્રમો વિકસાવવા માટે જરૂરી છે જેથી કરીને કોઈપણ મુદ્દાને ધ્યાન કેન્દ્રિત રીતે ઉકેલી શકાય. તે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પરના ડેટા વિશે સાચું છે. આંકડાકીય માહિતી માત્ર સચોટ જ હોવી જોઈએ નહીં, તે અપ્રચલિત થાય તે પહેલાં વ્યાજબી રીતે સ્વીકાર્ય સમયમર્યાદામાં પણ ઉપલબ્ધ હોવી જોઈએ. તે પણ જરૂરી છે કે ડેટા અસરકારક હસ્તક્ષેપ અને ઈચ્છિત પરિણામો માટે દિવ્યાંગતાના પ્રકાર, વય પ્રોફાઇલ, ગ્રામીણ અને શહેરી વિતરણ, શિક્ષણ, રોજગાર સ્થિતિ, વગેરે જેવી માહિતીની વિશાળ શ્રેણીને આવરી લે.

દિવ્યાંગતા પરના ડેટાનો સંગ્રહ પ્રથમ ભારતીય વસ્તી ગણતરી સાથે 1872નો છે. 1931 સુધી તેને અશક્તતા તરીકે ઓળખવામાં આવતી હતી. નેશનલ સેમ્પલ સર્વે ઓર્ગેનાઈઝેશન

(એનએસએસઓ) એ જુલાઈ, 1959 થી જૂન, 1960 દરમિયાન 15મા રાઉન્ડમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંખ્યા પર ડેટા એકત્રિત કરવાનો પ્રથમ પ્રયાસ કર્યો હતો. જો કે, તે ડેટામાં જરૂરી વિગતો શામેલ ન હતી, ન તો તે હતી. નિયમિત લક્ષણ.

1881 અને 1931 દરમિયાન 1 લાખ વસ્તી દીઠ અશક્તતા દર 228 થી 369 ની વચ્ચે હતો એટલે કે વસ્તીના આશરે 0.23 ટકાથી 0.37* ટકા. અશક્તિઓમાં ગાંડપણ, બહેરા-મૂંગાપણું, અંધત્વ અને રક્તપિત્તનો સમાવેશ થાય છે. રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને સેન્સસ કમિશનર ઓફ ઈન્ડિયા (RG & CCI) એ 2001 અને 2011ની વસ્તી ગણતરીમાં દિવ્યાંગતાની સ્થિતિ અંગેના પ્રશ્નનો સમાવેશ કર્યો હતો. વસ્તી ગણતરી 2011ના તારણોનો સારાંશ નીચે મુજબ છે:-

- ભારતમાં 121 કરોડની વસ્તીમાંથી 2.68 કરોડ વ્યક્તિઓ છે.

‘દિવ્યાંગ’ જે કુલ વસ્તીના 2.21% છે.

દિવ્યાંગતા ધરાવતી છોકરીઓ અને મહિલાઓ વિશે ‘કોઈપણ પ્રકારની દિવ્યાંગતા ધરાવતી તમામ ઉંમરની છોકરીઓ અને મહિલાઓ સામાન્ય રીતે સમાજના વધુ સંવેદનશીલ અને હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલા લોકોમાંના હોય છે’ 10 જૂન 2000 ના 3/3, પરિશિષ્ટ, ફકરો 63).

દિવ્યાંગતા એ એક જટિલ સામાજિક સમસ્યા છે અને તે સમગ્ર વિશ્વમાં વધુને વધુ એક મુખ્ય ચિંતા બની રહી છે. વિશ્વભરમાં વિવિધ કારણોસર દિવ્યાંગ લોકોની સંખ્યા વધી રહી છે. મોટાભાગના દેશોમાં દિવ્યાંગ લોકો નોંધપાત્ર લઘુમતી ધરાવે છે અને તેમની સંખ્યા પણ વિશ્વની સૌથી મોટી લઘુમતી પૈકીની એક છે. આવકના તુલનાત્મક સ્તરો ધરાવતા દેશોમાં, ભારતમાં વધુ પ્રગતિશીલ દિવ્યાંગતા નીતિ માળખું છે. કાગળ પરના ઉદાર કાયદાઓ અને વ્યવહારમાં દિવ્યાંગ મહિલાઓ દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા પડકારો વચ્ચેના તફાવત માટે સમજૂતી પૂરી પાડવા માટે આ દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટેના પરિણામોમાં રાજ્ય-સ્તરની વિવિધતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તેઓ આપણા દેશમાં ઉપલબ્ધ વિવિધ કાનૂની જોગવાઈઓ અને કાયદાઓ પર વધુ ભાર આપવા માંગે છે અને આ કાયદાઓએ ભારતમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના કાનૂની દરજ્જાના વિકાસમાં કેવી રીતે યોગદાન આપ્યું છે તેનો વ્યવસ્થિત અભ્યાસ કરવા માંગે છે.

તેમને પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ ભેદભાવનો સામનો કરવો પડ્યો હતો અને તેઓ નાગરિક, રાજકીય, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક અધિકારોના સંપૂર્ણ સ્પેક્ટ્રમનો આનંદ માણી શક્યા ન હતા. દિવ્યાંગ મહિલાઓ પ્રત્યે સમાજની ધારણા ભલે ગમે તે હોય, પરંતુ મૂળભૂત રીતે એ સ્વીકારવું પડશે કે દિવ્યાંગ લોકો આપણા સમાજનો અભિન્ન અંગ છે. તેથી કાયદાઓમાં સુલભતા સંબંધિત જોગવાઈઓનો સમાવેશ કરવો અને તેનો અમલ કરવો કેટલાક કાયદાઓમાં હજુ પણ પ્રચલિત ભેદભાવપૂર્ણ જોગવાઈઓને દૂર કરવા સહિત સમયની જરૂરિયાત. જો કે, એકલા કાયદા અને નીતિઓ પૂરતા નથી. જાહેર દ્રષ્ટિકોણ, અભિગમ અને જાગૃતિ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

જનજાગૃતિ દ્વારા સામાજિક પરિવર્તનની જરૂર છે. સંબંધની સંસ્કૃતિ લાવવાના અર્થમાં વલણમાં પરિવર્તન લાવવાનો પ્રયાસ થવો જોઈએ. સામાન્ય રીતે લોકોને પગલાં લેવા અને માનવ અધિકારો અને દિવ્યાંગ મહિલાઓના મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓની હિમાયત કરવા માટે સશક્ત અને શિક્ષિત કરવામાં આવી શકે છે.

8.2 આરોગ્ય

‘દર મિનિટે, 30 થી વધુ મહિલાઓ પ્રસૂતિ દરમિયાન ગંભીર રીતે ઘાયલ થાય છે અથવા દિવ્યાંગ બને છે... જો કે, તે 15 - 50 મિલિયન સ્ત્રીઓ સામાન્ય રીતે કોઈનું ધ્યાન જતું નથી’ (વિશ્વ બેંક, ‘સ્વાસ્થ્ય, પોષણ અને વસ્તી: પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય અને દિવ્યાંગતા’). ‘દિવ્યાંગ મહિલાઓ, તમામ ઉંમરની, ઘણી વખત સ્વાસ્થ્ય સેવાઓની શારીરિક એક્સેસમાં મુશ્કેલી અનુભવે છે. માનસિક દિવ્યાંગ મહિલાઓ ખાસ કરીને સંવેદનશીલ હોય છે, જ્યારે સામાન્ય રીતે, માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટેના જોખમોની વ્યાપક શ્રેણીની મર્યાદિત સમજ હોય છે જેમાં મહિલાઓ અપ્રમાણસર હોય છે. લિંગ ભેદભાવ, હિંસા, ગરીબી, સશસ્ત્ર સંઘર્ષ, અવ્યવસ્થા અને સામાજિક વંચિતતાના અન્ય સ્વરૂપોના પરિણામે સંવેદનશીલ’ (મહિલાઓ સામે ભેદભાવ દૂર કરવા માટેની સમિતિ સામાન્ય ભલામણ 24 મહિલા અને આરોગ્ય, મહિલાઓ સામેના તમામ પ્રકારના ભેદભાવ દૂર કરવાના સંમેલનના સંબંધમાં (કલમ 12) (વીસમું સત્ર, 1999, ફકરો 25) ‘ડિપ્રેસિવ ડિસઓર્ડર માટે જવાબદાર છે. સરખામણીમાં સ્ત્રીઓમાં ન્યુરોસાયકિયાટ્રિક ડિસઓર્ડરથી દિવ્યાંગતા લગભગ 41.9 ટકા છે પુરૂષોમાં 29.3 ટકા’ (મહિલાનું માનસિક સ્વાસ્થ્ય: ધ ફેક્ટ્સ, વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન)

દિવ્યાંગતા પર જાતિ પરિપ્રેક્ષ્ય અને દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને છોકરીઓની પરિસ્થિતિ પર દિવ્યાંગતા પરિપ્રેક્ષ્ય: દિવ્યાંગ મહિલાઓને પર્યાપ્ત આવાસ, આરોગ્ય, શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને રોજગાર સુધી પહોંચવામાં - જાહેર અને ખાનગી બંને ક્ષેત્રોમાં - નોંધપાત્ર રીતે વધુ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે, અને તે સંસ્થાકીય થવાની સંભાવના વધારે છે. તેઓ નોકરી, પ્રમોશન દર અને સમાન કામ માટે ચૂકવણી, તાલીમ અને પુનઃપ્રશિક્ષણ, ધિરાણ અને અન્ય ઉત્પાદક સંસાધનોની એક્સેસમાં પણ અસમાનતાનો અનુભવ કરે છે અને આર્થિક નિર્ણય લેવામાં ભાગ્યે જ ભાગ લે છે અને લિંગ સમાનતા અને મહિલાઓના સશક્તિકરણને પ્રોત્સાહન આપવું આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સંમત થયેલી સિદ્ધિઓ માટે જરૂરી છે. વિકાસ લક્ષ્યો, સહસ્રાબ્દી વિકાસ લક્ષ્યાંકો સહિત. દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓ બેવડા ભેદભાવનો અનુભવ કરે છે, જે તેમને લિંગ-આધારિત હિંસા, જાતીય દુર્વ્યવહાર, ઉપેક્ષા, દુર્વ્યવહાર અને શોષણના ઉચ્ચ જોખમમાં મૂકે છે. યુએનડીપીના અભ્યાસ મુજબ, દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે વૈશ્વિક સાક્ષરતા દર એક ટકા જેટલો નીચો છે, વિશ્વ બેંક અહેવાલ આપે છે કે દર મિનિટે 30 થી વધુ મહિલાઓ પ્રસૂતિ દરમિયાન ગંભીર રીતે ઘાયલ અથવા દિવ્યાંગ બને છે અને તે 15-50 મિલિયન મહિલાઓનું સામાન્ય રીતે ધ્યાન રાખવામાં આવતું નથી.

8.3 દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને છોકરીઓ પર આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણાત્મક માળખું

આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણો અને ધોરણો નક્કી કરીને આંતરરાષ્ટ્રીય સમુદાય દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સહિત તમામ માનવ અધિકારો અને વિકાસનો સમાન આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે લિંગ પરિપ્રેક્ષ્ય અને દિવ્યાંગ મહિલાઓના સશક્તિકરણની જરૂરિયાતને ઓળખે છે.

આ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને લગતો વર્લ્ડ પ્રોગ્રામ ઓફ એક્શન જણાવે છે કે ખામીઓ અને દિવ્યાંગતાના પરિણામો ખાસ કરીને મહિલાઓ માટે ગંભીર છે. સામાન્ય રીતે મહિલાઓને સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક ગેરલાભોનો સામનો કરવો પડે છે, જે તેમના માટે સામુદાયિક જીવનમાં ભાગ લેવાનું વધુ મુશ્કેલ બનાવે છે (જુઓ 5).

આ વ્યક્તિઓ માટે તકોની સમાનતા પર માનક નિયમો દિવ્યાંગતા સાથે, માં જોગવાઈઓ યાદ કરો ના નાબૂદી પર સંમેલન મહિલાઓ સામે તમામ પ્રકારના ભેદભાવ દિવ્યાંગતા ધરાવતી

દિવ્યાંગતા અને બાળકો સાથે મહિલાઓ

છોકરીઓ અને મહિલાઓના અધિકારોને સુનિશ્ચિત કરવા અને તેમાં મહિલાઓ અને છોકરીઓના સંદર્ભોનો સમાવેશ થાય છે સહાયક સેવાઓ પરના નિયમ 4, શિક્ષણ પર નિયમ 6 અને પારિવારિક જીવન અને વ્યક્તિગત અખંડિતતા પરના નિયમ 9 જેવા કેટલાક નિયમો હેઠળ દિવ્યાંગતા.

આ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પર સંમેલન ઓળખે છે કે દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓને ઘરની અંદર અને બહાર બંને હિંસા, ઈજા અથવા દુર્વ્યવહાર, ઉપેક્ષા અથવા બેદરકારીભરી સારવાર, દુર્વ્યવહાર અથવા શોષણ (જુઓ 6). આ ચિંતાને દૂર કરવા માટે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પરના સંમેલનમાં પણ લિંગ સમાનતાને પ્રોત્સાહન આપવા અને દિવ્યાંગ મહિલાઓના સશક્તિકરણ માટે બે ટ્રેક અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો છે. તે તેના સિદ્ધાંતોમાંના એક તરીકે પુરુષો અને સ્ત્રીઓ વચ્ચે સમાનતા ધરાવે છે, (જુઓ 7) અને તે દિવ્યાંગ મહિલાઓને એક લેખ સમર્પિત કરે છે (જુઓ 8).

વધુમાં, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સહસ્રાબ્દી વિકાસ લક્ષ્યોને સાકાર કરવા અંગેના તેના બે તાજેતરના ઠરાવોમાં, જનરલ એસેમ્બલીએ લિંગ પરિપ્રેક્ષ્યનો સમાવેશ કરવાની હાકલ કરી હતી. સામાન્ય સભા રિઝોલ્યુશન 63/150 18 ડિસેમ્બર 2008ના રોજ રાજ્યોને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની લિંગ-વિશિષ્ટ જરૂરિયાતો પર વિશેષ ધ્યાન આપવા વિનંતી કરે છે, જેમાં તમામ માનવ અધિકારો અને મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓ (ઓપરેટિવ ફકરો 8)નો સંપૂર્ણ અને અસરકારક આનંદ સુનિશ્ચિત કરવાનાં પગલાં લેવાનો સમાવેશ થાય છે. સામાન્ય સભા રિઝોલ્યુશન 64/131 18 ડિસેમ્બર 2009 ના રોજ, સરકારોને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને વિકાસના એજન્ડો અને લાભાર્થીઓ તરીકે ભાગ લેવા સક્ષમ બનાવવાનું આહ્વાન કરે છે, ખાસ કરીને સહસ્રાબ્દી વિકાસ લક્ષ્યોને હાંસલ કરવાના તમામ પ્રયત્નોમાં, લિંગ સમાનતા અને મહિલાઓના સશક્તિકરણને પ્રોત્સાહન આપવા માટેના કાર્યક્રમો અને નીતિઓ સુનિશ્ચિત કરીને. માતૃત્વના સ્વાસ્થ્યમાં સુધારો કરવો, અન્યો વચ્ચે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સમાવિષ્ટ અને સુલભ છે (ઓપરેટિવ ફકરો 6).

આ બેઈજિંગ પ્લેટફોર્મ ફોર એક્શન મહિલા પરની ચોથી વિશ્વ પરિષદ દ્વારા અપનાવવામાં આવ્યું: સમાનતા, વિકાસ અને શાંતિ માટે કાર્યવાહી, બેઈજિંગ, 15 સપ્ટેમ્બર 1995, અને આના પર 23મા વિશેષ સત્રનું પરિણામ આગળની ક્રિયાઓ અને બેઈજિંગ ઘોષણા અને પ્લેટફોર્મ ફોર એક્શનને અમલમાં મૂકવાની પહેલ દિવ્યાંગ મહિલાઓને લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવા માટે વધારાના અવરોધોનો સામનો કરવો પડે છે તે ઓળખો, અને તેને સંબોધવા અને તેને લેવા માટે તમામ સ્તરે પગલાં લેવાનું આહ્વાન કરો. તેમની ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને (જુઓ ફૂટનોટ 9). વધુમાં, ત્રીસમા વિશેષ સત્રનું પરિણામ એ માન્યતા આપે છે કે દિવ્યાંગ મહિલાઓ સામે ભેદભાવ એ તેમના માનવ અધિકારોના સંપૂર્ણ ઉપભોગમાં અવરોધ છે અને બેઈજિંગ ઘોષણા અને કાર્ય માટેના પ્લેટફોર્મના અમલીકરણમાં અવરોધ છે (જુઓ ફૂટનોટ 10).

તમામ નીતિ-નિર્માણ અને પ્રોગ્રામિંગમાં દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓની ચિંતાઓને ધ્યાનમાં લેવાની અને તેને સંબોધવાની જરૂર છે. ‘શાંતિ અને વિકાસ - દિવ્યાંગ મહિલાઓનું નેતૃત્વ - અમારી ભૂલી ગયેલી બહેનો: સંઘર્ષની પરિસ્થિતિઓમાં દિવ્યાંગ મહિલાઓ’ પર તેમને વિકાસના મુખ્ય પ્રવાહમાં એકીકૃત કરવા માટે તમામ સ્તરે વિશેષ પગલાંની પણ જરૂર છે.

મેક્સિકોના કાયમી મિશન અને લિક્ટેન્સ્ટેઈનના કાયમી મિશન, સંયુક્ત રાષ્ટ્રનું મુખ્યમથક, કોન્ફરન્સ રૂમ ઈ, ન્યૂયોર્ક, ના સહયોગથી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના અધિકારો પરના સંમેલન માટે સચિવાલય દ્વારા આયોજિત, આર્થિક અને સામાજિક બાબતોના વિભાગ (DESA) 20

ઓક્ટોબર 2010.

મધ્યસ્થી: સ્ટેફની ઓર્ટોલેવા ઈજૂ., વરિષ્ઠ માનવ અધિકાર કાનૂની સલાહકાર, બ્લુ લો ઈન્ટરનેશનલ અને સહાયક પ્રોફેસર, યુનિવર્સિટી ફોર ગ્લોબલ પીસ.

8.4 દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓ અને સેવાઓની એક્સેસ વચ્ચેના અવરોધો

દિવ્યાંગતા સાથે જીવતી સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ વારંવાર તેમના દુરુપયોગના અનુભવોમાં વધારાના હાંસિયાનો સામનો કરે છે તેમજ સેવાઓને એક્સેસ કરવામાં ચોક્કસ અવરોધોનો સામનો કરે છે, જેના કારણે: દુરુપયોગકર્તા પર આર્થિક અને/અથવા શારીરિક અવલંબન, જે બચવાના પ્રયત્નોને પડકારે છે (ખાસ કરીને સંસ્થાકીય સેટિંગ્સમાં); દિવ્યાંગતા સાથે રહેતી સ્ત્રીઓ માટે ચોક્કસ પ્રકારના દુરુપયોગથી પીડિત (દા.ત. દવાઓ, ઓર્થોટિક સાધનો, અને/અથવા વ્યક્તિગત સંભાળ પૂરી પાડવાનો ઈનકાર), જે ઓછા-દસ્તાવેજીકૃત છે અને દુરુપયોગની કાનૂની વ્યાખ્યામાં સ્પષ્ટ ન હોઈ શકે; દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે આશ્રયસ્થાનોની ભૌતિક સુલભતામાં અભાવ અથવા મર્યાદાઓ; સેવા પ્રદાતાઓ દ્વારા ધારણા કે તેઓ દિવ્યાંગ મહિલાઓને તેમના સંસાધન અથવા ક્ષમતાની મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને સેવાઓ પ્રદાન કરી શકતા નથી; હોટલાઈન અથવા શેલ્ટર કાઉન્સેલર જે કરે છે દિવ્યાંગતા-સંબંધિત મુદ્દાઓનું જ્ઞાન નથી; દિવ્યાંગ મહિલાઓ સાથે પરામર્શમાં અને તેમના દ્વારા અનુભવાયેલ દુરુપયોગથી બચવા અને દૂર કરવા માટે તેમની જરૂરિયાતોના ખોટા અર્થઘટન દ્વારા જાણ કરાયેલ અને અમલમાં મૂકાયેલ પ્રોગ્રામિંગનો અભાવ; દિવ્યાંગ સંસ્થાઓ અને સર્વાઈવર્સને ટેકો આપતી સેવા પ્રદાતાઓ વચ્ચેના સહયોગમાં અંતર, તેમજ દરેક જૂથ દ્વારા એવી ધારણાઓ કે બચી ગયેલા લોકોને બીજા દ્વારા સેવા આપવામાં આવે છે; કાયદા અમલીકરણ કર્મચારીઓ અથવા અન્ય સેવા પ્રદાતાઓમાં ઓછી સંવેદનશીલતા, જેઓ કેરેટેક્સ દ્વારા દુરુપયોગ વિશે પૂછપરછ કરી શકતા નથી અથવા વાણી/સંચાર અથવા મોટર સંકલન દિવ્યાંગતા (દા.ત. સેરેબ્રલ પાલ્સી) ધરાવતી સ્ત્રીઓના અહેવાલોની અવગણના કરી શકે છે, એમ માનીને કે તેઓ નશામાં છે અથવા તેમના દાવાઓમાં ગંભીર નથી અને ન્યાયિક કર્મચારીઓ અને અદાલતો વચ્ચેનો પક્ષપાત, જે પીડિતની દિવ્યાંગતાને કારણે બાળ કસ્ટડીમાં દુરુપયોગકર્તાને પ્રાથમિક સારવાર આપી શકે છે.

રોજગારમાં અવરોધો એકંદર વસ્તીના 4 ટકા હોવા છતાં દિવ્યાંગ મહિલાઓ માત્ર 1.5 ટકા જ કાર્યબળ ધરાવે છે. દિવ્યાંગ મહિલાઓને કાર્યસ્થળમાં દિવ્યાંગ લોકો અને કાર્યસ્થળમાં મહિલાઓ વિશે બંને પ્રકારની સ્ટીરિયોટાઈપ્સનો સામનો કરવો પડે છે. મહિલાઓ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ બંનેને સામાન્ય રીતે કાર્યસ્થળમાં ઓછા સક્ષમ તરીકે જોવામાં આવે છે, જેના કારણે તેમને નોકરી પર રાખવાની અથવા બઢતી મળવાની શક્યતા ઓછી હોય છે. જ્યારે, સરકાર દ્વારા એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિને તેમની સેવાના કાર્યકાળમાં તેમના પ્રમોશનમાંથી જમવામાં આવશે નહીં, ત્યાં વલણ અને સ્ટીરિયોટાઈપ્સથી આગળના ઘણા અવરોધો પણ છે, જેમાં શારીરિક રીતે સુલભ ન હોય તેવી કાર્ય જગ્યાઓ અને નીતિઓ કે જે બિનમૈત્રીપૂર્ણ છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સુલભ જગ્યાઓમાં ભરોસાપાત્ર રોજગાર વિના, દિવ્યાંગ મહિલાઓને ગરીબ રાખીને સરકારી સહાય પર આધાર રાખવાની ફરજ પડે છે.

દુરુપયોગ અને હિંસાનો ઉચ્ચ દર દિવ્યાંગ મહિલાઓ ખાસ કરીને આંતરવ્યક્તિત્વ હિંસા અને શોષણ માટે સંવેદનશીલ હોય છે, અને દિવ્યાંગતા વિનાની મહિલાઓ કરતાં વધુ દરે હિંસાનો અનુભવ કરે છે. આંતરવૈયક્તિક હિંસાનો ભોગ બનેલા લોકોને મદદ કરવાના હેતુથી સંસાધનો દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે ઓછા સુલભ હોઈ શકે છે અથવા તેઓ આ સંસાધનો

અસ્તિત્વમાં હોવાની જાણ ન પણ હોઈ શકે. ડોકટરો અને અન્ય સંભાળ વ્યવસાયીઓ દિવ્યાંગ સ્ત્રીઓમાં સામાન્ય રીતે થતા દુરુપયોગને ઓળખે તેવી શક્યતા ઓછી હોઈ શકે છે, જેમ કેજરૂરી કાળજી રોકવી, પૈસાની ચોરી કરવી અથવા તેના આધારે મૌખિક દુરુપયોગ.

પીડિતની દિવ્યાંગતા

આ તમામ દિવ્યાંગ મહિલાઓને આંતરવ્યક્તિત્વ હિંસા માટે વધુ સંવેદનશીલ બનાવે છે, જે મહિલાઓ માટે ગરીબીમાં પરિણમી શકે છે. ભરોસાપાત્ર અને કાર્યક્ષમ પરિવહનનો અભાવ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને વિશ્વસનીય અને કાર્યક્ષમ વાહનવ્યવહારને એક્સેસ કરવામાં ઘણી વાર મુશ્કેલી પડે છે. જો કે સમુદાયો વિશિષ્ટ પરિવહન પ્રદાન કરી શકે છે, આ વિકલ્પો ઘણીવાર તેનો ઉપયોગ કરવા માટે ઘણો સમય અને આયોજન લે છે. ભરોસાપાત્ર વાહનવ્યવહાર વિના, નોકરી રાખવી, તબીબી નિમણૂકમાં હાજરી આપવી અને પોતાની જાતની સંભાળ રાખવા માટે જરૂરી કામો ચલાવવાનું વધુ મુશ્કેલ છે. બાબતોને વધુ ખરાબ કરવા માટે, દિવ્યાંગ મહિલાઓ પર પરિવહન કામદારો દ્વારા વારંવાર જાતીય હુમલો કરવામાં આવે છે, જે દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે પરિવહનને વધુ ભરચક બનાવે છે. આ તમામ દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે ગરીબી વધારી શકે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે વાહનવ્યવહારના સાધનો પણ મોંઘા છે અને તેઓ તેને ખરીદી શકતા નથી, ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સ્થિતિ વધુ ખરાબ છે. તે સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ માટે એક સ્વપ્ન જેવું છે, જે તેમના અસ્તિત્વ માટે સંપૂર્ણપણે બીજા પર નિર્ભર છે.

વધુ તબીબી ખર્ચ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ ઘણીવાર વસ્તીના અન્ય સભ્યો કરતા વધુ તબીબી ખર્ચ ધરાવે છે. મેડિકલ ખર્ચ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ગરીબીનું એક મુખ્ય કારણ છે. દિવ્યાંગ મહિલાઓને વધુ પડતા મેડિકલ બિલને કારણે ગરીબીમાંથી બહાર નીકળવામાં મુશ્કેલી પડે છે. તેઓ ખર્ચ ઉઠાવવા માટે તેમના નજીકના લોકો પર આધાર રાખે છે, જેઓ બદલામાં દુરુપયોગનું શોષણ કરે છે અને તેમની સાથે ભેદભાવ કરે છે. તબીબી ખર્ચ અને વિવિધ પ્રયોગશાળા પરીક્ષણોનો ખર્ચ ખૂબ ખર્ચાળ છે. યોગ્યતાનો અભાવ.

ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ ઘણી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ યોગ્ય શિક્ષણ મેળવતી નથી. તેમની શૈક્ષણિક તકો ઘણીવાર તેમની વાસ્તવિક ક્ષમતાઓને બદલે તેમની ક્ષમતાઓ વિશેની અન્ય ધારણાઓ દ્વારા મર્યાદિત હોય છે. આ ખાસ કરીને બૌદ્ધિક દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સાચું છે. તેમને કાર્યસ્થળ માટે તૈયાર કરવા માટે શિક્ષણ વિના, દિવ્યાંગ છોકરીઓને સુરક્ષિત નોકરીઓ મેળવવાની શક્યતા ઓછી હોય છે જે તેમને ગરીબીમાંથી બહાર કાઢવા માટે પૂરતો પગાર આપે છે. દિવ્યાંગ મહિલાઓમાં ગરીબી સંબંધિત છે, અને માત્ર દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અથવા મહિલાઓને બદલે, દિવ્યાંગ મહિલાઓમાં ગરીબી દૂર કરવા પર ખાસ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાના કાર્યક્રમોની જરૂર છે. દિવ્યાંગ મહિલાઓને સામનો કરવો પડે તેવા અનોખા મુદ્દાઓ છે જેને સંબોધિત કરવા જોઈએ. હકીકત એ છે કે અર્થવ્યવસ્થામાં સુધારો થયો છે અને એકંદરે મહિલાઓ માટે ગરીબીનો દર ઘટ્યો છે, તેમ છતાં દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે સમાન છે, તે અમને જણાવે છે કે આ ચોક્કસ વસ્તીની જરૂરિયાતોને સંબોધવા માટે આગળ એક લાંબો રસ્તો છે.

લિંગ-આધારિત હિંસા: દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓ ખાસ કરીને દુર્વ્યવહાર માટે સંવેદનશીલ હોય છે. ઓરિસ્સામાં, ભારતમાં જોવા મળ્યું કે લગભગ તમામ દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓને ઘરમાં માર મારવામાં આવ્યો હતો, 25% બૌદ્ધિક દિવ્યાંગ મહિલાઓ પર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને 6% દિવ્યાંગ મહિલાઓને બળજબરીથી નસબંધી કરવામાં આવી હતી. કાયદાનું શાસન: દિવ્યાંગ મહિલાઓ માટે કાનૂની અવરોધો અસ્તિત્વમાં છે જે તેમના લગ્ન અને કુટુંબ શોધવાના અધિકારને અવરોધે છે. લગ્ન માટે સંમતિ 'મુક્ત અને

સ્વેચ્છાએ' આપવી જોઈએ. જો કે, સંમતિ માન્ય ગણવામાં આવતી નથી જ્યારે કોઈપણ પક્ષને માનસિક દિવ્યાંગતા હોય તે ધારણાના આધારે કે તે અથવા તેણી વિધિની પ્રકૃતિને સંપૂર્ણપણે સમજી શકતા નથી.

HIV/AIDS: તાજેતરના વિશ્વ બેંકના અભ્યાસમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે દિવ્યાંગતા ધરાવતી મહિલાઓને જાગરૂકતાના અભાવ અને પરંપરાગત HIV/AIDS કાર્યક્રમોની એક્સેસના અભાવને કારણે HIV/AIDS થવાનું જોખમ વધારે છે. વધુમાં, લોક માન્યતા છે કે એચઆઈવી/એઈડ્સ સહિતના જાતીય રોગો ધરાવતી વ્યક્તિઓ, જો તેઓ કુંવારી સાથે સંભોગ કરે છે અને દિવ્યાંગ બાળકો માટે ચોક્કસ જોખમ ઊભું કરે છે, તો તેઓ પોતાની જાતને ચેપથી મુક્ત કરી શકે છે. નિષ્ક્રિય - તેથી કુમારિકાઓ.

માનવ તસ્કરી: દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓની હેરફેર અને વેશ્યાવૃત્તિમાં દબાણ થવાનું જોખમ રહેલું છે. થાઈલેન્ડમાં, ઉદાહરણ તરીકે, યુનિસેફ અહેવાલ આપે છે કે વેશ્યાવૃત્તિના ઘરોના માલિકોએ ખાસ કરીને બહેરા બાળકો અને કિશોરોની શોધ કરી છે, આ વિચાર સાથે કે આવા યુવાનો તેમની તકલીફ વિશે વાતચીત કરવામાં ઓછા સક્ષમ હશે અથવા એવી દુનિયામાં તેમના ઘરે પાછા ફરવાનો માર્ગ શોધી શકશે જ્યાં ન તો તેમના ગ્રાહકો કે તેમના એમ્પ્લોયર કે સાથીસેક્સ વર્ક્સ સાંકેતિક ભાષા બોલી શકે છે. તાઈવાનમાં, તાજેતરના એક અભ્યાસમાં જાણવા મળ્યું છે કે સામાન્ય વસ્તીમાં બનેલી ઘટનાઓથી અપેક્ષિત હોઈ શકે તે કરતાં હળવી વિકાસલક્ષી દિવ્યાંગતા ધરાવતા બાળ વેશ્યાઓનું પ્રમાણ ઇ ગણું વધારે હતું.

ભૌતિક અવરોધો: શારીરિક અવરોધો અસ્તિત્વમાં છે જે દિવ્યાંગ મહિલાઓ અને છોકરીઓને વિવિધ સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવામાં અને આંતરરાષ્ટ્રીય વિકાસ કાર્યક્રમોમાં ભાગ લેતા અટકાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, દક્ષિણ આફ્રિકામાં તાજેતરના સર્વેક્ષણમાં જાણવા મળ્યું છે કે પીડિત મહિલાઓ માટેની સેવાઓ, કેટલાક અપવાદો સાથે, સામાન્ય રીતે દિવ્યાંગ મહિલાઓની જરૂરિયાતો માટે સુલભ અથવા યોગ્ય નથી.

વલણ સંબંધી અવરોધો: દિવ્યાંગતાના કારણોની મર્યાદિત જાણકારી અને સમજણના પરિણામે દિવ્યાંગ લોકો ઘણીવાર કલંક અને બાકાતનો સામનો કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, ભારતમાં, શારીરિક દિવ્યાંગ મહિલાઓ પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ મેળવવા માટે પાત્ર નથી કારણ કે તેમની પાસે લગ્નની કોઈ સંભાવના નથી.

સંસ્થાકીય અવરોધો: પ્રોજેક્ટ્સ ઘણીવાર દિવ્યાંગ લોકો અથવા દિવ્યાંગ સમુદાયના પર્યાપ્ત પરામર્શ વિના અમલમાં મૂકવામાં આવે છે, જે એવા કાર્યક્રમોમાં પરિણમી શકે છે જે સુલભ નથી અથવા દિવ્યાંગ લોકો સાથે ભેદભાવ કરે છે. દિવ્યાંગ મહિલાઓની જરૂરિયાતો પ્રત્યે સંવેદનશીલ સુવિધા અને પ્રક્રિયાઓની શારીરિક પહોંચ ખૂબ જ મર્યાદિત છે. સેવાના કૂતરા, દુભાષિયા અને વ્યક્તિગત સંભાળ સહાયકો તેમજ અંગત એટેન્ડન્ટ સેવાઓ અને સ્વતંત્ર જીવનનિર્વાહ સપોર્ટ માટે પરવાનગી આપવા માટે નીતિ અપવાદો. વિશેષ માહિતી અને રેફરલ્સ, જેમાં અસરગ્રસ્ત મહિલાઓને તેઓ કઈ પ્રકારની માહિતી મેળવવા માંગે છે તે પૂછવું સામેલ છે; સેટિંગ્સ અને ફોર્મેટ કે જે આવી માહિતી ઉપલબ્ધ હોવી જોઈએ; અને તેઓ કેવી રીતે સપોર્ટ સેવાઓ પ્રાપ્ત કરવા માંગે છે. પરિવહન માટે 24-કલાક એક્સેસ, દુભાષિયા અને સંચારમાં સહાયતા (દા.ત. સાંભળવાના ઉપકરણો, રીઅલ-ટાઈમ કેપ્શનિંગ અને વાયકો)

લિંગ-આધારિત હિંસાના મુદ્દાઓને સમજવા અને જોખમોનું નિરીક્ષણ કરવા અને પીડિતોને પ્રતિસાદ આપવા માટે દિવ્યાંગતા સેવાઓમાં કામ કરતા કર્મચારીઓ માટે તાલીમ.આ મુદ્દાની સામાન્ય જાગરૂકતા ઉપરાંત, આમાં કેરટેક્સને ચોક્કસ કૌશલ્યો વિકસાવવામાં મદદ કરવાનો

સમાવેશ થઈ શકે છે, જેમ કે આઘાતના ચિહ્નોને ઓળખવા અથવા આઘાતના પ્રતિભાવો (જે અન્યથા આક્રમકતા સાથે સંકળાયેલ હોઈ શકે છે). દુરુપયોગ સામે વિશેષ કાનૂની રક્ષણ માટે સમર્થન એક્સેસ, ઉદાહરણ તરીકે, માં ઘરની સંભાળ રાખનારાઓ અથવા સંસ્થાઓ પર નિર્ભરતાના કિસ્સાઓ. મહિલાઓની સ્વતંત્રતા અને સ્વ-અસરકારકતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે આર્થિક અને નાણાકીય હસ્તક્ષેપો પર પણ વિચારણા કરવી જોઈએ, જેમાં શક્ય હોય ત્યાં વિશિષ્ટ બજારો વિકસાવવા માટે મહિલાઓ માટે કેડિટ સ્કીમ્સ, ઉદ્યોગસાહસિક કૌશલ્ય તાલીમ અને સલાહકારી સેવાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

8.5 દિવ્યાંગ બાળકોના શિક્ષણ માટે સંસ્થાની ભૂમિકા

NGO સામાન્ય શિક્ષકોને જાગરૂકતા અને અભિમુખતાની તાલીમ પૂરી પાડે છે, સામગ્રી વિકસાવે છે અને દિવ્યાંગ બાળકો દ્વારા શીખવાની સુવિધા માટે અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર કરવામાં સામાન્ય શિક્ષકોને સમર્થન આપે છે.

સમગ્ર દિવ્યાંગ વસ્તીને રોજગાર આપવાનું શક્ય ન હોવા છતાં, તેમને સ્વતંત્ર અને આત્મનિર્ભર બનવા માટે પ્રેરિત કરીને જરૂરી વ્યાવસાયિક તાલીમ આપવી શક્ય છે. તે હાંસલ કરવામાં, ભારતમાં દિવ્યાંગોને સશક્તિકરણ કરવામાં NGOની ભૂમિકા ખૂબ મહત્વ ધરાવે છે. દિવ્યાંગ લોકોની સંસ્થાઓ મોટે ભાગે હિમાયત કરતી સંસ્થાઓ છે જે નીતિઓ બદલવા અને દિવ્યાંગ લોકો માટે સમાન અધિકારો અને સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રાદેશિક, રાષ્ટ્રીય અને/અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કામ કરે છે.

દિવ્યાંગ લોકોની સંસ્થાઓ મોટે ભાગે હિમાયત કરતી સંસ્થાઓ છે જે નીતિઓ બદલવા અને દિવ્યાંગ લોકો માટે સમાન અધિકારો અને સમાન તકો સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રાદેશિક, રાષ્ટ્રીય અને/અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કામ કરે છે.

દિવ્યાંગ લોકો માટે એનજીઓની ભૂમિકા આ સંસ્થાઓ દિવ્યાંગ બાળકો માટે સમુદાયના સમગ્ર સામાજિક અને શૈક્ષણિક માળખાના વિકાસમાં મદદ કરે છે. તેઓ અશક્ત લોકોને યોગ્ય સહાય, તાલીમ અને પ્રવૃત્તિઓ સાથે મદદ કરે છે. ટેકનિકલ સહાય: ભારતમાં, NGOs પણ તાલીમ અને ટેકનિકલ સર્પોર્ટમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. પુનર્વસન એ કોઈની શારીરિક, સામાજિક, વ્યાવસાયિક અને માનસિક ક્ષમતાઓને પુનઃસ્થાપિત કરવા વિશે છે જેથી સમાવેશ થાય. એસોસિએશન ઓફ પીપલ વિથ ડિસેબિલિટી (APD) એ પુનર્વસન સેવા પ્રદાતા તરીકે અનન્ય છે જે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (PwDs) ના સમાવેશ માટે પુનર્વસનના તમામ પાસાઓને જુએ છે. APD ખાતે દરેક કાર્યક્રમ જીવનચક્રના અભિગમને અનુસરે છે જ્યાં શારીરિક, સામાજિક, માનસિક, શૈક્ષણિક અને વ્યાવસાયિક સમાવેશને સંબોધવામાં આવે છે. કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય PwDજ માટે તેમની શારીરિક, સામાજિક, વ્યાવસાયિક અને માનસિક ક્ષમતાઓને પુનઃસ્થાપિત કરીને સમાવેશ બનાવવાનું છે જે દિવ્યાંગોના પુનર્વસનનો સાચો અર્થ છે.

8.6 એપીડીનો અભિગમ (દિવ્યાંગ લોકોનું સંગઠન)

PwD ના સમાવેશ માટે APD જીવનચક્ર અભિગમ WHO દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત ટ્રાન્સડિસિપ્લિનરી મોડલ પર આધારિત છે. અમારા કાર્યક્રમોના પ્રાથમિક ડ્રાઈવરો નર્સો, ડોક્ટરો, મનોવૈજ્ઞાનિકો વગેરે જેવા વ્યાવસાયિકો નથી, પરંતુ કાર્યક્રમો માટે નિર્ધારિત સ્પષ્ટ પ્રોટોકોલ પર તાલીમ પામેલા સમુદાયના કાર્યકરો છે. આનાથી APD ને કર્ષાટકના દૂરના ખૂણાઓમાં PwD ને ફાયદો પહોંચાડવા માટે વધુ પહોંચ અને માપનીયતા મળે છે; અમારી પાસે વ્યાવસાયિક ભૌતિકશાસ્ત્ર, વાણી અને ભાષા, અને વ્યવસાયિક ચિકિત્સકો તેમજ કન્સલ્ટિંગ મનોવૈજ્ઞાનિકો

અને તબીબી ડોક્ટરો વગેરે પણ છે, જે APD ખાતે આવે છે. અમે તેમને સ્વયંસેવક બનવા, તાલીમ આપવા, અમારા જિલ્લાઓની મુલાકાત લેવા અને મૂલ્યાંકન કરવા વગેરે માટે આમંત્રિત કરીએ છીએ, જેથી અત્યંત વિશિષ્ટ જેવા કાર્યક્રમોની તીવ્રતા અને પરિણામ જાળવી શકાય. કરોડરક્ષ્ક કોર્ડ ઈજા કાર્યક્રમ.

2010 માં સ્થપાયેલ, WHO દ્વારા ઝમ્બ મેટ્રિક્સ જણાવે છે કે PwDs નું સંપૂર્ણ પુનર્વસન કરવા માટે, તેઓએ પાંચ અલગ અલગ બાબતોમાંથી પસાર થવું આવશ્યક છે. ત્યાં 5 સ્તંભો છે અને APD એ એક સંસ્થા છે જે CBR મેટ્રિક્સમાં બંધું કરે છે. 25 મુખ્ય ઘટકોમાંથી, APD 23 પર પહોંચાડે છે. અને તે તમામ 25 સુધી પહોંચવા માટે કામ કરી રહ્યું છે.

8.7 સારાંશ

સચોટ અને ભરોસાપાત્ર ડેટા આયોજન, નીતિઓ ઘડવા અને કાર્યક્રમો વિકસાવવા માટે જરૂરી છે જેથી કરીને કોઈપણ મુદ્દાને ધ્યાન કેન્દ્રિત રીતે ઉકેલી શકાય. તે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પરના ડેટા વિશે સાચું છે. આ આંકડાકીય માહિતી માત્ર સચોટ હોવી જોઈએ નહીં, તે અપ્રચલિત થાય તે પહેલાં વ્યાજબી રીતે સ્વીકાર્ય સમયમર્યાદામાં પણ ઉપલબ્ધ હોવી જોઈએ. તે પણ જરૂરી છે કે ડેટા અસરકારક હસ્તક્ષેપ અને ઈચ્છિત પરિણામો માટે દિવ્યાંગતાના પ્રકાર, વય પ્રોફાઇલ, ગ્રામીણ અને શહેરી વિતરણ, શિક્ષણ, રોજગાર સ્થિતિ, વગેરે જેવી માહિતીની વિશાળ શ્રેણીને આવરી લે.

તેમને પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ ભેદભાવનો સામનો કરવો પડ્યો હતો અને તેઓ નાગરિક, રાજકીય, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક અધિકારોના સંપૂર્ણ સ્પેક્ટ્રમનો આનંદ માણી શક્યા ન હતા. દિવ્યાંગ મહિલાઓ પ્રત્યે સમાજની ધારણા ભલે ગમે તે હોય, પરંતુ મૂળભૂત રીતે એ સ્વીકારવું પડશે કે દિવ્યાંગ લોકો આપણા સમાજનો અભિન્ન અંગ છે. તેથી કાયદાઓમાં સુલભતા સંબંધિત જોગવાઈઓનો સમાવેશ કરવો અને તેનો અમલ કરવો એ સમયની જરૂરિયાત છે, જેમાં કેટલાક કાયદાઓમાં હજુ પણ પ્રચલિત ભેદભાવપૂર્ણ જોગવાઈઓને દૂર કરવી સામેલ છે. જો કે, એકલા કાયદા અને નીતિઓ પૂરતા નથી. જાહેર દ્રષ્ટિકોણ, અભિગમ અને જાગૃતિ મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

8.8 ચાવીરૂપ શબ્દો

- મહિલા દિવ્યાંગતા
- શિક્ષણ

8.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. ભારતમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંખ્યા પર ડેટા એકત્રિત કરવાનો પ્રથમ પ્રયાસ ક્યારે કરવામાં આવ્યો હતો ?
  2. ભારતમાં દિવ્યાંગ લોકો દ્વારા કયા પડકારોનો સામનો કરવો પડે છે ?
  3. 1931 સુધી ભારતીય વસ્તી ગણતરીમાં દિવ્યાંગ લોકોનો ઉલ્લેખ કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો હતો ?
- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
1. નેશનલ સેમ્પલ સર્વે ઓર્ગેનાઈઝેશન (NSSO) એ જુલાઈ, 1959 થી જૂન, 1960 દરમિયાન 15મા રાઉન્ડમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંખ્યા પર ડેટા એકત્રિત કરવાનો

પ્રથમ પ્રયાસ કર્યો હતો.

2. ભારતમાં દિવ્યાંગ લોકો દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા કેટલાક પડકારોમાં શિક્ષણ, રોજગાર, આરોગ્યસંભાળ અને પાયાની સુવિધાઓનો અભાવ તેમજ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ ભેદભાવ છે.
3. ભારતીય વસ્તી ગણતરીમાં 1931 સુધી દિવ્યાંગ લોકોને અશક્તતા તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા હતા.

8.10 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/issues/women-and-girls-with-disabilities.html>
2. www.ijlmh.com ©2019 IJLMH > Volume 2, Issue 3 > ISSN: 2581- 5369/ International Journal of Law Management & Humanities Page 7
3. <https://www.ijlmh.com/wp-content/uploads/2019/09/Women-with-Disability-Indian-Legal-Fremwork-Challenges-and-Opportunities.pdf>
4. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahPOEqJOBAXUmfGwGHVHKB2YQFnoECBUQAw&url=https://www.abcindia.org/blog/how-UKewjv-do-NGOs-for-disabilities-help-to-build-a-good-community/&usg=AOvVaw2fhU11rZ_ae-LBQk_IB1ZK&opi=89978449

● **સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો**

1. ભારતમાં દિવ્યાંગો માટે ઉપલબ્ધ કાયદાકીય જોગવાઈઓના કેટલાક ઉદાહરણો શું છે ?
2. ભારતમાં દિવ્યાંગોની કાનૂની સ્થિતિ સુધારવા માટે કાયદાઓનું શું મહત્ત્વ છે ?
3. દિવ્યાંગ છોકરીઓ અને મહિલાઓને સમાજના વધુ સંવેદનશીલ અને હાંસિયામાં શા માટે ગણવામાં આવે છે ?
4. ભારતની દિવ્યાંગતા નીતિ માળખાનું ધ્યાન શું છે ?

બાળકોમાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને લાભો

-: રૂપરેખા :-

- 9.0 ઉદ્દેશો
- 9.1 પ્રસ્તાવના
- 9.2 સાર્વત્રિક અથવા લક્ષિત
- 9.3 આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ કે તે કામ કરે છે ?
- 9.4 પુરાવા આધારિત પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ
- 9.5 ક્રિયામાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ: અમલીકરણ પડકાર
- 9.6 કાર્યબળ અને પ્રેક્ટિસ
- 9.7 સિસ્ટમ્સ અને ભાગીદારી
- 9.8 તે બાળકો અને પરિવારો માટે શા માટે સારું છે ?
- 9.9 તે સમાજ અને અર્થતંત્ર માટે શા માટે સારું છે ?
- 9.10 વ્યાપક સમાજના લાભો
- 9.11 સારાંશ
- 9.12 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 9.13 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 9.14 સંદર્ભ સૂચિ

9.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને સમજવા માટે
- કાર્યબળ અને પ્રેક્ટિસને સમજવા માટે
- ક્રિયામાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને સમજવા માટે: અમલીકરણ પડકાર

9.1 પ્રસ્તાવના

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપનો અર્થ એ છે કે નબળા પરિણામોનું જોખમ ધરાવતા બાળકો અને યુવાન લોકોને ઓળખવા અને અસરકારક પ્રારંભિક સહાય પૂરી પાડવી. અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સમસ્યાઓ ઊભી થતી અટકાવવા અથવા તેનો સામનો કરવા માટે કામ કરે છે. જ્યારે તેઓ કરે છે, ત્યારે સમસ્યાઓ વધુ બગડે તે પહેલાં તેઓ આગળ વધે છે. તે વ્યક્તિગત શક્તિઓ અને કૌશલ્યોના સંપૂર્ણ સમૂહને પ્રોત્સાહન આપવામાં પણ મદદ કરે છે જે બાળકને પુષ્કળ જીવન માટે તૈયાર કરે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિવિધ સ્વરૂપો લઈ શકે છે, નબળા માતા-પિતાને સહાય કરવા માટે ઘરની મુલાકાતના કાર્યક્રમોથી લઈને, બાળકોની સામાજિક અને ભાવનાત્મક

કૌશલ્યોને સુધારવા માટેના શાળા-આધારિત કાર્યક્રમો, અપરાધમાં સંડોવણી માટે સંવેદનશીલ એવા યુવાનો માટે માર્ગદર્શન યોજનાઓ સુધી. જ્યારે કેટલાક દલીલ કરે છે કે જીવનના પ્રથમ થોડા વર્ષો દરમિયાન ઓફર કરવામાં આવે ત્યારે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ તેની સૌથી મજબૂત અસર કરી શકે છે, શ્રેષ્ઠ પુરાવા દર્શાવે છે કે અસરકારક હસ્તક્ષેપ બાળપણ અને કિશોરાવસ્થા દરમિયાન કોઈપણ સમયે બાળકોના જીવનની તકોને સુધારી શકે છે.

તે કેવી રીતે કામ કરે છે ?

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ જોખમ પરિબળોને ઘટાડવા અને બાળકના જીવનમાં રક્ષણાત્મક પરિબળોને વધારવા માટે કામ કરે છે. અમે જોખમી પરિબળોની સારી સમજ ધરાવીએ છીએ જે બાળકોના વિકાસને જોખમમાં મૂકી શકે છે, ભાવિ સામાજિક અને આર્થિક તકોને મર્યાદિત કરી શકે છે અને માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ, ગુનાહિત સંડોવણી, પદાર્થનો દુરુપયોગ અથવા પછીના જીવનમાં શોષણ અથવા દુરુપયોગની સંભાવનાને વધારી શકે છે. આ પરિબળો બાળકના વાતાવરણમાં વ્યક્તિગત, કુટુંબ, સમુદાય અને સમાજ સ્તરે વિવિધ સ્તરે અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને જટિલ રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે.

રક્ષણાત્મક પરિબળો એ વ્યક્તિઓ, પરિવારો, સમુદાયો અને સમાજની લાક્ષણિકતાઓ અથવા શરતો છે જે આ જોખમોને ઘટાડી શકે છે અને બાળકો અને પરિવારોના આરોગ્ય અને સુખાકારીમાં વધારો કરી શકે છે. ઘણા કિસ્સાઓમાં, જોખમ અને રક્ષણાત્મક પરિબળો એક જ સિક્કાની બે બાજુઓ છે: ઉદાહરણ તરીકે, નબળું પેરેન્ટલ માનસિક સ્વાસ્થ્ય બાળકના સ્વસ્થ વિકાસ માટે જોખમ ઊભું કરી શકે છે, જ્યારે સારું પેરેન્ટલ માનસિક સ્વાસ્થ્ય અન્ય નકારાત્મક પરિણામો સામે રક્ષણાત્મક પરિબળ પૂરું પાડી શકે છે, જેમ કે વર્તન સમસ્યાઓ અથવા નબળી શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિ. આ જોખમ પરિબળો વ્યક્તિગત સ્તરે નિર્ધારિત અથવા અનુમાનિત નથી: તેઓ અમને બરાબર કહી શકતા નથી કે કયા બાળક અથવા યુવાન વ્યક્તિને મદદની જરૂર પડશે. પરંતુ તેઓ અમને એવા બાળકોને ઓળખવામાં મદદ કરી શકે છે કે જેઓ સંવેદનશીલ છે અને જેમને વધારાના સમર્થનની જરૂર પડી શકે છે. અભ્યાસો દર્શાવે છે કે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ શ્રેષ્ઠ કામ કરે છે જ્યારે તે પૂર્વ-ઓળખાયેલા જોખમોના આધારે બાળકોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપનો અર્થ એ છે કે નબળા પરિણામોનું જોખમ ધરાવતા બાળકો અને યુવાન લોકોને ઓળખવા અને અસરકારક પ્રારંભિક સહાય પૂરી પાડવી. અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સમસ્યાઓ ઊભી થતી અટકાવવા માટે અથવા સમસ્યાઓ વધુ ખરાબ થાય તે પહેલાં જ્યારે તેઓ કરે છે ત્યારે તેનો સામનો કરવા માટે કામ કરે છે. તે વ્યક્તિગત શક્તિઓ અને કૌશલ્યોના સંપૂર્ણ સમૂહને પ્રોત્સાહન આપવામાં પણ મદદ કરે છે જે બાળકને પુષ્ટ જીવન માટે તૈયાર કરે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિવિધ સ્વરૂપો લઈ શકે છે, નબળા માતા-પિતાને સહાય કરવા માટે ઘરની મુલાકાતના કાર્યક્રમોથી લઈને, બાળકોની સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યોને સુધારવા માટેના શાળા-આધારિત કાર્યક્રમો, અપરાધમાં સંડોવણી માટે સંવેદનશીલ એવા યુવાનો માટે માર્ગદર્શન યોજનાઓ સુધી. જ્યારે કેટલાક દલીલ કરે છે કે જીવનના પ્રથમ થોડા વર્ષો દરમિયાન ઓફર કરવામાં આવે ત્યારે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ તેની સૌથી મજબૂત અસર કરી શકે છે, શ્રેષ્ઠ પુરાવા દર્શાવે છે કે અસરકારક હસ્તક્ષેપ બાળપણ અને કિશોરાવસ્થા દરમિયાન કોઈપણ સમયે બાળકોના જીવનની તકોને સુધારી શકે છે.

9.2 સાર્વત્રિક અથવા લક્ષિત:

ઘણા પરિવારોને સાર્વત્રિક સેવાઓ, જેમ કે શાળાઓ અને GPs દ્વારા ઉપલબ્ધ છે તેના

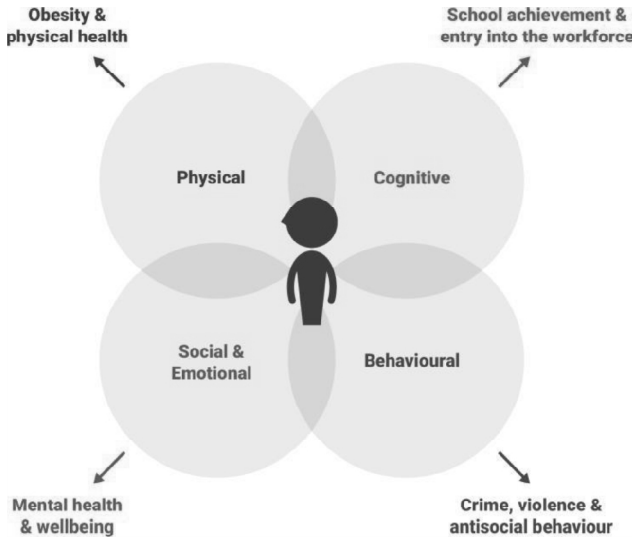
કરતાં વધુ સમર્થનની જરૂર છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરે છે જ્યારે તે ચોક્કસ કુટુંબો અથવા વ્યક્તિઓને લક્ષ્ય બનાવે છે, પસંદગીના અથવા સૂચવેલા ધોરણે.

લક્ષિત પસંદગીયુક્ત હસ્તક્ષેપ પરિવારોને વ્યાપક વસ્તી વિષયક જોખમોના આધારે ઓફર કરવામાં આવે છે, જેમ કે ઓછી કૌટુંબિક આવક, એકલ પિતૃત્વ, કિશોરવયના પિતૃત્વ અથવા વંશીય લઘુમતી સ્થિતિ. જો કે આ સંજોગોમાં ઉછરતા બાળકો કોઈ ચોક્કસ સમસ્યાઓથી પીડાતા ન હોય તેમ છતાં, આ પ્રકારના જોખમોના આધારે પરિવારોને પસંદ કરતી હસ્તક્ષેપ વધુ ગંભીર સમસ્યાઓને બનતા અટકાવવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

લક્ષિત સૂચવેલ હસ્તક્ષેપો એવા પરિવારોને ઓફર કરવામાં આવે છે જેમની ઓળખ ચોક્કસ અથવા નિદાનની સમસ્યા હોય જેને વધુ સઘન કરવાની જરૂર હોય. આધાર આ કિસ્સાઓમાં, પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ હવે સમસ્યાઓને થતા અટકાવી શકતું નથી, પરંતુ સમસ્યાઓની સારવાર કરવામાં અને બાળકના વિકાસ પર લાંબા ગાળાની અસરોને ઘટાડવા અથવા ઉલટાવી દેવામાં મદદ કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

જેમ જેમ પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સાર્વત્રિકથી લક્ષ્યાંકિત પસંદગીથી લક્ષ્યાંક સુધીના સ્કેલને ઉપર લઈ જાય છે, ત્યારે હસ્તક્ષેપો વધુ સઘન બને છે, અને તે પરિવારોના નાના જૂથને ઓફર કરવામાં આવે છે.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ શું પ્રાપ્ત કરી શકે છે ?

વ્યક્તિના જીવન દરમિયાન.

વહેલા હસ્તક્ષેપના અભિગમો ઘણીવાર બાળ વિકાસના ચાર મુખ્ય પાસાઓને સમર્થન આપવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે - તેમના ભૌતિક, જ્ઞાનાત્મક, વર્તણૂકીય અને સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ - જ્યાં તે સૌથી મોટો તફાવત લાવવા અને લાભો પ્રદાન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

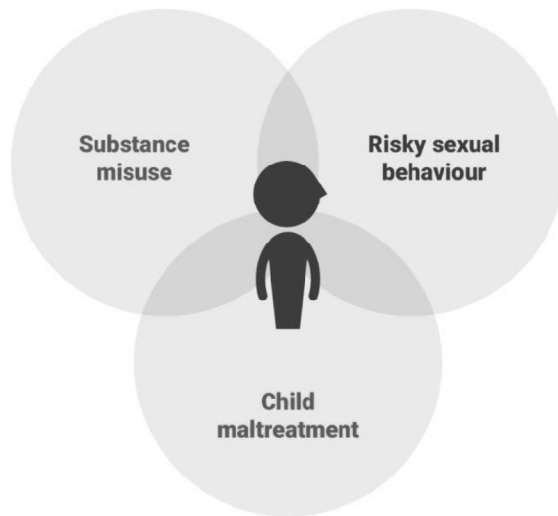
શારીરિક વિકાસમાં બાળકોનું શારીરિક સ્વાસ્થ્ય, પરિપક્વતા અને શારીરિક દિવ્યાંગતાની હાજરી અથવા ગેરહાજરીનો સમાવેશ થાય છે અને તે અન્ય તમામ ક્ષેત્રોમાં સકારાત્મક વિકાસ માટેનો આધાર પૂરો પાડે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા લક્ષિત શારીરિક પરિણામોમાં જન્મના પરિણામોમાં સુધારો, ચેપી રોગોની ઘટનાઓમાં ઘટાડો અને બાળપણની સ્થૂળતામાં ઘટાડો શામેલ છે.

જ્ઞાનાત્મક વિકાસમાં બાળકોની વાણી અને ભાષા કૌશલ્યોનું સંપાદન, તેમની સંખ્યાત્મક ક્ષમતાઓ વાંચવાની અને લખવાની ક્ષમતા અને તાર્કિક સમસ્યા-નિવારણની તેમની સમજણનો સમાવેશ થાય છે. સકારાત્મક જ્ઞાનાત્મક વિકાસ એ બાળકની શાળામાં સફળતા અને કાર્યબળમાં પ્રવેશ સાથે મજબૂત રીતે સંકળાયેલું છે. સામાન્ય રીતે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ દ્વારા લક્ષ્યાંકિત જ્ઞાનાત્મક પરિણામોમાં પ્રમાણભૂત કસોટીઓ, શાળાની સિદ્ધિઓ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ અને રોજગારની તકોનો સમાવેશ થાય છે. વર્તણૂકલક્ષી વિકાસમાં બાળકોની પોતાની વર્તણૂક, ધ્યાન અને આવેગનું નિરીક્ષણ અને નિયમન કરવાની ક્ષમતાનો સમાવેશ થાય છે. બાળકોની સ્વ-નિયમનકારી કુશળતા અન્ય લોકો સાથે હકારાત્મક સંબંધો બનાવવાની તેમની ક્ષમતા તેમજ શાળામાં તેમની સફળતા સાથે ખૂબ જ સંકળાયેલી છે. બાળપણ દરમિયાન વર્તણૂકલક્ષી સ્વ-નિયમન મુશ્કેલીઓ કિશોરાવસ્થા અને પુખ્તાવસ્થા દરમિયાન ગુનાહિત પ્રવૃત્તિમાં બાળકોની સંડોવણીની ખૂબ આગાહી કરે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ દ્વારા વારંવાર લક્ષિત વર્તણૂકીય પરિણામોમાં અસામાજિક વર્તણૂક અને ગુનામાં ઘટાડો, શાળામાં હિંસા અને આક્રમકતા અને અસામાજિક સાથીઓ સાથે જોડાણનો સમાવેશ થાય છે.

સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસમાં બાળકોની પોતાની ભાવનાત્મક જરૂરિયાતો અને અન્યની ભાવનાત્મક જરૂરિયાતો પ્રત્યે જાગૃતિનો સમાવેશ થાય છે. સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસમાં બાળકોના આત્મસન્માનના વિકાસ અને નકારાત્મક લાગણીઓને સંચાલિત કરવાની તેમની ક્ષમતાનો પણ સમાવેશ થાય છે. સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ એ બાળકની અન્ય લોકો સાથે સકારાત્મક સંબંધો બનાવવાની ક્ષમતા અને ડિપ્રેશન અને અન્ય માનસિક સ્વાસ્થ્ય પરિણામોનું જોખમ ઘટાડવું સાથે મજબૂત રીતે સંકળાયેલું છે. બાળકોના સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ સાથે સંકળાયેલા પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપના પરિણામોમાં સામાજિક-તરફી વર્તણૂકમાં વધારો, આત્મસન્માનમાં સુધારો અને તબીબી રીતે નિદાન કરાયેલ માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓની ઘટનાઓ ઘટાડવાનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકના વિકાસ માટે ત્રણ મુખ્ય વધારાના ‘ધમકી’ને પણ લક્ષ્ય બનાવે છે જે કિશોરાવસ્થા અને પુખ્તાવસ્થા દરમિયાન પ્રતિકૂળ પરિણામો સાથે મજબૂત રીતે સંકળાયેલા છે: બાળક સાથે દુર્લ્લવહાર, પદાર્થનો દુરુપયોગ અને જોખમી જાતીય વર્તન.

9.3 આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ કે તે કામ કરે છે

પ્રારંભિક જીવનમાં ગેરલાભ અથવા પ્રતિકૂળતાની અસરો નકારાત્મક હોઈ શકે છે,

પરંતુ તે કોઈ પણ રીતે સાર્વત્રિક અથવા બદલી ન શકાય તેવી નથી. ચોક્કસ કાર્યક્રમોના કઠોર પરીક્ષણની આસપાસ બનેલા પુરાવાઓનો એક વ્યાપક સમૂહ, દર્શાવે છે કે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકો અને પરિવારો માટે એવા સંજોગોને લક્ષ્ય બનાવીને પરિણામોમાં સુધારો કરી શકે છે જે બાળકોના વિકાસને ટેકો આપવો મુશ્કેલ બનાવે છે. જ્યારે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ દરેક સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવી શકતું નથી, તે બાળકોના જીવનમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરી શકે છે જે તે પરિવારોને ઉચ્ચ ધોરણ સુધી પહોંચાડવામાં આવે કે જેમને તેની સૌથી વધુ જરૂર છે.

9.4 પુરાવા આધારિત પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કાર્યક્રમો અને અભિગમોનું સખત મૂલ્યાંકન અને પરીક્ષણ અમને જણાવે છે કે બાળકોના પરિણામોને સુધારવા માટે સમર્થનના કયા સ્વરૂપો અસરકારક રહ્યા છે, અને પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ નીતિ, ભંડોળ અને સેવા ડિઝાઇન વિશે ભાવિ નિર્ણયો માટે અમૂલ્ય માહિતી પ્રદાન કરે છે કારણ કે તમામ પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અસરકારક નથી. કેટલીક બાબતોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે અને બતાવવામાં આવે છે કે તેની કોઈ અસર નથી. અને અન્ય, ઘણી વ્યાપક પ્રવૃત્તિઓનો સમૂહ છે જેનું હજુ સુધી મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું નથી, અને તેમની અસર વિશે બહુ ઓછું જાણીતું છે. અસરના પુરાવા વિકસાવવામાં સમય લાગે છે. EIF માર્ગદર્શિકા પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કાર્યક્રમો વિશે ઘણી બધી માહિતી પ્રદાન કરે છે જે બાળ પરિણામોને સુધારવા માટે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. દર વર્ષે, EIF ઝડપે કાર્યક્રમોનું મૂલ્યાંકન કરે છે, બાળકોના પરિણામો સુધારવા માટે તેમના પુરાવાઓની મજબૂતાઈની સમીક્ષા કરે છે. આ ઊંડાણપૂર્વકના સંશોધનનું પરિણામ પુરાવા રેટિંગ, અર્થ રેટિંગ અને પ્રોગ્રામ વિશેની અન્ય મહત્વપૂર્ણ માહિતીમાં પરિણમે છે, જેમાં તેને સુધારવા માટે દર્શાવવામાં આવેલા બાળકોના પરિણામો, લક્ષિત વસ્તી અને તેને પહોંચાડનારા પ્રેક્ટિશનરો દ્વારા જરૂરી કૌશલ્યો અને લાયકાતોનો સમાવેશ થાય છે.

EIF પુરાવાના ધોરણો અનુસાર, પ્રોગ્રામને ‘પુરાવા-આધારિત’ ગણવામાં આવે છે જે તે ઓછામાં ઓછું સ્તર 3 પુરાવા રેટિંગ મેળવે છે, અને પ્રોગ્રામને EIF ગાઈડબુકમાં ઉમેરવામાં આવે છે જે તેઓ ઓછામાં ઓછું સ્તર 2 રેટિંગ મેળવે છે. જ્યારે આપણે અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપના મહત્વ વિશે વાત કરીએ છીએ ત્યારે અમારો અર્થ આ છે: સંતુલન પર, ભૂતકાળમાં સુધારેલા પરિણામો માટે સખત પરીક્ષણ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલા હસ્તક્ષેપો મેળવનારા પરિવારો અને બાળકો જેઓ પ્રાપ્ત કરે છે તેમના કરતાં વધુ લાભ થવાની શક્યતા વધુ હોય છે. અન્ય સેવાઓ.

9.5 ક્રિયામાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ: અમલીકરણ પડકાર

આ તમામ સંશોધન અને પરીક્ષણ બાળકો અને યુવાનોને મદદ કરવા માટે યોગ્ય અભિગમ તરીકે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને સમર્થન આપે છે. પરંતુ અમે એ પણ જાણીએ છીએ કે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અભિગમોનો અસરકારક અમલ સીધો નથી. સ્થાનિક જરૂરિયાતો અથવા સ્થાનિક કર્મચારીઓની કુશળતા અને ક્ષમતાને અનુરૂપ યોગ્ય હસ્તક્ષેપોને ઓળખવા હંમેશા સરળ નથી. હસ્તક્ષેપ ફક્ત ત્યારે જ પરિણામોમાં સુધારો કરશે જે તેઓ બાળકો અને પરિવારોને ધ્યાનપૂર્વક લક્ષ્યાંકિત કરવામાં આવે કે જેમને લાભ થવાની સંભાવના છે. અને અસરકારક બનવા માટે, પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપના અભિગમોને મોટાભાગે વ્યાપક સિસ્ટમના અન્ય ભાગો દ્વારા વધુ મજબૂત બનાવવાની જરૂર છે જેમાં તેઓ પ્રદાન કરવામાં આવે છે. વધુ માહિતી માટે, પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને અમલમાં મૂકવાના કેટલાક મુખ્ય તબક્કાઓ પર અહેવાલો અને સંસાધનોના અમારા વધતા સંગ્રહને જુઓ, જેમાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને પ્રાથમિકતા તરીકે બનાવવો, સ્થાનિક

બાળકોમાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અને લાભો

જરૂરિયાતોને સમજવી, કાર્યક્રમો અને સેવાઓ શરૂ કરવી, મૂલ્યાંકન, કર્મચારીઓની તાલીમ અને અસરકારક પ્રણાલી વિકસાવવી. અને ભાગીદારીકેસ બનાવી રહ્યા છે

ભલે તમે નવીનતા અને પરિવર્તનની નવી સફર શરૂ કરી રહ્યાં હોવ અથવા ભૂતકાળમાં કરેલા કામના લાભો સુરક્ષિત કરવા માંગતા હોવ, તે મહત્વપૂર્ણ છે કે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સ્થાનિક વ્યૂહરચના અને રોકાણ યોજનાઓ દ્વારા સમર્થિત છે. આ વસ્તુઓ મુખ્ય નેતાઓ, સમર્થકો અને નિર્ણય લેનારાઓને વધુ અને વધુ સારી રીતે અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ માટે કેસ બનાવવાના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શે છે.

જરૂરિયાત સમજવી

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ અસરકારક થવાની શક્યતા વધુ છે જો તે બાળકો અને યુવાનોની જરૂરિયાતો સાથે સારી રીતે મેળ ખાતી હોય કે જેઓ તેને પ્રાપ્ત કરશે, પછી ભલે તે એક જ સ્થાન જેમ કે શાળા અથવા ક્લિનિક, પડોશમાં અથવા સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર. આ આઈટમ્સ તમારા વિસ્તારમાં કઈ સમસ્યાઓ ઉચ્ચ પ્રાથમિકતા છે તેનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરવું જેવા મુદ્દાઓને સ્પર્શે છે.

જોખમની ઓળખ

અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપનો અર્થ એ છે કે સમસ્યાઓ વધુ ગંભીર બને તે પહેલાં યોગ્ય સહાય પૂરી પાડવી જેનો અર્થ થાય છે કે આપણે શક્ય તેટલી વહેલી તકે બાળકો અને યુવાનોને ઓળખવામાં સક્ષમ બનવાની જરૂર છે કે જેઓ નબળા પરિણામોનો અનુભવ કરવાનું જોખમ ધરાવે છે. આ આઈટમ્સ વ્યક્તિગત સ્તરે અથવા સમગ્ર સ્થાનિક વસ્તીમાં આ જોખમી પરિબલોને કેવી રીતે ઓળખવા જેવા મુદ્દાઓને સ્પર્શે છે.

પુરાવાનો ઉપયોગ કરીને

અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ એ પુરાવા-આધારિત પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ છે: તે એવી રીતે ડિઝાઇન અને વિતરિત કરવામાં આવે છે જે ભૂતકાળમાં કામ કરે છે. જ્યારે સેવાઓની રચના અને ડિલિવરી અંગેના નિર્ણયોમાં પુરાવા એ માત્ર એક ઘટક છે, સંતુલન પર, જે લોકો વધુ સારા પરિણામો મેળવવા માટે મજબૂત પદ્ધતિઓ દ્વારા દર્શાવેલ હસ્તક્ષેપ મેળવે છે તેઓને અન્ય સેવાઓ મેળવનારાઓ કરતાં વધુ લાભ થવાની શક્યતા વધુ હોય છે. આ આઈટમ્સ તમારા કામની જાણ કરવા પુરાવાનો ઉપયોગ કરવાના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શે છે. કમિશનિંગ

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સેવાઓ શરૂ કરવાનો અર્થ એ છે કે સ્થાનિક જરૂરિયાતો અને જોખમો વિશે તમે જાણતા હોય તે દરેક વસ્તુને વિવિધ કાર્યક્રમો અને પદ્ધતિઓની અસરકારકતા પર મજબૂત પુરાવા સાથે એકસાથે લાવવી અને આ માહિતીનો ઉપયોગ કરીને જે લોકો વધારાના સમર્થન અને સ્થાનિક બજેટની જરૂર હોય તેવા બંનેના શ્રેષ્ઠ હિતમાં નિર્ણયો લેવા. દબાણ હેઠળ છે. આ વસ્તુઓ કમિશનિંગ માટેના આ વ્યૂહાત્મક અભિગમના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શે છે

કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કાર્યક્રમો આગળ વધવા માટે તૈયાર થતા નથી, અન્ય ક્ષેત્રોમાં જોવા મળતા સકારાત્મક પરિણામોનું પુનરાવર્તિત થવાની સંભાવનાને મહત્તમ કરવા માટે, તેમને કાળજીપૂર્વક અમલમાં મૂકવાની જરૂર છે. હસ્તક્ષેપોને જે રીતે ડિઝાઇન અને પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યા હતા અને સ્થાનિક જરૂરિયાતો અને સંસાધનો માટે યોગ્ય હોય તે રીતે વિતરિત કરવા જોઈએ. આ વસ્તુઓ અસરકારક અમલીકરણના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શે છે.

મૂલ્યાંકન

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની અસરનું મૂલ્યાંકન કરવું ઘણા હલનચલન ભાગો સાથેના જટિલ વાતાવરણમાં પડકારરૂપ હોઈ શકે છે, પરંતુ તે બાળકો અને પરિવારો માટે અસરકારક સેવાઓ પ્રદાન કરવાનો અર્થ શું છે તેનો આવશ્યક ભાગ છે. તમે આજે શું કરી રહ્યા છો તેનું મૂલ્યાંકન ભવિષ્યમાં સુધારેલ નિર્ણય લેવા અને વધુ અસરકારક સેવાઓ માટે મહત્વપૂર્ણ માહિતી પ્રદાન કરે છે. આ આઈટમ્સ સારું મૂલ્યાંકન કેવું લાગે છે અને તે કેવી રીતે કરવું તેના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શે છે.

9.5 કાર્યબળ અને પ્રેક્ટિસ

અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સંભાળ રાખનાર, કુશળ અને અનુકૂળનક્ષમ સેવા સંચાલકો અને ફ્રન્ટ લાઈન પર કામ કરતા પ્રેક્ટિશનરો પર આધાર રાખે છે. આ વસ્તુઓ પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ પ્રવૃત્તિઓનો પરિચય કે વિસ્તરણ કરવા માટે હાલના કર્મચારીઓની તૈયારી કેવી રીતે માપવી, નવી અને આવશ્યક કૌશલ્યો અને સ્થાનિક જ્ઞાન કેવી રીતે વિકસાવવું અને રોજિંદી પ્રેક્ટિસ પુરાવા આધારિત અને અસરકારક છે તેની ખાતરી કેવી રીતે કરવી જેવા મુદ્દાઓને સ્પર્શે છે. સિસ્ટમ્સ અને ભાગીદારી.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સેવાઓ અને સામાજિક મુદ્દાઓની વિશાળ શ્રેણીમાં ફેલાયેલો છે: તે સમસ્યાઓ અને જોખમોના જટિલ સમૂહ માટે કોસ કટીંગ સોલ્યુશન છે. આ કારણોસર, અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપનો અર્થ એ છે કે જોડા-અપ અને સર્વગ્રાહી સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે સિસ્ટમના ઘણા જુદા જુદા ભાગો વચ્ચે લિંક્સ બનાવવી. આ વસ્તુઓ સ્થાનિક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ પ્રણાલીઓ વિશે કેવી રીતે વિચારવું અને તેમને મજબૂત, ટકાઉ અને અસરકારક બનવા માટે કેવી રીતે ટેકો આપવો જેવા મુદ્દાઓને સ્પર્શે છે.

9.6 તે બાળકો અને પરિવારો માટે કેમ સારું છે

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકો અને યુવાનોને સુખી, સ્વસ્થ અને સફળ જીવન જીવવા માટે જરૂરી કુશળતા વિકસાવવામાં મદદ કરી શકે છે. તે બાળકોના ઘરના જીવન અને કૌટુંબિક સંબંધોની ગુણવત્તામાં સુધારો કરી શકે છે, શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિમાં વધારો કરી શકે છે અને સારા માનસિક સ્વાસ્થ્યને ટેકો આપી શકે છે.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ એ રામબાણ ઉપાય નથી તે દરેક સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવી શકતું નથી પરંતુ આર્થિક ગેરલાભની નકારાત્મક અસરોને ઘટાડવા, સામાજિક ગતિશીલતા વધારવા અને બાળકના ભવિષ્યને જોખમમાં મૂકતા કેટલાક જોખમોને રોકવા માટે તે મહત્વપૂર્ણ છે.

પ્રારંભિક તબક્કે હસ્તક્ષેપ કરવામાં નિષ્ફળતા જીવનમાં પછીના નકારાત્મક પરિણામોના ટોળા તરફ દોરી શકે છે. ત્યાં સુધીમાં, તે ઘણું મોડું થઈ શકે છે: વ્યક્તિ કિશોરાવસ્થા અથવા પુખ્તાવસ્થામાં પહોંચે પછી આ સમસ્યાઓ વધુ ગંભીર, વધુ નુકસાનકારક અને સંબોધવા માટે વધુ મુશ્કેલ હોઈ શકે છે. આ જાણીને, અમે દખલ કરીએ તે પહેલાં અમે ઊભા રહી શકતા નથી અને સમસ્યાઓ વધુ ખરાબ થવાની રાહ જોઈ શકતા નથી.

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ એ રામબાણ ઉપાય નથી - તે દરેક સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવી શકતું નથી - પરંતુ આર્થિક ગેરલાભની નકારાત્મક અસરોને ઘટાડવા, સામાજિક ગતિશીલતા વધારવા અને બાળકના ભવિષ્યને જોખમમાં મૂકતા કેટલાક જોખમોને રોકવાના માર્ગ તરીકે તે મહત્વપૂર્ણ છે.

EIF ખાતે, અમારું લક્ષ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે તમામ બાળકો તેમની ક્ષમતા સુધી પહોંચી શકે. અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ સમગ્ર દેશમાં હજારો બાળકો માટે આને વધુ સંભવિત બનાવવા માટે કામ કરે છે. એક ઉદાહરણ: સામાજિક અને ભાવનાત્મક શિક્ષણની પછીના જીવન પર અસર.

આપણે જાણીએ છીએ કે સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યો - જેમ કે સ્વ-જાગૃતિ, સામાજિક જાગૃતિ, સંબંધ કૌશલ્ય, ભાવનાત્મક નિયમન અને જવાબદાર નિર્ણય લેવાની વ્યક્તિના વિકાસમાં નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવે છે. સંશોધન દર્શાવે છે કે મજબૂત સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્ય ધરાવતા બાળકો કોલેજ અથવા યુનિવર્સિટીમાંથી સ્નાતક થવાની, તેમની કારકિર્દીમાં સફળ થવાની, સકારાત્મક કાર્ય અને પારિવારિક સંબંધો રાખવા, સારું માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય રાખવાની અને વ્યસ્ત નાગરિક બનવાની શક્યતા વધારે છે. તેઓ અપરાધ અથવા અસામાજિક વર્તનમાં સામેલ થવાની શક્યતા ઓછી હોય છે.

બાળપણમાં ભાવનાત્મક સુખાકારી અને આત્મસન્માન ખાસ કરીને પુખ્તાવસ્થામાં સારા માનસિક સ્વાસ્થ્ય સાથે સંકળાયેલા છે. બાળકોની સામાજિક કૌશલ્યો, સ્વ-નિયંત્રણ, સ્વ-નિયમન અને સ્વ-અસરકારકતા પણ પુખ્ત વયના માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી માટે મહત્વપૂર્ણ લાગે છે.

- સંશોધન દર્શાવે છે કે તમામ માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓમાંથી અડધી 14 વર્ષની ઉંમર સુધીમાં હાજર હોય છે. બાળપણ અને કિશોરાવસ્થા દરમિયાન માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ કિશોરાવસ્થામાં પદાર્થના દુરુપયોગ અને અસામાજિક વર્તન અને પુખ્તાવસ્થામાં ચાલુ માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ સાથે મજબૂત રીતે સંકળાયેલી છે. પુખ્ત માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ, બદલામાં, કર્મચારીઓની ભાગીદારી, આવક, સંબંધો અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પર નકારાત્મક અસર કરે છે. તે સ્પષ્ટ છે કે મજબૂત સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યોને ઉત્તેજન આપવું એ લાંબા ગાળાની સુખાકારીના જોખમ સામે એક મહત્વપૂર્ણ રક્ષણાત્મક પરિબળ પૂરું પાડે છે. જ્ઞાનાત્મક ક્ષમતાઓની જેમ, સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યો બાળપણ, કિશોરાવસ્થા અને તે પછી પણ શીખવી અને વિકસાવી શકાય છે. બાળકો શાળા શરૂ કરતા પહેલા અને શાળાના વર્ષો દરમિયાન સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યો સુધારવા માટે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની સ્પષ્ટ તકો છે. બાળપણના વિકાસના અન્ય ક્ષેત્રોમાં પણ આપણે સમાન ચક્ર જોઈ શકીએ છીએ. જ્ઞાનાત્મક વિકાસ: બાળકો એવી ક્ષમતાઓના સમૂહ સાથે જન્મે છે જે તેમના પ્રારંભિક શિક્ષણને સરળ બનાવે છે, પરંતુ શિક્ષણને કુટુંબ, સમુદાય અને સમાજ દ્વારા પણ આકાર આપવામાં આવે છે. પ્રારંભિક જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, જેમાં ભાષણ અને ભાષાના વિકાસનો સમાવેશ થાય છે, તે પછીની જ્ઞાનાત્મક ક્ષમતાઓનું અનુમાન છે, જેમાં પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળામાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિઓ અને બાદમાં રોજગારની તકો અને આવકનો સમાવેશ થાય છે.
- વર્તન સમસ્યાઓ: મોટાભાગના બાળકો 3 વર્ષની વયે આક્રમક અને ઉદ્વેગ વર્તન કરતાં વધી જાય છે, પરંતુ લઘુમતી બાળકો શાળામાં પ્રવેશ્યા પછી આક્રમક વર્તન કરવાનું ચાલુ રાખશે. પ્રારંભિક બાળપણમાં ઓળખાતી વર્તણૂકીય મુશ્કેલીઓ વિવિધ સમસ્યાઓની આગાહી કરે છે કારણ કે બાળકો મોટા થાય છે, જેમાં કિશોરાવસ્થામાં અસામાજિક અને ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ, માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ, પદાર્થનો દુરુપયોગ, હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાનો ઊંચો દર અને મૃત્યુદર, શૈક્ષણિક નિષ્ફળતા, મોટી બેરોજગારી, કુટુંબમાં

ભંગાણનો સમાવેશ થાય છે અને બાળકોમાં વર્તન સમસ્યાઓનું આંતર-પેઢીનું પ્રસારણ.

9.7 તે સમાજ અને અર્થતંત્ર માટે કેમ સારું છે

બાળપણમાં વણઉકેલાયેલી સમસ્યાઓને છોડી દેવાથી માત્ર વ્યક્તિઓ અને પરિવારોના જીવન પર અસર થતી નથી - તે સમાજ પર પણ અસર કરે છે, સમુદાયોની સુખાકારીને નબળી પાડે છે અને લોકોની હકારાત્મક અને સફળ જીવન જીવવાની તકો ઘટાડે છે. તંદુરસ્ત, સુખી અને વધુ ઉત્પાદક સમુદાયોનું નિર્માણ ત્યારે જ થઈ શકે છે જો આપણે બાળકોને તેમની ક્ષમતાને પરિપૂર્ણ કરવા માટે સમર્થન આપીએ.

9.8 વ્યાપક સમાજ માટે લાભ

પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપના આર્થિક લાભો મેળવવા માટે વ્યાપક, સર્વગ્રાહી દૃષ્ટિકોણની જરૂર છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપના ઘણા સંભવિત લાભો માત્ર લાંબા ગાળે જ ઉદ્ભવે છે, અને વ્યક્તિઓ અને પરિવારોથી માંડીને સ્થાનિક સમુદાયો અને સરકારના દરેક સ્તર સુધી સમાજમાં વ્યાપકપણે વિખરાયેલા છે. વધુમાં, પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપમાં રોકાણના ફાયદા સરકારી વિભાગો, સ્થાનિક સત્તાવાળાઓ અને જાહેર સેવાઓના ખિસ્સામાં દેખાતા નથી કે જેમણે પ્રથમ સ્થાને તેમના માટે ચૂકવણી કરી છે.

9.9 સારાંશ

તે વ્યક્તિગત શક્તિઓ અને કૌશલ્યોના સંપૂર્ણ સમૂહને પ્રોત્સાહન આપવામાં પણ મદદ કરે છે જે બાળકને પુષ્ટ જીવન માટે તૈયાર કરે છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિવિધ સ્વરૂપો લઈ શકે છે, નબળા માતા-પિતાને સહાય કરવા માટે ઘરની મુલાકાતના કાર્યક્રમોથી લઈને, બાળકોની સામાજિક અને ભાવનાત્મક કૌશલ્યોને સુધારવા માટેના શાળા-આધારિત કાર્યક્રમો, અપરાધમાં સંડોવણી માટે સંવેદનશીલ એવા યુવાનો માટે માર્ગદર્શન યોજનાઓ સુધી. જ્યારે કેટલાક દલીલ કરે છે કે જીવનના પ્રથમ થોડા વર્ષો દરમિયાન ઓફર કરવામાં આવે ત્યારે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ તેની સૌથી મજબૂત અસર કરી શકે છે, શ્રેષ્ઠ પુરાવા દર્શાવે છે કે અસરકારક હસ્તક્ષેપ બાળપણ અને કિશોરાવસ્થા દરમિયાન કોઈપણ સમયે બાળકોના જીવનની તકોને સુધારી શકે છે. તે કેવી રીતે કાર્ય કરે છે પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ જોખમ પરિબળોને ઘટાડવા અને બાળકના જીવનમાં રક્ષણાત્મક પરિબળોને વધારવા માટે કામ કરે છે. અમે જોખમી પરિબળોની સારી સમજ ધરાવીએ છીએ જે બાળકોના વિકાસને જોખમમાં મૂકી શકે છે, ભાવિ સામાજિક અને આર્થિક તકોને મર્યાદિત કરી શકે છે અને માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ, ગુનાહિત સંડોવણી, પદાર્થનો દુરુપયોગ અથવા પછીના જીવનમાં શોષણ અથવા દુરુપયોગની સંભાવનાને વધારી શકે છે. આ પરિબળો બાળકના વાતાવરણમાં વ્યક્તિગત, કુટુંબ, સમુદાય અને સમાજ સ્તરે વિવિધ સ્તરે અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને જટિલ રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે.

9.10 ચાવીરૂપ શબ્દો

- વર્તન
- વર્તણૂક વિકાસ
- જોખમ પરિબળ
- વસ્તી વિષયક જોખમો
- જેમ કે કુટુંબની ઓછી આવક

- એકલ પિતૃત્વ

9.11 તમારી પ્રગતિ તપાસો

---

1. અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ શું કરે છે ?
  2. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિવિધ સ્વરૂપો શું લઈ શકે છે ?
  3. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કેવી રીતે કાર્ય કરે છે ?
- કિશોરવયનું પિતૃત્વતમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
4. ત્રણ ગણો
  5. જન્મજાત
  6. સામાજિક

9.12 સંદર્ભ સૂચિ

- <https://www.EIF.org.uk/how-to-make-it-work/systems-and-partnerships>
<https://www.EIF.org.uk/why-it-matters/why-is-it-good-for-society-a>
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
1. અસરકારક પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ શું કરે છે ?
  2. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિવિધ સ્વરૂપો શું લઈ શકે છે ?
  3. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કેવી રીતે કાર્ય કરે છે ?
-

-: રૂપરેખા :-

- 10.0 ઉદ્દેશો
- 10.1 પ્રસ્તાવના
- 10.2 અર્થ
- 10.3 હસ્તક્ષેપનો હેતુ
- 10.4 હસ્તક્ષેપ તકનીકો
- 10.5 હસ્તક્ષેપના સ્તરો
- 10.6 જાહેર આરોગ્ય પ્રેક્ટિસ સ્તર
- 10.7 બહુ-શિસ્ત ટીમ અભિગમ
- 10.8 પુનર્વસન ટીમના સભ્યો
- 10.9 MDT ના ઉદ્દેશ્યો
- 10.10 પુનર્વસનના ચાર સિદ્ધાંતો
- 10.11 બહુ-શિસ્ત
- 10.12 સારાંશ
- 10.13 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 10.14 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 10.15 સંદર્ભ સૂચિ

10.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- હસ્તક્ષેપનો અર્થ અને હેતુ સમજવા માટે
- હસ્તક્ષેપ તકનીકો અને હસ્તક્ષેપના સ્તરને સમજવા માટે
- પુનર્વસનના સિદ્ધાંતોને સમજવા માટે

10.1 પ્રસ્તાવના

હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચનાનો અર્થ એ છે કે સપોર્ટ્સની બહુ-સ્તરીય સિસ્ટમમાં વ્યૂહરચના જે સામાન્ય રીતે તે સિસ્ટમમાં તમામ બાળકો સાથે ઉપયોગમાં લેવાતા હસ્તક્ષેપના સ્તરથી ઉપર હોય છે. આ શબ્દમાં હસ્તક્ષેપનો પ્રતિભાવ અને અન્ય પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની વ્યૂહરચનાઓનો સમાવેશ થાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ: તે શું છે? પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ

એ દિવ્યાંગતા, ઓટિઝમ અથવા વિકાસલક્ષી વિલંબ સહિત અન્ય વધારાની જરૂરિયાતો ધરાવતા બાળકો માટે વિશેષ સહાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકની જરૂરિયાતો ઓળખી કાઢ્યા પછી શક્ય તેટલી વહેલી તકે થવું જોઈએ. તેમાં ઉપચાર, સમર્થન, શિક્ષણ અને તેથી હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ બાળકના શારીરિક વિકાસમાં મદદ કરે છે ભાષા અને વાણી વિકાસ, સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ, અનુકૂલનશીલ વિકાસ જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, હસ્તક્ષેપ પ્રથાઓ એક સહયોગી પ્રયાસ હોવા જોઈએ.

10.2 અર્થ:

હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચનાનો અર્થ એ છે કે સપોર્ટ્સની બહુ-સ્તરીય સિસ્ટમમાં વ્યૂહરચના જે સામાન્ય રીતે તે સિસ્ટમમાં તમામ બાળકો સાથે ઉપયોગમાં લેવાતા હસ્તક્ષેપના સ્તરથી ઉપર હોય છે. આ શબ્દમાં હસ્તક્ષેપનો પ્રતિભાવ અને અન્ય પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની વ્યૂહરચનાઓનો સમાવેશ થાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ: તે શું છે? પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ એ દિવ્યાંગતા, ઓટિઝમ અથવા વિકાસલક્ષી વિલંબ સહિત અન્ય વધારાની જરૂરિયાતો ધરાવતા બાળકો માટે વિશેષ સહાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકની જરૂરિયાતો ઓળખી કાઢ્યા પછી શક્ય તેટલી વહેલી તકે થવું જોઈએ. તેમાં ઉપચાર, સમર્થન, શિક્ષણ વગેરેનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

10.3 હસ્તક્ષેપનો હેતુ

- અભ્યાસક્રમ અને સૂચનાત્મક પ્રથાઓ ઓળખવી.
- નવો વિકાસ કરવો અથવા હાલના પૂર્વશાળાના અભ્યાસક્રમમાં ફેરફાર કરવો
- યોગ્ય શિક્ષક વ્યાવસાયિક વિકાસ.
- હાલના પૂર્વશાળાના અભ્યાસક્રમની અસરકારકતા સ્થાપિત કરવી
- પ્રારંભિક મૂલ્યાંકન સાધનોનો વિકાસ અને માન્યતા

10.4 હસ્તક્ષેપ તકનીકો

હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ બાળકને મદદ કરે છે.

- શારીરિક વિકાસ
- ભાષા અને ભાષણનો વિકાસ
- સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ
- અનુકૂલનશીલ વિકાસ જ્ઞાનાત્મક વિકાસ
- હસ્તક્ષેપ વ્યવહાર એક સહયોગી પ્રયાસ હોવો જોઈએ

બાળકની જરૂરિયાતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે જ્યારે બાળકની હાલની શક્તિઓનું મૂડીકરણ સ્પષ્ટ, વ્યવસ્થિત અને વ્યાપક લિંક્સ હસ્તક્ષેપ પ્રવૃત્તિઓને કૌટુંબિક પ્રવૃત્તિઓ સાથે કરે છે પૂર્વશાળાના અભ્યાસક્રમ સાથે હસ્તક્ષેપને એકીકૃત કરે છે અને અભ્યાસક્રમ અનુકૂલનને જરૂરી બનાવે છે અને કાર્યાત્મક અને અર્થપૂર્ણ પ્રગતિમાં પરિણમે છે જે કરી શકે છે સમય અને

સમગ્ર સેટિંગ્સમાં ટકાવી રાખો.

સ્વાનસન (1999) ને બે મુખ્ય હસ્તક્ષેપ પ્રથાઓ મળી જેણે મોટા પરિણામો આપ્યા. એક સીધી સૂચના છે. બીજું છે વ્યૂહરચના સૂચના શીખવી અને કમિક, એક સાથે સંરચિત બહુ-સંવેદનાત્મક અભિગમનો ઉપયોગ કરવો.

હસ્તક્ષેપની કળા તો હસ્તક્ષેપ શું છે ? હસ્તક્ષેપ એ જૂથ માટે વધુ સકારાત્મક માર્ગ બનાવવાની આશામાં શરૂ કરવામાં આવેલી કોઈપણ ક્રિયા છેક્રિયાપ્રતિક્રિયા હસ્તક્ષેપોને તેઓ બનાવેલા પરિણામોના સંદર્ભમાં પણ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. કોઈપણ હસ્તક્ષેપના પરિણામે, નીચેના ફેરફારો થઈ શકે છે.

1. જૂથ અથવા વ્યક્તિગત સભ્યો (જેને હસ્તક્ષેપ માટે લક્ષિત કરવામાં આવે છે) તેઓ સમસ્યાની તેમની માલિકી વધારશે, અને પરિવર્તન લાવવાની જવાબદારી લેશે.
2. નેતાની ચિંતા કે તે અથવા તેણી એકમાત્ર વ્યક્તિ છે જે તેને હલ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહી છે.

સમસ્યા દૂર થશે

3. 'પ્રક્રિયા' સમસ્યાને ઉકેલવા તરફ પ્રગતિ કરવામાં આવશે, અને જૂથના વધુ સભ્યો દ્વારા અથવા જૂથમાં લક્ષિત વ્યક્તિ દ્વારા ફેરફારની શરૂઆત કરવામાં આવશે.

હસ્તક્ષેપ

4. જૂથ (અથવા વ્યક્તિગત) નિદાન અને હલ કેવી રીતે કરવું તે શીખશે

'પ્રક્રિયા'

5. સમસ્યાઓ અને ભવિષ્યની પરિસ્થિતિઓમાં આ કુશળતાને સ્થાનાંતરિત અને લાગુ કરવામાં સક્ષમ હશે. જૂથ શીખશે કે કેવી રીતે શીખવું.
6. નેતાઓની ભૂમિકા લોકોને શું કરવું અથવા શું બદલવું તે કહેવાથી બદલાશે. તેમને વધુ અસરકારક રીતે કામ કરવાનું શીખવવું.

10.5 હસ્તક્ષેપના સ્તરો

વ્યક્તિગત-સ્તરના હસ્તક્ષેપ (ILIs)

વ્યક્તિગત-સ્તરના હસ્તક્ષેપો એક સેટિંગમાં વ્યક્તિગત વર્તણૂકોને બદલવાનો પ્રયાસ કરે છે જ્યાં એક પ્રદાતા એક ક્લાયન્ટ અથવા દર્દી સાથે કામ કરે છે, જેને ક્યારેક 'એક પર એક' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ILIs વ્યક્તિઓ સાથે કામ કરી શકે છે જેથી STD/HIVના જોખમની ધારણા વધે, તે જોખમોને ઘટાડવા માટે વ્યૂહરચના વિકસાવવામાં આવે અને જોખમ ઘટાડવાના ચાલુ પ્રયાસોને સમર્થન મળે. ILI ના ઉદાહરણોમાં જોખમ ઘટાડવાનું કાઉન્સેલિંગ, પાર્ટનર કાઉન્સેલિંગ અને રેફરલ સર્વિસિસ (PCRS) અનેવ્યાપક જોખમ પરામર્શ સેવાઓ (CRCS). ILI ની ભલામણ એવા વ્યક્તિઓ માટે કરવામાં આવે છે જેઓ જૂથ સેટિંગ્સમાં આરામદાયક અનુભવતા નથી.

કોટુંબિક/જૂથ-સ્તરના હસ્તક્ષેપ (GLIs)

જૂથ-સ્તરના હસ્તક્ષેપો જૂથ સેટિંગના સંદર્ભમાં વ્યક્તિગત વર્તન બદલવાનો પ્રયાસ કરે છે. GLIs સામાન્ય રીતે બે કે તેથી વધુ સત્રોથી બનેલા હોય છે, અને તેની આગેવાની એક

હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના અને બહુવિધ શિસ્તબદ્ધ પુનર્વસન

ફેસિલિટેટર દ્વારા કરવામાં આવે છે જે હસ્તક્ષેપ વિશે જાણકાર હોય છે. જો કે ધ્યાન વ્યક્તિગત-સ્તરના વર્તન પરિવર્તન પર છે, સહભાગીઓ તેમના પોતાના અનુભવને શેર કરીને અને જૂથના અન્ય સભ્યોના અનુભવોમાંથી શીખીને જૂથના અન્ય સભ્યો સાથે પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાય છે.

સમુદાય-સ્તરના હસ્તક્ષેપ (CLIs)

સમુદાય-સ્તરના હસ્તક્ષેપો સમગ્ર સમુદાય અને/અથવા લક્ષિત વસ્તીના વલણ, ધોરણો અને મૂલ્યોને બદલવાનો પ્રયાસ કરે છે. CLI એ વ્યક્તિઓ અથવા નાના જૂથો સાથે દરમિયાનગીરી કરવાને બદલે સમગ્ર સમુદાય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને સમુદાયમાં જોખમની પરિસ્થિતિઓ અને વર્તણૂકોને સુધારવાનો પ્રયાસ કરે છે. આ ઘણીવાર સામાજિક ધોરણો, નીતિઓ અથવા પર્યાવરણની લાક્ષણિકતાઓને બદલવાનો પ્રયાસ કરીને કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણોમાં સમુદાયની ગતિશીલતા, સામાજિક માર્કેટિંગ ઝુંબેશ, સમુદાય-વ્યાપી ઈવેન્ટ્સ અને નીતિ દરમિયાનગીરીઓનો સમાવેશ થાય છે.

માળખાકીય હસ્તક્ષેપ (SIs)

માળખાકીય હસ્તક્ષેપનો ઉદ્દેશ્ય સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય બંધારણો અને સિસ્ટમોને સંશોધિત કરવાનો છે જેમાં આપણે જીવીએ છીએ જે જોખમ લેવાના વર્તનને પ્રભાવિત કરે છે. સિસમાં નવા કાયદાના વિકાસ, મીડિયા ઝુંબેશ, આરોગ્ય સંભાળ પહેલ અથવા અન્ય વ્યાપક-પાયેના પ્રયાસોનો સમાવેશ થઈ શકે છે જેથી આરોગ્ય સુધારવા અથવા જોખમ ઘટાડવા માટે સંસ્થાકીય ફેરફારો કરવામાં આવે. SI ને સામાન્ય રીતે ઘણા ભાગીદારો વચ્ચે સહયોગની જરૂર હોય છે, અને તેઓ જે બદલાવને અસર કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખે છે તે જોતાં, તેને સાકાર થવામાં ઘણા વર્ષો લાગી શકે છે.

હસ્તક્ષેપ એ એવી ક્રિયાઓ છે જે જાહેર આરોગ્ય નર્સો વ્યક્તિઓ/પરિવારો, સમુદાયો અને સિસ્ટમો વતી આરોગ્યની સ્થિતિ સુધારવા અથવા સુરક્ષિત કરવા માટે કરે છે (મિનેસોટા રિપોર્ટમેન્ટ ઓફ હેલ્થ, 2001, પૃષ્ઠ 1). સર્વેલન્સ એ 'જાહેર આરોગ્ય પ્રથાના આયોજન, અમલીકરણ અને મૂલ્યાંકન માટે આવશ્યક આરોગ્ય સંબંધિત ડેટાનું ચાલુ, વ્યવસ્થિત સંગ્રહ, વિશ્લેષણ અને અર્થઘટન છે' (વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન, 2018).

રોગ અને આરોગ્ય ઘટનાની તપાસ વ્યવસ્થિત રીતે વસ્તીના સ્વાસ્થ્ય માટેના જોખમોને લગતા ડેટાને ભેગી કરે છે અને તેનું વિશ્લેષણ કરે છે, ખતરાના સ્ત્રોતને સુનિશ્ચિત કરે છે, કેસો અને જોખમમાં રહેલા અન્ય લોકોની ઓળખ કરે છે અને નિયંત્રણના પગલાં નક્કી કરે છે.

આઉટરીચ રસ ધરાવતી વસ્તી અથવા જોખમમાં રહેલ વસ્તીને શોધી કાઢે છે અને ચિંતાની પ્રકૃતિ, તેના વિશે શું કરી શકાય છે અને સેવાઓ કેવી રીતે મેળવવી તે વિશે માહિતી પ્રદાન કરે છે.

સ્ક્રિનિંગ એવી વ્યક્તિઓને ઓળખે છે જેઓ અજ્ઞાત સ્વાસ્થ્ય જોખમી પરિબળો અથવા વસ્તીમાં એસિમ્પ્ટમેટિક રોગની સ્થિતિ ધરાવે છે.

કેસ-શોધ ઓળખાયેલ જોખમી પરિબળો સાથે વ્યક્તિઓ અને પરિવારોને શોધે છે અને તેમને સંસાધનો સાથે જોડે છે.

રેફરલ સમસ્યાઓ અથવા ચિંતાઓને રોકવા અથવા ઉકેલવા માટે જરૂરી સંસાધનો સાથે જોડાણ બનાવે છે. ફોલો-અપ સંસાધનોના ઉપયોગથી સંબંધિત પરિણામોનું મૂલ્યાંકન કરે છે.

કેસ મેનેજમેન્ટ એ ક્લાયન્ટની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા વિકલ્પો અને સેવાઓ માટે મૂલ્યાંકન, આયોજન, સુવિધા, સંભાળ સંકલન, મૂલ્યાંકન અને હિમાયતની સહયોગી પ્રક્રિયા છે. તે સલામતી, સંભાળની ગુણવત્તા અને ખર્ચ-અસરકારક પરિણામોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સંચાર અને ઉપલબ્ધ સંસાધનોનો ઉપયોગ કરે છે.

સોંપવામાં આવેલા કાર્યોમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે: 1) રજિસ્ટર્ડ પ્રોફેશનલ નર્સ કાયદા દ્વારા મંજૂર કરાયેલ આરોગ્ય સંભાળ વ્યવસાયીની સત્તા હેઠળ હાથ ધરે છે તે પ્રત્યક્ષ સંભાળના કાર્યો અને 2) પ્રત્યક્ષ સંભાળના કાર્યો રજિસ્ટર્ડ વ્યાવસાયિક નર્સ અન્ય યોગ્ય કર્મચારીઓને કરવા માટે સોંપે છે.

આરોગ્ય શિક્ષણમાં આરોગ્ય જ્ઞાન, વલણ, વર્તન અને કૌશલ્યો (ફાઈડમેન, કોસ્બી, બોયકો, હેટન-બાઉર, અને ટર્નબુલ, 2011) સુધારવા માટે રચાયેલ શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા માહિતી અને અનુભવોની વહેંચણીનો સમાવેશ થાય છે. કાઉન્સેલિંગમાં સ્વ-સંભાળ અને સામનો કરવા માટેની ક્ષમતા વધારવા અથવા વધારવાના ધ્યેય સાથે ભાવનાત્મક સ્તરે આંતરવ્યક્તિત્વ સંબંધ સ્થાપિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

પરામર્શ માહિતી માંગે છે અને અરસપરસ સમસ્યા-નિરાકરણ દ્વારા માનવામાં આવતી સમસ્યાઓ અથવા સમસ્યાઓના શ્રેષ્ઠ ઉકેલો બનાવે છે.

સહયોગ પરસ્પર લાભ અને સામાન્ય હેતુ માટે આરોગ્યને પ્રોત્સાહન અને રક્ષણ કરવાની ક્ષમતામાં વધારો કરે છે.

સહયોગમાં માહિતીની આપ-લે, સુમેળભરી પ્રવૃત્તિઓ અને વહેંચાયેલ સંસાધનોનો સમાવેશ થાય છે (નેશનલ બિઝનેસ કોએલિશન ઓન હેલ્થ, 2008).

ગઠબંધન-નિર્માણ એક સામાન્ય હેતુ માટે સંગઠનો અથવા મતવિસ્તારો વચ્ચે જોડાણને પ્રોત્સાહન અને વિકાસ કરવામાં મદદ કરે છે. તે કડીઓ બનાવે છે, સમસ્યાઓનું નિરાકરણ લાવે છે અને/અથવા આરોગ્યની ચિંતાઓને દૂર કરવા માટે સ્થાનિક નેતૃત્વને વધારે છે.

સામુદાયિક આયોજન એ 'પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકો સામાન્ય સમસ્યાઓ અથવા લક્ષ્યોને ઓળખવા, સંસાધનોને એકત્ર કરવા અને તેઓ જે હેતુઓ સિદ્ધ કરવા માગે છે તે સુધી પહોંચવા માટેની વ્યૂહરચના વિકસાવવા અને અમલમાં મૂકવા માટે એકસાથે આવે છે' (કેન્સાસ યુનિવર્સિટી ખાતે સમુદાય આરોગ્ય અને વિકાસ કેન્દ્ર, 2017).

હિમાયત એ વ્યક્તિઓ અને સમુદાયોના સ્વાસ્થ્યને પ્રોત્સાહિત કરવા અને તેનું રક્ષણ કરવાનું કાર્ય છે 'સંબંધિત હિસ્સેદારો સાથે સહયોગ કરીને, આરોગ્ય અને સામાજિક સેવાઓની એક્સેસની સુવિધા આપીને, અને સમુદાયના સ્વાસ્થ્ય પરિણામોને સુધારવા માટે નીતિઓને ટેકો આપવા અને ઘડવામાં મુખ્ય નિર્ણયકર્તાઓને સક્રિયપણે જોડવા' (ઈએઓનવુ, 2015, પૃષ્ઠ 123).

સામાજિક માર્કેટિંગ એ એક પ્રક્રિયા છે 'જે સમાજ તેમજ વ્યક્તિના લાભ માટે લક્ષ્ય પ્રેક્ષકોના વર્તનને બદલવા માટે માર્કેટિંગ સિદ્ધાંતો અને તકનીકોનો ઉપયોગ કરે છે' (લી અને કોટલર, 2016, પૃષ્ઠ 9).

નીતિ વિકાસ આરોગ્ય મુદ્દાઓને નિર્ણય લેનારાઓના કાર્યસૂચિ પર મૂકે છે, નિરાકરણની યોજના સ્થાપિત કરે છે, જરૂરી સંસાધનો નક્કી કરે છે અને કાયદા, નિયમો અને વિનિયમો, વટહુકમો અને નીતિઓમાં પરિણમે છે. નીતિ અમલીકરણનીતિ વિકાસ સાથે જોડાણમાં

બનાવવામાં આવેલ કાયદાઓ, નિયમો, વિનિયમો, વટહુકમો અને નીતિઓનું પાલન કરવા માટે અન્ય લોકોને ફરજ પાડે છે.

10.6 જાહેર આરોગ્ય પ્રેક્ટિસ સ્તર

જાહેર આરોગ્ય દરમિયાનગીરીઓ વસ્તી આધારિત હોય છે જો તેઓ પ્રેક્ટિસના તમામ સ્તરોને ધ્યાનમાં લે છે. મોડેલના ત્રણ આંતરિક રિંગ્સ આ ખ્યાલને રજૂ કરે છે. મોડેલની આંતરિક રિંગ્સ સિસ્ટમ-કેન્દ્રિત, સમુદાય-કેન્દ્રિત અને વ્યક્તિગત/કુટુંબ-કેન્દ્રિત છે. વસ્તી-આધારિત અભિગમ વ્યવહારના તમામ સંબંધિત સ્તરો પર હસ્તક્ષેપને ધ્યાનમાં લે છે. હસ્તક્ષેપો સમુદાયની અંદરની સમગ્ર વસ્તી, તે વસ્તીના સ્વાસ્થ્યને અસર કરતી સિસ્ટમ્સ અને/અથવા જોખમમાં હોવાનું જાણીતી વસ્તીની અંદરની વ્યક્તિઓ અને પરિવારો પર નિર્દેશિત થઈ શકે છે.

સિસ્ટમ-કેન્દ્રિત વસ્તી-આધારિત પ્રેક્ટિસ: સંસ્થાઓ, નીતિઓ, કાયદાઓ અને શક્તિ માળખામાં ફેરફાર કરે છે. ધ્યાન સીધું વ્યક્તિઓ અને સમુદાયો પર નથી પરંતુ આરોગ્યને અસર કરતી સિસ્ટમ્સ પર છે. બદલાતી સિસ્ટમો ઘણીવાર સમુદાયના દરેક વ્યક્તિ તરફથી પરિવર્તનની આવશ્યકતા કરતાં વધુ અસરકારક અને સ્થાયી રીતે વસ્તીના સ્વાસ્થ્યને અસર કરે છે.

સમુદાય-કેન્દ્રિત વસ્તી-આધારિત પ્રથા: સમુદાયના ધોરણો, વલણ, જાગૃતિ, વ્યવહાર અને વર્તણૂકોને બદલે છે. આ પ્રેક્ટિસ સ્તર સમુદાયની અંદરની સમગ્ર વસ્તી પર અથવા ક્યારેક ક્યારેક તે વસ્તીમાં લક્ષ્ય જૂથો તરફ નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે. સામુદાયિક-કેન્દ્રિત પ્રેક્ટિસનું માપન એ દ્રષ્ટિએ કરવામાં આવે છે કે વસ્તીનું પ્રમાણ ખરેખર બદલાય છે.

વ્યક્તિગત/કુટુંબ-કેન્દ્રિત વસ્તી-આધારિત પ્રથા: વ્યક્તિઓ અને પરિવારોના જ્ઞાન, વલણ, માન્યતાઓ, વ્યવહારો અને વર્તનમાં ફેરફાર કરે છે. આ પ્રેક્ટિસ સ્તર વ્યક્તિઓ, એકલા અથવા કુટુંબ, વર્ગ અથવા જૂથના ભાગરૂપે નિર્દેશિત છે. વ્યક્તિઓ સેવાઓ મેળવે છે કારણ કે તેમની ઓળખ જોખમમાં રહેલી વસ્તી સાથે સંકળાયેલી છે.

10.7 મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ અભિગમ

વર્ણન મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ અભિગમમાં વિવિધ વ્યાવસાયિકો એક જ વ્યક્તિ સાથે કામ કરે છે. પરંતુ તેમની વ્યાવસાયિક મર્યાદામાં. તે ઉપયોગ કરે છેવિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાંથી કૌશલ્યો, દરેક દર્દીને પોતપોતાના ભાવિથી સંપર્ક કરે છે, જે વધુ જ્ઞાન અને અનુભવ પ્રદાન કરે છે.

મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ (MDT) એ આરોગ્ય અને સંભાળ સ્ટાફનું એક જૂથ છે જેઓ વિવિધ સંસ્થાઓ અને વ્યવસાયોના સભ્યો છે (દા.ત. GP, સામાજિક કાર્યકરો, નર્સ), જે વ્યક્તિગત દર્દીઓની સારવાર અને સેવા અંગે નિર્ણયો લેવા માટે સાથે મળીને કામ કરે છે.

10.8 પુનર્વસન ટીમના સભ્યો

- વ્યક્તિગત / દર્દી. ...
- કુટુંબ અને મિત્રો. ...
- ફિઝિયોથેરાપિસ્ટ. ...
- ઓક્યુપેશનલ થેરાપિસ્ટ. ...
- સ્પીચ એન્ડ લેંગ્વેજ થેરાપિસ્ટ. ...

- પ્રોસ્થેટિસ્ટ અને ઓર્થોટિસ્ટ. ...
- પોડિયાટ્રિસ્ટ. ...
- ડાયેટિશિયન.

10.9 MDT ના ઉદ્દેશ્યો

મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ (MDT) નું મુખ્ય કાર્ય દર્દીઓની સારવાર યોજના નક્કી કરવા માટે વિવિધ ક્ષેત્રોના આરોગ્યસંભાળ વ્યાવસાયિકોના જૂથને એકસાથે લાવવાનું છે.

10.10 પુનર્વસનના ચાર સિદ્ધાંતો

આ લેખ પુનર્વસનના 4 મુખ્ય સિદ્ધાંતોને પ્રકાશિત કરે છે અને પુનર્વસનને સફળ બનાવવા માટે લક્ષ્ય નિર્ધારણની આવશ્યકતા સમજાવે છે.

- સમય. ...
- શિક્ષિત કરો. ...
- ક્ષમતાઓ પર ભાર મૂકે છે. ...
- સમગ્ર વ્યક્તિની સારવાર કરો. પુનર્વસન ધ્યેયનું સંચાલન એક સર્વગ્રાહી અભિગમ અપનાવે છે અને દર્દીને જે ચોક્કસ સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે તેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

કોહેન અને મોહર્મન એ વ્યાખ્યાયિત કરે છે ટીમ ‘વ્યક્તિઓના જૂથ કે જેઓ ઉત્પાદનોનું ઉત્પાદન કરવા અથવા સેવાઓ પહોંચાડવા માટે સાથે કામ કરે છે જેના માટે તેઓ પરસ્પર જવાબદાર છે’.

- ટીમના સહિયારા લક્ષ્યો ટીમના સભ્યોની પરસ્પર અને સૌહાર્દપૂર્ણ ક્રિયાપ્રતિક્રિયા દ્વારા પ્રગટ થાય છે. ટીમમાં દરેક પ્રોફેશનલની ભૂમિકાઓ પરસ્પર પરસ્પર નિર્ભર હોય છે અને ટીમના સભ્યો ચોક્કસ ધ્યેયો હાંસલ કરવામાં સક્ષમ કરવા માટે એકબીજા પ્રત્યે જવાબદાર હોય છે.
- એ જ રીતે, એડ્યુઆર્ડો સાલાસ એ વ્યાખ્યાયિત કરે છે ટીમ ‘બે અથવા વધુ લોકોના અલગ કરી શકાય તેવા સમૂહ તરીકે કે જેઓ સામાન્ય અને મૂલ્યવાન ધ્યેય, ઉદ્દેશ્ય અથવા મિશન તરફ ગતિશીલ, પરસ્પર નિર્ભર અને અનુકૂળનશીલ રીતે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે, જેમને દરેકને કરવા માટે ચોક્કસ ભૂમિકાઓ અથવા કાર્યો સોંપવામાં આવ્યા છે, અને જેમની પાસે મર્યાદિત આયુષ્ય છે. સભ્યપદ.’
- મૂળભૂત રીતે એક ટીમમાં પૂરક કૌશલ્યો ધરાવતા લોકોના જૂથનો સમાવેશ થાય છે જેઓ એક સામાન્ય હેતુ, પ્રદર્શન લક્ષ્યો અને અભિગમ માટે પ્રતિબદ્ધ છે, જેના માટે તેઓ પોતાને પરસ્પર જવાબદાર માને છે. ટીમો વિવિધ અને જટિલ છે. ટીમો એક વ્યાવસાયિક જૂથમાંથી ડ્રો કરી શકે છે અથવા તેઓ બહુ-વ્યાવસાયિક હોઈ શકે છે; તેઓ એક જગ્યાએ સાથે મળીને કામ કરી શકે છે અથવા ભૌગોલિક રીતે વિતરિત થઈ શકે છે; તેમની પાસે સતત સભ્યપદ અથવા સતત બદલાતી સભ્યપદ હોઈ શકે છે.

10.11 બહુ-શિસ્ત

આધાર અંતર્ગત ટીમ સંભાળ હંમેશા રહી છે કે વિવિધ વ્યાવસાયિકો, દરેક પોતપોતાની

હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના અને બહુવિધ શિસ્તબદ્ધ પુનર્વસન

શિસ્તની કુશળતાનું યોગદાન આપે છે અને મૌખિક (ટીમ રાઉન્ડ, અનૌપચારિક હોલવે ચર્ચા વગેરે) અને લેખિત સંદેશાવ્યવહાર (મેડિકલ રેકોર્ડ એન્ટ્રીઓ, રિપોર્ટ્સ વગેરે) દ્વારા નજીકથી સહકાર આપીને પરિણામો પ્રાપ્ત કરવામાં સક્ષમ છે. જે એકલા ચિકિત્સકની તુલનામાં અથવા સ્વતંત્ર રીતે પ્રેક્ટિસ કરતા સંખ્યાબંધ વિવિધ ચિકિત્સકો કરતાં ચડિયાતા હોય છે બીજા બધા. 'મલ્ટિડિસિપ્લિનરી'.

જેફરીઝ અને ચાન અનુસાર, મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ દર્દીઓ માટે સાચા અર્થમાં સર્વગ્રાહી સંભાળ અને દર્દીઓ માટે તેમના રોગના માર્ગમાં અને પ્રાથમિક, ગૌણ અને તૃતીય સંભાળની સીમાઓ પર સીમલેસ સેવા સુનિશ્ચિત કરવા માટે કાર્યને મુખ્ય પદ્ધતિ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમ (MDT) એ વ્યાવસાયિકોની એક ટીમ છે જેમાં વિવિધ શાખાઓના પ્રતિનિધિઓ (દા.ત. ફિઝિયોથેરાપી, ઓક્યુપેશનલ થેરાપી વગેરે)નો સમાવેશ થાય છે. ટીમના સભ્યો શિસ્ત-વિશિષ્ટ ધ્યેયો સાથે દર્દીનું અલગથી મૂલ્યાંકન કરવા અને સારવાર કરવા માટે દરેક શિસ્તના યોગદાનને થોડું ઓવરલેપ સાથે સંકલન કરે છે. વિવિધ વ્યાખ્યાઓ અને વર્ણનો છે જે મલ્ટિડિસિપ્લિનરી વર્કના મહત્વના લક્ષણોને કબજે કરે છે. દરેક શિસ્ત સ્વાયત્ત રીતે કાર્ય કરી શકે છે, વહેંચાયેલ ધ્યેય તરફ સમાંતર કામ કરી શકે છે, એકબીજાના યોગદાનને સ્વીકારે છે અને સફળતાઓ વહેંચી શકે છે. દરેક શિસ્તમાં દર્દીની પ્રગતિ લેખિત દસ્તાવેજો અને નિયમિત ટીમ મીટિંગ્સ દ્વારા સંચારિત કરવામાં આવે છે અને જેમ કે, સંભાળ માટે સંકલિત અભિગમ પર ભાર મૂકતો નથી. આ પ્રકારનો ટીમ અભિગમ મુખ્યત્વે તે છે જે આપણે તીવ્ર હોસ્પિટલ સેટિંગમાં જોઈએ છીએ.

10.12 સારાંશ

હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચનાનો અર્થ એ છે કે સપોર્ટ્સની બહુ-સ્તરીય સિસ્ટમમાં વ્યૂહરચના જે સામાન્ય રીતે તે સિસ્ટમમાં તમામ બાળકો સાથે ઉપયોગમાં લેવાતા હસ્તક્ષેપના સ્તરથી ઉપર હોય છે. આ શબ્દમાં હસ્તક્ષેપનો પ્રતિભાવ અને અન્ય પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપની વ્યૂહરચનાઓનો સમાવેશ થાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ: તે શું છે? પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ એ દિવ્યાંગતા, ઓટિઝમ અથવા વિકાસલક્ષી વિલંબ સહિત અન્ય વધારાની જરૂરિયાતો ધરાવતા બાળકો માટે વિશેષ સહાય છે. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ બાળકની જરૂરિયાતો ઓળખી કાઢવા પછી શક્ય તેટલી વહેલી તકે થવું જોઈએ. તેમાં ઉપચાર, સહાયતા, શિક્ષણનો સમાવેશ થઈ શકે છે અને તેથી હસ્તક્ષેપ એ એક ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા લોકોના વિચારો, લાગણીઓ અને વર્તનમાં પરિવર્તન લાવવામાં આવે છે. હસ્તક્ષેપ બાળકના શારીરિક વિકાસમાં મદદ કરે છે ભાષા અને વાણી વિકાસ, સામાજિક અને ભાવનાત્મક વિકાસ, અનુકૂલનશીલ વિકાસ જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, હસ્તક્ષેપપ્રથાઓ એક સહયોગી પ્રયાસ હોવા જોઈએ. હસ્તક્ષેપ એ એવી ક્રિયાઓ છે જે જાહેર આરોગ્ય નર્સો વ્યક્તિઓ/પરિવારો, સમુદાયો અને સિસ્ટમો વતી આરોગ્યની સ્થિતિ સુધારવા અથવા સુરક્ષિત કરવા માટે કરે છે (મિનેસોટા ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ હેલ્થ, 2001, પૃષ્ઠ 1).

10.13 ચાવીરૂપ શબ્દો

- હસ્તક્ષેપના સ્તરો
- હસ્તક્ષેપ
- વ્યક્તિઓ/પરિવારો, સમુદાયો

- જાહેર આરોગ્ય પ્રેક્ટિસ સ્તર

10.14 તમારી પ્રગતિ તપાસો

---

1. હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના માટે શબ્દ શું છે ?
2. દિવ્યાંગતા ધરાવતા બાળકો માટે વિશેષ આધાર શું છે ?
3. ઈરાદાપૂર્વકની પ્રક્રિયા શું છે જેના દ્વારા પરિવર્તન રજૂ કરવામાં આવે છે ?

- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો

1. હસ્તક્ષેપ અને અન્ય પ્રારંભિક દરમિયાનગીરીનો પ્રતિસાદ
2. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ
3. એક હસ્તક્ષેપ
4. મલ્ટિડિસિપ્લિનરી
5. પુનર્વસન

10.15 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. https://www.stdhivtraining.org/x/STD_PM_Online_2011/HO3-Levels-of-Interventions.pdf
2. <https://kathleenallen.na/wp-content/uploads/2017/12/ntervention-Strategies.pdf>
3. <https://www.health.state.mn.us/communities/practice/research/phncou/ncil/docs/PHInterventionsHandout.pdf>
4. https://www.phySio-pedia.com/RehabILlitation_Teams

- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1. હસ્તક્ષેપની વ્યાખ્યા આપો ?
2. પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ વિશે સમજાવો ?
3. સંક્ષિપ્તમાં હસ્તક્ષેપ વ્યૂહરચના સ્તરો સમજાવો ?
4. મલ્ટિડિસિપ્લિનરી રિહેબિલિટેશન ટીમને સમજાવો.

-: રૂપરેખા :-

- 11.0 ઉદ્દેશો
- 11.1 પ્રસ્તાવના
- 11.2 વલણ
- 11.3 સામાન્ય વલણ
- 11.4 દિવ્યાંગ વ્યક્તિ પ્રત્યે સમાજનું વલણ
- 11.5 માતાપિતાનું વલણ
- 11.6 સંબંધી અને ભાઈ-બહેનનું વલણ
- 11.7 પડોશીઓ અને પીઅર જૂથ વલણ
- 11.8 વર્તન શું છે
- 11.9 પૂર્વગ્રહ
- 11.10 પૂર્વગ્રહના પ્રકારો
- 11.11 ધારણા
- 11.12 અનુભૂતિની પ્રક્રિયા:
- 11.13 સારાંશ
- 11.14 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 11.15 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 11.16 સંદર્ભ સૂચિ

11.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- માનવ વલણ, વર્તનને સમજવા માટે
- પૂર્વગ્રહ અને ધારણાને સમજવા માટે

11.1 પ્રસ્તાવના

મનોવિજ્ઞાનમાં, વલણ એ એક મનોવૈજ્ઞાનિક રચના છે. જે માનસિક અને ભાવનાત્મક છે. એન્ટિટી કે જે વ્યક્તિને વારસામાં મેળવે છે અથવા તેનું લક્ષણ ધરાવે છે, કોઈ વસ્તુ પ્રત્યે તેમનો અભિગમ અથવા તેના પર તેમનો વ્યક્તિગત દૃષ્ટિકોણ. વલણમાં તેમની માનસિકતા, દૃષ્ટિકોણ અને લાગણીઓનો સમાવેશ થાય છે. વલણ જટિલ છે અને જીવનના અનુભવ દ્વારા હસ્તગત સ્થિતિ છે. વલણ એ વ્યક્તિનું છે પૂર્વનિર્ધારિત મનની સ્થિતિ એ મૂલ્ય અને તે પોતાની

જાત પ્રત્યે, વ્યક્તિ, સ્થળ, વસ્તુ અથવા ઘટના (વલણ પદાર્થ) જે બદલામાં વ્યક્તિના વિચાર અને ક્રિયાને પ્રભાવિત કરે છે.

મનોવિજ્ઞાનમાં સૌથી વધુ સરળ રીતે સમજી શકાય તેવું વલણ એ વ્યક્તિઓ અને વિશ્વ વિશેની લાગણીઓ છે. અગ્રણી મનોવિજ્ઞાની ગોર્ડન ઓલપોર્ટ આ સુપ્ત મનોવૈજ્ઞાનિક રચનાને ‘સમકાલીનમાં સૌથી વિશિષ્ટ અને અનિવાર્ય ખ્યાલ તરીકે વર્ણવે છે. સામાજિક મનોવિજ્ઞાન વ્યક્તિના ભૂતકાળ અને વર્તમાનમાંથી વલણની રચના થઈ શકે છે. વલણના અભ્યાસમાં મુખ્ય વિષયોમાં વલણની શક્તિનો સમાવેશ થાય છે. વલણ પરિવર્તન, ઉપભોક્તા વર્તન, અને વલણ-વર્તન સંબંધો.’

11.2 વલણ

વલણ એ વ્યક્તિ, જૂથ, ઓબ્જેક્ટ અથવા વિચાર વિશેનો નિર્ણય છે કે તે વસ્તુઓનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરે છે. વ્યક્તિ દિવ્યાંગતાની સામાજિક વ્યાખ્યામાંથી વલણ શબ્દને છોડી શકતો નથી. વલણ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના જીવનમાં અવરોધો બનાવી અથવા દૂર કરી શકે છે. વલણ એ કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ, વર્તન, માન્યતા અથવા વસ્તુને અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ રીતે પ્રતિસાદ આપવા માટે પૂર્વ-સ્વભાવ શીખવામાં આવે છે. વલણ એ મનની બદલાતી ભાવનાત્મક સ્થિતિ સૂચવે છે. તે યાદ રાખવું જોઈએ કે વલણ ફક્ત શબ્દ અથવા મોં દ્વારા જ નહીં, પરંતુ ચહેરાના હાવભાવ અને વર્તન દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. તાત્કાલિક પ્રતિક્રિયાદિવ્યાંગ વ્યક્તિ પ્રત્યે જેની શારીરિક ખામી એ સમજવામાં આવે છે કે તે એક અલગ માણસ છે જેની પાસે એવી વસ્તુનો અભાવ છે જે અન્ય સામાન્ય વ્યક્તિ પાસે હોય છે.

ચાર્લ્સ ઓસગુડના મતે, વલણને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય. નૈતિક પરિમાણ: વસ્તુઓનું મૂલ્યાંકન સારું કે ખરાબ

શક્તિ પરિમાણ: મજબૂત અથવા નબળા અને પ્રવૃત્તિ પરિમાણ: સક્રિય અથવા નિષ્ક્રિય.

આ પરિમાણોનો ઉપયોગ દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પ્રત્યેના સામાજિક વલણને વર્ગીકૃત કરવા માટે પણ થાય છે. જ્યારે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ જેમની પાસે વિશેષ ટૅબી ભેટ છે જો તે સારી, મજબૂત અને સક્રિય હોય. જો કે જ્યારે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ખરાબ, નબળા અને નિષ્ક્રિય ગણવામાં આવતા હતા, ત્યારે સામાજિક ધોરણો અને નીતિઓ તેમના વિનાશની તરફેણ કરતા હતા. યાન (2002) મુજબ અન્ય લોકો સાથેનો સંબંધ એ સમાજનો હિસ્સો બનવા માટે દિવ્યાંગોના જીવનમાં એક મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે. દિવ્યાંગોને સમાજમાં સમાવવા માટે દિવ્યાંગ પ્રત્યે ખુલ્લો અભિગમ હોવો જોઈએ.

11.3 સામાન્ય વલણ

- જિજ્ઞાસા: જ્યારે તેઓ કોઈ દિવ્યાંગ વ્યક્તિને મળે છે ત્યારે લોકો ખૂબ જ જિજ્ઞાસુ બની જાય છે અને તેઓ વ્યક્તિને પ્રશ્ન પૂછે છે કે તેણે તેની દિવ્યાંગતા કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી અને તે તેના જીવન પર કેટલી અસર કરે છે. કેટલીક વ્યક્તિઓ જિજ્ઞાસાને તેમના સુધી સીમિત રાખતા નથી, પરંતુ તેમના અન્ય લોકોનું ધ્યાન શારીરિક રીતે દિવ્યાંગો તરફ પણ આકર્ષિત કરે છે, જાણે કે કોઈ પ્રતિબંધિત વસ્તુને જોવામાં તેમના અપરાધને વહેંચે છે.
- દયા: શારીરિક રીતે દિવ્યાંગો પ્રત્યે દયાનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિ દયા અનુભવે છે તે મામલાઓની ખેદની સ્થિતિને ઓળખે છે, પરંતુ તેનો અર્થ એ પણ છે કે જે દયા કરે છે તે

દયાની વસ્તુને પોતાના કરતાં ઓછી નસીબદાર અથવા ઓછી આલે માને છે. દયા એ કંઈક અંશે સકારાત્મક વલણ છે, પરંતુ તે પ્રથમ ખરાબ છે, કારણ કે તે તેના પદાર્થને હલકી ગુણવત્તાવાળા અનુભવે છે અને બીજું, કારણ કે તે પરિસ્થિતિને સુધારવા માટેના કોઈપણ રચનાત્મક પ્રયાસમાં પરિણમતું નથી.

અતિશય ઉગ્રતા: આ વલણ સામાન્ય રીતે પરિવારના દિવ્યાંગ સભ્ય પ્રત્યે હોય છે. તે વળતર આપનારું છે, જેનો ઈનકાર કરવાનો મજબૂત પ્રયાસ સૂચવે છે શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ સભ્યનો બેભાન અસ્વીકાર. આવી વર્તણૂક બિન-સ્વીકાર્ય લાગણીઓની અચેતન લાગણીઓને છૂપાવે છે જેને વ્યક્તિ સભાનપણે સ્વીકારવા તૈયાર નથી.

- c) હળવો અણગમો અથવા અકળામણ: ઘણા લોકો શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિની હાજરીમાં અસ્વસ્થતા અનુભવે છે અને તેઓ એવી વ્યક્તિઓ સાથે વાત કરી શકે તેવો વિષય શોધી શકતા નથી. આ અસ્વીકારનું હળવું સ્વરૂપ છે.
- d) અણગમો: ગંભીર લોકમોટર વિકૃતિ ધરાવતી વ્યક્તિથી ભાગી જવાની લાગણી સ્વીકારવામાં આવે તે કરતાં વધુ સામાન્ય છે ઉદાસીનતા: આપણામાંના મોટા ભાગનાને આપણા સાથી માણસો સાથે શું થાય છે તે વિશે ઉદાસીન રહેવાની આદત હોય છે સિવાય કે તે આપણને અથવા આપણા પોતાના લોકો સાથે ન થાય. . ઉદાસીનતા એ અન્ય વ્યાપકપણે પ્રચલિત વલણ છે.
- g) ડર: મોટાભાગે શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ લોકો સામાન્ય માણસથી ડરતા હોય છે. તે દિવ્યાંગ વ્યક્તિને ટાળવાનો પ્રયાસ કરે છે કારણ કે તેની સાથે સંગત કરીને, તે પોતે ખામી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શારીરિક દિવ્યાંગતા ઘણીવાર તે રોગ સાથે ઓળખાય છે જે દિવ્યાંગતાનું કારણ બની શકે છે અને લોકો ચેપને પકડવા વિશે ગભરાટ અનુભવે છે. વિકૃતિ જેટલી ગંભીર અને દૃશ્યમાન છે, તેટલો ચેપી રોગનો ભય વધારે છે.
- h) સહાનુભૂતિ: તેનો શાબ્દિક અર્થ ‘સાથે લાગણી’ થાય છે. સહાનુભૂતિમાં પદાર્થને સાથી માનવ તરીકે ગણવામાં આવે છે જે વિષય સાથે સમાન દરજ્જો ધરાવે છે.

11.4 દિવ્યાંગ વ્યક્તિ પ્રત્યે સમાજનું વલણ

મર્ફી (1990) દિવ્યાંગતાને ‘સામાજિક સંબંધના રોગ’ તરીકે સમજાવે છે અને દિવ્યાંગ અને સક્ષમ શારીરિક વચ્ચેના સામાજિક સંબંધો તંગ અને સમસ્યારૂપ છે. અને આ પરિસ્થિતિ દરેક દિવ્યાંગ વ્યક્તિ માટે જાણીતી છે. તેઓ જિજ્ઞાસાના કારણે અન્ય લોકોના ઘણા પ્રશ્નોનો સામનો કરે છે અને તેનો જવાબ આપી શકતા નથી. તેઓ પૂર્વગ્રહ, ભેદભાવ અને અવગણનાના સ્વરૂપમાં સામાજિક અવરોધોનો સામનો કરી રહ્યા છે. જ્યારે તેઓ જૂથમાં હોય ત્યારે તેઓ દયાનો વિષય બની જાય છે. તેઓ સામાજિક રીતે અલગ છે પરંતુ તે ભૌતિક અલગતા દ્વારા પ્રતિબિંબિત છે.

એવા ઘણા પરિબળો છે જે સક્ષમ શારીરિક અને દિવ્યાંગ વચ્ચેના આંતર-વ્યક્તિગત સંબંધને પ્રભાવિત કરે છે અને નક્કી કરે છે. સૌથી વધુ એકનોંધપાત્ર પરિબળો દિવ્યાંગતાની હદ અને પ્રકૃતિને લગતા છે. મગજનો લકવો જેવી ગંભીર શારીરિક વિકૃતિઓ પ્રત્યે સામાન્ય માણસની પ્રતિક્રિયાઓ, જેનો ભોગ બનનાર અને ભયાનક દેખાવ, અંગોની સતત આંચકાવાળી હલનચલન, અસંગત વાણી અને મોંમાંથી લાળ ટપકતી હોય છે, તે વ્યક્તિની પ્રતિક્રૂણ આશંકા અને ટાળવાના સૂચક છે. તેનાથી વિપરિત, કૃત્રિમ અંગ પહેરેલો પગ અમ્યુટી જોનારને આવી શરમ ન આવે, કારણ કે તેની વિકૃતિ આંખને દેખાતી નથી.

વ્યક્તિ તેના સામાજિક વાતાવરણનો ભાગ અને ઉત્પાદન છે અને તે જ રીતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ પણ છે. પરિવારના સભ્યો, સંબંધીઓ, મિત્રો, સમુદાયના સભ્યો, કાર્યસ્થળના સાથીદારો અને નોકરીદાતાઓ વગેરે સાથેના તેમના સંબંધોની સંવાદિતા અથવા વિસંગતતાની પ્રકૃતિ અને હદથી તેમના સંબંધો, વલણ અને વર્તનની રીતો ખૂબ જ પ્રભાવિત થાય છે. દુઃખદ વાત એ છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ × સામાજિક વલણ કરતાં તેમની પોતાની દિવ્યાંગતાથી ઓછા દિવ્યાંગ’ (સિલ્વર, 1957) જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં તેમને મળ્યા (શ્રીવાસ્તવ, 1970). શારીરિક દિવ્યાંગતા કરતાં વધુ વ્યક્તિગત દિવ્યાંગોને સામાજિક વલણ અને વર્તનમાં વધુ સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે.

દિવ્યાંગ વ્યક્તિ, દરેક અન્ય વ્યક્તિની જેમ, એક ‘સામાજિક અસ્તિત્વ’ છે તેથી, અન્ય સક્ષમ-શારીરિક વ્યક્તિઓથી અલગ નથી. જો કે, તે એક વિડંબનાની વાત છે કે સમાજ દ્વારા તેને તેના જેવા સ્વીકારવામાં આવતો નથી, કારણ કે તે હંમેશા તેની ક્ષમતાઓને બદલે તેની દિવ્યાંગતાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, રોગ, અકસ્માત અથવા બેદરકારીનો ભોગ બને છે, તેઓ તેમની વિચિત્રતાનો વધુ ભોગ બન્યા છે. અને સમાજનો અતાર્કિક પૂર્વગ્રહ. સામાજિક વિજ્ઞાનીઓ દાયાકાઓથી જાણે છે કે સક્ષમ શારીરિક લોકો દિવ્યાંગ લોકો સાથે વાતચીત કરવાનું ટાળે છે, કારણ કે તેઓ તેમની હાજરીમાં કેવી રીતે વર્તવું તે અંગે અનિશ્ચિત છે (થોમ્પસન; 1982, યામામોટો; 1971).

સંભવતઃ એવો કોઈ સમાજ નથી કે જેમાં એક અથવા વધુ ક્ષેત્રોમાં દિવ્યાંગો સાથે હકારાત્મક કે નકારાત્મક રીતે ભેદભાવ ન થયો હોય. કેટલીકવાર આ ભેદભાવ પ્રાચીન ગ્રીસની જેમ આત્યંતિક સ્વરૂપ ધારણ કરે છે જ્યાં શારીરિક ખામીવાળા તમામ બાળકોને નદીમાં ફેંકી દેવામાં આવતા હતા. ફ્રાન્સમાં, તેઓ ભગવાનના બાળકો તરીકે ગણવામાં આવતા હતા. અજ્ઞાનતા અથવા અંધશ્રદ્ધા પર આધાર રાખીને, દિવ્યાંગો સાથે આદર અથવા કૂર વર્તન કરવામાં આવતું હતું. પરંતુ હંમેશા અલગ. આધુનિક સમયમાં, ભેદભાવને વધુ ‘સંસ્કારી’ અને સૂક્ષ્મ પદ્ધતિઓ દ્વારા છૂપાવવામાં આવે છે કારણ કે નોકરીની ઓફર કરવાનો ઈનકાર અથવા દિવ્યાંગોને ‘સામાન્ય’ સામાજિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા ઓફર કરવાનો ઈનકાર.

જે વ્યક્તિઓ ‘દિવ્યાંગ’ અથવા ‘દિવ્યાંગ’ અથવા ‘વિવિધ રીતે સક્ષમ’ લેબલ ધરાવે છે તેઓ ઘણીવાર પૂર્વગ્રહયુક્ત વલણ અને ભેદભાવપૂર્ણ પ્રથાઓનું લક્ષ્ય બને છે જે ઘણા ક્રિસ્ટિયનમાં સમાજના સંપૂર્ણ કાર્યકારી સભ્યો બનવાની તેમની તકને અવરોધે છે, સમાજમાં વિવિધ પ્રકારની જાગૃતિ. દિવ્યાંગો પ્રત્યેના સ્વસ્થ વલણના વિકાસ માટે દિવ્યાંગતાઓને મોટા પાયે બનાવવી જોઈએ.

સમૂહ માધ્યમો, ખાસ કરીને ટેલિવિઝન અને ફિલ્મોનો ઉપયોગ બાળકોના સમાજકરણમાં અને તેમના મૂલ્યોના નિર્માણમાં (જે વધુને વધુ મહત્ત્વપૂર્ણ શૈક્ષણિક ભૂમિકા ભજવી રહ્યા છે) કરી શકાય છે. વલણમાં પરિવર્તન લાવવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી બીજી પદ્ધતિ એ છે કે સામાન્ય લોકો અને દિવ્યાંગ જૂથોના સભ્યો વચ્ચે સંપર્કો ગોઠવવા. આનાથી એકબીજાને જાણવાની અને ગેરસમજો અને ડર દૂર કરવાની તક મળી શકે છે. આ એક સમાવિષ્ટ સમાજની રચનાની શરૂઆત હોઈ શકે છે જ્યાં બધાને તેમની ક્ષમતાઓ અને દિવ્યાંગતાઓ સાથે સ્વીકારવામાં આવે.

11.5 માતાપિતાનું વલણ

માતાપિતા તેમના બાળકના તાલીમ અને સામાજિકકરણમાં મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે

છે. જ્યારે તેઓ ઓળખે છે કે તેમનું બાળક દિવ્યાંગ વ્યક્તિ છે ત્યારે તેમને તે પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે સમસ્યાનો સામનો કરવો પડે છે. વાસ્તવિકતાનો ઈનકાર, આત્મ દયા, અપરાધની લાગણી, શરમ, હતાશા, બાળકનો અસ્વીકાર એ સામાન્ય પ્રતિક્રિયાત્મક પેટર્ન છે. બાળકની હાજરીથી પરિવારમાં તણાવનું સ્તર વધે છે. રક્ષણાત્મક પ્રતિક્રિયાઓ થવાની સંભાવના છે; તેઓ માને છે કે તે તેમના પાપને કારણે છે. કેટલીકવાર માતાપિતા એ હકીકતને નકારી કાઢે છે કે તેમનું બાળક દિવ્યાંગ વ્યક્તિ છે. તેઓ રોષને કારણે બાળકને નકારે છે. તો બાળક પણ આવું જ કરે છે. પરંતુ તે પોતાનો દોષ વ્યક્ત કરી શકતો નથી તેથી તે અપરાધ, ચિંતા અને સ્વ દુશ્મનાવટનો શિકાર બને છે. કેટલાક માતા-પિતાએ સહાનુભૂતિથી તેમના બાળકને વધુ પડતું રક્ષણ આપવાનું શરૂ કર્યું. તેનાથી બાળકનું ભવિષ્ય પણ બગડે છે. દિવ્યાંગતા ધરાવતું બાળક હોય તો તે વધે છે પરિવારનો આર્થિક બોજ. જો માતાપિતા આર્થિક રીતે સ્થિર હોય તો મોટાભાગે તે બાળક પ્રત્યે સકારાત્મક વલણ તરફ દોરી જાય છે.

11.6 સંબંધી અને ભાઈ-બહેનનું વલણ

દરેક કુટુંબમાં, બાળકના વ્યક્તિત્વ વિકાસમાં ભાઈ-બહેનની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા હોય છે. ભાઈઓ અને બહેનો એકબીજાને પ્રભાવિત કરે છે અને એકબીજાના જીવનમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. ખરેખર, ભાઈ-બહેનના સંબંધો બાળકનું પ્રથમ સામાજિક નેટવર્ક બનાવે છે અને તે પરિવારની બહારના લોકો સાથે તેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયા માટેનો આધાર છે (પાવેલ અને ઓગલ, 1985). પ્રત્યેક બાળકનું વ્યક્તિત્વ અને સ્વભાવ ભાઈ-બહેન પ્રત્યેના તેમના પ્રતિભાવમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે, જેમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે. તમામ ભાઈ-બહેનના સંબંધોમાં સકારાત્મક અને નકારાત્મક બંને લાગણીઓ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, મેકહેલ અને ગેમ્બલ (1987) જણાવે છે કે xશાળા વયના બાળકો અને યુવા કિશોરો માટે, આ સંબંધો તેમની લાગણીના સ્વરમાં નકારાત્મક કરતાં વધુ હકારાત્મક હોય છે. વધુમાં, દિવ્યાંગ ભાઈ-બહેનો ધરાવતા બાળકો દેખાય છે. બિન-દિવ્યાંગ ભાઈ-બહેનો કરતાં વધુ હકારાત્મક અને ઓછા નકારાત્મક વર્તન ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ કરવા માટે x. આ સકારાત્મક પાસાઓમાં ઉચ્ચ સ્તરની સહાનુભૂતિ અને પરોપકાર, મતભેદો પ્રત્યે વધેલી સહનશીલતા, પરિપક્વતા અને જવાબદારીની વધેલી ભાવના અને ભાઈ-બહેનની સિદ્ધિઓમાં ગર્વ (પાવેલ અને ઓગલ, 1985)નો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ માતા-પિતાના વલણથી ભાઈ-બહેનનું વલણ ઘણું પ્રભાવિત થાય છે. સંબંધીઓ સામાન્ય રીતે દિવ્યાંગ બાળક પ્રત્યે સકારાત્મક વલણ ધરાવે છે અને પરિવાર પ્રત્યે ઊંડી ચિંતા અને દયા દર્શાવે છે.

11.7 પડોશીઓ અને પીઅર જૂથ વલણ

પીઅર જૂથો વ્યક્તિના જીવન દરમિયાન એક મહત્વપૂર્ણ પ્રભાવ છે; પીઅર જૂથો બાળકો અને પુષ્ક વયના લોકોને વિવિધ સામાજિક કૌશલ્યો વિકસાવવાની તક આપે છે, જેમ કે નેતૃત્વ, શેરિંગ અથવા ટીમ વર્ક અને સહાનુભૂતિ. પરંતુ મોટાભાગે લોકોમોટર દિવ્યાંગ બાળકોમાં ગતિશીલતાની સમસ્યાને કારણે તેનો અભાવ હોય છે. મિત્રો સામાન્ય રીતે ખૂબ જ સક્રિય હોય છે અને તેઓએ રમતમાં ભાગ લીધો હતો જેને શારીરિક સમર્થનની જરૂર હોય છે. જો કે, મિત્રો અને પડોશીઓ ખૂબ મદદરૂપ હોય છે, તેઓ તેમની સાથે રમે છે પરંતુ કેટલીકવાર તેઓ ગેરવર્તન પણ શરૂ કરે છે અને પસાર થાય છે જ્યારે પણ તેઓ કોઈ ભૂલ કરે છે ત્યારે કઠોર અને અસંસ્કારી ટિપ્પણી કરે છે. પડોશીઓ અને સાથી જૂથો દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને શારીરિક, વ્યાવસાયિક અને સામાજિક પાસાઓથી હલકી ગુણવત્તાવાળા અથવા અસમર્થ માનવ તરીકે માને છે અને તેમની

સાથે વિવિધ જાતિઓ તરીકે વર્તે છે અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી તેમને અલગ અથવા અલગ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

11.8 વર્તન શું છે

વર્તન એ છે કે કોઈ વ્યક્તિ કેવી રીતે વર્તે છે. તે વ્યક્તિ કંઈક થાય છે, કંઈક ફેરફાર કરવા અથવા વસ્તુઓને સમાન રાખવા માટે કરે છે. વર્તણૂક એ થઈ રહેલી વસ્તુઓનો પ્રતિભાવ છે:

- આંતરિક રીતે - વિચારો અને લાગણીઓ
- બાહ્ય રીતે - પર્યાવરણ, અન્ય લોકો સહિત.

વર્તનનું નિરીક્ષણ કરવું એ સરળ ભાગ છે. તે સમજે છે કે કોઈ વ્યક્તિ જે કરે છે તે શા માટે કરે છે તે વધુ જટિલ છે. કામદારોએ ‘બીમારી’ને બદલે વર્તનને વર્તન તરીકે સમજવાની યજરૂર છે.

- માનસિક સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિનો જીવંત અનુભવ ધરાવતી વ્યક્તિનું વર્તન એક હેતુ પૂરો પાડે છે અને તેનું કારણ છે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:

- સંચાર - શારીરિક ભાષા, ચહેરાના હાવભાવ, હાવભાવ અને મૌનનો ઉપયોગ કરીને
- કાર્ય - જરૂરિયાત પૂરી કરવામાં, ધ્યાન આકર્ષિત કરવામાં, આંતરિક અથવા સંવેદનાત્મક સંવેદના પ્રાપ્ત કરવામાં, કોઈ વસ્તુ અથવા પ્રવૃત્તિને એક્સેસ કરવામાં અથવા કોઈ વસ્તુથી દૂર થવામાં મદદ કરવા માટે.

વર્તનને સમજવાની ચાવી એ સમજવું છે કે તે શા માટે થઈ રહ્યું છે, શું વાતચીત કરવામાં આવી રહી છે અથવા શું જરૂરી છે.

11.9 પૂર્વગ્રહ

પૂર્વગ્રહ હોઈ શકે છે લાગણીશીલ કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યેની તેમની કથિત જૂથ સભ્યપદના આધારે લાગણી. આ શબ્દનો ઉપયોગ ઘણીવાર પૂર્વધારણા (સામાન્ય રીતે પ્રતિકૂળ) મૂલ્યાંકન અથવા વર્ગીકરણ તે વ્યક્તિની કથિત વ્યક્તિગત લાક્ષણિકતાઓના આધારે અન્ય વ્યક્તિની, જેમ કે રાજકીય જોડાણ, સેક્સ, લિંગ, લિંગ ઓળખ, માન્યતાઓ, મૂલ્યો, સામાજિક વર્ગ, ઉંમર, દિવ્યાંગતા, ધર્મ, જાતીયતા, રેસ, વંશીયતા, ભાષા, રાષ્ટ્રીયતા, સંસ્કૃતિ, રંગ, સુંદરતા, ઊંચાઈ, શરીરનું વજન, વ્યવસાય, સંપત્તિ, શિક્ષણ, ગુનાહિતતા, સ્પોર્ટ-ટીમ જોડાણ, સંગીતનો સ્વાદ અથવા અન્ય માનવામાં આવતી લાક્ષણિકતાઓ.

‘પૂર્વગ્રહ’ શબ્દ નિરાધાર અથવા પણ ઉલ્લેખ કરી શકે છે કબૂતરવાળું માન્યતાઓ અને તે ‘કોઈપણ ગેરવાજબી વલણ કે જે તર્કસંગત પ્રભાવ માટે અસામાન્ય રીતે પ્રતિરોધક હોય’ પર લાગુ થઈ શકે છે. ગોર્ડન ઓલપોર્ટ પૂર્વગ્રહને ‘વ્યક્તિ અથવા વસ્તુ પ્રત્યે, વાસ્તવિક અનુભવ પહેલા અથવા તેના આધારે ન હોય તેવી લાગણી, અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ’ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. ઓસ્ટેડ (2015) પૂર્વગ્રહને ‘પ્રતિકાત્મક સ્થાનાંતરણ’ દ્વારા વર્ગીકૃત કરે છે, મૂલ્ય-લાડેન અર્થ સામગ્રીને સામાજિક-રચિત કેટેગરીમાં સ્થાનાંતરિત કરે છે અને પછી તે વ્યક્તિઓ પર કે જેઓ તે કેટેગરીના સંબંધમાં લેવામાં આવે છે, પરિવર્તન સામે પ્રતિકાર અને અતિ સામાન્યીકરણ.

11.10 પૂર્વગ્રહના પ્રકારો

- લિંગ ઓળખ
- લૈંગિકતા
- રાષ્ટ્રવાદ
- વર્ગવાદ
- જાતીય ભેદભાવ
- જાતિવાદ
- ધાર્મિક ભેદભાવ
- ભાષાકીય ભેદભાવ
- ન્યુરોલોજીકલ ભેદભાવ
- બહુસાંસ્કૃતિકવાદ

11.11 ધારણા

ધારણા (માંથી લેટિન ધારણા 'મેળો, પ્રાપ્ત') છે ની સંસ્થા, ઓળખ અને અર્થઘટન સંવેદનાત્મક ક્રમમાં માહિતીપ્રસ્તુત માહિતી અથવા પર્યાવરણને રજૂ કરવા અને સમજવા માટે. બધી ધારણામાં સિગ્નલોનો સમાવેશ થાય છે જે પસાર થાય છે નર્વસ સિસ્ટમ, જે બદલામાં ભૌતિક અથવા રાસાયણિક ઉત્તેજનાથી પરિણમે છે સંવેદનાત્મક સિસ્ટમ. દ્રષ્ટિ સામેલ છે પ્રકાશ પ્રહારો રેટિના ના આંખ; ગંધ દ્વારા મધ્યસ્થી કરવામાં આવે છે ગંધ પરમાણુ; અને સુનાવણી સામેલ છે દબાણ તરંગો.

ધારણા એ માત્ર આની નિષ્ક્રિય રસીદ નથી સંકેતો, પરંતુ તે પ્રાપ્તકર્તા દ્વારા પણ આકાર આપવામાં આવે છે શીખવું, મેમરી, અપેક્ષા, અને ધ્યાન. સંવેદનાત્મક ઈનપુટ એવી પ્રક્રિયા છે જે આ નિમ્ન-સ્તરની માહિતીને ઉચ્ચ-સ્તરની માહિતીમાં રૂપાંતરિત કરે છે (દા.ત. માટે આકારો કાઢે છે પદાર્થ ઓળખ). પ્રક્રિયા જે અનુસરે છે તે વ્યક્તિની વિભાવનાઓ અને અપેક્ષાઓ (અથવા જ્ઞાન), પુનઃસ્થાપન અને પસંદગીયુક્ત પદ્ધતિઓ (જેમ કે ધ્યાન) જે દ્રષ્ટિને પ્રભાવિત કરે છે.

ધારણા નર્વસ સિસ્ટમના જટિલ કાર્યો પર આધાર રાખે છે, પરંતુ વ્યક્તિલક્ષી રીતે મોટે ભાગે સરળ લાગે છે કારણ કે આ પ્રક્રિયા બહાર થાય છે. સભાન જાગૃતિ ના ઉદય થી પ્રાયોગિક મનોવિજ્ઞાન 19મી સદીમાં, દ્રષ્ટિની મનોવિજ્ઞાનની સમજ વિવિધ તકનીકોને જોડીને પ્રગતિ કરી છે. સાયકોફિઝિક્સ માત્રાત્મક રીતે સંવેદનાત્મક ઈનપુટ અને ધારણાના ભૌતિક ગુણો વચ્ચેના સંબંધોનું વર્ણન કરે છે. સંવેદનાત્મક ન્યુરોસાયન્સ જ્ઞાનતંતુની મિકેનિઝમ અંતર્ગત ધારણાનો અભ્યાસ કરે છે. સંવેદનાત્મક પ્રણાલીઓનો પણ અભ્યાસ કરી શકાય છે ગણતરીપૂર્વક, તેઓ જે માહિતી પર પ્રક્રિયા કરે છે તેના સંદર્ભમાં. ફિલસૂફીમાં સમજશક્તિના મુદ્દા સંવેદનાત્મક ગુણો જેમ કે અવાજ, ગંધ અથવા રંગ જોનારના મનને બદલે ઉદ્દેશ્ય વાસ્તવિકતામાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

જોકે લોકો પરંપરાગત રીતે ઈન્દ્રિયોને નિષ્ક્રિય રીસેપ્ટર્સ તરીકે જોતા હતા, તેનો અભ્યાસ ભ્રમણા અને અસ્પષ્ટ છબીઓ એ દર્શાવ્યું છે કે મગજની સમજશક્તિ પ્રણાલીઓ સક્રિયપણે

અને પૂર્વ-સભાનપણે તેમના ઈનપુટને સમજવાનો પ્રયાસ કરે છે. પર્સેપ્શન કેટલી હદે સક્રિય પ્રક્રિયા છે તે અંગે હજુ પણ સક્રિય ચર્ચા છે પૂર્વધારણા પરીક્ષણ, અનુરૂપ વિજ્ઞાન, અથવા શું વાસ્તવિક સંવેદનાત્મક માહિતી આ પ્રક્રિયાને બિનજરૂરી બનાવવા માટે પૂરતી સમૃદ્ધ છે. આ સમજશક્તિ સિસ્ટમો સંવેદનાત્મક માહિતી સામાન્ય રીતે અધૂરી અને ઝડપથી બદલાતી હોવા છતાં મગજ વ્યક્તિઓને તેમની આસપાસની દુનિયાને સ્થિર તરીકે જોવા માટે સક્ષમ કરે છે. માનવ અને અન્ય પ્રાણીઓના મગજની રચના ઢ મોડ્યુલર માર્ગ, વિવિધ ક્ષેત્રો વિવિધ પ્રકારની સંવેદનાત્મક માહિતીની પ્રક્રિયા સાથે. આમાંના કેટલાક મોડ્યુલનું સ્વરૂપ લે છે સંવેદનાત્મક નકશા, મગજની સપાટીના ભાગ પર વિશ્વના કેટલાક પાસાઓનું મેપિંગ. આ વિવિધ મોડ્યુલો એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે અને એકબીજાને પ્રભાવિત કરે છે. દાખલા તરીકે, સ્વાદ ગંધથી ખૂબ પ્રભાવિત છે.

11.12 અનુભૂતિની પ્રક્રિયા

- સ્વાગત: આ પ્રક્રિયામાં વ્યક્તિ ઉત્તેજના દ્વારા માહિતી મેળવે છે.
- પસંદગી: આ બે પ્રકારના પરિબલો દ્વારા સંચાલિત થાય છે:
  - બાહ્ય પરિબલો: આ કદ, તીવ્રતા, નિકટતા, ગતિ અને નવીનતા છે.
  - આંતરિક પરિબલો: આ વલણ, હેતુઓ, અનુભવો, રુચિઓ અને અપેક્ષાઓ છે.
- સંસ્થા: તે એવી પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા આપણે ઉત્તેજનાને અર્થપૂર્ણ પેટર્નમાં વર્ગીકૃત કરીએ છીએ. તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:
  - જૂથબંધી: સમાનતાના આધારે ઉત્તેજનાનું એસેમ્બલિંગ.
  - નિકટતા: આ એક બીજા સાથે ઉત્તેજનાની નિકટતા છે જે દ્રષ્ટિને અસર કરે છે.
  - બંધ: તે ઉત્તેજનાને વ્યવસ્થિત કરવાની ક્ષમતા છે જેથી તેઓ એકસાથે સંપૂર્ણ પેટર્ન બનાવે.

અર્થઘટન: તે માહિતી વિશેના એક વિચારની રચના છે જે સંવેદના, પસંદ અને ગોઠવવામાં આવે છે. તેમાં નીચેની ઘટનાઓનો સમાવેશ થાય છે: પ્રાથમિકતા અસર, પસંદગીયુક્ત દ્રષ્ટિ, સ્ટીરિયોટાઈપિંગ, પ્રભામંડળ અસર, પ્રક્ષેપણ અને અપેક્ષા અસર. તે જ્ઞાનાત્મક ભૂલોના પ્રકારો છે. ધારણાનું મહત્વ

સંસ્થામાં ધારણા મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે કારણ કે તે નીચેનાને પ્રભાવિત કરે છે:

- આંતરવ્યક્તિગત કાર્ય સંબંધ.
- કર્મચારીઓની પસંદગી.
- પ્રદર્શન મૂલ્યાંકન

તેથી, અનુભૂતિની પ્રક્રિયા દ્વારા આપણે આપણી આસપાસના વિશ્વનો અર્થ કરીએ છીએ.

11.13 સારાંશ

માનસિક દિવ્યાંગતાના સામાન્ય લક્ષણોમાં, ઝડપથી સમજવામાં અસમર્થતાો નબળી એકાગ્રતા, ધીમું શીખવું, નબળી યાદશક્તિ, વિલંબિત લક્ષ્યો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. એવો અંદાજ છે કે સામાન્ય વસ્તીના ત્રણ ટકા લોકો માનસિક રીતે દિવ્યાંગ છે. માનસિક રીતે દિવ્યાંગ લોકોમાં 89% એજ્યુકેબલ મેન્ટલી રીટાર્ડેડ (ઈસઈ) ની શ્રેણીના છે. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકની

વલણ, વર્તન, પૂર્વગ્રહ અને ધારણા

ભૂમિકા સ્થજ શોધવા અને મદદ કરવામાં ખૂબ જ નિર્ણાયક અને નિર્ણાયક છે. સમાજ સામાન્ય રીતે દિવ્યાંગો પ્રત્યે બહુ સહાનુભૂતિ ધરાવતો નથી. દિવ્યાંગો પ્રત્યે સમાજના અનિચ્છનીય વલણને વિવિધ પદ્ધતિઓ દ્વારા બદલી શકાય છે જેમ કે સમૂહ માધ્યમો દ્વારા જાગૃતિ ફેલાવવી, જાહેર જનતાને દિવ્યાંગો સાથે સંપર્ક કરવાની મંજૂરી આપવી વગેરે.

સ્વસ્થ વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં સકારાત્મક સ્વ-વિભાવના ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. શિક્ષકો અને માતાપિતા દિવ્યાંગ બાળકને સકારાત્મક સ્વ-વિભાવના વિકસાવવામાં મદદ કરી શકે છે. પરંતુ બીજી બાજુ, ખામીયુક્ત માતાપિતાનું વલણ જેમ કે અતિશય રક્ષણ, અસ્વીકાર, અપેક્ષા કરતાં વધુ વગેરે, બાળકના વ્યક્તિત્વ વિકાસમાં સમસ્યા ઊભી કરી શકે છે. ‘આનાથી દિવ્યાંગ બાળક પર વધુ નુકસાનકારક અસર પડશે. દિવ્યાંગો સાથે વ્યવહાર કરતી કેટલીક ભારતીય સંસ્થાઓની યાદી અહીં આપવામાં આવી છે. નીચેની સંસ્થાઓ વિવિધ પ્રકારના દિવ્યાંગતા અંગે માહિતી બ્રોશર અને પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરે છે:

1. National Institute for the Mentally Handicapped (NIMH), Secunderabad Andhra Pradesh (* mental r^aardation).
2. All India Institute of Speech and Hearing (AIISH) Mysore (Karnataka). (*speech and hearing problems, child psychosis, mental r^aardation, ^ac.)
3. National Institute of Mental Health and Neuro Sciences (NIMHANS) (Community Psychiatry Unit), Bangalore (Karnataka). (* mental r^aardation, childhood psychosis. autism, epilepsy, cerebral palsy, ^ac.)
4. Ali Yavar Jung National Institute for the Hearing Handicapped, Mumbai (Maharashtra) (* speech and hearing disorders).
5. National Institute for the Visually Handicapped, Dehradun (U.P.) (* visual handicaps)

11.14 ચાવીરૂપ શબ્દો

- વલણ
- વર્તન
- પૂર્વગ્રહ

11.15 તમારી પ્રગતિ તપાસો

---

1. ધારણા એ માત્ર આની નિષ્ક્રિય રસીદ નથી---
2. -----માં વલણ એ પદાર્થનું મૂલ્યાંકન છે, જે અત્યંત નકારાત્મકથી અત્યંત હકારાત્મક સુધીનું છે.
3. 1954 માં, ગોર્ડન ઓલ પોર્ટ, તેમના ઉત્તમ કાર્યમાં -----
4. માનવ વર્તન એ સંભવિત અને વ્યક્ત ક્ષમતા છે -----
- ધારણાતમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
1. સંકેતો
2. સામાજિક મનોવિજ્ઞાન,

3. પૂર્વગ્રહની પ્રકૃતિ
4. માનસિક રીતે, શારીરિક રીતે, અને સામાજિકરીતે

11.16 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. [https://en.wikipedia.org/wiki/Attitude_\(psychology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Attitude_(psychology))
2. <https://www.health.nsw.gov.au/mentalhealth/psychosocial/principles/Pages/behaviour-what-is.aspx>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Human_behavior
4. https://businessjargons.com/perception.html#google_vignette
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Prejudice>
6. <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/6936/1/Unit-6.pdf>
7. [https://www.grin.com/document/273030#:~:text=Different people% 20look on the,and treat disabled as outsiders](https://www.grin.com/document/273030#:~:text=Different+people%20look+on+the,+and+treat+disabled+as+outsiders)

● **સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો**

1. વલણ વિશે સમજાવો ?
  2. વર્તન અને તેના પ્રકારો વ્યાખ્યાયિત કરો ?
  3. પૂર્વગ્રહ માટે ભેદ ?
  4. ધારણાની રૂપરેખા સમજાવો ?
-

અભિગમો અને પ્રક્રિયા

-: રૂપરેખા :-

- 12.0 ઉદ્દેશો
- 12.1 પ્રસ્તાવના
- 12.2 દિવ્યાંગતાના અભિગમો
- 12.3 તબીબી મોડેલ/અભિગમ
- 12.4 ક્લિનિકલ અભિગમ
- 12.5 દિવ્યાંગતાના મનોવૈજ્ઞાનિક મોડેલ અભિગમ
- 12.6 ટ્વીન ટ્રેક અભિગમ
- 12.7 સારાંશ
- 12.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 12.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 12.10 સંદર્ભ સૂચિ

12.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને સમજવા માટે
- કાર્યબળ અને પ્રેક્ટિસને સમજવા માટે
- ક્રિયામાં પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપને સમજવા માટે: અમલીકરણ પડકાર

12.1 પ્રસ્તાવના

દિવ્યાંગતા માટે સંકલિત અભિગમો કેટલીક સરકારો તબીબી મોડેલના ઘટકો સાથે સામાજિક મોડેલ લાગુ કરે છે, ઉદાહરણ તરીકે વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાના આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ગીકરણ કાર્ય (ICF) નો ઉપયોગ કરીને. ICF દિવ્યાંગતાને ક્ષતિગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ અને વ્યક્તિગત અને પર્યાવરણીય પરિબળો (ઉદાહરણ તરીકે, નકારાત્મક વલણ અને અપ્રાપ્ય વાતાવરણ) વચ્ચેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયા તરીકે જુએ છે. ICF પોતે જ તરફના શિફ્ટનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે દિવ્યાંગતાનું સામાજિક મોડેલ, કારણ કે તે ક્ષતિ અથવા રોગને બદલે આરોગ્ય અને કામગીરીના સ્તરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

વિકાસના મુદ્દા તરીકે દિવ્યાંગતાને સામાજિક અને માનવ અધિકારના નમૂનાઓના લેન્સ દ્વારા સમજી શકાય છે. આ સામાજિક મોડેલ સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધોને તોડવાની જરૂરિયાતને સ્વીકારે છે - જેમાં વિકાસના તમામ પાસાઓ, પછી ભલે આર્થિક વિકાસ, ગરીબી ઘટાડવો, મૂળભૂત જરૂરિયાતો, શિક્ષણ, લોકશાહી શાસન અથવા આરોગ્ય અને પુનર્વસનની એક્સેસ હોય. તેથી આ સામાજિક મોડેલ ઘણા અવરોધો વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ કરે છે જે

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સમાજમાં સંપૂર્ણ એકીકરણથી બાકાત રાખે છે. એકવાર આ અવરોધો વિશે જાગૃતિ અને પ્રશંસા થઈ જાય, તે પછી વિકાસના સંદર્ભમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પર અસર કરતી માનવ અધિકાર સમસ્યાઓને ઓળખવી અને સુધારવાનું સરળ બને છે.

12.2 દિવ્યાંગતાના અભિગમો

દિવ્યાંગતાના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો છે જે ક્ષતિને કેવી રીતે જોવામાં અને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે તેમાં નોંધપાત્ર ફેરફારોની હિમાયત કરે છે. વ્યક્તિગત રોગવિજ્ઞાન (અપૂર્ણતા) અથવા સામાજિક રોગવિજ્ઞાન તરીકે દિવ્યાંગતા આ સિદ્ધાંતો, કાર્યક્રમો અને અધિકારોના સાધનોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. દિવ્યાંગતાવાળા લોકો વિશેની વ્યક્તિઓની ધારણાઓ અને અભિપ્રાયો દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા આકાર લે છે. દિવ્યાંગતાની તપાસ કરવા અને તેનું વર્ણન કરવા માટે અસંખ્ય તકનીકો છે. ક્લિનિકલ નિષ્ણાતો, સરકારી ખુરશીઓ અને દિવ્યાંગ લોકો વિવિધ સંદર્ભોમાં દિવ્યાંગતા શબ્દનો ઉપયોગ કરી શકે છે, દરેક તેના પોતાના અર્થના સમૂહ સાથે. સમય જતાં દિવ્યાંગતાઓ પણ વિકસિત થઈ છે, કારણ કે આપણે શાળાઓ, યુનિવર્સિટીઓ અને કાર્યસ્થળો જેવા પરંપરાગત સેટિંગમાં યાદ રાખવામાં આવતા દિવ્યાંગ લોકોની સંખ્યા વધતી જોઈ છે. તબીબી/ક્લિનિકલ/મનોવૈજ્ઞાનિક મોડલ અથવા પદ્ધતિઓ, આ વિભાગમાં અસમર્થતા જોવાની ત્રણ સામાન્ય રીતો છે. દિવ્યાંગતાના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો છે જે ક્ષતિને કેવી રીતે જોવામાં અને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે તેમાં નોંધપાત્ર ફેરફારોની હિમાયત કરે છે. વ્યક્તિગત રોગવિજ્ઞાન (અપૂર્ણતા) અથવા સામાજિક રોગવિજ્ઞાન તરીકે દિવ્યાંગતા આ સિદ્ધાંતો, કાર્યક્રમો અને અધિકારોના સાધનોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. દિવ્યાંગતાવાળા લોકો વિશેની વ્યક્તિઓની ધારણાઓ અને અભિપ્રાયો દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા આકાર લે છે.

દિવ્યાંગતાની તપાસ કરવા અને તેનું વર્ણન કરવા માટે અસંખ્ય તકનીકો છે. ક્લિનિકલ નિષ્ણાતો, સરકારી ખુરશીઓ અને દિવ્યાંગ લોકો વિવિધ સંદર્ભોમાં દિવ્યાંગતા શબ્દનો ઉપયોગ કરી શકે છે, દરેક તેના પોતાના અર્થના સમૂહ સાથે. સમય જતાં દિવ્યાંગતાઓ પણ વિકસિત થઈ છે, કારણ કે આપણે શાળાઓ, યુનિવર્સિટીઓ અને કાર્યસ્થળો જેવા પરંપરાગત સેટિંગમાં યાદ રાખવામાં આવતા દિવ્યાંગ લોકોની સંખ્યા વધતી જોઈ છે. તબીબી મોડલ અથવા પદ્ધતિઓ, સામાજિક મોડલ અથવા અભિગમો અને માનવ અધિકારનો અભિગમ આ વિભાગમાં અસમર્થતા જોવાની ત્રણ સામાન્ય રીતો છે. દિવ્યાંગતાના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો છે જે ક્ષતિને કેવી રીતે જોવામાં અને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે તેમાં નોંધપાત્ર ફેરફારોની હિમાયત કરે છે.

વ્યક્તિગત રોગવિજ્ઞાન (અપૂર્ણતા) અથવા સામાજિક રોગવિજ્ઞાન તરીકે દિવ્યાંગતા આ સિદ્ધાંતો, કાર્યક્રમો અને અધિકારોના સાધનોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. દિવ્યાંગતાવાળા લોકો વિશેની વ્યક્તિઓની ધારણાઓ અને અભિપ્રાયો દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા આકાર લે છે. દિવ્યાંગતાની તપાસ કરવા અને તેનું વર્ણન કરવા માટે અસંખ્ય તકનીકો છે. ક્લિનિકલ નિષ્ણાતો, સરકારી ખુરશીઓ અને દિવ્યાંગ લોકો વિવિધ સંદર્ભોમાં દિવ્યાંગતા શબ્દનો ઉપયોગ કરી શકે છે, દરેક તેના પોતાના અર્થના સમૂહ સાથે. સમય જતાં દિવ્યાંગતાઓ પણ વિકસિત થઈ છે, કારણ કે આપણે શાળાઓ, યુનિવર્સિટીઓ અને કાર્યસ્થળો જેવા પરંપરાગત સેટિંગમાં યાદ રાખવામાં આવતા દિવ્યાંગ લોકોની સંખ્યા વધતી જોઈ છે. તબીબી મોડલ અથવા પદ્ધતિઓનો અભિગમ આ વિભાગમાં અસમર્થતા જોવાની ત્રણ સામાન્ય રીતો છે.

12.3 તબીબી મોડેલ/અભિગમ

તબીબી અભિગમ અક્ષમતાને વ્યક્તિ માટે શારીરિક અથવા માનસિક અવરોધ તરીકે તેમજ વ્યક્તિગત અને સામાજિક પરિણામો તરીકે માને છે. તે દિવ્યાંગ લોકો જે અવરોધો જુએ છે તેનો આદર કરે છે તેમની દિવ્યાંગતાના પરિણામે મુખ્યત્વે અથવા સંપૂર્ણ રીતે ઉદ્ભવે છે. સારમાં, ક્લિનિકલ મોડેલ્સ અસમર્થતાને માંદગી, ઈજા અથવા અન્ય બિમારીને કારણે થતી વ્યક્તિગત સમસ્યા તરીકે જુએ છે જેને વ્યાવસાયિકો દ્વારા તબીબી ધ્યાન અને સારવારની જરૂર પડે છે.

ઘણી વ્યૂહરચના અને કાનૂની પ્રણાલીઓ, તેમજ દિવ્યાંગતાના ખ્યાલની મુખ્ય ધારાની સમજણ, શારીરિક, સંવેદનાત્મક, માનસિક, મનોવૈજ્ઞાનિક અથવા બૌદ્ધિક ક્ષમતાઓમાં ક્ષતિઓના પરિણામે ઉદ્ભવતા દિવ્યાંગતાના વિચાર પર કેન્દ્રિત છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અસમર્થતા અનન્ય છે. જે વ્યક્તિ તેનો અનુભવ કરે છે. આ વિભાવનામાં, ક્ષતિઓ એ નિષ્ક્રિયતા છે જે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને નોંધપાત્ર સામાજિક નોકરીઓ લેવા અથવા લાંબા ગાળાની પ્રતિબદ્ધતાઓ કરવા માટે અટકાવે છે, તેમને કુટુંબ અને સમાજ પર આધારિત છોડી દે છે. પરિણામે, દિવ્યાંગતા એ એક વ્યક્તિગત મુશ્કેલી તેમજ પરિવાર પરનો બોજ છે અને તે મૂળભૂત રીતે એવા પરિબળો છે જે વ્યક્તિની વ્યવહારિક ક્ષમતાઓને વધારી અથવા નકારાત્મક રીતે પ્રભાવિત કરી શકે છે. તે જ રીતે, તબીબી અભિગમ સામાન્ય રીતે વ્યક્તિને જોશે. તે વ્યક્તિની અસમર્થતા છે જેને બદલવાની અથવા નિશ્ચિત કરવાની જરૂર છે, વ્યક્તિની ક્ષતિમાં ફાળો આપતા પરિબળોની નહીં.

દિવ્યાંગતાનું તબીબી મોડેલ તબીબી નિષ્ણાતોને ઘણી શક્તિ આપે છે જેઓ ઉપર જણાવેલ ધોરણો જેવા ધોરણોનો ઉપયોગ કરીને લોકોનું મૂલ્યાંકન કરે છે, કારણ કે વિશ્લેષણ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા ધોરણો લોકોની નજરમાં 'સામાન્ય' ગણવામાં આવે છે તેના પરિપ્રેક્ષ્યથી બનાવવામાં આવ્યા હતા. ઘણા પીડબ્લ્યુડીને તેમની દિવ્યાંગતા માટે ક્યારેય ઉપાય મળશે નહીં તે જોતાં, તબીબી પરિભાષાનું પાલન કરતા તબીબી વ્યાવસાયિકો વારંવાર પીડબ્લ્યુડીને નિરાશા અને શરમના સ્ત્રોત તરીકે માને છે.

આ પરિપ્રેક્ષ્ય મુજબ, દિવ્યાંગતા માટે સૌથી યોગ્ય નીતિ પ્રતિભાવ, તબીબી અને પુનર્વસન છે. ધ્યેય ટકી રહેવાનો છે અથવા, ઓછામાં ઓછા, વ્યક્તિગત દિવ્યાંગતાના નકારાત્મક પરિણામોને ઘટાડવાનો છે. તેથી દિવ્યાંગ લોકો ક્ષતિ પેદા કરતી નબળાઈને ચોક્કસ રીતે ઓળખવા અને 'ઉકેલવા' પર કેન્દ્રિત ગંભીર અને પ્રસંગોપાત બળવાન માસ્ટર ચિંતનનું કેન્દ્ર બની શકે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને 'ઈલાજ' કરવા પરનો ભાર એવી ધારણાઓ તરફ દોરી શકે છે કે તેઓ ખામીયુક્ત અને વિચિત્ર છે, અને તેથી તેમની સરખામણીમાં સાધારણ, અને દિવ્યાંગતા ધરાવતા ન હોય તેવા લોકોની સરખામણીમાં ઓછા વિચારને પાત્ર છે. દિવ્યાંગતા બોર્ડ વ્યક્તિના વર્તનને સુધારવા અથવા બદલવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તબીબી વિચારણાને સૌથી મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો ગણવામાં આવે છે, અને સૌથી મહત્વપૂર્ણ રાજકીય પ્રતિભાવ એ તબીબી સેવાઓ યોજના અથવા સંભાળ નીતિમાં ફેરફાર અથવા પરિવર્તન કરવાનો છે.

દિવ્યાંગતાને તબીબી સમસ્યા તરીકે જોવામાં આવતી હતી, જેમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિને 'ઈલાજ' અથવા 'રિપેર' કરવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો જેથી તેઓ સમાજમાં કાર્ય કરી શકે. આનાથી વ્યક્તિ મધ્યમાં આવી ગઈ: તેઓ, વ્યાપક જનતાએ નહીં, બદલાઈ જવું જોઈએ. દયાના પ્રકાશમાં અને 'ગરીબ રક્ષણહીન' વ્યક્તિને 'સહાય' કરવા માટે, તેને પણ એક કારણ સમસ્યા તરીકે ગણવામાં આવી હતી. સદનસીબે, દિવ્યાંગતાને હવે

નાગરિક અધિકારની સમસ્યા તરીકે જોવામાં આવે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને મહત્વપૂર્ણ વ્યક્તિઓ તરીકે જોવામાં આવે છે જેઓ કાયદેસર, વલણ, માળખાકીય, સંચાર અને અન્ય અવરોધોને કારણે તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતા સુધી પહોંચવાથી વારંવાર અટકાવવામાં આવે છે. દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓને સમાન નાગરિક તરીકે ગણવામાં આવે છે, જેમની પાસે શિક્ષણ અને આરોગ્ય સંભાળના અધિકાર સહિત અન્ય લોકોની સમાન સામાન્ય સ્વતંત્રતાઓની સમાન એક્સેસ હોય છે.

12.4 ક્લિનિકલ અભિગમ

ક્લિનિકલ અભિગમ - પ્રાથમિક ભૂમિકા વ્યક્તિઓમાં બીમારીનું નિદાન અને સારવાર છે, નિવારક દવા (દા.ત., રસીકરણ, ધૂમ્રપાન છોડવું, સ્થૂળતા પરામર્શ અને અન્ય વર્તણૂક/જીવનશૈલીની ચિંતાઓ) તાજેતરમાં જ સંબોધવામાં આવી છે - વ્યક્તિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે.

GDD અને ID અલગતામાં અથવા અન્ય જન્મજાત ખોડખાંપણ, વાઈ જેવા ન્યુરોલોજીકલ લક્ષણો અને ઓટિઝમ સ્પેક્ટ્રમ ડિસઓર્ડર અને ધ્યાન-ખાધ હાયપરએક્ટિવિટી ડિસઓર્ડર જેવી વર્તણૂકીય સમસ્યાઓ સાથે સંયોજનમાં થઈ શકે છે. GDD અને ID ફેનોટાઈપિક અને આનુવંશિક રીતે વિજાતીય છે અને ઘણા કિસ્સાઓમાં ચોક્કસ નિદાન સુધી પહોંચી શકાતું નથી.

GDD ધરાવતા બાળકમાં ચોક્કસ નિદાન કરવાના ઘણા કારણો છે. આમાં સંભવિત સારવાર વિકલ્પોનો સમાવેશ થાય છે સંભવિત ક્લિનિકલ સમસ્યાઓ અને ગૂંચવણો તેમજ લાંબા ગાળાના પૂર્વસૂચન વિશેની માહિતી સાથે માતાપિતા/સંભાળ રાખનારાઓ અને બાળરોગની ટીમ, કુટુંબોને વિશેષ શિક્ષણ અને સામાજિક સંભાળને એક્સેસ કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે, અને પુનરાવૃત્તિના જોખમો અને પ્રિનેટલ નિદાન માટેના વિકલ્પો અને પૂર્વ-પ્રસૂતિ પૂર્વેના વિકલ્પો વિશે માતાપિતાને સચોટ પરામર્શની મંજૂરી આપે છે. ઇમ્પ્લાન્ટેશન આનુવંશિક નિદાન. નિદાન માતા-પિતાને સંશોધન ટ્રાયલ એક્સેસ કરવામાં અને સમાન અસરગ્રસ્ત અન્ય પરિવારો સાથે સંપર્કમાં રહેવામાં પણ મદદ કરી શકે છે.

ચોક્કસ અંતર્ગત આનુવંશિક કારણને ઓળખવા માટે GDD/ID ધરાવતા દર્દીઓમાં પદ્ધતિસરના ડાયગ્નોસ્ટિક અભિગમની જરૂર છે. ત્રણ-પેઢીનો કૌટુંબિક ઇતિહાસ એ બાળક માટે નિદાનના માર્ગમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ પ્રારંભિક પગલું છે જે જીડીડી અને/અથવા ID (બોક્સ (બોક્સ1). 1). જો અન્ય જાણીતા અસરગ્રસ્ત સભ્યો હોય તો આ કુટુંબ વૃક્ષને લંબાવવું પડી શકે છે. અન્ય અસરગ્રસ્ત પરિવારના સભ્યોના ફોટોગ્રાફ્સ પણ મદદરૂપ થઈ શકે છે. જો પ્રોબેન્ડ પુષ્ક હોય, તો કોનોલોજિકલ ક્રમમાં સીરીયલ ફોટોગ્રાફ્સ નિદાનને ઓળખવામાં મદદ કરી શકે છે કારણ કે કેટલીક ડિસમોર્ફિક પરિસ્થિતિઓ ગંભીર વય શ્રેણી (એટલે કે ડાયગ્નોસ્ટિક વિન્ડો) માં સ્પષ્ટ છે.

12.5 દિવ્યાંગતાના મનોવૈજ્ઞાનિક મોડેલ અભિગમ

મનોવૈજ્ઞાનિક મોડેલો દિવ્યાંગતાને વર્તણૂકીય રચના તરીકે કલ્પના કરે છે (દા.ત., જોહ્નસ્ટન 1996). આ મોડેલો સૂચવે છે કે દિવ્યાંગતા મનોવૈજ્ઞાનિક પરિબળો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે જે વર્તનને પ્રભાવિત કરે છે, ઉદાહરણ તરીકે, વ્યક્તિની માન્યતાઓ, લાગણીઓ, કુશળતા અને આદતો.

નવો દિવ્યાંગતા અનુભવ અને મનોવૈજ્ઞાનિક હસ્તક્ષેપ

મનોવૈજ્ઞાનિક હસ્તક્ષેપ દિવ્યાંગતાના નવા સ્વરૂપ ધરાવતી વ્યક્તિને દિવ્યાંગતાના તબક્કાઓમાંથી આગળ વધવામાં મદદ કરી શકે છે અને તેમને રસ્તામાં અનુભવાતી કોઈપણ મુશ્કેલીઓને ઉકેલવામાં મદદ કરી શકે છે. પરિણામ વ્યક્તિના આત્મસન્માન અને આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થઈ શકે છે. જ્ઞાનાત્મક બિહેવિયરલ થેરાપી (CBT) એવી વસ્તુ છે જેનો ઉપયોગ વ્યક્તિના દેખાવ અથવા શારીરિક કાર્યને લગતી ધારણાઓમાં મદદ કરવા માટે થઈ શકે છે. થેરાપીના આ સ્વરૂપ દ્વારા જ્ઞાનાત્મક અભિગમો એડજસ્ટમેન્ટની પ્રક્રિયામાં મુખ્ય મુદ્દાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે એક મોડલિટી પ્રદાન કરે છે, નવી પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત જોખમોને વધારવાની વ્યક્તિની વૃત્તિને ઘટાડવામાં મદદ કરે છે, તેમજ વ્યક્તિની કોઈપણ માન્યતા પ્રણાલીઓને બદલવામાં મદદ કરે છે જે વ્યક્તિ અવરોધ કરી શકે છે. ગોઠવણ દિવ્યાંગતાના નવા સ્વરૂપ ધરાવતી વ્યક્તિ CBTને અનુસરવામાં કેટલો સમય પસાર કરી શકે છે તેના પર આધાર રાખે છે કે તેઓ કેવા પ્રકારની દિવ્યાંગતા અનુભવે છે અને વ્યક્તિની સામનો કરવાની ક્ષમતા.

સ્થિતિસ્થાપકતાની સમજ: મનોવિજ્ઞાનથી સંબંધ સુધી 1970 ના દાયકામાં, મનોવૈજ્ઞાનિકો અને મનોચિકિત્સકોએ સૌપ્રથમ ‘સ્થિતિસ્થાપકતા’ ની ઘટના પર ધ્યાન આપવાનું શરૂ કર્યું. સ્થિતિસ્થાપકતાનો અભ્યાસ મુખ્યત્વે બાળકોના જીવનમાં કરવામાં આવ્યો હતો, ખાસ કરીને એવા બાળકો કે જેમને ‘સાયકોપેથોલોજી એન્ડ પ્રોબ્લેમ્સ ઈન ડેવલપમેન્ટ’ (માસ્ટેન, 2001: 227) થી ‘જોખમ’ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. સ્થિતિસ્થાપકતાને ‘વિકાસના અનુકૂલન માટે ગંભીર જોખમો હોવા છતાં સારા પરિણામો દ્વારા વર્ગીકૃત થયેલ ઘટનાના વર્ગ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે.’ (માસ્ટેન, 2001:228, મૂળમાં ભાર). રુટર (1987 યંગ એટ અલ., 2008:41 માં ટાંકવામાં આવેલ) એ સ્થિતિસ્થાપકતાને ‘તાણ અને પ્રતિકૂળતા પ્રત્યે લોકોના પ્રતિભાવમાં વ્યક્તિગત તફાવતના હકારાત્મક ધ્રુવ’ તરીકે વર્ણવ્યું હતું. સ્થિતિસ્થાપક બાળકનો વિચાર એ દૃષ્ટિકોણ દ્વારા આધારભૂત હતો કે કેટલાક બાળકોમાં દેખીતી રીતે અસામાન્ય શક્તિઓ અથવા વ્યક્તિગત ગુણો હોય છે જે તેમને ભારે પ્રતિકૂળતાનો સામનો કરવા છતાં પણ વિકાસ અને વિકાસ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. સ્થિતિસ્થાપકતા, આ રીતે વાંચવામાં આવે છે, તે અસાધારણ વ્યક્તિઓ દ્વારા કબજામાં રહેલી દેશદ્રોહી વ્યક્તિગત ગુણવત્તા તરીકે જોવામાં આવે છે. માસ્ટેન (2001), જો કે, આ દૃષ્ટિકોણને પડકાર્યો છે કે સ્થિતિસ્થાપકતા એ ‘વિશેષ’ પાત્ર લક્ષણ છે, તેના બદલે એવી દલીલ કરે છે કે સ્થિતિસ્થાપકતા એ એક સામાન્ય સ્થળની ઘટના છે જે ‘સામાન્ય, સામાન્ય માનવ સંસાધનોના મન, મગજ અને શરીરના રોજિંદા જાદુથી ઉદ્ભવે છે. બાળકો, તેમના પરિવારો અને સંબંધોમાં અને તેમના સમુદાયોમાં’ (માસ્ટેન, 2001:235).

આ અભિગમ, જે વ્યક્તિ અને તેમના પર્યાવરણ વચ્ચેના સંબંધોને ધ્યાનમાં લે છે, તેને સ્થિતિસ્થાપકતા માટે વ્યવહારિક અથવા ‘ઈકોલોજીકલ’ અભિગમ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે (ઉગાર, 2004). ‘સ્થિતિસ્થાપકતા’ સમજવાના પ્રયાસોમાં સંશોધકો જોખમની કલ્પનાઓ તરફ દોરવામાં આવ્યા છે. માસ્ટેન (2001) એ દલીલ કરી છે કે વ્યક્તિગત બાળકોમાં ‘સ્થિતિસ્થાપકતા’ ઓળખવી અશક્ય છે જેઓ જોખમો અથવા પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓના સંપર્કમાં આવ્યા નથી. તેણી જણાવે છે કે: વ્યક્તિઓને સ્થિતિસ્થાપક ગણવામાં આવતા નથી જો તેમના વિકાસ માટે ક્યારેય કોઈ નોંધપાત્ર ખતરો ન હોય, તો આદર્શ વિકાસને પાટા પરથી ઉતારવાની ક્ષમતા ધરાવતા વર્તમાન અથવા ભૂતકાળના જોખમો હોવા જોઈએ (માસ્ટેન, 2001: 228)

બાળકો અને યુવાન લોકો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે જેમણે નબળા પરિણામો

સાથે સંકળાયેલા ‘જોખમ’ પરિબલોનો અનુભવ કર્યો છે (સામાન્ય રીતે ટાંકવામાં આવતા ઉદાહરણોમાં કુટુંબમાં ભંગાણ, ડ્રગ અથવા દારૂનો દુરુપયોગ અથવા કુટુંબના સભ્યની ‘માનસિક બિમારી’નો સમાવેશ થાય છે) અને તેમની સ્થિતિસ્થાપક વર્તણૂકોનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે. આદર્શ માર્ગો: એટલે કે તેઓ ઓછા જોખમી સંદર્ભોમાં અન્યની જેમ સામાન્ય રીતે ખીલે છે (ઉગાર, 2004). જ્યારે ‘જોખમ પર’ પૃષ્ઠભૂમિની વ્યક્તિઓ શાળામાં સારું પ્રદર્શન કરે છે, પરિપક્વતા, આત્મવિશ્વાસ અને સ્વતંત્રતા દર્શાવે છે, કાર્યમાં શ્રેષ્ઠતા ધરાવે છે, તમામ અવરોધો સામે હાંસલ કરે છે, ત્યારે તેઓ સ્થિતિસ્થાપક હોવાનું કહેવાય છે. જ્યારે મસ્તેનનું કાર્ય આજે વ્યાપકપણે ટાંકવામાં આવે છે અને પ્રભાવશાળી રહે છે ત્યારે તેની ટીકા કરવામાં આવે છે. આ ટીકાઓ દિવ્યાંગ લોકોના જીવનમાં સ્થિતિસ્થાપકતા વિશેની અમારી સમજને અનુરૂપ છે. ઈકોલોજીકલ અભિગમોની ટીકાઓ સ્થિતિસ્થાપકતા માટેના ઈકોલોજીકલ અભિગમો વ્યક્તિ અને તેના પર્યાવરણ વચ્ચેના સંબંધોને ધ્યાનમાં લે છે, જો કે, આવા અભિગમો એ વિચારને પણ દોરે છે કે બંને વચ્ચે અનુમાનિત અને કારણભૂત સંબંધો છે.

‘જોખમ’ અને ‘રક્ષણાત્મક’ પરિબલો (ઉગાર, 2004). તેથી, જ્યારે ‘બાળકોના મગજ, મગજ અને શરીરમાં, તેમના પરિવારો અને સંબંધોમાં અને તેમના સમુદાયોમાં સામાન્ય, સામાન્ય માનવ સંસાધનોના રોજિંદા જાદુ’ (માસ્ટેન, 2001: 235)માંથી ઘણી બધી ઘટનાઓ ઊભી થાય છે.

આ અભિગમ, જે વ્યક્તિ અને તેમના પર્યાવરણ વચ્ચેના સંબંધોને ધ્યાનમાં લે છે, તેને સ્થિતિસ્થાપકતા માટે વ્યવહારિક અથવા ‘ઈકોલોજીકલ’ અભિગમ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે (ઉગાર, 2004). ‘સ્થિતિસ્થાપકતા’ સમજવાના પ્રયાસોમાં સંશોધકો જોખમની કલ્પનાઓ તરફ દોરવામાં આવ્યા છે. માસ્ટેન (2001) એ દલીલ કરી છે કે જોખમો અથવા પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓના સંપર્કમાં ન હોય તેવા વ્યક્તિગત બાળકોમાં ‘સ્થિતિસ્થાપકતા’ ઓળખવી અશક્ય છે. તેણી જણાવે છે કે: વ્યક્તિઓને સ્થિતિસ્થાપક ગણવામાં આવતા નથી જો તેમના વિકાસ માટે ક્યારેય કોઈ નોંધપાત્ર ખતરો ન હોય, તો આદર્શ વિકાસને પાટા પરથી ઉતારવાની ક્ષમતા ધરાવતા વર્તમાન અથવા ભૂતકાળના જોખમો હોવા જોઈએ (માસ્ટેન, 2001: 228)બાળકો અને યુવાન લોકો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે જેમણે નબળા પરિણામો સાથે સંકળાયેલા ‘જોખમ’ પરિબલોનો અનુભવ કર્યો છે (સામાન્ય રીતે ટાંકવામાં આવતા ઉદાહરણોમાં કુટુંબમાં ભંગાણ, ડ્રગ અથવા દારૂનો દુરુપયોગ અથવા કુટુંબના સભ્યની ‘માનસિક બિમારી’નો સમાવેશ થાય છે) અને તેમની સ્થિતિસ્થાપક વર્તણૂકોનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે. આદર્શ માર્ગો: એટલે કે તેઓ ઓછા જોખમી સંદર્ભોમાં અન્યની જેમ સામાન્ય રીતે ખીલે છે (ઉગાર, 2004). જ્યારે ‘જોખમ પર’ પૃષ્ઠભૂમિની વ્યક્તિઓ શાળામાં સારું પ્રદર્શન કરે છે, પરિપક્વતા, આત્મવિશ્વાસ અને સ્વતંત્રતા દર્શાવે છે, કાર્યમાં શ્રેષ્ઠતા ધરાવે છે, તમામ અવરોધો સામે હાંસલ કરે છે, ત્યારે તેઓ સ્થિતિસ્થાપક હોવાનું કહેવાય છે. જ્યારે મસ્તેનનું કાર્ય આજે વ્યાપકપણે ટાંકવામાં આવે છે અને પ્રભાવશાળી રહે છે ત્યારે તેની ટીકા કરવામાં આવે છે. આ ટીકાઓ દિવ્યાંગ લોકોના જીવનમાં સ્થિતિસ્થાપકતા વિશેની અમારી સમજને અનુરૂપ છે.

દિવ્યાંગ લોકોના રાજકીયકરણના પ્રતિભાવમાં દિવ્યાંગતા અભ્યાસ સિદ્ધાંત અને સંશોધન ઉભરી આવ્યા છે. દિવ્યાંગતા અભ્યાસ સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, ભૌતિક, આર્થિક અને ભૌતિક પરિસ્થિતિઓને બાકાત રાખે છે. ઘણીવાર આ વિશ્લેષણોમાંથી ગુમ થયેલ દિવ્યાંગતાનું મનોવિજ્ઞાન છે.

આ મુક્તિ સમજ શકાય તેવી છે. દિવ્યાંગતાના અભ્યાસમાં મનોવિજ્ઞાનની મુશ્કેલી અને

મુશ્કેલીની સ્થિતિ છે. જ્યારે દિવ્યાંગતા અને મનોવિજ્ઞાનને પાર કરે છે ત્યારે તેઓ પુનર્વસન, સારવાર, ઉપચાર અને ઉપચારની દ્રષ્ટિએ વલણ ધરાવે છે. દિવ્યાંગતાના અભ્યાસો સાથે મનોવિજ્ઞાનને વસાહત બનાવવાના તાજેતરના પ્રયાસો થયા છે (ગુડલી અને લોથોમ 2005a, 2005b, 2005c), મનોવિજ્ઞાનમાં દિવ્યાંગતા અભ્યાસના ભૌતિક, રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક કેન્દ્રને વ્યક્તિગત કરવાની ક્ષમતા છે. દિવ્યાંગ લોકો મનોવિજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમો (ઓલ્ડિન 2003) પર રજૂ થતા નથી અને, લેવિન્સન અને પેરિટ (2005) અને સ્ટેનેટ (2005)ના અહેવાલમાં દર્શાવ્યા મુજબ, દિવ્યાંગ મનોવૈજ્ઞાનિકોને વ્યવસાયમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. આ સમસ્યાઓ હોવા છતાં, નીચેના (ગુડલી 2011a), મર્જિંગ

દિવ્યાંગતાના અભ્યાસો અને મનોવિજ્ઞાન અમને સંખ્યાબંધ મુદ્દાઓને સંબોધિત કરવાની મંજૂરી આપી શકે છે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે: દિવ્યાંગ સમાજમાં ક્ષતિ સાથે જીવન જીવવાની મનોવૈજ્ઞાનિક અસરની થિયરીઝિંગ; જે રીતે અક્ષમ છે તેની શોધખોળલોકો મનોવૈજ્ઞાનિક રીતે જાહેર જનતાની માંગ સાથે વ્યવહાર કરે છે અને બિન-

દિવ્યાંગ લોકોની દિવ્યાંગતાની આસપાસના વણઉકેલાયેલા, અચેતન સંઘર્ષો.

જ્યારે આ મુદ્દાઓને સંબોધવાથી દિવ્યાંગતાના અભ્યાસના વિકાસમાં સારી રીતે યોગદાન મળી શકે છે, ત્યારે દિવ્યાંગતાનું મનોવિજ્ઞાન વિકસાવવાનો વિચાર બે મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો ઉભા કરે છે. શું મનોવિજ્ઞાન તરફ વળવાથી દિવ્યાંગતાની ઘટનાને વ્યક્તિગત કરવાનું જોખમ છે? કયા મનોવૈજ્ઞાનિક અભિગમો પહેલેથી અસ્તિત્વમાં છે જે દિવ્યાંગતા વિશેની આપણી સમજણને વધારી શકે છે? આ પ્રકરણ ‘દિવ્યાંગતાના કાર્યાત્મક મનોવિજ્ઞાન’ સામે કેસ કરીને અને ‘દિવ્યાંગતાના અસાધારણ મનોવિજ્ઞાન’ માટે એક વિકલ્પ તરીકે, એક દલીલ વિકસાવીને આ પ્રશ્નોને સંબોધિત કરશે.

હું દલીલ કરીશ કે દિવ્યાંગતાનું મનોવિજ્ઞાન, જે મનોવિજ્ઞાનને કાર્યાત્મક વિજ્ઞાન તરીકે સ્થાન આપે છે જે વ્યક્તિની શિસ્ત તરીકે વિકસિત થાય છે તે વ્યક્તિઓ સાથે એવી રીતે વર્તે છે કે જે અક્ષમ સ્થિતિ જાળવી રાખે છે. તેનાથી વિપરિત, દિવ્યાંગતાનું એક જટિલ મનોવિજ્ઞાન જે મનોવિજ્ઞાનને અસાધારણ તપાસ તરીકે પુનઃસ્થાપિત કરે છે, તે સમુદાય માટે અને તેના માટે એક શિસ્ત તરીકે મનોવિજ્ઞાનનો વિકાસ કરે છે અને રોજિંદા જીવનની નિષ્ક્રિય પરિસ્થિતિઓને પડકારતી રીતે સમુદાય સાથે વ્યવહાર કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

12.6 ટૂવીન ટ્રેક અભિગમ

ટૂવીન-ટ્રેક અભિગમ, જેનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે સીમાંત વસ્તીના અધિકારોને આગળ વધારવા માટે થાય છે, તે દિવ્યાંગતા-સંકલિત માનવતાવાદી પગલાંને પ્રોત્સાહન આપતી વખતે પણ લાગુ કરવામાં આવે છે. દિવ્યાંગતાને માનવતાવાદી ક્રિયામાં મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવા માટે વિશેષ નિપુણતાની જરૂર પડી શકે છે પરંતુ સૌથી મહત્વપૂર્ણ છે જાગૃતિ, સંસ્થાઓ વચ્ચે સમજ કે સમુદાયના તમામ સભ્યો પ્રતિભાવમાં સામેલ થવાની ક્ષમતા ધરાવે છે અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સહિત સંરક્ષણ અને રાહતની સમાન મૂળભૂત જરૂરિયાતો ધરાવે છે. . સમાંતર રીતે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે રાહત અને સેવાઓની સુલભતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે કટોકટી દરમિયાનગીરીના આયોજન, અમલીકરણ અને દેખરેખ દરમિયાન કેટલાક વિશિષ્ટ અનુકૂલન અને સુલભતાના પગલાં મૂકવાના રહેશે.

ટૂવીન-ટ્રેક અભિગમ લાગુ કરવાનો અર્થ એ છે કે તમામ પ્રકારની ક્ષતિઓ ધરાવતી સ્ત્રીઓ, પુરૂષો, છોકરાઓ અને છોકરીઓ, સાંભળવાની અથવા દૃષ્ટિની ક્ષતિ, શારીરિક ક્ષતિઓ

અથવા જ્ઞાનાત્મક ક્ષતિઓ, તેમજ બૌદ્ધિક અથવા શીખવાની દિવ્યાંગતાઓને દૂર કરીને રાહત કામગીરી અને સુરક્ષાની સંપૂર્ણ એક્સેસની ખાતરી કરવી. અવરોધો અને એક્સેસની સુવિધા આપે છે. તે જ સમયે, માનવતાવાદી કલાકારોએ પુષ્ક વયના લોકો અને બાળકો માટે ચોક્કસ ઉકેલો અને વ્યક્તિગત આધાર પૂરો પાડવાનો હોય છે, ખાસ કરીને જેમને ઉચ્ચ સહાયતાની જરૂરિયાતો હોય, હંમેશા જાણકાર સંમતિ, પસંદગી અને વ્યક્તિની સ્વાયત્તાના સિદ્ધાંત સાથે. અહીં, સાથે સહયોગ અને રેફરલ દિવ્યાંગ લોકોની સંસ્થાઓ અને દિવ્યાંગતા-વિશિષ્ટ સંસ્થાઓ આવશ્યક છે.

સહાયક સેવાઓનાં ઉદાહરણો હોઈ શકે છે:

- સહાયક ઉપકરણો અને ટેકનોલોજી
- ચોક્કસ પુનર્વસન દરમિયાનગીરીઓ અને પરિવારોને સમર્થન, વ્યક્તિગત સહાયકો અને સંભાળ રાખનારાઓ
- એક્સેસની સુવિધા માટે લક્ષિત શિક્ષણશાસ્ત્રીય સમર્થન શાળા. નિપુણતાની ભરતી કરવી, અથવા સ્પીચ થેરાપિસ્ટ, મનોવૈજ્ઞાનિકો, વિશેષ શિક્ષકો વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવો). સહાયક પાઠ.દિવ્યાંગ બાળકો માટે પ્રારંભિક ઓળખ અને પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપ કાર્યક્રમો અને પરિવારોને સહાયતા,
- પરિવહન અથવા વધારાના માટે વધારાના ભથ્થાની ખાતરી કરવી આરોગ્ય સંભાળ દિવ્યાંગતા ધરાવતા સભ્ય ધરાવતા પરિવારોની જરૂરિયાતો.
- સશક્તિકરણ અને સામનો કરવાની વ્યૂહરચનાઓને ટેકો આપવા માટે પીઅર ટુ પીઅર સપોર્ટ અથવા સ્વ-સહાય જૂથોનું આયોજન કરવું.

તે મુખ્ય પ્રવાહના અભિગમ અથવા ચોક્કસ હસ્તક્ષેપનો ભાગ છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં લીધા વિના, લિંગ કેવી રીતે દિવ્યાંગતા સાથે છેદે છે તેના પર વિચારણા કરવાની જરૂર છે.

અધિકાર આધારિત મોડલ

બિન-ભેદભાવ અને સમાનતા, જવાબદારી અને પારદર્શિતા, ભાગીદારી, સશક્તિકરણ અને શિક્ષણના તમામ પાસાઓને માર્ગદર્શન આપવા અને વ્યવસ્થિત કરવાના શિક્ષણના અધિકારના માનવાધિકાર સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે, નીતિથી લઈને વર્ગખંડ સુધી.

સામાજિક અને અધિકારો આધારિત અભિગમ

તેનાથી વિપરીત, ધ સામાજિક મોડલ અન્ય લોકોની જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં લીધા વિના કેવી રીતે સિસ્ટમો, ઈમારતો અને પ્રક્રિયાઓ ડિઝાઇન કરવામાં આવે છે અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સમાજમાં સંપૂર્ણ અને સમાન ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા તે અવરોધોને કેવી રીતે ઘટાડવો તેના કારણે મોટા ભાગે સમાજમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા અવરોધો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ સાથે અધિકાર આધારિત મોડલ-જે દિવ્યાંગતાને માનવ સંસ્કૃતિના એક મહત્વપૂર્ણ પરિમાણ તરીકે સ્થાન આપે છે, અને ખાતરી આપે છે કે તમામ મનુષ્યો, તેમની દિવ્યાંગતાઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ચોક્કસ અધિકારો ધરાવે છે જે અવિભાજ્ય છે-દિવ્યાંગતા સહિત શિક્ષણ માટે પસંદગીના નમૂનાઓ છે.

ડિસેબિલિટી ઈક્લુઝિવ એજ્યુકેશન એ માન્યતા આપે છે કે તમામ બાળકોમાં અનન્ય શીખવાની શક્તિ અને શીખવાની જરૂરિયાતો હોય છે. તે બાળકો અને દિવ્યાંગ યુવાનોને અન્ય લોકો સાથે સંપૂર્ણ અને સમાન ધોરણે શિક્ષણની એક્સેસની મંજૂરી આપવા માટે હાલની શિક્ષણ

પ્રણાલીમાં ફેરફારો કરવા માંગે છે.

આ પ્રક્રિયામાં બે-ટ્રેક અભિગમનો સમાવેશ થાય છે-સામાજિક અને અધિકાર-આધારિત અભિગમોને સંયોજિત કરીને-શિક્ષણમાં સર્વગ્રાહી પરિવર્તનને અપનાવવામાં સિસ્ટમ ટૂલીન-ટ્રેક અભિગમનો ઉપયોગ વિકાસ માટે સમગ્ર પ્રવૃત્તિઓમાં મુખ્ય પ્રવાહમાં દિવ્યાંગતાનો સમાવેશ કરે છે અને ચોક્કસ સમર્થનની આવશ્યકતા હોય તેવા કિસ્સામાં દિવ્યાંગતા-વિશિષ્ટ પ્રોગ્રામિંગ પ્રદાન કરે છે.

દિવ્યાંગતા સમાવિષ્ટ શિક્ષણ અસરકારક રીતે થાય તે માટે, પ્રક્રિયાએ દિવ્યાંગતા સમુદાયના સભ્યોને મુખ્ય હિસ્સેદારો તરીકે ઓળખવા જોઈએ અને એકરૂપ નહીં, દરેક દિવ્યાંગતાની પોતાની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતો સાથે. પ્રક્રિયા ઈરાદાપૂર્વકની, હેતુપૂર્ણ, વ્યવસ્થિત અને બહુ-સ્તરવાળી હોવી જોઈએ. સાથોસાથ, તેણે શિક્ષણ પ્રણાલીમાં વિવિધ દિવ્યાંગતા ધરાવતા લોકોની વિવિધ જરૂરિયાતો (દા.ત. બ્રેઈલ, વિભિન્ન શિક્ષણ, સાંકેતિક ભાષાઓ) ને પ્રતિસાદ આપવા માટે રચાયેલ ઉકેલોને એકીકૃત કરવા જોઈએ અને ક્ષમતા, જ્ઞાન અને કૌશલ્યોમાં રહેલા અંતરને દૂર કરવા માટે પણ કામ કરવું જોઈએ. આ ખાસ કરીને એવા વિદ્યાર્થીઓ માટે મહત્વપૂર્ણ છે કે જેઓ વર્તમાન શિક્ષણ પ્રણાલીમાંથી ઓછામાં ઓછો લાભ મેળવે છે.

12.7 સારાંશ

દિવ્યાંગતા માટે સંકલિત અભિગમો કેટલીક સરકારો તબીબી મોડેલના ઘટકો સાથે સામાજિક મોડેલ લાગુ કરે છે, ઉદાહરણ તરીકે વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાના આંતરરાષ્ટ્રીય વર્ગીકરણ કાર્ય (ICF) નો ઉપયોગ કરીને. ICF દિવ્યાંગતાને ક્ષતિગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ અને વ્યક્તિગત અને પર્યાવરણીય પરિબલો (ઉદાહરણ તરીકે, નકારાત્મક વલણ અને અપ્રાપ્ય વાતાવરણ) વચ્ચેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયા તરીકે જુએ છે. ICF પોતે જ દિવ્યાંગતાના સામાજિક મોડેલ તરફના પરિવર્તનનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, કારણ કે તે ક્ષતિ અથવા રોગને બદલે આરોગ્ય અને કામગીરીના સ્તર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

વિકાસના મુદ્દા તરીકે દિવ્યાંગતાને સામાજિક અને માનવ અધિકારના નમૂનાઓના લેન્સ દ્વારા સમજી શકાય છે. આ સામાજિક મોડેલ સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધોને તોડવાની જરૂરિયાતને સ્વીકારે છે - જેમાં વિકાસના તમામ પાસાઓ, પછી ભલે આર્થિક વિકાસ, ગરીબી ઘટાડવો, મૂળભૂત જરૂરિયાતો, શિક્ષણ, લોકશાહી શાસન અથવા આરોગ્ય અને પુનર્વસનની એક્સેસ હોય. તેથી આ સામાજિક મોડેલ એવા ઘણા અવરોધો વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ કરે છે જે વ્યક્તિઓને બાકાત રાખે છે સમાજમાં સંપૂર્ણ એકીકરણથી દિવ્યાંગતા. એકવાર આ અવરોધો વિશે જાગૃતિ અને પ્રશંસા થઈ જાય, તે પછી વિકાસના સંદર્ભમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પર અસર કરતી માનવ અધિકાર સમસ્યાઓને ઓળખવી અને સુધારવાનું સરળ બને છે.

દિવ્યાંગતાના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો છે જે ક્ષતિને કેવી રીતે જોવામાં અને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે તેમાં નોંધપાત્ર ફેરફારોની હિમાયત કરે છે. વ્યક્તિગત રોગવિજ્ઞાન (અપૂર્ણતા) અથવા સામાજિક રોગવિજ્ઞાન તરીકે દિવ્યાંગતા આ સિદ્ધાંતો, કાર્યક્રમો અને અધિકારોના સાધનોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. દિવ્યાંગતાવાળા લોકો વિશેની વ્યક્તિઓની ધારણાઓ અને અભિપ્રાયો દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા આકાર લે છે. દિવ્યાંગતાની તપાસ કરવા અને તેનું વર્ણન કરવા માટે અસંખ્ય તકનીકો છે. ક્લિનિકલ નિષ્ણાતો, સરકારી ખુરશીઓ અને દિવ્યાંગ લોકો વિવિધ સંદર્ભોમાં દિવ્યાંગતા શબ્દનો ઉપયોગ કરી શકે છે, દરેક તેના પોતાના અર્થના સમૂહ સાથે. સમય જતાં દિવ્યાંગતાઓ પણ વિકસિત થઈ છે, કારણ કે આપણે શાળાઓ,

યુનિવર્સિટીઓ અને કાર્યસ્થળો જેવા પરંપરાગત સેટિંગમાં યાદ રાખવામાં આવતા દિવ્યાંગ લોકોની સંખ્યા વધતી જોઈ છે. તબીબી/ક્લિનિકલ/મનોવૈજ્ઞાનિક મોડલ અથવા પદ્ધતિઓ, આ વિભાગમાં અસમર્થતા જોવાની ત્રણ સામાન્ય રીતો છે. દિવ્યાંગતાના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો છે જે ક્ષતિને કેવી રીતે જોવામાં અને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે તેમાં નોંધપાત્ર ફેરફારોની હિમાયત કરે છે. વ્યક્તિગત રોગવિજ્ઞાન (અપૂર્ણતા) અથવા સામાજિક રોગવિજ્ઞાન તરીકે દિવ્યાંગતા આ સિદ્ધાંતોમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.

12.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો

- 1) વિવિધ સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો અને અધિકારોના સાધનોમાં જોવાની અક્ષમતા માટેના કયા અભિગમો પ્રતિબિંબિત થાય છે ?
  - A) તબીબી/ક્લિનિકલ/મનોવૈજ્ઞાનિક અને સામાજિક રોગવિજ્ઞાન
  - B) આરોગ્ય અને કામગીરીના સ્તરો
  - C) તબીબી અને સામાજિક રોગવિજ્ઞાન
  - D) વ્યક્તિગત પેથોલોજી
  - E) ક્ષતિ અને રોગ
  - F) દિવ્યાંગતાના સામાજિક મોડલનું મુખ્ય ધ્યાન શું છે ? રોગ
  - G) ક્ષતિ
  - H) સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધોને તોડી નાખવું
  - I) આરોગ્ય અને કામગીરીના સ્તરો
  - J) વ્યક્તિગત પેથોલોજી
- 2) દિવ્યાંગતાનું સામાજિક મોડલ શું છે ?
  - A) એક મોડેલ કે જે ક્ષતિ અથવા રોગને બદલે આરોગ્ય અને કામગીરીના સ્તરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે
  - B) એક ક્લિનિકલ મોડેલ જે દિવ્યાંગતાની તપાસ કરે છે અને તેનું વર્ણન કરે છે
  - C) એક મોડેલ કે જે દિવ્યાંગતાને વિકાસના સ્તર તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે
  - D) એ મોડેલ કે સ્વીકારે છે આ જરૂર થી વિરામ નીચે સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધો
  - E) એક મોડેલ જે દિવ્યાંગતાને વ્યક્તિગત પેથોલોજી તરીકે જુએ છે
- 3) કેવી રીતે કરવું વ્યક્તિઓ ધારણાઓ અને મંતવ્યો વિશે લોકો ક્ષતિઓ સાથે આકાર મેળવે છે ?
  - A) ક્લિનિકલ નિષ્ણાતો અને સરકારી ખુરશીઓ દ્વારા
  - B) દિવ્યાંગતાના સૈદ્ધાંતિક સિદ્ધાંતો દ્વારા
  - C) વિકાસના સ્તરોની વ્યાખ્યાઓ દ્વારા
  - D) સરકારી નીતિઓ દ્વારા

E) દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા

12.9 ચાવીરૂપ શબ્દો

- મનોવૈજ્ઞાનિક
- સામાજિક મોડેલ
- અભિગમો

12.10 તમારી પ્રગતિ તપાસો

ટૂવીન ટ્રેક

- A) મેડિકલ/ક્લિનિકલ/સાયકોલોજિકલ અને સોશિયલ પેથોલોજી
- B) સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધોને તોડી નાખવું
- C) એ મોડેલ કે સ્વીકારે છે આ જરૂર થી વિરામ નીચે સામાજિક રીતે ભેદભાવપૂર્ણ અવરોધો
- D) દિવ્યાંગતાના નમૂનાઓ અથવા અભિગમો દ્વારા

12.11 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. <https://www.studocu.com/in/document/jamia-millia-islamia/sociology-ii/approaches-to-disability/21011527>
  2. <https://www.disabled-world.com/disability/social-aspects.php>
  3. https://www.researchgate.net/publication/263221702_Resilience_A_Disability_Studies_and_Community_Psychology_Approach/link/5465e1b70cf2f5eb18003c96/download
  4. <https://www.edu-links.org/learning/approaching-disability-social-rights-based-models>
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
  - 1. ક્લિનિકલ અભિગમ વ્યાખ્યાયિત કરો ?
  - 2. અભિગમના મનોવૈજ્ઞાનિક પાસાને વ્યાખ્યાયિત કરો ?
  - 3. ટૂવીન ટ્રેક અભિગમ વિશે સમજાવો ?

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન

-: રૂપરેખા :-

- 13.0 ઉદ્દેશો
- 13.1 પ્રસ્તાવના
- 13.2 સીબીઆરનો ખ્યાલ
- 13.3 WHO CBR ની વ્યાખ્યા
- 13.4 સમુદાય
- 13.5 પુનર્વસન
- 13.6 સમુદાય માટે લાભો
- 13.7 સારાંશ
- 13.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 13.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 13.10 સંદર્ભ સૂચિ

13.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- સમુદાય આધારિત પુનર્વસનની વિભાવનાને સમજવા માટે
- સમુદાયને સમજવા માટે
- પુનર્વસનને સમજવા માટે

13.1 પ્રારંભિક હસ્તક્ષેપનો

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન (Cbr) એ એક સમુદાય વિકાસ વ્યૂહરચના છે જેનો હેતુ તેમના સમુદાયમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (pwds) ના જીવનને વધારવાનો છે. દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારો માટે જીવનની ગુણવત્તા વધારવાના પ્રયાસમાં 1978માં અલ્મા-અતાની ઘોષણાનું પાલન કરનારા દ્વારા સમુદાય-આધારિત પુનર્વસન (Cbr)ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી; તેમની મૂળભૂત જરૂરિયાતો પૂરી કરો; અને તેમના સમાવેશ અને ભાગીદારીની ખાતરી કરો. શરૂઆતમાં સંસાધન-અવરોધિત સેટિંગ્સમાં પુનર્વસન સેવાઓની એક્સેસ વધારવા માટેની વ્યૂહરચના હોવા છતાં, સીબીઆર હવે ગરીબી અને દિવ્યાંગતાના શાશ્વત ચક્રનો સામનો કરતી વખતે તકોની સમાનતા અને દિવ્યાંગ લોકોના સામાજિક સમાવેશને સુધારવા માટે કામ કરતી બહુ-ક્ષેત્રીય અભિગમ છે. Cbr દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો અને સમુદાયો અને સંબંધિત સરકારી અને બિન-સરકારી આરોગ્ય, શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક, સામાજિક અને અન્ય સેવાઓ (કોણ) ના સંયુક્ત પ્રયાસો દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે.

13.2 સીબીઆરનો ખ્યાલ

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન/CBR ની વ્યાખ્યા તે CBR ને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે: 'CBR માં સમુદાયના સંસાધનોનો ઉપયોગ અને નિર્માણ કરવા માટે સમુદાય સ્તરે લેવામાં આવેલા પગલાંનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં અશક્ત, દિવ્યાંગ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પોતે, તેમના પરિવારો અને તેમના સમુદાયનો સમાવેશ થાય છે. સંપૂર્ણ'.

CBR ની વ્યાખ્યા

CBR એ સેવાઓની ડિલિવરી પદ્ધતિ અને તાલીમ આપવાના સ્થળ અને વ્યાપક પુનર્વસન તરફ દોરી જતા અન્ય ઈનપુટ્સમાં મુખ્ય તફાવત સાથે પુનર્વસન શબ્દનું વિસ્તરણ છે. જ્યારે સીબીઆર શબ્દ પ્રત્યાર્પિત થાય છે, ત્યારે તેનો અર્થ થાય છે કુટુંબ અને સમુદાયની સક્રિય ભાગીદારી સાથે સમુદાયમાં જ વ્યક્તિને તાલીમ આપવી અને સેવાઓ પૂરી પાડવી જે વ્યાપક પુનર્વસન તરફ દોરી જાય છે.

13.3 WHO CBR ની વ્યાખ્યા

વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WHO) એ નવીન ડિલિવરી સિસ્ટમની જરૂરિયાતને માન્યતા આપી હતી અને 'સૌ માટે સ્વાસ્થ્ય' ઝુંબેશના ભાગરૂપે CBR દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે આવશ્યક સેવાઓ અને તાલીમની જોગવાઈની ભલામણ કરી હતી. તે બે મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતોની સ્વીકૃતિનો સમાવેશ કરે છે: 1 વિશેષાધિકૃત થોડા લોકો માટે સંભાળનું ઉચ્ચતમ ધોરણ પૂરું પાડવા કરતાં સમગ્ર વસ્તીમાં નાના સુધારાઓ લાવવું વધુ મહત્વપૂર્ણ છે; 1 બિન-વ્યાવસાયિકો, મર્યાદિત તાલીમ સાથે, નિર્ણાયક સેવાઓ પ્રદાન કરી શકે છે. તે CBR ને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે: 'CBR માં સમુદાયના સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવા અને તેના પર નિર્માણ કરવા માટે સમુદાય સ્તરે લેવામાં આવેલા પગલાંનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં અશક્ત, દિવ્યાંગ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પોતે, તેમના પરિવારો અને તેમના સમગ્ર સમુદાયનો સમાવેશ થાય છે'. CBR ના WHO મોડેલમાં 'ક્ષતિ' પૂર્વગ્રહ છે, જે મોટાભાગે સમુદાય સ્તરના કામદારો, દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારોને મૂળભૂત પુનર્વસન તકનીકના સ્થાનાંતરણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. સમય જતાં, સીબીઆરની વ્યાખ્યા ક્ષતિ આધારિત ક્ષતિથી દૂર થઈ ગઈ છે

'સમુદાય વિકાસ' તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરો. (ચાલકર અને વિર્જ, 1999)

સીબીઆરનો પાયો

CBR ની સ્થાપના સમાનતા, સમાનતા અને સમાન અધિકારો અને સામાજિક ન્યાયના સિદ્ધાંતો પર કરવામાં આવી છે. તે સૂચિત કરે છે કે સમુદાયમાં તે વંચિત જૂથોને અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે સમાન રીતે સેવાઓ અને તકો મેળવવાનો જન્મજાત અધિકાર છે. તેમના માટે, સમુદાય એક કરોડરજક્ટ છે, એક સહાયક પ્રણાલી છે જે તેમના અસ્તિત્વ, વૃદ્ધિ, પ્રગતિ અને સંપૂર્ણ એકીકરણને સુનિશ્ચિત કરે છે. તે ફળના ઝાડનું મૂળ છે જે સામાજિક જીવનના તમામ ક્ષેત્રોમાં તેમની સક્રિય અને અર્થપૂર્ણ ભાગીદારીને પ્રોત્સાહિત કરે છે. તે બ્રિજ છે જે વ્યક્તિને સીબીઆરના સીબીઆર મેન્યુઅલ કન્સેપ્ટ સાથે જોડે છે ઉત્પાદક સામાજિક જીવન. તે સૂચવે છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ ઓછામાં ઓછા આવા વિશેષાધિકારો મેળવવા માટે હકદાર છે જે તેઓ અન્ય મુજબના હકદાર હતા.

13.4 સમુદાય

E. Helander's (1992) વ્યાખ્યા: "સમુદાયમાં એવા લોકોનો સમાવેશ થાય છે જેઓ

કોઈક સામાજિક સંગઠન અને એકતાના સ્વરૂપમાં સાથે રહેતા હોય છે. તેના સભ્યો વિવિધ રિઝી રાજકીય, આર્થિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક લાક્ષણિકતાઓ તેમજ આરોગ્ય સહિતની રુચિઓ અને આકાંક્ષાઓમાં શેર કરે છે. સમુદાયો કદ અને સામાજિક-આર્થિક રૂપરેખામાં વ્યાપકપણે ભિન્ન હોય છે, જેમાં અલગ-અલગ ઘરોના કલસ્ટરોથી લઈને વધુ સંગઠિત ગામો, નગરો અને શહેર જિલ્લાઓ સુધીનો સમાવેશ થાય છે.”

CBR વર્કિંગ ગ્રૂપ (1997) વ્યાખ્યા “CBR સંદર્ભમાં, સમુદાયનો અર્થ થાય છે સામાન્ય રુચિઓ ધરાવતા લોકોનું જૂથ જે નિયમિત ધોરણે એકબીજા સાથે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે; અને/ અથવા ભૌગોલિક, સામાજિક અથવા સરકારી વહીવટી એકમ”.

CAHD ડેફિનેશન (2001) ‘અંડરસ્ટેન્ડિંગ કમ્યુનિટી એપ્રોચીસ ટુ હેન્ડલેઇંગ ઈન ડેવલપમેન્ટ (CAHD)’ ના લેખક ડગ્લાસ કેફિટિંગ સમુદાયને ‘લોકો, તેમના પરિવારો અને તેમના રોજિંદા જીવનને પ્રભાવિત કરતી સંસ્થાઓ’ તરીકે માને છે.

સમુદાયનું મહત્વ

મોટાભાગની ક્ષતિ મુખ્યત્વે પર્યાવરણીય પરિબલોને કારણે થાય છે - રોગ, આંખની સુવિધાનો અભાવ, જનજાગૃતિનો અભાવ, અંધશ્રદ્ધા, ખોટી સારવાર, વહેલી તપાસ અને આરોગ્ય તપાસની સુવિધાઓનો અભાવ. આમ મોટાભાગની દિવ્યાંગતા હસ્તગત કરવામાં આવે છે અને જરૂરી નથી કે તે વ્યક્તિના દોષને કારણે હોય. કુટુંબ એ યોગ્ય સ્થાન અને સમુદાય એ યોગ્ય સ્થાન બનાવવા અને આવી વ્યક્તિની સ્વીકૃતિ વધારવા માટેનો આધાર છે. કુટુંબ એ વ્યક્તિનું પ્રથમ સામાજિક એકમ છે અને આ એકમ એ સ્થાન હોવું જરૂરી છે જે સ્વીકારે છે તેને તદ્દન અને યોજનાઓ માટે તેના કુલ વિકાસ.

સમુદાયનું વલણ

કોમ્યુનિટી બેઝ્ડ રિહેબિલિટેશન ડેવલપમેન્ટ એન્ડ ટ્રેનિંગ સેન્ટર (CBRDTC) અભિગમ વ્યાવસાયિકો, સ્વયંસેવકો અને સમુદાયમાં હાલની સંસ્થાઓનો ઉપયોગ કરીને દિવ્યાંગ લોકોને મુખ્ય પ્રવાહમાં એકીકૃત કરવા માટે સમુદાય વિકાસ કાર્યક્રમ હાથ ધરે છે. આ અભિગમ એ સમજણ પર આધારિત છે કે દિવ્યાંગ લોકો દ્વારા તેમના રોજિંદા જીવનમાં જે સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે તે માત્ર તેમની વ્યક્તિગત ક્ષતિ જ નહીં, તેઓ જ્યાં રહે છે તે સમુદાયના વલણ અને માન્યતાઓનું પણ પરિણામ છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સમાન તકો પ્રાપ્ત કરવી હોય અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી પ્રાપ્ત કરવી હોય તો સામાજિક સ્વીકૃતિનો અભાવ, આવક નિર્માણ અને શિક્ષણ માટેની તકોનો અભાવ જેવા નકારાત્મક વલણને કારણે થતી સમસ્યાઓનો ઉકેલ લાવવો જોઈએ. આ કારણોસર, કેન્દ્રના કાર્યક્રમો સમગ્ર સમુદાય તેમજ વ્યક્તિગત સભ્યો કે જેઓ દિવ્યાંગ છે (તજંદ્રાકુસુમા, 1998) તરફ નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે. CBRDTC અભિગમ તેના સભ્યોની સક્રિય ભાગીદારી અને સંડોવણી સાથે સમુદાયમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓના એકીકરણના મહત્વને ઓળખે છે. તેનો ઉદ્દેશ્ય જાગૃતિ લાવવા અને આવી વ્યક્તિઓ પ્રત્યે સમુદાયના વલણને બદલવાનો પણ છે.

સામુદાયિક સંસાધનોનો ઉપયોગ

સીબીઆર પ્રોગ્રામના પાયા તરીકે સમુદાયને ધ્યાનમાં લેવાથી વિપુલ સામુદાયિક સંસાધનોના અસ્તિત્વ અને ઉપયોગ પ્રત્યે સંવેદનશીલ બનાવવામાં મદદ મળશે. તે અંદરથી સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં મદદ કરશે અને પ્રોગ્રામને ખર્ચ અસરકારક, ઓછી કિંમત અને આર્થિક રેન્ડર કરશે. CBR પ્રોગ્રામનો ખર્ચ માત્ર ટેકનિકલ સપોર્ટ, બહારની નિષ્ણાત સેવાઓ

અને કોન્સેપ્ટના પ્રચાર માટે માનવબળની જોગવાઈ હશે. જ્યારે સમુદાય ત્યાં પહેલાથી જ ઉપલબ્ધ તમામ મૂર્ત તેમજ અમૂર્ત સ્થાનિક સંસાધનોનું યોગદાન આપી શકશે. ઉદાહરણો તાલીમ આપવા માટેની જગ્યાઓ, સ્થાનિક પ્રશિક્ષકો, સ્થાનિક હસ્તકલા માટે કાચો માલ, આવક પેદા કરવાની પ્રવૃત્તિઓ માટે શેડ, માર્કેટિંગ સુવિધાઓ વગેરે. રસપ્રદ બાબત એ છે કે મોટાભાગના સમુદાય સંસાધનો સરળતાથી ઉપલબ્ધ, સુલભ અને સસ્તું છે. CBR પ્રોગ્રામને સમુદાયને તેના પોતાના સભ્યોના એકીકરણ અને સંપૂર્ણ પુનર્વસન માટે આ સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવા પ્રોત્સાહિત કરવાની જરૂર છે.

13.5 પુનર્વસન

પુનર્વસવાટનો શબ્દકોશનો અર્થ છે ‘પાછળની સ્થિતિ અથવા સ્થિતિમાં પાછા ફરવું અથવા પુનઃસ્થાપિત કરવું’. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પુનર્વસવાટ એ કોઈ પણ વ્યક્તિને સામાજિક, કાર્યાત્મક, આર્થિક સ્થિતિમાં પુનઃસ્થાપિત કરવાનો અર્થ છે જે તેણે ક્ષતિના આક્રમણ પહેલાં માણ્યો હતો. તે તમામ પગલાંનો ઉલ્લેખ કરે છે, જે વ્યક્તિને તેની/તેની કાર્યાત્મક ક્ષમતાઓ સુધી લાવવા માટે લેવાની જરૂર છે જે તેની ક્ષતિ પહેલાં તેની પાસે હતી. જન્મજાત ક્ષતિગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ અથવા જેઓ આવી પ્રવૃત્તિઓ કરી રહ્યા હતા જે હવે પ્રવૃત્તિઓની પ્રકૃતિને કારણે સરળતાથી કરી શકાતી નથી તેવા કિસ્સામાં પુનર્વસનની સમજમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે. જન્મજાત ક્ષતિના કિસ્સામાં, પુનર્વસવાટ શબ્દ વ્યક્તિને કાર્યાત્મક સ્થિતિમાં પુનઃસ્થાપિત કરવાનો સંકેત આપે છે જે તેણે/તેણીને સમાન વાતાવરણ અથવા કુટુંબની પરિસ્થિતિમાં જોવામાં આવે તો તે પ્રાપ્ત કરી શકી હોત. એવી વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં કે જેઓ ક્ષતિ પહેલાં તેઓ જે પ્રવૃત્તિઓ કરી રહ્યા હતા તે કરી શકતા નથી, તો પુનર્વસન શબ્દનો અર્થ સંભવિત પ્રવૃત્તિઓનું પ્રદર્શન થશે, જે પ્રવૃત્તિઓ અગાઉ કરવામાં આવી રહી છે. આમ પુનર્વસન એ કોઈ પણ વ્યક્તિને અગાઉની, સંભવિત અથવા સંભવિત પ્રવૃત્તિઓમાં પુનઃસ્થાપિત કરવાનો સંકેત આપે છે જે તે વ્યક્તિ અમુક તાલીમ, પુનઃપ્રશિક્ષણ, અન્ય મૂર્ત અથવા અમૂર્ત ઈનપુટ્સ પછી દિવ્યાંગતા હોવા છતાં કરી શકે છે. પુનર્વસન - એક સતત પ્રક્રિયા

CBR પ્રોગ્રામ પ્રક્રિયાની શરૂઆત કરે છે અને સમુદાયની સક્રિય ભાગીદારી, સંડોવણી અને સમજણ સાથે વ્યક્તિગત જરૂરિયાત આધારિત સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. CBR પ્રોગ્રામની મુખ્ય જવાબદારી દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ, પરિવાર અને મોટાભાગે સમુદાયને પુનર્વસનની કુશળતામાં તકનીકી કુશળતા અને તાલીમ પ્રદાન કરવાની છે.

અંતિમ ઉદ્દેશ્ય એ છે કે સમુદાય પાસે વધુ તાલીમ, સહાયક સેવાઓ, મૂર્ત તેમજ અમૂર્ત ઈનપુટ્સ પ્રદાન કરવાનું ચાલુ રાખવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, અને સૌથી ઉપર, વ્યક્તિ તેના ગણોમાં સ્વીકારે છે. પુનર્વસન એ સતત પ્રક્રિયા છે અને સમુદાય વધુ સેવાઓ પૂરી પાડવાની જવાબદારી લે છે.

CBR ની લાક્ષણિકતાઓ

વિવિધ દેશોમાં મેળવેલ અનુભવ CBR સેવાઓને પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળ, શિક્ષણ અને અન્ય વિકાસલક્ષી સેવાઓમાં સંકલિત કરવાના મહત્વની પુષ્ટિ કરે છે. જો કે, એકીકરણનું સ્તર સમુદાયમાં તબીબી અને બિન-તબીબી કર્મચારીઓની ઉપલબ્ધતા પર આધારિત છે. CBR એ વ્યાપક પુનર્વસન કાર્યક્રમોમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળ અભિગમ, યોગ્ય શિક્ષણ અને અન્ય વિકાસલક્ષી સેવાઓની રચનાત્મક એપ્લિકેશન છે. તેમાં સમુદાયના સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવા અને તેના પર નિર્માણ કરવા માટે સામુદાયિક સ્તરે લેવામાં આવેલા પગલાંનો સમાવેશ

થાય છે, જેમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પોતે, તેમના પરિવારો અને તેમના સમગ્ર સમુદાયનો સમાવેશ થાય છે. CBR પ્રોગ્રામ માટે નીચેની લાક્ષણિકતાઓ સામાન્ય છે (વાધવા, 1998)

CBR ને સમજવું

CBR માટે બહુ-ક્ષેત્રીય અભિગમમાં સહજ મૂળ ખ્યાલ એ છે કે સમુદાય સ્તરની સંસ્થાઓ માટે માનવીય અને નાણાકીય બંને જવાબદારી અને સંસાધનોનું વિકેન્દ્રીકરણ. CBR અભિગમમાં, સરકારી અને બિન-સરકારી સંસ્થાકીય અને આઉટરીચપુનર્વસન સેવાઓ જ જોઈએ આધાર સમુદાય પહેલ અને સંસ્થાઓ.

સીબીઆરનો અમલ શા માટે ?

દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારોને લાભ

- ક્ષતિને સંબોધિત કરે છે, કામગીરી અને સ્વતંત્રતામાં સુધારો કરે છે અને સમાન ધોરણે તમામ લોકોની ભાગીદારીને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- દિવ્યાંગ લોકોને જાણકાર નિર્ણયો લેવા, તેમના ધ્યેયો પ્રાપ્ત કરવા અને તેમના વ્યક્તિગત અધિકારોને સમજવા માટે સશક્ત બનાવે છે.
- મૂળભૂત જરૂરિયાતોમાં અંતરને સંબોધીને દિવ્યાંગ લોકો અને તેમની સંભાળ રાખનારાઓના જીવનની ગુણવત્તામાં વધારો કરે છે.

સીબીઆર પ્રોગ્રામનું પરિણામ

જો સમુદાય કાર્યક્રમના આયોજન અને તેના અમલીકરણમાં ભાગ લે છે, તો CBR અભિગમ ટકાઉ રહેશે અને સેવાઓની ડિલિવરી કાયમ માટે સુનિશ્ચિત કરશે. તે કાયમી ધોરણે સમુદાયની સંડોવણી, સમજણ અને સહભાગિતાને પણ સુનિશ્ચિત કરશે. તે વ્યક્તિઓમાં સંબંધની ભાવનાને પ્રોત્સાહન આપશે અને બહારના ઈનપુટ્સ અને સેવાઓ પર નિર્ભરતા ઘટાડશે. તે વ્યક્તિનું આત્મનિર્ભરતા અને સંપૂર્ણ પુનર્વસન લાવશે. સમુદાય પાસે પુષ્કળ સંસાધનો, સમર્થનની ઈચ્છા અને યોગ્ય પુનર્વસનને પ્રોત્સાહન આપવાની સંભાવના છે. તેમાં યોગ્ય માહિતી, કૌશલ્ય, ટેકનોલોજી અને સપોર્ટ સિસ્ટમનો અભાવ છે જે CBR પ્રોગ્રામ દ્વારા ઈનપુટ્સ અને સર્વિસ ડિલિવરી તરીકે ગોઠવવામાં આવે છે.

13.6 સમુદાય માટે લાભ

- દિવ્યાંગ લોકો, વૃદ્ધ વ્યક્તિઓ અને બાળકોની કામગીરીમાં વિવિધતા સહિત સમુદાયમાં વિવિધતા અંગે જાગૃતિ ઊભી કરે છે. દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે વધુ સકારાત્મક વલણને પ્રોત્સાહન આપે છે, અને દિવ્યાંગતા, અધિકારો અને સમાનતાના મહત્વ વિશે વધુ સમજણ વિકસાવે છે જેથી જ્યારે સમુદાય વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ થાય ત્યારે કોઈ પાછળ ન રહે.
- સ્થાનિક સેવા પ્રણાલીઓ, સ્થાનિક સંસાધનો અને દિવ્યાંગ લોકો અને તેમની સંભાળ રાખનારાઓ માટે સેવાઓની એક્સેસ અને સમાજમાં સહભાગિતાના સંદર્ભમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા વાસ્તવિક અવરોધોના સ્થાનિક વ્યવહારિક ઉકેલો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તમામ લોકોના સમાવેશને પ્રોત્સાહન આપે છે, ખાસ કરીને દિવ્યાંગ લોકો, સ્થાનિક નિર્ણયો, શાસન અને સંસાધનોની ફાળવણીમાં

13.7 સારાંશ

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન (Cbr) એ એક સમુદાય વિકાસ વ્યૂહરચના છે જેનો હેતુ તેમના સમુદાયમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ (pwds) ના જીવનને વધારવાનો છે. દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારો માટે જીવનની ગુણવત્તા વધારવાના પ્રયાસમાં 1978માં અલ્મા-અતાની ઘોષણાનું પાલન કરનારા દ્વારા સમુદાય-આધારિત પુનર્વસન (Cbr)ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી; તેમની મૂળભૂત જરૂરિયાતો પૂરી કરો; અને તેમના સમાવેશ અને ભાગીદારીની ખાતરી કરો. શરૂઆતમાં સંસાધન-અવરોધિત સેટિંગ્સમાં પુનર્વસન સેવાઓની એક્સેસ વધારવા માટેની વ્યૂહરચના હોવા છતાં, સીબીઆર હવે ગરીબી અને દિવ્યાંગતાના શાશ્વત ચક્રનો સામનો કરતી વખતે તકોની સમાનતા અને દિવ્યાંગ લોકોના સામાજિક સમાવેશને સુધારવા માટે કામ કરતી બહુ-ક્ષેત્રીય અભિગમ છે. સીબીઆરનો અમલ દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો અને સમુદાયો અને સંબંધિત સરકારી અને બિન-સરકારી આરોગ્ય, શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક, સામાજિક અને અન્ય સેવાઓ (કોણ)ના સંયુક્ત પ્રયાસો દ્વારા કરવામાં આવે છે.

વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન (ડબ્લ્યુએચઓ) એ નવીન ડિલિવરી સિસ્ટમની જરૂરિયાતને માન્યતા આપી હતી અને આવશ્યક જોગવાઈની ભલામણ કરી હતી. ‘સૌ માટે આરોગ્ય’ અભિયાનના ભાગરૂપે CBR દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે સેવાઓ અને તાલીમ. તે બે મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંતોની સ્વીકૃતિનો સમાવેશ કરે છે: 1 વિશેષાધિકૃત થોડા લોકો માટે સંભાળનું ઉચ્ચતમ ધોરણ પૂરું પાડવા કરતાં સમગ્ર વસ્તીમાં નાના સુધારાઓ લાવવું વધુ મહત્વપૂર્ણ છે; 1 બિન-વ્યાવસાયિકો, મર્યાદિત તાલીમ સાથે, નિર્ણાયક સેવાઓ પ્રદાન કરી શકે છે. તે CBR ને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે: ‘CBR માં સમુદાયના સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવા અને તેના પર નિર્માણ કરવા માટે સમુદાય સ્તરે લેવામાં આવેલા પગલાંનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં અશક્ત, દિવ્યાંગ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ પોતે, તેમના પરિવારો અને તેમના સમગ્ર સમુદાયનો સમાવેશ થાય છે’. CBR ના WHO મોડેલમાં ‘ક્ષતિ’ પૂર્વગ્રહ છે, જે મોટાભાગે સમુદાય સ્તરના કામદારો, દિવ્યાંગ લોકો અને તેમના પરિવારોને મૂળભૂત પુનર્વસન તકનીકના સ્થાનાંતરણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. સમય જતાં, CBR ની વ્યાખ્યા ‘સમુદાય વિકાસ’ તરફ ક્ષતિ આધારિત ધ્યાનથી દૂર થઈ ગઈ છે. (ચાલકર અને વિર્જ, 1999)

CBR ની સ્થાપના સમાનતા, સમાનતા અને સમાન અધિકારો અને સામાજિક ન્યાયના સિદ્ધાંતો પર કરવામાં આવી છે. તે સૂચિત કરે છે કે સમુદાયમાં તે વંચિત જૂથોને અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે સમાન રીતે સેવાઓ અને તકો મેળવવાનો જન્મજાત અધિકાર છે. તેમના માટે, સમુદાય એક કરોડરક્કુ છે, એક સહાયક પ્રણાલી છે જે તેમના અસ્તિત્વ, વૃદ્ધિ, પ્રગતિ અને સંપૂર્ણ એકીકરણને સુનિશ્ચિત કરે છે. તે ફળના ઝાડનું મૂળ છે જે સામાજિક જીવનના તમામ ક્ષેત્રોમાં તેમની સક્રિય અને અર્થપૂર્ણ ભાગીદારીને પ્રોત્સાહિત કરે છે. તે એક સેતુ છે જે વ્યક્તિને CBR ઉત્પાદક સામાજિક જીવનના CBR મેન્યુઅલ કન્સેપ્ટ સાથે જોડે છે. તે સૂચવે છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ ઓછામાં ઓછા આવા વિશેષાધિકારો મેળવવા માટે હકદાર છે જે તેઓ અન્ય મુજબના હકદાર હતા.

CAHD ડેફિનેશન (2001) ‘અંડરસ્ટેન્ડિંગ કમ્યુનિટી એપ્રોચીસ ટુ હેન્ડિકેપ ઇન ડેવલપમેન્ટ (CAHD)’ ના લેખક ડગ્લાસ કેફિટિંગ સમુદાયને ‘લોકો, તેમના પરિવારો અને તેમના રોજિંદા જીવનને પ્રભાવિત કરતી સંસ્થાઓ’ તરીકે માને છે. CBR પ્રોગ્રામ પ્રક્રિયાની શરૂઆત કરે છે અને સમુદાયની સક્રિય ભાગીદારી, સંડોવણી અને સમજણ સાથે વ્યક્તિગત જરૂરિયાત આધારિત સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. CBR પ્રોગ્રામની મુખ્ય જવાબદારી દિવ્યાંગ

વ્યક્તિઓ, પરિવાર અને મોટાભાગે સમુદાયને પુનર્વસનની કુશળતામાં તકનીકી કુશળતા અને તાલીમ પ્રદાન કરવાની છે. અંતિમ ઉદ્દેશ્ય એ છે કે સમુદાયને વધુ તાલીમ આપવાનું ચાલુ રાખવાની અપેક્ષા છે; સહાયક સેવાઓ, મૂર્ત તેમજ અમૂર્ત ઈનપુટ્સ, અને સૌથી ઉપર, વ્યક્તિને તેના ગણોમાં સ્વીકારે છે. પુનર્વસન એ સતત પ્રક્રિયા છે અને સમુદાય વધુ સેવાઓ પૂરી પાડવાની જવાબદારી લે છે.

1. WHO એ CBR દ્વારા દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે આવશ્યક સેવાઓ અને તાલીમની જોગવાઈ માટે શું ભલામણ કરી ?
2. સીબીઆર દિવ્યાંગ લોકોને, તેમના પરિવારો અને સમુદાયોને કોણ મદદ કરે છે ?
3. અલ્મા-અતાની ઘોષણા ક્યારે કરવામાં આવી હતી ?
4. સામુદાયિક વિકાસ વ્યૂહરચના શું છે જેનો ઉદ્દેશ્ય તેમના સમુદાયમાં દિવ્યાંગ લોકોના જીવનને વધારવાનો છે ?

13.8 ચાવીરૂપ શબ્દો

- સમુદાય
- પુનર્વસન
- વિકાસ વ્યૂહરચના
- દિવ્યાંગતા

13.9 તમારી પ્રગતિ ચકાસો

1. બધા માટે આરોગ્ય અભિયાન
2. સરકારી અને બિનસરકારી આરોગ્ય, શિક્ષણ, વ્યવસાયિક, સામાજિક અને અન્ય સેવાઓ કોણ
3. 1978
4. સમુદાય આધારિત પુનર્વસન (CBR)સંદર્ભ સૂચિ
  1. https://karnatakaphysio.org/pdf2/CONCEPT_OF_CBR.pdf
  2. <https://afri-can.org/what-is-Cbr/>
  3. <https://apps.WHO.int/iris/bitstream/handle/10665/279966/WPR-2017-DNH-005-factshe-03-Cbr-eng.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
  1. સમુદાય આધારિત પુનર્વસન અંગે સમજાવો ?
  2. સમુદાયને થતા લાભો વિશે સમજાવો ?
  3. પુનર્વસન પ્રક્રિયા માટે સમજાવો ?

દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા

-: રૂપરેખા :-

14.0 ઉદ્દેશો

14.1 પ્રસ્તાવના

14.2 સામાજિક કાર્યકરના મહત્વના કાર્યો

14.3 સામાજિક કાર્ય અને દિવ્યાંગતા

14.4 દિવ્યાંગતા જાગૃતિ શું છે ?

14.5 તમારા શબ્દો મહત્વપૂર્ણ

14.6 સારાંશ

14.7 ચાવીરૂપ શબ્દો

14.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો

14.9 સંદર્ભ સૂચિ

14.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકાને સમજવી
- સામાજિક કાર્ય અને દિવ્યાંગતાને સમજવા માટે
- સામાજિક કાર્યકરના મહત્વપૂર્ણ કાર્યોને સમજવું

14.1 પ્રસ્તાવના

આરોગ્ય સંભાળ ટીમમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા 21મી સદીમાં આરોગ્ય સંભાળ સંસ્થાઓમાં ટીમવર્ક શબ્દ સામાન્ય બની ગયો છે. ટીમોને મહત્વના કાર્યકારી એકમો તરીકે જોવામાં આવે છે. ટીમવર્કના સંભવિત ફાયદાઓને યોગ્ય રીતે ઓળખવામાં આવે છે. તેની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે. એકીકરણના સ્તર પર આધાર રાખીને, ટીમ વર્કને મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ઈન્ટરડિસિપ્લિનરી અને ટ્રાન્સડિસિપ્લિનરી જેવી શરતો દ્વારા અલગ પાડવામાં આવે છે.

મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમવર્કમાં, વિવિધ વિદ્યાશાખાના નિષ્ણાતો ક્લાયન્ટ સાથે સંકળાયેલા હોય છે, પરંતુ દરેક તેની અથવા તેણીની શિસ્ત પ્રવૃત્તિઓ માટે જવાબદાર છે. આંતરશાખાકીય ટીમ વર્ક ક્રિયાપ્રતિક્રિયાની પૂર્વધારણા કરે છે વિવિધ શાખાઓમાં. સંસાધન વ્યક્તિઓ વૈવિધ્યસભર પ્રવૃત્તિઓ કરે છે, પરંતુ જૂથ પ્રયાસો માટે પણ જવાબદાર છે. ટ્રાન્સડિસિપ્લિનરી ટીમવર્કમાં આ લાક્ષણિકતાઓ વધુ પ્રમાણમાં છે. વિવિધ શાખાઓના પ્રતિનિધિઓ સાથે મળીને કામ કરે છે, પરંતુ માત્ર એક કે બે ટીમના સભ્યો જ ખરેખર સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આરોગ્ય સંભાળ સેટિંગમાં, સામાજિક કાર્યકરો આંતરશાખાકીય અથવા ટ્રાન્સડિસિપ્લિનરી ટીમમાં કામ કરે છે. તબીબી વ્યાવસાયિક અથવા મનોચિકિત્સક, તબીબી અથવા મનોચિકિત્સક સામાજિક

કાર્યકર, તબીબી મનોવિજ્ઞાની, વ્યવસાય ચિકિત્સક, પ્રશિક્ષિત નર્સ, વગેરે. આરોગ્ય સંભાળ ટીમના સભ્યો છે.

14.2 સામાજિક કાર્યકરના મહત્વના કાર્યો

આ ટીમ સાથે સંકળાયેલા સામાજિક કાર્યકરના મહત્વના કાર્યો નીચે મુજબ છે:

- તે દર્દીના બાળપણ અને શાળાની કામગીરી, ઘરની સ્થિતિ, પરિવારમાં આંતરવ્યક્તિગત સંબંધો, નોકરીની કામગીરી, મનો-જાતીય ઇતિહાસ, વલણ, શોખ, રુચિઓ વગેરેને લગતા સામાજિક ઇતિહાસની નોંધ કરે છે. દર્દીની બારમાસી સમસ્યાઓને સમજવા અથવા તેનું વિશ્લેષણ કરવા માટે. વર્તમાન મુશ્કેલીઓના સંદર્ભમાં. સામાજિક કાર્યકર અને તબીબી વ્યાવસાયિક અથવા મનોચિકિત્સકના અહેવાલ તેમજ મનોવિજ્ઞાનીના તારણો દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી આ પૃષ્ઠભૂમિ માહિતી નિદાન અને સારવારની યોજના બનાવવામાં મદદ કરે છે.
- સામાજિક કાર્યકર દર્દીઓ અને તેમના પરિવારના સભ્યોને રોગ અથવા બીમારીની પ્રકૃતિ સમજાવે છે. તે એ પણ સમજાવે છે કે એક જ રોગ કેટલી વાર થઈ શકે છે, વ્યક્તિગત સ્તરે અથવા જૂથ સ્તરે તેની શું અસર થશે, અને ડોક્ટર્સ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ સારવાર પ્રક્રિયાઓ.
- એક સામાજિક કાર્યકર, આરોગ્ય સંભાળ ટીમના સભ્ય તરીકે, દર્દી અને પરિવારને બહેતર સામાજિક ગોઠવણ તરફનો માર્ગ શોધવામાં મદદ કરી શકે છે. આ સંદર્ભમાં, તે ભાવનાત્મક ટેકો પૂરો પાડી શકે છે અને નોકરીદાતા અથવા શૈક્ષણિક સંસ્થા અથવા કુટુંબના સભ્ય અથવા પડોશ સાથે કામ કરીને પર્યાવરણીય ફેરફાર લાવી શકે છે.
- ઘણી વખત, સંસાધનનો અભાવ દર્દી માટે યોગ્ય તબીબી અથવા માનસિક સારવાર મેળવવાનું મુશ્કેલ બનાવે છે. આથી, સામાજિક કાર્યકર ગરીબ દર્દીઓને પૈસા અથવા દવાઓ અથવા કપડા અથવા કૃત્રિમ અંગ પ્રદાન કરવા માટે સામુદાયિક સંસાધનોનો સંગ્રહ કરે છે, જેથી તેઓ ડોક્ટરની સલાહ મુજબ સારવાર ચાલુ રાખી શકે. આ ઉપરાંત, સામાજિક કાર્યકર્તાઓ સમુદાયમાં ઉપલબ્ધ અન્ય સામાજિક એજન્સીઓ સાથે પણ સંપર્કમાં રહે છે, જેઓ નિયમિતપણે ક્લિનિકમાં કેસનો સંદર્ભ આપે છે. આ સેવાઓના યોગ્ય સંકલનમાં મદદ કરે છે.
- મનોરંજક સુવિધાઓ, જરૂરી જાગૃતિ અને ઉપચારાત્મક ઈનપુટ્સ પ્રદાન કરવા માટે સામાજિક કાર્યકરો દ્વારા દર્દીઓ અને તેમના પરિવારના સભ્યો સાથે જૂથ કાર્યને લગતી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે. લાંબા ગાળાના કેસો અસ્તિત્વમાં હોય તેવી મનોચિકિત્સા સંસ્થાઓમાં જૂથ કાર્ય પ્રાથમિક પ્રવૃત્તિ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતું હોવાનું માનવામાં આવે છે, પરંતુ કામચલાઉ રીતે, માત્ર 24.1 ટકા સામાજિક કાર્યકરો તેના પ્રાથમિક કાર્યને ધ્યાનમાં લે છે (વર્મા, 1991). હકીકત એ છે કે મોટાભાગના મનોચિકિત્સક વિભાગો મુખ્યત્વે ટૂંક (દર્દી વિભાગની બહાર) સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. જોકે cgcsc (બાળ માર્ગદર્શન ક્લિનિક્સ) બાળકો સાથે કામ કરતી વખતે ગ્રુપ વર્ક/થેરાપી પર ભાર મૂકે છે, બહુ ઓછા cgcsc થેરાપી, કાઉન્સેલિંગ અને શિક્ષણના હેતુ માટે માતા-પિતાને સામેલ કરતી જૂથ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરે છે. માનસિક સ્થિતિ ઉપરાંત, સામાજિક કાર્યકર્તાઓ દ્વારા, ખાસ કરીને સંસ્થાકીય આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓમાં જૂથ કાર્ય પદ્ધતિની સામાન્ય રીતે ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.

દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા

- (f) સામાજિક કાર્યકર ગ્રાહકને પુનર્વસનમાં મદદ કરે છે. હેલ્થકેર સેટિંગમાં, પુનર્વસવાટ એ દર્દીને સામાન્ય જીવનમાં પાછા ફરવામાં અથવા ગંભીર બીમારી અથવા ઈજા પછી શ્રેષ્ઠ જીવનશૈલી પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરવાની પ્રક્રિયા છે. તે સામાજિક પુનર્વસન (કુટુંબ અને સામાજિક સંબંધોની પુનઃસ્થાપના) અથવા મનોવૈજ્ઞાનિક પુનર્વસન (વ્યક્તિગત ગૌરવ અને આત્મવિશ્વાસની પુનઃસ્થાપના) અથવા વ્યાવસાયિક પુનર્વસન (આજીવિકા કમાવવાની ક્ષમતાની પુનઃસ્થાપના) હોઈ શકે છે. રેફરલ સેવાઓમાં સુવિધા આપવી એ સામાજિક કાર્યકરના મહત્વપૂર્ણ કાર્યોમાંનું એક છે. રેફરલ સેવાનો અર્થ એ છે કે ક્લાયન્ટ અથવા દર્દીને એજન્સી અથવા પ્રોગ્રામ અથવા વ્યાવસાયિક વ્યક્તિ સાથે જોડવું જે ક્લાયન્ટને જરૂરી સેવા પ્રદાન કરી શકે અને કરશે. તબીબી સેટિંગમાં, દર્દીને ક્લિનિક અથવા પોલિક્લિનિક અથવા નર્સિંગ હોમ અથવા હોસ્પિટલમાં રીફર કરી શકાય છે. મનોચિકિત્સાના સેટઅપમાં, દર્દીને ષષ્ટ્ત (જો બાળકને વર્તણૂકની સમસ્યા હોય) અથવા વ્યસન મુક્તિ કેન્દ્ર (જો આલ્કોહોલિક અથવા ડ્રગ વ્યસની હોય) અથવા માનસિક વિભાગ (ઉપચારાત્મક ઈનપુટ્સને લગતી વધુ તકો માટે) અથવા માનસિક હોસ્પિટલ (માટે શારીરિક સારવારની જરૂર હોય તેવા કોનિક અને તીવ્ર માનસિક દર્દીઓ સાથે વ્યવહાર કરો). આરોગ્ય સંભાળ ટીમના 14 અન્ય સભ્યો દ્વારા તબીબી સામાજિક કાર્યકરો અથવા માનસિક સામાજિક કાર્યકરોને કેટલી હદ સુધી કેસોનો સંદર્ભ આપવામાં આવે છે તે સામાજિક કાર્ય સેવાઓની માન્યતાનું એક મહત્વપૂર્ણ સૂચક છે.
- (g) સામાજિક કાર્યકર દર્દી અને તેના પરિવારના ફોલો-અપમાં સામેલ થાય છે, જેથી સારવાર દરમિયાન થયેલા લાભને સ્થિર કરી શકાય. તબીબી અથવા માનસિક સંસ્થાઓમાં, અનુવર્તી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે, દર્દીઓ અથવા તેમના પરિવારો કે જેઓ ઓપીડીની મુલાકાત લે છે તેમની મુલાકાત લેવામાં આવે છે જેથી ડિસ્ચાર્જ થયા પછી દર્દીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે. cgcસ માં, હસ્તક્ષેપના પરિણામને સુનિશ્ચિત કરવા માટે, બાળકો, તેમના માતાપિતા અને સંબંધીઓ સાથે મુલાકાતો લેવા, ઘરો અને શાળાઓની મુલાકાત લેવા વગેરેમાં સામાજિક કાર્યકરો દ્વારા અનુવર્તી સ્વ-રોકાણની મોટી માત્રાનો સમાવેશ થાય છે.
- (h) સામાજિક કાર્યકર શિક્ષણ, ટેબરેખ અને સ્ટાફ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ સાથે પણ સંકળાયેલા છે. સામાજિક કાર્યનું જ્ઞાન આપવા માટે, તે અંડરગ્રેજ્યુએટ અને પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટ સ્તરના તબીબી વિદ્યાર્થીઓ, સામાજિક કાર્યના વિદ્યાર્થીઓ, ભૌતિક-ચિકિત્સા તેમજ વ્યાવસાયિક ઉપચારના વિદ્યાર્થીઓ, નર્સિંગ વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને શીખવે છે. અને ઈન્ટર્ન, વિદ્યાર્થી સામાજિક કાર્યકર (ક્ષેત્ર કાર્ય માટે)નું નિરીક્ષણ કરે છે. પેરા-પ્રોફેશનલ્સ, સ્વયંસેવકો અને તેના જેવા. સ્ટાફની કામગીરીને અપગ્રેડ કરવાના હેતુથી, સામાજિક કાર્યકર હોસ્પિટલની અંદર કે બહાર સેમિનાર, કોન્ફરન્સ અને વર્કશોપનું પણ આયોજન કરે છે.

ક્લાયન્ટની સારવાર, સંસ્થાકીય વિકાસ અને સામાજિક સંશોધન ચાલુ રાખવા માટે નિયમિતપણે જાળવવામાં આવતા અને સ્પષ્ટતા અને ઉદ્દેશ્ય ધરાવતા રેકોર્ડ્સ મહત્વપૂર્ણ છે. સામાજિક કાર્યકરો જવાબદારી લે છે ભવિષ્યના માર્ગદર્શન અને સંશોધન હેતુઓ માટે આ કેસ રેકોર્ડ્સ, રજિસ્ટર, ફાઈલો અને પત્રવ્યવહાર જાળવવા. સામાજિક કાર્યકરોમાં એવું જોવા મળે છે (વર્મા, 1991) કામચલાઉ રીતે, 87 ટકા અને 97 ટકા નિયમિતપણે રજિસ્ટર અને કેસ શીટ્સ જાળવે છે. બહુ ઓછા સામાજિક કાર્યકરો, એટલે કે લગભગ 12 ટકા અને 19 ટકા અનુક્રમે તેમના પ્રક્રિયાના રેકોર્ડ્સ અને સારાંશના

રેકોર્ડ્સ અપ-ટુ-ડેટ કરે છે.

- (i) સંશોધન કાર્યમાં સંશોધન સમસ્યાની રચના, પૂર્વધારણાઓનો વિકાસ, પદ્ધતિની પસંદગી, માહિતી સંગ્રહ અને માહિતી વિશ્લેષણ, અહેવાલ લેખનથી લઈને વિવિધ રંગની પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. બંધ અને ચાલુ, એવું જોવા મળે છે કે સામાજિક કાર્યકર આ સંશોધન પ્રવૃત્તિઓના દરેક તબક્કામાં સામેલ છે, જે તેમના કાર્યોનો એક ભાગ બનાવે છે. પરંતુ તે પણ વ્યવહારિક છે કે કોઈ પણ સામાજિક કાર્યકર્તા સ્વતંત્ર સંશોધન કાર્ય હાથ ધરતા નથી. તેઓ તેને સહાયક કાર્ય માને છે.
- (j) ‘માનસિક સ્વચ્છતા ચળવળ’ અને ‘હવે બધા માટે આરોગ્ય’ તરફ પ્રચાર કરવા માટે, સામાજિક કાર્યકરો સામયિકો, ઓડિયો-વિડ્યુઅલ પદ્ધતિઓ, રેડિયો, ટીવી વગેરેમાં લેખન દ્વારા સમુદાય સાથે સંપર્કમાં રહે છે.
- (k) આરોગ્ય સંભાળ ટીમ સાથે સંકળાયેલા સામાજિક કાર્યકર સમુદાયના રહેણાંક સંભાળ પ્રદાતાના પ્રમોટર તરીકે પણ કાર્ય કરે છે. જે લોકોનું કોઈ કુટુંબ નથી અથવા જેમના પરિવારો હવે ઘરે તેમની સંભાળ રાખી શકતા નથી અને જેઓ હોસ્પિટલ અથવા નર્સિંગ હોમ સાથે સંબંધિત નથી તેમને સામુદાયિક રહેણાંક સંભાળની જરૂર છે.

ઉપરોક્ત તમામ કાર્યો ઉપરાંત, સામાજિક કાર્યકર જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે કટોકટીમાં હાજરી આપે છે. ત્યાં બે પ્રકારની કટોકટી છે, એટલે કે, તબીબી કટોકટી અને સામાજિક કટોકટી. બર્ન્સ, કાર્ડિયાક પ્રોબ્લેમ, ઝેર, આઘાત વગેરે સાચી તબીબી કટોકટી છે. સામાજિક કટોકટીમાં બાળ દુર્વ્યવહાર, જીવનસાથી સાથે દુર્વ્યવહાર, વડીલો સાથે દુર્વ્યવહાર, બળાત્કાર વગેરેના કિસ્સાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ બધામાં કેટલીક સામાન્ય લાક્ષણિકતાઓ છે, એટલે કે, તે અણધાર્યાં છે, અચાનક બને છે, દર્દીના જીવનને જોખમમાં મૂકે છે, અને દર્દીઓ અથવા પરિવારો તેના માટે તૈયાર નથી. પરિણામે, દર્દીઓ અથવા પરિવારોને અનિશ્ચિતતા, અસંખ્ય પ્રશ્નો, લાગણીઓના પૂર અને પ્રતિભાવની યોજના કરવાની જરૂરિયાતનો સામનો કરવો પડે છે. પરિસ્થિતિ સામાજિક કાર્યકર, આ સંદર્ભમાં, અનિશ્ચિતતાની ડિગ્રી ઘટાડવા અને સમજવામાં તેમજ પરિસ્થિતિ પર નિયંત્રણ મેળવવામાં સહાય પૂરી પાડે છે.

14.3 સામાજિક કાર્ય અને દિવ્યાંગતા

શ્રી એલામુરુગુ, સલાહકાર (માનસિક સામાજિક કાર્ય)-સામાજિક કાર્ય અને દિવ્યાંગતા, તેમણે દિવ્યાંગતા પ્રોફાઈલ, મનોસામાજિક મુદ્દાઓ, મનોસામાજિક વ્યવસ્થાપન, દિવ્યાંગ વ્યક્તિ સાથે સંબંધની પ્રક્રિયા, હસ્તક્ષેપ, હસ્તક્ષેપના સ્પેક્ટ્રમ વિશે વાત કરી. દિવ્યાંગતા સામાજિક કાર્યકર આરોગ્ય સંભાળ સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા ભજવે છે જે માત્ર સામાજિક મુદ્દાઓ પર જ કામ કરતું નથી, પરંતુ શારીરિક અને માનસિક દિવ્યાંગ લોકોને તેમના રોજિંદા જીવનમાં પડકારોનો સામનો કરવામાં મદદ કરવા માટે પણ કામ કરે છે. દરેક ક્ષતિ અને તેમની દિવ્યાંગતાની તીવ્રતા તેની સાથે અનન્ય અને વિવિધ સમસ્યાઓ લાવે છે.

વ્યક્તિની દિવ્યાંગતા તેના/તેણીના જીવનમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી શકે છે: પછી ભલે તે સકારાત્મક હોય કે નકારાત્મક. પરંતુ પડકારોનો સામનો કરવો અને આત્મવિશ્વાસ કેળવવો એ મહત્વપૂર્ણ અને પ્રશંસનીય છે. એક સમાજ તરીકે, દિવ્યાંગ લોકોને તેઓ લાયક જીવનનો અનુભવ કરવા દેવાની અમારી અત્યંત ફરજ છે. આપણે બધા જુદા છીએ પરંતુ એક જ સમયે ખૂબ સમાન છીએ.

તાજેતરના દાયકાઓમાં દિવ્યાંગતાની જાગૃતિના મહત્વને મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે,

દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા

જેનાથી દિવ્યાંગ લોકો અને સમાજ માટે એકબીજા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ કેળવવાનું સરળ બને છે. દિવ્યાંગતાની જાગરૂકતા સમાજની જડ માનસિકતાને ઘટાડવામાં મદદ કરે છે, તેથી દરેક માટે એક સકારાત્મક, સર્વસમાવેશક સમાજના નિર્માણમાં સામેલ થવાની વિશાળ તકો પૂરી પાડે છે. અનુસાર વિશ્વ બેંક, ‘એક અબજ લોકો, અથવા વિશ્વની વસ્તીના 15%, અમુક પ્રકારની દિવ્યાંગતાનો અનુભવ કરે છે, અને વિકાસશીલ દેશોમાં દિવ્યાંગતાનો વ્યાપ વધુ છે. અંદાજિત વૈશ્વિક કુલ (અથવા) 110 મિલિયન અને 190 મિલિયન લોકો વચ્ચેનો પાંચમો ભાગ, અનુભવ નોંધપાત્ર દિવ્યાંગતા’.

એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે દિવ્યાંગ લોકો શિક્ષણ, આરોગ્ય, સામાજિક અર્થતંત્ર, રોજગાર અને ન્યાયના પ્રવર્તમાન ક્ષેત્રોમાં ભેદભાવપૂર્ણ વલણનો અનુભવ કરે છે. તદુપરાંત, દિવ્યાંગતા અંગેની જાગૃતિ સમાજને દિવ્યાંગતા અંગે શિક્ષિત કરવામાં અને એક વ્યક્તિ તરીકે આપણે કેવી રીતે જરૂરી ફેરફારો લાવી શકીએ તે દર્શાવે છે. શીખવાની સ્વીકૃતિ એ દિવ્યાંગતાની જાગરૂકતા માટેનો સમજણ અભિગમ ધરાવવાનો મૂળભૂત છે જે આથી ઘર, શાળા, કાર્યસ્થળ, આરોગ્ય સંસ્થાઓ વગેરેમાં ક્યાંય પણ થઈ શકે છે. જો કે, આપણે ઘણીવાર દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે ભેદભાવ જોયે છે અને તે તરફ દોરી જાય છે. સમગ્ર સમુદાયો માટે અનિચ્છનીય પરિણામો. તેથી, વધુ સારા ભવિષ્ય માટે, આપણે ભેદભાવપૂર્ણ સંસ્કૃતિને ઘટાડવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને દરેક વ્યક્તિ માટે પ્લેટફોર્મ દ્વારા દિવ્યાંગતા જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ, જેથી સહાનુભૂતિનો પાયો ઉદ્ભવે અને સામાજિક અવરોધોને તોડવામાં મદદ કરે.

આજકાલ, આપણે સમુદાયો બદલાતા અને વિવિધતાને સ્વીકારતા જોઈએ છીએ જે અમારા કાર્યને સરળ બનાવવામાં મદદ કરે છે. ARISE અસર તકોનું સર્જન કરવામાં અને મોડ્યુલ બનાવવામાં દ્રઢપણે વિશ્વાસ રાખે છે જે દિવ્યાંગ લોકોને આત્મવિશ્વાસ સ્થાપિત કરવામાં અને સ્વ-શિક્ષણ પદ્ધતિઓ પર આધાર રાખવામાં મદદ કરે છે.

“દિવ્યાંગતા જાગરૂકતા કાર્યક્રમો શાળાના એકંદર પર્યાવરણ માટે પ્રભાવશાળી છે. શાળાઓમાં દિવ્યાંગતાની જાગૃતિ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તે વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષિત કરે છે જેથી તેઓ વધુ સારા નાગરિક બની શકે.” (લિન્ડસે એન્ડ મેક્ફર્સન, 2011). સંશોધકોએ શોધી કાઢ્યું છે કે શાળાઓમાં દિવ્યાંગતા જાગૃતિ કાર્યક્રમોને કારણે નાના બાળકોને સહાનુભૂતિ પ્રાપ્ત થઈ છે અને તેઓ હકારાત્મક વલણ ધરાવે છે. આ ચોક્કસ વલણ પછી વ્યક્તિ પર વધુ વૃદ્ધિ પામે છે, જેમ જેમ તેઓ પરિપક્વ થાય છે તેમ તેમને વધુ સારા નાગરિક બનાવે છે. શાળામાં દિવ્યાંગતાની જાગૃતિનું બીજું એક મોટું પાસું એ છે કે વર્ગખંડો વધુ સમાવિષ્ટ અને વૈવિધ્યસભર છે જે વિદ્યાર્થીને તેના સાથીદારો પાસેથી વધુ શીખવા દે છે.

“ઘણા બહારના પ્રભાવો બાળકના વલણને આકાર આપે છે. તેઓ વિવિધતા, જીવન અને ઘરના લોકો, સાથીદારો અને જીવનના અનુભવો વિશે વિચારો વિકસાવી શકે છે પરંતુ શાળા વલણ વિકસાવવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. શાળા એ એવી જગ્યા છે જ્યાં વિદ્યાર્થીઓ ઘણા તફાવતો સાથે અન્ય લોકોથી ઘેરાયેલા શીખે છે. શાળામાં, વિદ્યાર્થીઓએ સ્વીકાર્ય, સમજણ અને મૈત્રીપૂર્ણ બનવાનું શીખવું જોઈએ.” (રિલોટા અને નેટલબેક, 2007) વધુમાં, દિવ્યાંગતાની જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવાની શરૂઆત ઘરથી થાય છે. એક એવી જગ્યા જ્યાં સકારાત્મક વલણ, મૂલ્યો અને રિવાજોને નિયમિતપણે મજબૂત કરવામાં આવે છે. ઘર દરેકને પ્રિય છે, જીવનના દરેક પાસાઓ પ્રત્યે આરામ અને સમજણનું સ્થળ છે. તમારા બાળકોને દિવ્યાંગતા વિશે શીખવવાથી સામાજિક અવરોધોને તોડવામાં મદદ મળશે અને દિવ્યાંગ લોકોનો સમાવેશ કરવા માટે વધુ સારા, આરોગ્યપ્રદ અભિગમની મંજૂરી મળશે.

તમારા બાળકને દિવ્યાંગતાની જાગૃતિના મહત્ત્વ વિશે શીખવતી વખતે સૌથી આવશ્યક પરિબલોમાં સમાવેશ થાય છે: સહાનુભૂતિ, સ્વીકૃતિ અને વિવિધતા.

દિવ્યાંગતા અંગેની જાગૃતિનું મહત્ત્વ દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે સકારાત્મક અભિગમ હોવાનું કહેવાય છે. ત્યાં લાભો લોકો અમુક પ્રકારની દિવ્યાંગતા સાથે કામ કરી રહ્યા છે અને અમારા અવાજને વિસ્તૃત કરવા માટે તમામ પ્રકારના માધ્યમો દ્વારા યોગદાન આપીને અને જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપીને તેમના જીવનને વધુ સારું બનાવવામાં મદદ કરવી એ અમારી ફરજ છે. અમે, ARISE ઇમ્પેક્ટ ટીમ, દિવ્યાંગ લોકોને સશક્તિકરણ કરવામાં દૃઢપણે વિશ્વાસ રાખીએ છીએ જેથી કરીને તેઓ પોતાની મેળે વિવિધ વિભાવનાઓ શીખવા અને અન્વેષણ કરવા તૈયાર હોય.

દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યકર મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. તેઓ બ્રિજ, ગાઈડ, કાઉન્સેલર અને સુપરવાઈઝર તરીકે કામ કરે છે. તેઓ PwDs અને પરિવારો સાથે મળીને કામ કરે છે. સામાજિક કાર્યકર PwD ને પૂરી પાડવામાં મદદ કરે છે:

1. PwD પર ભાવનાત્મક અસર વિશે વિચારવા માટે જગ્યા અને સમય
2. કૌટુંબિક માનસિક અને ભાવનાત્મક સહનશીલતા પર ચર્ચા કરવાની તકો
3. દિવ્યાંગ બાળકના વાલીપણા માટે જરૂરી વધારાની કુશળતા વિકસાવવા માટે સમર્થન
4. PwD ને લાભ આપવા માટે સમુદાયમાં સંસાધનો શોધવામાં મદદ કરો
5. લાભો અને સેવાઓ માટેની અરજીમાં મદદ
6. અન્ય પરિવારો સાથે જોડાવાની તકો
7. સમુદાયમાં સપોર્ટ જૂથો સાથે જોડાણ
8. આધાર જ્યારે સામનો કરવો વધારાના પડકારો (સ્વાસ્થ્ય/સંબંધ/પૈસા)

અન્ય સેવાઓના સંદર્ભમાં મદદ (અન્ય દિવ્યાંગતા ટીમો સાથે નજીકથી કામ કરો) તેણી આગળ સામાજિકની ભૂમિકાઓ વિશે વાત કરે છેકાર્યકર, રિહેબિલિટેશન કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા, વ્યાવસાયિક પરામર્શ અને પુનર્વસન સામાજિક કાર્ય/વહીવટ. તેણીએ તેણીના સત્રને એમ કહીને સમાપ્ત કર્યું. જ્યારે બીજા બધા કહે છે કે તમે કરી શકતા નથી, ત્યારે નિશ્ચય કહે છે, 'તમે કરી શકો છો' અને સાથે મળીને આપણે તફાવત લાવી શકીએ છીએ.

14.4 દિવ્યાંગતા જાગૃતિ શું છે

દિવ્યાંગતા જાગૃતિ એ વ્યક્તિના અનુભવોને જાણવાની, સ્વીકારવાની અને સ્વીકારવાની પ્રથા છે કારણ કે તેઓ દિવ્યાંગતા સાથે સંબંધિત છે. જાણવું, જાગૃત રહેવું અને તમારા પોતાના આરામના સ્તરથી આગળ વધવું એ પણ વધુ સમજણની ચાવી છે.

જ્યારે ગતિશીલતાની દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિ સાથે વાતચીત કરવામાં આવે છે:

- વ્યક્તિ સાથે સીધી વાત કરો અને વ્યક્તિનો ઉલ્લેખ કરતી વખતે તેની સાથે એવું વર્તન ન કરો કે તે સાધન છે. ઉદાહરણ: 'આ જગ્યામાં માત્ર એક વ્હીલચેર માટે જગ્યા છે.'
- ગતિશીલતા ઉપકરણને તે વ્યક્તિના વિસ્તરણ તરીકે ગણો - પરવાનગી વિના વોકર અથવા વ્હીલચેર અથવા અન્ય ગતિશીલતા ઉપકરણને પકડશો નહીં.

દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા

- અન્ય વ્યક્તિ સાથે વાત કરવા અથવા તમારા પોતાના ઉપયોગ માટે તેમના ઉપકરણનો ઉપયોગ કરવા માટે વ્હીલચેર વપરાશકર્તા સુધી પહોંચશો નહીં. ઉદાહરણ તરીકે, વ્હીલચેરની ટ્રે પર પીણાનો કપ સેટ કરવો.
- બેઠેલી સ્થિતિમાં કોઈ વ્યક્તિ સાથે વાત કરતી વખતે, બોલતી વખતે ઘૂંટણિયે અથવા તેમની બાજુમાં બેસવાનો શ્રેષ્ઠ પ્રયાસ કરો.

સાંભળવામાં કઠિન અથવા બહેરા વ્યક્તિ સાથે વાતચીત કરતી વખતે:

- સ્પષ્ટ રીતે બોલો અને વ્યક્તિને સીધું જોવા માટે તમારા શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો કરો.
- ભૂમો પાડશો નહીં.
- પૃષ્ઠભૂમિ અવાજ અને તમારી આસપાસની લાઈટિંગ વિશે જાગૃત રહો.
- જો કોઈ વ્યક્તિ બહેરી હોય અને તમારે વાતચીત કરવાની જરૂર હોય, તો કાગળના ટુકડા પર લખવાનો પ્રયાસ કરો જો સંદેશાવ્યવહાર ઝડપી હોય, જેમ કે દિશાઓ પ્રદાન કરવી. તમારી જાતને બરાબર પુનરાવર્તિત કરવાને બદલે, તમે જે કહ્યું છે તેને ફરીથી લખવાનો પ્રયાસ કરો.
- 'કોઈ વાંધો નહીં, તે મહત્વનું નથી' એમ ન કહો.
- એવું માનશો નહીં કે જે લોકો સાંભળવામાં કઠિન છે અથવા જેઓ બહેરા છે તેઓ અમેરિકન સાઈન લેંગ્વેજનો ઉપયોગ કરે છે.
- જો કોઈ વ્યક્તિ માટે દરવાજો ખોલતો હોય, તો દરવાજો કઈ રીતે ખુલી રહ્યો છે તેની જાહેરાત કરો. ઉદાહરણ તરીકે, દરવાજો બહાર અને જમણી તરફ ખુલે છે.
- જો તમે વિસ્તાર છોડી રહ્યા હોવ તો ખાતરી કરો કે તમે છોડી રહ્યાં છો.
- વ્યક્તિની શેરડી અથવા માર્ગદર્શક કૂતરાને સ્પર્શ કરશો નહીં.
- તેઓ રસ્તામાં હોઈ શકે છે તેવી જાહેરાત કર્યા વિના વસ્તુઓને ખસેડશો નહીં અને વ્યક્તિને જાતે જ વસ્તુઓ ખસેડવાની તક આપો.
- દ્રષ્ટિની ક્ષતિ ધરાવતા તમામ વ્યક્તિઓ બ્રેઈલ વાંચે છે એમ ધારો નહીં.

જ્યારે ક્રિયા પ્રતિક્રિયા સાથે કોઈ અનુભવી રહ્યા છીએ કે સંચાર અક્ષમતા:

- વ્યક્તિને તમારું સંપૂર્ણ ધ્યાન આપો.
- પૃષ્ઠભૂમિ અવાજથી સાવચેત રહો કારણ કે આ તમારી ક્રિયાપ્રતિક્રિયામાં દખલ કરી શકે છે.
- જો તમને સમજાતું ન હોય તો વ્યક્તિને તેણે જે કહ્યું તેનું પુનરાવર્તન કરવા કહો.
- જો તમે હજી પણ સમજી શકતા નથી, તો ફક્ત સ્મિત કરશો નહીં અને હકાર કરશો નહીં. કહેવું બરાબર છે. 'હું હજી પણ તમને સમજી શક્યો નથી, શું તમે તેને કહી શકો છો?'
- વ્યક્તિના વાક્યો પૂરા કરશો નહીં.
- તમે જે સાંભળ્યું છે તે સ્પષ્ટ કરવા માટે, તમે જે સાંભળ્યું છે તે વ્યક્તિ માટે ફરીથી લખવાનો પ્રયાસ કરો.

- જો કોઈ વ્યક્તિ અમૌખિક છે, તો ‘હા’ અને ‘ના’ પ્રશ્નો પૂછવા શ્રેષ્ઠ હોઈ શકે છે. વ્યક્તિ સમજે છે તેની ખાતરી કરવા માટે તેની સાથે તપાસ કરવાનું ચાલુ રાખો. સંચારની અક્ષમતાનો અનુભવ કરતી કોઈ વ્યક્તિ સાથે વાતચીત કરતી વખતે, વ્યક્તિને તમારું સંપૂર્ણ ધ્યાન આપો.
- પૃષ્ઠભૂમિ અવાજથી સાવચેત રહો કારણ કે આ તમારી ક્રિયાપ્રતિક્રિયામાં દખલ કરી શકે છે.
- જો તમને સમજાતું ન હોય તો વ્યક્તિને તેણે જે કહ્યું તેનું પુનરાવર્તન કરવા કહો.

14.5 તમારા શબ્દો બાબત

દિવ્યાંગ વ્યક્તિ સાથે વાત કરવી મહત્વપૂર્ણ છે જાણે કે તે વ્યક્તિ હકીકતમાં હોય. અને, જો કે તમામ વ્યક્તિઓને તેમને કેવી રીતે સંબોધવામાં આવે છે અને/અથવા સંદર્ભિત કરવામાં આવે છે તેની પસંદગી હોય છે, અહીં ધ્યાનમાં રાખવા માટેની કેટલીક મૂળભૂત બાબતો છે:

- શું કહો: દિવ્યાંગ વ્યક્તિ
- કહો નહીં: દિવ્યાંગ અથવા દિવ્યાંગ
- શું કહો: વ્યક્તિગત અનુભવો મગજનો લકવો
- કહો નહીં: વ્યક્તિઓ મગજનો લકવોથી પીડાય છે
- શું કહો: વ્હીલચેર વપરાશકર્તા અથવા વ્હીલચેરમાં વ્યક્તિ
- કહો નહીં: વ્હીલચેર સાથે બંધાયેલ અથવા વ્હીલચેર સુધી સીમિત જેમ અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ વ્યક્તિઓ છે – બીજા કોઈની જેમ જ લોકો. તમારા ધ્યાનમાં લેવા માટે અહીં કેટલાક શબ્દો અને શબ્દસમૂહો છે:
- ‘તમે આવા પ્રેરણા છો!’
- ‘તમે ખૂબ બહાદુર છો.’

કારણ કે વ્યક્તિનો અનુભવ તમારા કરતાં અલગ હોઈ શકે છે, તે તેમને પ્રેરણા અથવા બહાદુર બનાવતો નથી. આગલી વખતે જ્યારે તમે કોઈ દિવ્યાંગ વ્યક્તિને કોઈ કાર્ય કરતા જુઓ ત્યારે તમારી જાતને આ પ્રશ્ન પૂછો: જો હું તે જ કામ કરી રહ્યો હોઉં તો શું હું બહાદુર કે પ્રેરણાદાયક ગણીશ ?

શું તમે તમારી જાતને એમ કહેતા જોયા છે. ‘મેં સાંભળ્યું છે કે જો તમે જોઈ શકતા નથી, તો તમારી પાસે અસાધારણ શ્રવણ છે.’ વ્યક્તિની સાંભળવાની કે ન સાંભળવાની ક્ષમતા તેની જોવાની કે ન જોવાની ક્ષમતા સાથે જોડાયેલી નથી. તે ફક્ત તમામ ઉપલબ્ધ ઈન્દ્રિયોનો ઉપયોગ કરીને તેમની આસપાસના વાતાવરણથી વધુ પરિચિત થવાની બાબત છે.

14.6 સારાંશ

આરોગ્ય સંભાળ ટીમમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા 21મી સદીમાં આરોગ્ય સંભાળ સંસ્થાઓમાં ટીમવર્ક શબ્દ સામાન્ય બની ગયો છે. ટીમોને મહત્વપૂર્ણ કાર્યકારી એકમો તરીકે જોવામાં આવે છે અને ટીમવર્કના સંભવિત ફાયદાઓને યોગ્ય રીતે ઓળખવામાં આવે છે અને તેની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે. એકીકરણના સ્તર પર આધાર રાખીને, ટીમ વર્કને મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ઈન્ટરડિસિપ્લિનરી અને ટ્રાન્સ ડિસિપ્લિનરી જેવી શરતો દ્વારા અલગ પાડવામાં

દિવ્યાંગ પુનર્વસનમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા

આવે છે.

મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ટીમવર્કમાં, વિવિધ વિદ્યાશાખાના નિષ્ણાતો ક્લાયન્ટ સાથે સંકળાયેલા હોય છે, પરંતુ દરેક તેની શિસ્ત પ્રવૃત્તિઓ માટે જવાબદાર હોય છે. આંતરશાખાકીય ટીમ વર્ક વિવિધ વિદ્યાશાખાઓ વચ્ચે ક્રિયાપ્રતિક્રિયાનું અનુમાન કરે છે, સંસાધન વ્યક્તિઓ વૈવિધ્યસભર પ્રવૃત્તિઓ કરે છે, પરંતુ તે જૂથના પ્રયત્નો માટે પણ જવાબદાર છે. ટ્રાનના શિસ્તબદ્ધ ટીમવર્કમાં આ વિશેષતાઓ વધુ પ્રમાણમાં છે. વિવિધ શાખાઓના પ્રતિનિધિઓ સાથે મળીને કામ કરે છે, પરંતુ માત્ર એક કે બે ટીમના સભ્યો જ ખરેખર સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આરોગ્ય સંભાળ સેટિંગમાં, સામાજિક કાર્યકરો આંતરશાખાકીય અથવા ટ્રાન્સ શિસ્ત ટીમમાં કામ કરે છે. તબીબી વ્યાવસાયિક અથવા મનોચિકિત્સક, માનસિક સામાજિક કાર્યકર, ક્લિનિકલ સાયકોલોજિસ્ટ, વ્યવસાયિક ચિકિત્સક, પ્રશિક્ષિત નર્સ વગેરે આરોગ્ય સંભાળ ટીમના સભ્યો છે.

તદુપરાંત, દિવ્યાંગતા અંગેની જાગૃતિ સમાજને દિવ્યાંગતા અંગે શિક્ષિત કરવામાં અને એક વ્યક્તિ તરીકે આપણે કેવી રીતે જરૂરી ફેરફારો લાવી શકીએ તે દર્શાવે છે. શીખવાની સ્વીકૃતિ એ દિવ્યાંગતાની જાગૃકતા માટેનો સમજણ અભિગમ ધરાવવાનો મૂળભૂત છે જે આથી ઘર, શાળા, કાર્યસ્થળ, આરોગ્ય સંસ્થાઓ વગેરેમાં ક્યાંય પણ થઈ શકે છે. જો કે, આપણે ઘણીવાર દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે ભેદભાવ જોયે છે અને તે તરફ દોરી જાય છે. સમગ્ર સમુદાયો માટે અનિચ્છનીય પરિણામો. તેથી, વધુ સારા ભવિષ્ય માટે, આપણે ભેદભાવપૂર્ણ સંસ્કૃતિને ઘટાડવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને દરેક માટે પ્લેટફોર્મ દ્વારા દિવ્યાંગતા જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ અને દરેક વ્યક્તિ, જેથી સહાનુભૂતિનો પાયો ઉદ્ભવે અને સામાજિક અવરોધોને તોડવામાં મદદ કરે.

14.7 ચાવીરૂપ શબ્દો

- જાગૃતિ
- સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા
- દિવ્યાંગતા
- કાર્યક્રમ
- કાઉન્સેલિંગ

14.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો

---

1. સામાજિક કાર્યકરો કેવા પ્રકારની ટીમવર્કમાં કામ કરે છે ?
  2. 2011 માં ARISE ઇમ્પેક્ટ કોની સાથે કામ કર્યું ?
  3. આરોગ્ય સંભાળ ટીમમાં સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા શું છે ?
  4. વૈવિધ્યસભર પ્રવૃત્તિઓ કોણ કરે છે ?
- તમારી પ્રગતિ તપાસવા માટેના જવાબો
    1. આંતરશાખાકીય ટીમ વર્ક
    2. લિન્ડસે અને મેકફર્સન
    3. આરોગ્ય સંભાળ ટીમના સભ્યો

4. વ્યક્તિઓ

14.0 સંદર્ભ સૂચિ

1. <https://www.satyaspecialschool.org/PDF/govt/SENSITIZATION AND AWARENESS ON DISABILITY FOR STAKEHOLDERS - A report 2019.pdf>
2. <http://www.ARISEimpact.org/>
3. https://sec.edu.in/old/activities_extension/05052022bswAwarenessonDisability.pdf
4. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi0gYOGs5iBAxWYSmwGHY2XBQ8QFnoECEAQAw&url=https://www.michigan.gov/->
5. /media/Project/Websites/lara/Folder15/Disability_Awareness_Presentation.pptx?rev=5d5d8e882ae54cb486c495d3dc2893ca&usg=AOvVaw0yguUDu4j3bkK-D5x_tHJy&opi=89978449
6. <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/17177/1/Unit-3.pdf>

સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો

1. શાળાના સમગ્ર વાતાવરણમાં કયા પ્રકારના કાર્યક્રમો પ્રભાવી છે
2. સારા ભવિષ્ય માટે આપણે શું પ્રમોટ કરવાની જરૂર છે ?
3. દિવ્યાંગતાની જાગૃતિનો હેતુ શું છે ?
4. એલામુરુગુએ કયા પ્રકારનાં કામ વિશે વાત કરી ?
5. ARISE ઇમ્પેક્ટ તકો ઊભી કરવામાં અને દિવ્યાંગ લોકોને મદદ કરતા મોડ્યુલ બનાવવામાં શું માને છે ?

દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની ભૂમિકા

-: રૂપરેખા :-

- 15.0 ઉદ્દેશો
- 15.1 પ્રસ્તાવના
- 15.2 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની સુસંગતતા
- 15.3 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય દરમિયાનગીરીના ક્ષેત્રો
- 15.4 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની પદ્ધતિઓ
- 15.5 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યકરોની ભૂમિકા
- 15.6 સારાંશ
- 15.7 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 15.8 તમારી પ્રગતિ તપાસો
- 15.9 સંદર્ભ સૂચિ

15.0 ઉદ્દેશો

આ પાઠમાં આપણે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ ધરાવતા પરિવારો વિશે શીખીશું.

- દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય પ્રથાની સુસંગતતાને સમજવા માટે
- કેસ વર્ક અને ગ્રુપ વર્કને સમજવા માટે
- સામાજિક કાર્યકરની ભૂમિકા વિશે જાણો

15.1 પ્રસ્તાવના

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સાથે કામ કરવું એ કામનું અત્યંત લાભદાયી ક્ષેત્ર હોઈ શકે છે જેમાં દિવ્યાંગ લોકોને સંપૂર્ણ, વધુ સ્વતંત્ર જીવન જીવવા, શિક્ષણ અને રોજગારની તકો લેવા અને તેમના સમુદાયોમાં યોગદાન આપવાનો સમાવેશ થાય છે. જે લોકો માનસિક અથવા શારીરિક દિવ્યાંગતા ધરાવે છે તેઓ વારંવાર તેમના રોજિંદા જીવનમાં પડકારોના અનન્ય સમૂહનો સામનો કરે છે. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ જે પડકારોનો સામનો કરે છે તે મોટે ભાગે તેમની ચોક્કસ ક્ષતિઓ તેમજ તેમની ગંભીરતા પર આધાર રાખે છે.

15.2 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની સુસંગતતા

દિવ્યાંગ અને દિવ્યાંગ લોકોની અન્ય જરૂરિયાતો સમાન હોય છે. તેમને મિત્રતા, સંતોષકારક નોકરી, પર્યાપ્ત આવક, મનોરંજન અને આરામદાયક આવાસની જરૂર છે. કમનસીબે તેમના પ્રત્યે પ્રવર્તમાન સામાજિક વલણ અનિચ્છનીય છે. આ દિવ્યાંગ સભ્ય સાથેના પરિવાર સાથે જોડાયેલા કલંકમાંથી ઉદ્ભવે છે. અમુક પરિવારોમાં આવી વ્યક્તિ માટે જરૂરી પ્રેમ અને ધીરજ હોતી નથી.

અસલમાં દિવ્યાંગ વ્યક્તિ પરિવારની એકમાત્ર જવાબદારી છે. હવે સરકાર તેમના અધિકારોને ઓળખે છે અને તેમના માટે ઔપચારિક અને બિન-ઔપચારિક શિક્ષણ સેવાઓ આપવાના પ્રયાસો કરે છે. આ સેવાઓ સ્વૈચ્છિક એજન્સીઓ અને મંત્રાલયો વચ્ચેના સહકારી પ્રયાસો દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે.

વ્યવસાયિક સામાજિક કાર્ય સમસ્યાનું નિરાકરણ અને પરિવર્તન વ્યવસ્થાપન પર આધારિત છે. સામાજિક કાર્યકર દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ અને તેમના પર્યાવરણ પર સર્વગ્રાહી ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા સાથે સુસંગત વિવિધ કુશળતા, તકનીકો અને પ્રવૃત્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે. સામાજિક કાર્યકરનો ઉદ્દેશ્ય સેવા વપરાશકર્તાઓ, પરિવારો, સંભાળ રાખનારાઓ, સ્ટાફ અને સેવા પ્રદાતાઓ સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરવાનો છે, જરૂરિયાતોને ઓળખવા, વ્યવહારુ અને ભાવનાત્મક ટેકો પૂરો પાડવા અને સેવા વપરાશકર્તાઓ અને તેમના પરિવારોને તેમના જીવનની ગુણવત્તા વધારવા માટે સશક્તિકરણ કરવાનો છે. સામાજિક કાર્ય તેના હસ્તક્ષેપને પુરાવા આધારિત જ્ઞાન અને પ્રેક્ટિસના વ્યવસ્થિત શરીર પર આધારિત છે.

સામાજિક કાર્ય હસ્તક્ષેપનું પ્રાથમિક ક્ષેત્ર ઉપચારાત્મક કાર્ય છે. સામાજિક કાર્યકરો દ્વારા વિવિધ ઉપચાર પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે જેમ કે કેસવર્ક, ધ્યાન, પરામર્શ, જૂથ કાર્ય, કટોકટી દરમિયાનગીરી, કૌટુંબિક ઉપચાર, સોલ્યુશન કેન્દ્રિત સંક્ષિપ્ત ઉપચાર અને શોકનું કાર્ય. સામાજિક કાર્યકરો દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ સાથે, એવા પરિવારો સાથે કામ કરે છે કે જેઓનું બાળક હોય અથવા દિવ્યાંગતા ધરાવતા કુટુંબના સભ્ય તેમજ સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સમુદાયો સાથે.

આ ક્ષેત્રોમાં અમારું કાર્ય, પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ, જૂથ કાર્ય, સમુદાય વિકાસ, નીતિ પ્રથા, સંશોધન અને હિમાયતનો સમાવેશ કરે છે. સામાજિક કાર્યકરોએ ભેદભાવ વિરોધી કાયદા, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને ટેકો આપતી નીતિઓ અને દિવ્યાંગતા કાર્યક્રમોના વિકાસમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી છે.

સામાજિક કાર્યકર્તાઓ દિવ્યાંગ લોકો અને પરિવારો સાથે સામાજિક સમાવેશ, સામુદાયિક જીવન, રોજગાર, કૌટુંબિક સમર્થન અને પુનર્વસન સાકાર કરવા માટે કામ કરે છે દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય સિદ્ધાંત અને પ્રેક્ટિસ સ્વતંત્ર જીવન ચળવળના મૂલ્યો અને ફિલસૂફીથી ખૂબ પ્રભાવિત છે.

આ ચળવળએ દેશના સમાન નાગરિક તરીકે તેમના અધિકારો સુરક્ષિત કરવા માટે દિવ્યાંગ લોકો સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરવા માટે વ્યાવસાયિકો દ્વારા નિયંત્રિત સેવા પર આધારિત ગ્રાહકોની રચનામાંથી પ્રથા ખસેડી છે.

15.3 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય દરમિયાનગીરીના ક્ષેત્રો

દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ સાથે સામાજિક કાર્ય પ્રેક્ટિસમાં નીચેની મુખ્ય ભૂમિકાઓનો સમાવેશ થાય છે;

- વિકલ્પો અને પસંદગીઓની વિસ્તૃત શ્રેણીની શોધમાં ગ્રાહકોની સંડોવણીને મહત્તમ કરે છે;
- ગ્રાહકોને વ્યાવસાયિકો, અમલદારો અને એજન્સીઓ સાથેના વ્યવહારમાં વધુ અસરકારક બનવા માટે તૈયાર કરે છે કે જેઓ ઘણીવાર તેમની સ્વ-નિર્ધારણની જરૂરિયાતને સમજી શકતા નથી કે કદર કરતા નથી; અને આયોજન સ્તરે, દિવ્યાંગ લોકોના જૂથોને ધ્યાનમાં લેવા માટે એકત્રીકરણ અને સશક્તિકરણ કરવામાં મદદ કરે છે નીતિ અને પ્રોગ્રામ વિકલ્પો

કે જે તેમની પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરી શકે. સામાજિક કાર્ય તેના હસ્તક્ષેપોને પુરાવા આધારિત જ્ઞાન અને વ્યવહારના વ્યવસ્થિત શરીર પર આધારિત છે. સામાજિક કાર્ય હસ્તક્ષેપનું પ્રાથમિક ક્ષેત્ર ઉપચારાત્મક કાર્ય છે. વિવિધ ઉપચાર પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે જેમ કે કેસવર્ક, ધ્યાન, કાઉન્સેલિંગ ગ્રુપ વર્ક, કટોકટી દરમિયાનગીરી, કૌટુંબિક ઉપચાર; સોલ્યુશન કેન્દ્રિત સંક્ષિપ્ત ઉપચાર અને શોકનું કાર્ય. સામાજિક કાર્યની ભૂમિકામાં કેન્દ્રિય છે સેવા વપરાશકર્તાઓ અને તેમના પરિવારો સાથે સંબંધો વિકસાવવા અને જાળવી રાખવા. સામાજિક કાર્યમાં સેવા વપરાશકર્તાઓ અને તેમના પરિવારો/ સંભાળ રાખનારાઓને યોગ્ય સેવાઓની શોધ, વિકાસ અને વિતરણનો સમાવેશ થાય છે.

- સેવા વપરાશકર્તાઓ તેમના પરિવારો અને અન્ય ટીમના સભ્યો સાથે વ્યક્તિ-કેન્દ્રિત યોજનાઓમાં ભાગીદારી.
- વહીવટ અને અહેવાલ લેખન.
- અન્ય સંબંધિત આંતરિક અને બાહ્ય સેવાઓ અને સંસાધનોનો સંદર્ભ લો અને તેની સાથે સંપર્ક કરો.
- સંબંધિત લોકો અને સેવાઓ સાથે સંચાર અને નેટવર્કિંગ જાળવી રાખવું.
- હિમાયત અને સશક્તિકરણ.
- રક્ષણ અને કલ્યાણ કાર્ય.
- સશક્તિકરણ લોકો થી પ્રવેશ માહિતી / સેવા હકદાર લાભો અને કાયદાની આસપાસ.
- રહેણાંક અને કુટુંબ આધારિત રાહત યોજનાઓ અને હોમ સપોર્ટ સેવાઓની શ્રેણીનું આયોજન / એક્સેસ.
- રેસિડેન્શિયલ કેર અને ઈન્ડિપેન્ડન્ટ લિવિંગની એક્સેસની સુવિધા

15.4 સામાજિક કાર્ય સંડોવણીના અન્ય ક્ષેત્રો

- વર્તમાન જોગવાઈમાં અંતરની ઓળખ કરવી અને નવી સેવાઓ જોવી અથવા વિકસાવવી. અસમાનતાને પ્રકાશિત કરવી અને સામાજિક નીતિ, એજન્સી નીતિ અને સામાજિક વલણમાં પરિવર્તન લાવવા માટે કામ કરવું.
- સમાન તકો અને બિન-ભેદભાવપૂર્ણ વ્યવહારનો પ્રચાર.
- દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠ પ્રથા વિકસાવવી અને જાળવી રાખવી
- વ્યવસાયિક સામાજિક કાર્યકરો એસોસિએશન.
- વ્યક્તિ કેન્દ્રિત યોજના દિવ્યાંગતા ધરાવતા લોકોને આયોજન પ્રક્રિયાને શક્ય તેટલી હદ સુધી દિશામાન કરવા અને તેઓ પોતાનું જીવન કેવી રીતે જીવવા માંગે છે તે અંગે તેમની પોતાની પસંદગીઓ કરવા સક્ષમ બનાવે છે, પરિવારના સભ્યો અને સંભાળ રાખનારાઓની જરૂરિયાતોને માન આપે છે અને તેમની ભૂમિકામાં તેમની ભૂમિકાનું આયોજન કરે છે. વ્યક્તિનું જીવન, લક્ષ્યોને ઓળખવામાં અને તે કેવી રીતે હાંસલ કરી શકાય, સહાયતાઓનું અન્વેષણ કરો જે લવચીક અને વ્યાપક હોય અને સમાવવામાં આવે અને સમુદાયના જીવનમાં સંપૂર્ણ રીતે ભાગ લે. વ્યક્તિ કેન્દ્રિત યોજના સ્વતંત્રતા

જાળવવા, તેમના પોતાના ઘરમાં રહેતા રહેવા, વધુ સ્વતંત્ર રહેવાની વ્યવસ્થામાં જવા, નવા કૌશલ્યો શીખવા અને સ્થાનિક સમુદાયમાં ભાગ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારની સહાય પૂરી પાડીને સમુદાયમાં જીવવાનું ચાલુ રાખવામાં દિવ્યાંગ લોકોને મદદ કરી શકે છે.

15.5 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યની પદ્ધતિઓ

જો સામાજિક કાર્યની ત્રણ મુખ્ય પદ્ધતિઓનો વિચાર કરવામાં આવે તો, પ્રેક્ટિસને અનુરૂપ સંખ્યાબંધ નિવેદનો કરવા તેમ છતાં શક્ય છે. વ્યક્તિમાંથી દિવ્યાંગતાના સામાજિક મોડેલ પર સ્વિચ કરવું ઉદાહરણ તરીકે કેસવર્કના મૃત્યુનો સંકેત આપતું નથી. તેના બદલે તે કેસવર્કને કુશળ હસ્તક્ષેપ માટેના વિકલ્પોની શ્રેણીમાંના એક તરીકે જુએ છે. તે કાં તો તે નકારતું નથી કે કેટલાક લોકો તેમના ગુમાવેલા સક્ષમ શરીર માટે શોક અથવા શોક કરી શકે છે પરંતુ સૂચવે છે કે સમસ્યા શું હોઈ શકે તે અંગેના સામાજિક કાર્યકરના મૂલ્યાંકન પર આવા દૃષ્ટિકોણનું પ્રભુત્વ હોવું જોઈએ નહીં. શીયરર (1981) આવા જ એક ઉદાહરણને ટાંકે છે કે ‘એક વ્યક્તિ કે જેણે તેની ટોચમર્યાદાને રંગવામાં મદદ મેળવવા માટે તેની સ્થાનિક સામાજિક સેવા કાર્યાલયનો સંપર્ક કર્યો હતો, તેની સાથે લાંબી મુલાકાત લેવાના બદલે સારવાર કરવામાં આવી હતી, જે સામાજિક કાર્યકરને તેના આવવા માટે જોઈતી જરૂરિયાત સાથે સંબંધિત છે. હકીકત એ છે કે કેટલાક વર્ષો પહેલા તેની કરોડરજ્જુ તૂટી ગઈ હતી.’ આ રીતે શોક વર્ક અથવા શોક પરામર્શ કેટલાક કિસ્સાઓમાં યોગ્ય હોઈ શકે છે પરંતુ તમામ અથવા નોંધપાત્ર સંખ્યામાં પણ નથી. કેટલાક દિવ્યાંગ લોકો, ખાસ કરીને પ્રગતિશીલ રોગોથી પીડાતા લોકોને લાંબા ગાળાના સમર્થનની જરૂર પડી શકે છે જે ફક્ત કેસવર્ક સંબંધ જ પ્રદાન કરી શકે છે અને દિવ્યાંગ પરિવારના આલ્ફ મોરિસના વિચાર પર નિર્માણ કરી શકે છે, સમગ્ર પરિવાર ખરેખર કેસવર્ક દરમિયાનગીરી માટે લક્ષ્ય બની શકે છે.

એ જ રીતે જૂથ કાર્યને માત્ર એક રોગનિવારક વાતાવરણ બનાવવાની જરૂરિયાત પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર નથી જેમાં વ્યક્તિઓ અથવા પરિવારો દિવ્યાંગતા સાથે શરતો પર આવી શકે. જૂથોનો ઉપયોગ ચોક્કસ લાભો વિશેની માહિતી, ચોક્કસ સેવાઓ ક્યાં અને કેવી રીતે મેળવવી તે અંગેની માહિતી અને સ્વ-સહાયના ધોરણે પણ વ્યક્તિઓને ખાતરી આપવા માટે કે તેમની દિવ્યાંગતા તેમની શારીરિક ક્ષતિઓથી નહીં, પરંતુ માર્ગથી ઉત્પન્ન થાય છે તે માટે આત્મવિશ્વાસ આપવા માટે પણ ઉપયોગ કરી શકાય છે. સમાજ ઘણીવાર તેમને રોજિંદા જીવનમાંથી બાકાત રાખે છે.

વધુમાં, જૂથનો ઉપયોગ દિવ્યાંગ લોકોને તેમના પોતાના જીવનની જવાબદારી પાછી આપવાના મુખ્ય માધ્યમ તરીકે થઈ શકે છે જેમ કે નિવાસી સંભાળ (ડાર્ટિંગટન, મિલર અને ગ્વિન, 1981) પરની તાજેતરની ચર્ચામાં વર્ણવવામાં આવ્યું છે. ‘નાના રહેણાંક જૂથોમાં મીટિંગ્સ એ સ્ટાફ અને રહેવાસીઓ માટે તેમની પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવા અને પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટેનું એક મંચ હતું. તેઓએ રહેવાસીઓને પોતાની જવાબદારી લેવાની તક આપી અને સ્ટાફને પણ ‘સામાજિક કાર્ય’ કરવાની તક આપી.

કેસ વર્ક

દિવ્યાંગતાનું વ્યક્તિગત મોડેલ તે સમસ્યાઓને જુએ છે જે દિવ્યાંગ લોકો અનુભવે છે તે તે દિવ્યાંગતા સાથે સીધી રીતે સંબંધિત છે. તેથી વ્યવસાયિકનું મુખ્ય કાર્ય વ્યક્તિને તેની પોતાની ચોક્કસ દિવ્યાંગતામાં સમાયોજિત કરવાનું છે. આના બે પાસાં છે; પ્રથમ તો પુનર્વસન કાર્યક્રમો દ્વારા શારીરિક ગોઠવણ કરવામાં આવે છે જે વ્યક્તિને શક્ય તેટલી સામાન્ય સ્થિતિમાં પાછા

લાવવા માટે રચાયેલ છે: અને બીજું ત્યાં મનોવૈજ્ઞાનિક ગોઠવણ છે જે વ્યક્તિને તેની શારીરિક મર્યાદાઓ સાથે સમાધાન કરવામાં મદદ કરે છે એવું માનવામાં આવે છે કે દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓએ નોંધપાત્ર નુકસાન સહન કર્યું છે. અને પરિણામે ડિપ્રેશન આવી શકે છે. આ નુકસાન સાથે શરતોમાં આવવા માટે, શોક અથવા શોકની પ્રક્રિયા દ્વારા કામ કરવું પડશે, જેમને પ્રિયજનોની ખોટ માટે શોક અથવા શોક કરવો જોઈએ તેવી જ રીતે. આવી પ્રક્રિયાઓ દ્વારા કામ કરવામાં આવે ત્યારે જ વ્યક્તિ મૃત્યુ અથવા દિવ્યાંગતાનો સામનો કરી શકે છે. કેટલાક લેખકોએ આ મિકેનિઝમ્સને તબક્કાઓ અથવા પગલાઓની શ્રેણી તરીકે જોયા છે જેમાંથી પસાર થવું પડે છે. ન્યુ યોર્ક યુનિવર્સિટી હોસ્પિટલમાં તાજેતરના અભ્યાસ (વેલર અને મિલર 1977) એ ચાર તબક્કાની પ્રક્રિયાને ઓળખી કાઢી છે જેના દ્વારા નવા દિવ્યાંગ પેરાપ્લેજિક તેમની દિવ્યાંગતા સાથે શરતોમાં આવે છે.

સ્ટેજ 1 - આઘાત: કરોડરજ્જુની ઈજાના શારીરિક અને માનસિક હુમલાની તાત્કાલિક પ્રતિક્રિયા ઘણીવાર રડવું, ઉન્માદ અને ક્યારેક આત્માસ સાથે મનોવિકૃતિ દ્વારા વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

સ્ટેજ 2 - ઈનકાર: સ્વીકારવાનો ઈનકાર કે સંપૂર્ણ પુનઃપ્રાપ્તિ થશે નહીં.

સ્ટેજ 3 - ગુસ્સો: ઘણીવાર તેમની આસપાસ શારીરિક રીતે સક્રિય લોકો તરફ પ્રક્ષેપિત થાય છે, જેઓ શું ગુમાવ્યું છે તેની સતત રીમાઈન્ડર તરીકે સેવા આપે છે.

સ્ટેજ 4 - ડિપ્રેશન: ગંભીર અને કાયમી દિવ્યાંગતાની સ્થિતિ માટે એક વાસ્તવિક અને સૌથી યોગ્ય પ્રતિભાવ અને જો એડજસ્ટમેન્ટ, રિહેબિલિટેશન અને એકીકરણ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો જરૂરી સ્ટેજ. કારણ કે દિવ્યાંગતામાં મોટે ભાગે મોટર, જ્ઞાનાત્મક, સંવેદનાત્મક અથવા માનસિક સ્વાસ્થ્યની ક્ષતિઓ શામેલ હોય છે, મનોવૈજ્ઞાનિક ખોટી રીતે માની શકે છે કે દિવ્યાંગતા ધરાવતો ક્લાયન્ટ મુખ્યત્વે દિવ્યાંગતા અથવા તેની અસરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માંગે છે (ડન એન્ડ ડઘર્ટી, 2005; ડાયકેન્સ, 2006; ઓલ્કિન, 1999હ; રીવ, 2000).

જો કે દિવ્યાંગતા ધરાવતા કેટલાક ગ્રાહકો નુકશાનની લાગણી સાથે સંઘર્ષ કરી શકે છે અથવા તેમને યોગ્ય કૌશલ્ય પ્રશિક્ષણની જરૂર છે, ઘણા અન્ય લોકો ફક્ત વધુ સારું જીવન ઈચ્છે છે. ઉદાહરણ તરીકે, કેટલાક ગ્રાહકો સંબંધોની સમસ્યાઓનું નિરાકરણ કરીને, કારકિર્દીની પસંદગી કરીને અથવા તેમના આગામી વિકાસના તબક્કામાં સંક્રમણ માટે વ્યૂહરચના વિકસાવીને તેમના જીવનની ગુણવત્તાને વધારવા માટે મનોવૈજ્ઞાનિક સમર્થન ઈચ્છી શકે છે (એક્લન્ડ એન્ડ મેકડોનાલ્ડ, 1991). તે વધુને વધુ ઓળખાય છે કે દિવ્યાંગ લોકો, બીજા બધાની જેમ, અનન્ય શક્તિઓ ધરાવે છે (શોગ્રેન, વેલમેયર, બુકાનન, અને લોપેઝ, 2006). એક ક્લાયન્ટ જેની શક્તિઓને ઓળખવામાં આવે છે અને ઉન્નત છેવધુ સકારાત્મક સ્વ-છબી અને જીવનની સમસ્યાઓનો સામનો કરવાની ક્ષમતા (ડન અને ડોગર્ટી, 2005; ડાયકેન્સ, 2006; ઓલ્કિન, 1999હ). વ્યક્તિગત શક્તિઓમાં શિક્ષણ, વ્યક્તિત્વની વિશેષતાઓ, સર્જનાત્મકતા અને પ્રતિભા, સામાજિક સંબંધો અને જરૂરી આધારોનો સમાવેશ થાય છે.

દિવ્યાંગતા ધરાવતા ક્લાયન્ટની વ્યક્તિગત શક્તિઓને ધ્યાનમાં લેતા હસ્તક્ષેપો વ્યક્તિના સ્વ-મૂલ્ય, સશક્તિકરણ અને સ્થિતિસ્થાપકતામાં વધારો કરે છે (ડન એન્ડ ડોગર્ટી, 2005; ડાયકેન્સ, 2006). હસ્તક્ષેપની પસંદગી ક્લાયન્ટના મનોવૈજ્ઞાનિક સેવાઓ મેળવવાના કારણો પર આધારિત છે. હસ્તક્ષેપ આત્મનિર્ધારણ વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે, અથવા જીવન વિશે પોતાના નિર્ણયો અને પસંદગીઓ કરવા માટે સશક્ત બની શકે છે (ડુવડેવની,

બેન-ઝુર અને અમ્બર, 2002; નોટા, ફેરારી, સોરેસી, અને વેહમેયર, 2007; શોએન, વેહમેયર, રીસ અને ઓ. 'હારા, 2006). ક્લાયન્ટ સાથે તેની સ્વ-હિમાયત કુશળતા વિકસાવવા માટે કામ કરવાથી સ્વ-નિર્ધારણને પ્રોત્સાહન મળે છે (ગુડલી અને લોથોમ, 2006; ઓલ્ડિન, 1999b; રીવ, 2000). પોતાની સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય તકો અને વ્યક્તિગત સંબંધોની જરૂરિયાતો માટે હિમાયત કરતી વ્યક્તિઓમાં સશક્તિકરણ અને સુખાકારીની વધુ સમજ હોય છે.

જૂથ કાર્ય:

સામાજિક મોડલ માને છે કે દિવ્યાંગતા એ વ્યક્તિઓ અને તેમના વાતાવરણ વચ્ચે ચાલી રહેલી ક્રિયાપ્રતિક્રિયાનું ઉત્પાદન છે. (DePoy & Gilson, 2004; Gill^a al., 2003; Hahn, 1999; LoBianco & Sheppard-Jones, 2007;)

લોંગમોર, 1995; NIDRR, 1999; સ્માર્ટ, 2001; સ્માર્ટ અને સ્માર્ટ 2007). આ મોડેલ કુદરતી, બિલ્ટ, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક વાતાવરણ (NIDRR, 1999) સાથે તેમની વ્યક્તિગત લાક્ષણિકતાઓ (દા.ત. પરિસ્થિતિઓ, કાર્યાત્મક સ્થિતિ, વ્યક્તિગત સામાજિક ગુણો) ની ગતિશીલ ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, દિવ્યાંગતા ધરાવતી નવી ભાડે લીધેલી વ્યક્તિ કે જે ગતિશીલતામાં મદદ કરવા માટે વોકરનો ઉપયોગ કરે છે, તેને કામ કરવા માટે શારીરિક અને વલણ સંબંધી અવરોધોનો સામનો કરવો પડી શકે છે અને એમ્પ્લોયર સાથે યોગ્ય રહેઠાણની વાટાઘાટો કરી શકે છે.

સામાજિક મોડલ પ્રકાશ પાડે છે કે કેવી રીતે પર્યાવરણો સામાજિક અને કાર્યાત્મક પર ભાર મૂકતી વખતે સંપૂર્ણ સહભાગિતા (લિન્ટન, 1998) માં અવરોધ ઊભો કરીને અથવા દૂર કરીને વ્યક્તિગત કામગીરીમાં અવરોધ અથવા સુવિધા ઊભી કરી શકે છે. રહેઠાણ સોલ્યુશન્સમાં દરેક માટે સુલભતા બનાવવા માટે સાર્વત્રિક ડિઝાઇનનો ઉપયોગ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને તેમના પોતાના નિર્ણયો લેવાની મંજૂરી આપવી, દિવ્યાંગતાના મુદ્દાઓ અને વલણ વિશે લોકોને શિક્ષિત કરવા અને સમાન એક્સેસ અને સુરક્ષાની ખાતરી કરવા માટે કાયદાનો અમલ કરવાનો સમાવેશ થાય છે (ઓલ્ડિન, 1999b; સ્માર્ટ, 2001). આ મોડેલમાં, મનોવૈજ્ઞાનિક ક્લાયન્ટની સકારાત્મક દિવ્યાંગતાની ઓળખ અને સ્વ-હિમાયત કૌશલ્યોની સુવિધા આપી શકે છે, અથવા ક્લાયન્ટને પર્યાપ્ત રહેઠાણ, સહભાગિતા માટેની તકો અને નિર્ણય લેવામાં અવાજ છે તેની ખાતરી કરવા માટે અન્ય લોકો સાથે સંપર્ક કરી શકે છે.

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન કાર્યક્રમો

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે, મોટાભાગે દિવ્યાંગો વતી અને તેમના માટે, તેમના બદલે, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને સમાજના મુખ્ય પ્રવાહમાં એકીકૃત કરવામાં મદદ કરવા માટે સંખ્યાબંધ પ્રયાસો ચાલી રહ્યા છે. યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ્સના મુખ્ય કાર્યક્રમોમાંનો એક સમુદાય આધારિત પુનર્વસવાટ (CBR) એઈનર હેલેન્ડર દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે જે કહે છે કે 'CBR એ શીખવાની પ્રક્રિયા છે, બ્લુપ્રિન્ટ અથવા તૈયાર ઉકેલ નથી' (દલાલ, 1998).

સમુદાય આધારિત પુનર્વસન એ 'સેવા વિતરણમાં સુધારો કરીને, વધુ સમાન તકો પૂરી પાડીને અને તેમના માનવ અધિકારોને પ્રોત્સાહન આપીને અને રક્ષણ કરીને દિવ્યાંગ લોકો માટે જીવનની ગુણવત્તા વધારવા માટેની વ્યૂહરચના છે.' સમુદાય આધારિત પુનર્વસનને વધુમાં 'પુનઃસ્થાપન, તકોની સમાનતા અને તમામ દિવ્યાંગ લોકોના સામાજિક એકીકરણ માટે સમુદાય વિકાસની વ્યૂહરચના' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે. CBR દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો

અને સમુદાયો અને યોગ્ય આરોગ્ય, શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક અને સામાજિક સેવાઓ વચ્ચેના સંયુક્ત પ્રયાસો દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે. ભારતમાં સામાજિક સેવાઓના ઈતિહાસમાં આટલા ઓછા સમયમાં CBR જેટલો અન્ય કોઈ કન્સેપ્ટ લોકપ્રિય બન્યો નથી.

તે વધતી જતી અનુભૂતિ સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય ચળવળ તરીકે શરૂ થયું કે સંસ્થાકીય સેવાઓ માત્ર નોંધપાત્ર રીતે વધુ ખર્ચાળ નથી, પરંતુ તે ઉપરાંત દિવ્યાંગ લોકોને સામાજિક મુખ્ય પ્રવાહમાં એકીકૃત કરતી નથી. સીબીઆરને એક નવા અભિગમ તરીકે ગણવામાં આવે છે જેમાં પરિવારો અને સમુદાયોને તેમના સભ્યોના કલ્યાણ માટે જવાબદારી સોંપવામાં આવે છે. દિવ્યાંગતા CBR ની સફળતા દિવ્યાંગ લોકો, તેમના પરિવારો અને સ્થાનિક સમુદાયને આ કાર્યક્રમમાં જોડાવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં છે.

CBR ભારતીય સાંસ્કૃતિક માહોલમાં ખૂબ જ યોગ્ય છે, જ્યાં સામાજિક અને સામુદાયિક બંધનો ખૂબ જ મજબૂત અને ઊંડા મૂળ ધરાવતા હોય છે. પુનર્વસન સંબંધિત સામાજિક ક્રિયા કાર્યક્રમો માટે આ બોન્ડ્સની સંભવિતતાનો ઉપયોગ કરવાનો પડકાર છે. આજે ઉત્તરતો દૃષ્ટિકોણ એ છે કે સીબીઆર કાર્યક્રમોને તેમના સંસાધનો હાલના સમુદાય વિકાસ કાર્યક્રમોમાંથી મેળવવાની જરૂર છે અને તેમની સાથે એકીકૃત થવું જોઈએ.

ભારતમાં સીબીઆરની વિભાવના અને પ્રથા લાંબા માર્ગે આવી છે. પ્રારંભિક ઉત્સાહ ઓછો થવા સાથે, હવે સીબીઆરની કાર્યક્ષમતા અને સંભાવનાઓની વધુ સારી પ્રશંસા થઈ રહી છે. આ ખ્યાલને અમલમાં મૂકવાના પ્રયાસમાં ઘણો અનુભવ પ્રાપ્ત થયો છે. આ અનુભવ ભારતીય સામાજિક વાસ્તવિકતા માટે અનન્ય એવા પડકારોને પહોંચી વળવામાં મદદરૂપ થવો જોઈએ. ભારતમાં CBRની સફળતા માટે, ભારતમાં વ્યાવસાયિકો સફળતાની સાથે-સાથે નિષ્ફળતામાંથી પણ શીખે તે મહત્વનું છે.

ભારતમાં અસ્તિત્વમાં છે તેવા ઘણા સ્વૈચ્છિક અને બિન-સરકારી કાર્યક્રમો એવા સંગઠનો છે જે ઘણા વર્ષોથી અસ્તિત્વમાં છે અને દેશની અંદર અને બહારથી નોંધપાત્ર ભંડોળ અને ધ્યાન મેળવ્યું છે. જો કે, કાર્યક્રમોને વધુ નજીકથી જોવું એ ઘણા વિભિન્ન પરિબળો દર્શાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, ભારતમાં પુનર્વસન કાર્યક્રમોના વિષય પર ઘણા લેખકોએ જણાવ્યું છે કે આમાંના ઘણા કાર્યક્રમો અને સંસ્થાઓને માન્યતા મળે છે અને સિદ્ધિઓને બદલે તેમની પ્રવૃત્તિઓને કારણે ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે.

આ લેખકો દાવો કરે છે કે આ કાર્યક્રમોને નજીકથી જોવું એ દર્શાવે છે કે તેઓ ઘણીવાર વાસ્તવિક ધ્યેય અથવા લાંબા ગાળાની સદ્ધરતા વગરની પ્રવૃત્તિઓનો માત્ર સમૂહ છે. તેઓ સામાન્ય રીતે ખર્ચ-સઘન, પરંતુ ભાગ્યે જ ખર્ચ-અસરકારક હોવાનું નોંધવામાં આવે છે, જે તેમને દાતાઓ પર સતત નિર્ભર બનાવે છે, અને કાર્યક્રમોની નકલ કરવી મુશ્કેલ બનાવે છે, ખાસ કરીને જો દાતાઓ તેમને ભંડોળ આપવાનું બંધ કરે (થોમસ, 1998). મોટા ભાગના કિસ્સાઓમાં, મૂળ પ્રોગ્રામ પ્લાનમાં પ્રવૃત્તિઓના પરિણામ અને તેમના ખર્ચને નિર્ધારિત કરવા માટેની પદ્ધતિઓ નથી, અથવા કેટલાક પરિમાણપાત્ર મૂલ્યોના આધારે નિયમિત દેખરેખ અને મૂલ્યાંકનની સિસ્ટમ.

આ વિસંગતતા મોટાભાગે અસ્તિત્વમાં છે કારણ કે ઘણા કાર્યક્રમો જરૂરિયાત આધારિત હોવાને બદલે ભંડોળ આધારિત છે. આવા કાર્યક્રમો લાંબા ગાળે પુનર્વસન સેવાઓના વિકાસના કારણ માટે પ્રતિકૂળ બને છે. વધુમાં વધુ, તે પ્રોગ્રામ સાથે સંકળાયેલા લોકોને ટેકો આપે છે, પરંતુ પ્રોગ્રામ પોતે જ ઓછા લાંબા ગાળાની સધ્ધરતા ધરાવે છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં, તે એક હાસ્યાસ્પદ પરિસ્થિતિમાં પરિણમ્યું છે જ્યાં દાતાઓની અગ્રતા અને વલણમાં ફેરફાર અનુસાર

કાર્યક્રમના ધ્યેય એક વિચારધારાથી બીજી વિચારધારામાં બદલાઈ જાય છે કારણ કે દાતાઓની સદ્ભાવના વિના સંસ્થા ટકી શકતી નથી. આ પ્રકારની વારંવારની નિષ્ફળતાઓ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓની અસરકારકતામાં ગ્રાહકોનો વિશ્વાસ ઘટાડે છે.

15.6 દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્યકરોની ભૂમિકા

મોટેભાગે સામાજિક કાર્યકરો પુનર્વસન ટીમોના એકમાત્ર સભ્યો હોય છે જેમની પાસે દર્દીઓના સામાજિક જીવન અને જરૂરિયાતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે જ્ઞાન અને જવાબદારી હોય છે. તેથી સામાજિક સ્વતંત્રતા અને ક્લાયન્ટ સ્વ-નિર્ધારણની આ 'નવી' વ્યાખ્યાને ઓળખવામાં ટીમોને મદદ કરવા સામાજિક કાર્યકરોની ફરજ છે.

સામાજિક કાર્યકરો માટે દર્દીઓ અને ટીમો સાથેના તેમના કાર્યમાં શિક્ષક તરીકેની તેમની ભૂમિકા પર વધુ ભાર મૂકવો જરૂરી બની શકે છે. સામાજિક કાર્યકરોએ દિવ્યાંગતા સાથેના જીવનની નવી વાસ્તવિકતાઓ સાથે સુસંગત રહેવાની જરૂર છે જે તેને ખૂબ ઓછા પ્રતિબંધિત બનાવે છે અને ગ્રાહકોને ભૂતકાળમાં ઉપલબ્ધ કરતાં વધુ જીવન વિકલ્પો પ્રદાન કરે છે. દિવ્યાંગતા સાથેના જીવન વિશેના ભય સાથે વ્યવહાર કરવા પર વધુ પડતો ભાર અને 'સામાન્ય' કામગીરીને પુનઃસ્થાપિત કરવાના 'વીર' પ્રયાસોને ઘણીવાર દિવ્યાંગતા અધિકાર સમુદાય દ્વારા ગેરમાર્ગે દોરવામાં આવે છે.

તેઓ દલીલ કરે છે કે પ્રેક્ટિસના આવા સ્વરૂપો સ્ટીરિયોટાઈપ્સ પર આધારિત છે, દિવ્યાંગતા સાથેનું જીવન કેવું હશે તે વિશેના અતિશય અંધકારમય દ્રષ્ટિકોણ પર અથવા સંસ્થાકીય સેટિંગ્સમાં જીવનના દ્રષ્ટિકોણ પર આધારિત છે. મોટાભાગની સામાન્ય જનતા કદાચ ઘણા દિવ્યાંગ લોકોથી અજાણ છે જેઓ હવે મુખ્ય પ્રવાહના સમુદાયોમાં રહેવા, કામ કરવા અને ખરીદી કરવા સક્ષમ છે, જ્યારે અર્થપૂર્ણ સામાજિક રચના પણ કરે છે. ગંભીર દિવ્યાંગતા હોવા છતાં સંબંધો. સામાજિક કાર્યકરોએ કેસના ઉદાહરણોથી પરિચિત બનવાની જરૂર છે અને આ પરિપ્રેક્ષ્ય (અથવા દર્દીઓને આવી વ્યક્તિઓ સાથે પણ જોડવા) માટે સક્ષમ બનવાની જરૂર છે જેથી નવી અશક્ત વ્યક્તિઓ અને તેમના પરિવારો એ જાણી શકે કે જીવન કેવી રીતે પૂર્ણ અને સમૃદ્ધ બની શકે છે. ગંભીર ક્ષતિ.

આવી જાગરૂકતા તેમને શારીરિક ક્ષમતામાં પ્રમાણમાં નજીવા લાભો મેળવવા માટે જે પ્રયત્નો અને ધ્યાન ખર્ચવા માટે કહેવામાં આવે છે તેના પર પુનર્વિચાર કરવા તરફ પણ દોરી શકે છે જે પ્રયત્નો કરતાં ઓછા હોઈ શકે છે. સામાજિક કાર્યકરો માટે બીજી મહત્વની ભૂમિકા પુનર્વસવાટ ટીમ અને દર્દી બંનેને વ્યાવસાયિકોમાંથી દર્દીમાં નિર્ણય લેવાની શક્તિને સંક્રમિત કરવાની પ્રક્રિયામાં મદદ કરે છે. રિસ્યાર્જના સમય સુધીમાં, અને આદર્શ રીતે તે પહેલાં પણ, દિવ્યાંગ લોકો વિવિધ સારવાર વિકલ્પોના સંદર્ભમાં તેમની ઈચ્છાઓ અને પસંદગીઓને તોલવામાં અને સ્પષ્ટ કરવા સક્ષમ હોવા જોઈએ.

15.7 સારાંશ

સામાજિક કાર્યમાં પરિપૂર્ણ કારકિર્દી દિવ્યાંગ લોકોને વધુ સ્વતંત્ર, સંપૂર્ણ જીવન જીવવામાં, શૈક્ષણિક અને વ્યાવસાયિક તકો મેળવવા અને તેમના સમુદાયોને પાછા આપવામાં મદદ કરે છે. તેમાં સામાજિક કાર્ય સિદ્ધાંત, કેસવર્ક અને સામાજિક કાર્યકરની કાર્યક્ષમતા સમજવાની આવશ્યકતા છે.

દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય આવશ્યક છે કારણ કે દિવ્યાંગ અને દિવ્યાંગ લોકોની જરૂરિયાતો અન્ય લોકોની સરખામણીમાં હોય છે. તેમને સાથીદારી, પરિપૂર્ણ કારકિર્દી, પર્યાપ્ત

આવક, લેઝર પ્રવૃત્તિઓ અને આરામદાયક ઘરની જરૂર છે. દિવ્યાંગ સભ્ય ધરાવતા પરિવારો સાથે સંકળાયેલ શરમને કારણે, તેમના પ્રત્યે સામાન્ય સામાજિક વલણ હાનિકારક છે. સામાજિક કાર્યકરો જરૂરિયાતો ઓળખવા, વ્યવહારુ સહાય અને ભાવનાત્મક સમર્થન પ્રદાન કરવા અને સેવા પ્રાપ્તકર્તાઓને સશક્તિકરણ કરવા માટે સેવા પ્રાપ્તકર્તાઓ સાથે સહયોગ કરે છે.

વપરાશકર્તાઓ અને તેમના પરિવારો તેમના જીવનની ગુણવત્તા વધારવા માટે, સામાજિક કાર્ય દરમિયાનગીરીનું પ્રાથમિક ક્ષેત્ર ઉપચારાત્મક કાર્ય છે, જેનો ઉપયોગ વિવિધ પદ્ધતિઓ જેમ કે કેસવર્ક, ધ્યાન, પરામર્શ, જૂથ કાર્ય, કટોકટી દરમિયાનગીરી, કૌટુંબિક ઉપચાર, ઉકેલ-કેન્દ્રિત સંક્ષિપ્ત ઉપચાર, અને શોકનું કાર્ય. સામાજિક કાર્યકરો દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ, પરિવારો અને સમુદાયો સાથે સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કામ કરે છે. તેમના કાર્યમાં પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ, જૂથ કાર્ય, સમુદાય વિકાસ, નીતિ પ્રથા, સંશોધન અને હિમાયતનો સમાવેશ થાય છે.

દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય સિદ્ધાંત અને વ્યવહાર સ્વતંત્ર જીવન ચળવળના મૂલ્યો અને ફિલસૂફીથી ખૂબ પ્રભાવિત થયા છે. આ ચળવળએ વ્યાવસાયિકો દ્વારા નિયંત્રિત સેવા પર નિર્ભર ક્લાયન્ટ બનાવવાની પ્રથાને દિવ્યાંગ લોકો સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરવા માટે તેમના સમાન નાગરિક તરીકે તેમના અધિકારોને સુરક્ષિત કરવા માટે પ્રેક્ટિસને સ્થાનાંતરિત કરી છે, વિકલ્પોની વિશાળ શ્રેણીની શોધમાં ગ્રાહકોને સામેલ કરવાની સૌથી અસરકારક રીતો તેમને કામ કરવા માટે તૈયાર કરવા છે. વ્યાવસાયિકો, વૈકલ્પિક નીતિ અને કાર્યક્રમના વિકલ્પો પર વિચાર કરવા માટે દિવ્યાંગ લોકોના જૂથોને એકત્ર કરે છે અને સમાન તકો અને બિન-ભેદભાવપૂર્ણ પ્રથાઓને પ્રોત્સાહન આપે છે. વ્યક્તિ-કેન્દ્રિત યોજનાઓ પરિવારના સભ્યો અને સંભાળ રાખનારાઓની જરૂરિયાતોને માન આપીને દિવ્યાંગ લોકોને આયોજન પ્રક્રિયા પર સૌથી વધુ નિયંત્રણ આપે છે.

15.8 ચાવીરૂપ શબ્દો

- સામાજિક કેસ કાર્ય જૂથ કાર્ય
- સમુદાય આધારિત પુનર્વસનસામાજિક કાર્યકર
- શરમ
- રોગનિવારક કાર્ય
- મૂલ્યો અને ફિલસૂફી
- વ્યક્તિ-કેન્દ્રિત યોજનાઓ
- દિવ્યાંગ લોકો સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરવું

15.9 તમારી પ્રગતિ તપાસો

1. દિવ્યાંગ લોકો પ્રત્યે સામાન્ય સામાજિક વલણ શું કારણ બને છે ?
2. સામાજિક કાર્ય દરમિયાનગીરીનું પ્રાથમિક ક્ષેત્ર શું છે ?
3. દિવ્યાંગતાના ક્ષેત્રમાં સામાજિક કાર્ય સિદ્ધાંત અને વ્યવહાર શાનાથી ખૂબ પ્રભાવિત થયા છે ?
4. દિવ્યાંગ લોકોને આયોજન પ્રક્રિયા પર સૌથી વધુ નિયંત્રણ શું આપે છે ?
5. સામાજિક કાર્યનો હેતુ શું છે ?

15.10 સંદર્ભ સૂચિ

---

1. https://sec.edu.in/old/activities_extension/05052022bswAwarenessonDisability.pdf
  2. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi0gYOgs5iBAxWYSmwGHY2XBQ8QFnoECEAQAw&url=https://www.michigan.gov/-/media/Project/Websites/lara/Folder15/Disability_Awareness_Presentation.pptx?rev=5d5d8e882ae54cb486c495d3dc2893ca&usg=AOvVaw0yguUDu4j3bkK-D5x_tHJy&opi=89978449
- સ્વાધ્યાયના પ્રશ્નો
    1. સામાજિક કાર્યકરો શું કરવા માટે સેવા પ્રાપ્તકર્તાઓ સાથે સહયોગ કરે છે ?
    2. કેસ વર્ક શું છે ?
    3. દિવ્યાંગ વ્યક્તિ સાથે જૂથ કાર્ય શું છે ?
    4. સીબીઆરને સમજાવશો ?
    5. સામાજિક કાર્યની ભૂમિકાનું વર્ણન કર્યું.
-